

T.C.

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

**MÜHİMME DEFTERLERİNE GÖRE
GÜNEY ADRIYATİK KIYILARINDA OSMANLI İDARESİ
(1545-1574)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğba DEMİR UYAR

Temmuz-2019

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MÜHİMME DEFTERLERİNE GÖRE
GÜNEY ADRIYATİK KIYILARINDA OSMANLI İDARESİ
(1545-1574)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğba DEMİR UYAR

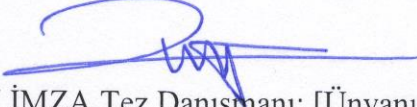
DANIŞMAN

PROF. DR. ZEKÂİ METE

Temmuz-2019

İMZA SAYFASI

mühürleme Deftelerine Göre
Tülay Demir Hyar tarafından hazırlanan *Ahenç Adriyatik Kıyılarında Osmanlı İdaresi (1565-1594)* başlıklı
bu yüksek lisans/doktora tezi, *Tarih* Anabilim/bilim Dalında
hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ İMZA Tez Danışmanı: [Ünvanı, Adı SOYADI] *Prof. Dr. Zekai Mete* Kurumu:
Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi

Üyeler: [Ünvanı, Adı ve Soyadı] *Prof. Dr. Adem Ölmöz* Kurumu:

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

[Ünvanı, Adı ve Soyadı] Kurumu: *Doç. Dr. Murat Uluskan*
Marmara Üniversitesi

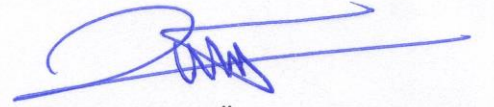
Tez Savunma Tarihi: *26/09/2019*

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

İmza Öğrencinin adı soyadı
Tuğba Demir Uyar

Danışmanlığımı yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı taahhüt ederim.

Danışmanın Ünvanı Adı Soyadı
Prof. Dr. Zekai Mete

ÖNSÖZ

XVI. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin siyasi ve askeri açıdan en parlak devri olarak kabul edilmektedir. Özellikle Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerinde Osmanlı Devleti gücünde zirveyi yakalamıştır. Osmanlı Devleti'nin Balkanlara ilerlemesinden sonra Güney Adriyatik bölgesinde kurulan hâkimiyet ile beraber Venedik Cumhuriyeti ile komşu olunmuştur. Böylece Adriyatik bölgesinin tamamında hükümranlık iddia eden Venedik ile Osmanlı Devleti arasında ciddi mücadeleler meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti epey uzun süren mücadelelerin ardından yeni politikalar geliştirerek uzun yıllar Güney Adriyatik bölgesinde varlığını sürdürmüştür. Geliştirilen politikalardan en önemlisi Venedik Cumhuriyetine verilen ahitnameler olmuştur. Bu sayede Osmanlı Devleti karşı taraftan herhangi bir tehlike arz eden durum ile karşılaşmadığı sürece kendisinin de karşı tarafın aleyhinde bir davranış sergilemeyeceği vaadinde bulunmuştur. Verilen ahitnamelerden ilki 1390 yılında ticari sözleşme olarak verilmiştir. Sonraki yıllarda da bu sözleşmeler yenilenerek ve genişletilerek tekrar etmiştir. Osmanlı Devleti bu şekilde topraklarına olan saldırıların önüne geçmeye çalışmıştır. Yürütülecek olan ticari ilişkilerde ise dostça bir tutum sergileme taraftarı olmuştur. Fakat gerçekte ise iki taraf birbirinin rakibi konumunda olup özellikle Adriyatik bölgesinde üstünlük sağlama hususunda sürekli bir çekişme içerisinde olmuşlardır. Venedik ile girilen bu mücadelelerde Güney Adriyatik bölgesinde Arnavutluk sınırları içerisinde yer alan Avlonya, İşkodra, İlbasan, Draç ve Delvine şehirleri önemli rol oynamıştır. Bir diğer politika olarak ise karşımıza bu beş şehir ve çevresi vasıtasıyla yürütülen ilişkiler çıkmaktadır. Osmanlı Devleti'nin buralarda tam hâkimiyet kurması ise farklı tarihlerde olmuş, genel olarak XV. yüzyılda hâkimiyet sağlanarak bu birimler birer Osmanlı sancağına dönüştürülmüşlerdir. Fetihlerden sonra yürütülen akılcı siyasetler neticesinde bölgede Osmanlı kimliğinin oluşması da hedeflenmiştir. Bu çerçevede *Mühimme Defterlerine Göre Güney Adriyatik Kıyılarında Osmanlı İdaresi (1545-1574)* ismiyle yaptığımız tez çalışmasında Osmanlı Devleti'nin Adriyatik kıyılarındaki hâkimiyeti, Kanuni Sultan Süleyman'ın iktidarının ikinci yarısı ile Sultan II. Selim dönemlerini kapsayan Mühimme Defterleri'ni esas alarak adı geçen sancaklar üzerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada çok kıymetli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Zekai Mete'ye tez konusunun belirlenmesinden hazırlanması safhasına kadar gösterdiği özveriden ötürü sonsuz minnetlerimi ve şükranlarımı sunuyorum. Bu vesile ile deneyimlerinden ve tecrübelerinden yararlanma imknına sahip olduğum için teşekkürlerimi belirtmek istiyorum. Ayrıca bu süreçte maddi manevi desteklerini esirgemeyen sevgili aileme ve değerli eşim Mehmet Uyar'a teşekkür ediyorum.

Tuğba DEMİR UYAR

Temmuz 2019

İçindekiler

İmza Sayfası.....	
Bildirim.....	
Önsöz.....	ii
İçindekiler.....	iv
Kısaltmalar Listesi.....	vii
Tablolar Listesi.....	ix
Özet.....	x
Abstract.....	xii
Giriş.....	1
1. Osmanlı Venedik İlişkileri.....	6
2. Kaynaklar: Mühimme Defterleri.....	13
BİRİNCİ BÖLÜM: YÖNETİM MERKEZLERİ.....	18
1.1 Avlonya.....	18
1.2 İşkodra.....	20
1.3 İlbasan.....	23
1.4 Draç.....	25
1.5 Delvine.....	27
İKİNCİ BÖLÜM: İDARİ YAPI.....	29
2.1 Güney Adriyatik Kıyılarında Osmanlı İdari Teşkilâtı.....	29
2.1.1 Beylerbeyi.....	30
2.1.2 Sancakbeyleri.....	37
2.1.3 Kadılar.....	48
2.1.4 Bölgede Yapılan Tahrirler.....	53
2.1.5 Devlet Merkezinin Bölgeyle İrtibatı.....	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SOSYAL YAPI.....	63
3.1 Bölgede Toplum Yapısı ve Osmanlı Kimliğinin Oluşturulması.....	63
3.2.Sosyal Olaylar.....	68
3.2.1 Adriyatik Bölgesinde Zuhur Eden İdlâl Olayları.....	68
3.2.2 Bölgede Meydana Gelen İsyânlar.....	71
3.2.3 Eşkîyalık Hareketleri.....	79
3.2.4 Bölgede İşlenen Diğer Suçlar.....	83
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ASKERİ YAPI.....	90
4.1 Tımarlı Sipahiler.....	90
4.2 Geri Hizmet Kıtaları.....	95
4.3 Kale Muhafızları.....	96
4.4 Bölgeden Acemi Oğlan Devşirilmesi.....	99
4.5 Bölgede Yeniçeri Ocağı Mensupları.....	102
4.6 Top Döküm Faaliyetleri ve Güherçile Temini.....	104
4.7 Güney Adriyatik’te Osmanlı Deniz Kuvvetleri.....	108
4.7.1 Adriyatik Limanı Avlonya.....	108
4.7.2 Azepler, Azep Ağalığı.....	111
4.7.3 Adriyatik Bölgesinde Korsanlar ve Korsanlık Faaliyetleri.....	113
4.7.4 Bölgede Gemi Yapımı ve Donanmaya Kürekçi Temini.....	117
4.7.5 Güney Adriyatik Sahillerine Düşman Saldırıları ve Bölge Sipahilerinin Donanma-i Hümayun’a Katılmaları.....	120
4.7.6 Kıbrıs’ın Fethi.....	126
4.7.7 İnebahtı Deniz Savaşı.....	132
SONUÇ.....	139

KAYNAKÇA.....	142
ÖZGEÇMİŞ.....	154

Kısaltmalar Listesi

ABD	: Anabilim Dalı
AKÜ	: Afyon Kocatepe Üniversitesi
bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
H	: Hicri
h.	: Hüküm
hızl.	: Hazırlayan
IRCICA	: İslam Tarih Sanat Ve Kültür Araştırma Merkezi.
İMÜ	: İstanbul Medeniyet Üniversitesi
İSAV	: İslami İlimler Araştırma Vakfı.
Ktp.	: Kütüphane/Kütüphanesi
LEE	: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
M	: Miladi
MD	: Mühimme Defteri
No.	: Numara

s. : Sayfa
S. : Sayı
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
Ü : Üniversite/Üniversitesi
Yay. : Yayını/Yayımları

Tablolar Listesi

Tablo 1: Kazalara Göre Gönderilen Hüküm Sayısı.....	16
Tablo 2: Unvanına Göre Gönderilen Hüküm Sayısı.....	16
Tablo 3: Konulara Göre Gönderilen Hüküm Sayısı.....	17

ÖZET

Mühimme Defterlerine Göre

Güney Adriyatik Kıyılarında Osmanlı İdaresi

Demir Uyar, Tuğba

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Zekai Mete

Temmuz, 2019. 169 Sayfa.

Tez çalışmamızın ana teması 1545-1574 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin Güney Adriyatik bölgesindeki idaresidir. Bu çerçevede Adriyatik sahillerinin kıyı şeridinde bulunan Avlonya, İşkodra, İlbasan, Delvine sancakları ve Draç kazası ele alınmıştır. Çalışmamızın ana kaynağı ise Mühimme Defterleri'dir. Bu hususta Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı tarafından yayımlanan 3, 5, 6, 7, 12 numaralı Mühimme Defterleri ve Topkapı Sarayı Arşivi H. 951-952 Tarihli ve E-1231 numaralı Mühimme Defteri kullanılmıştır. Mühimme Defterleri Divan-ı Hümayun toplantılarında müzakere edilen dâhili ve harici meselelere ait siyasi, sosyal, askeri ve daha pek çok alanda alınan kararların yazıldığı defterlerdir. Devlet merkezinden beylerbeylerine, sancakbeylerine, kadınlara, azep ağalarına, tahrir işleminde görevlendirilen kâtiplere ve daha birçok devlet görevlisine gönderilen kararları içeren bu defterler ilk elden yazılmış olmanın verdiği orijinallikle araştırmacılara idari, iktisadi, sosyal, askeri pek çok alanda devlet yapısını öğrenme şansı vermektedir. Bu yüzden bu çalışmada temel olarak devlet idaresinin en iyi anlaşılacağı Mühimme Defterleri'ne başvurulmuştur. Çalışmasını yürüttüğümüz bu tezde içindekiler kısmı oluşturulurken bahsi geçen sancaklara hitaben gönderilen hükümlerin yanında bağlantılı hükümler de kullanılmıştır. Aynı zamanda bölgede rakibi konumunda olan Venedik Cumhuriyeti ile olan ilişkileri de ele alınmıştır.

Tez giriş bölümü ve onu takip eden dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında kısaca bölgenin Osmanlı Devleti'nden önceki yapısına değinilmiştir. Daha sonra Osmanlı

Devleti'nin Adriyatik kıyılarına hâkim oluşu ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin Venedik Cumhuriyetiyle olan ilişkisine hükümler çerçevesinden değinildikten sonra tezin oluşmasını sağlayan hükümleri ihtiva eden Mühimme Defterleri tanıtılıp giriş kısmı tamamlanmıştır. Devamında birinci bölümde Güney Adriyatik kıyılarında yönetim merkezleri olan sancakların tarihçeleri, ikinci bölümde Osmanlı Devleti'nin idari yapısı, üçüncü bölümde sosyal yapısı ve son olarak dördüncü bölümde askeri yapısı 350'nin üzerinde Mühimme hükmüne dayanarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Venedik, Güney Adriyatik Kıyıları, Mühimme Defterleri.

ABSTRACT

According To The Mühimme Books

Ottoman Administration In The South Adriatic Coast

Demir Uyar, Tuğba

Master's Thesis, Department of History

Supervisor: Prof. Dr. Zekai Mete

July, 2019. 169 Pages.

The main theme of our thesis is the administration of the Ottoman Empire in the Southern Adriatic region between 1545-1574. Within this framework, the sanjaks of Avlonia, Shkodra, Ilbasan, Delvine and Draç town, which form the coastline of the Adriatic coast, have been identified. The main source of our study is Mühimme Books. In this respect, the Mühimme books numbered 3, 5, 6, 7, 12, which was published by the General Directorate of State Archives and Topkapı Palace Archived H. 951-952 dated and E-1231 numbered Mühimme books were used.

Mühimme Books are the books in which the decisions taken in political, social, military and many other areas concerning the internal and external issues discussed in the Divan-ı Hümayun meetings are written. These notebooks, which include the decisions of the sultans sent to the beylerbeyler, sancakbeyler, kadı, azep lords, clerks and many other government officials, also give us the chance to learn the state structure in many fields such as administrative, economical, social and military. Therefore the books of Mühimme were consulted for the best understanding of the state administration. In this thesis, the contents of this thesis are determined by classifying the related provisions mentioned in addition to the provisions sent to the aforementioned banners. At the same time, relations with the rival in the region, the Republic of Venice are discussed.

The thesis consists of the introduction, and including four chapters. In the introduction, the structure of the region before the Ottoman Empire is briefly mentioned. Then, the Ottoman

Empire's dominance of the Adriatic coast is discussed. After mentioning the existing relations of the Ottoman Empire with the Republic of Venice within the framework of the provisions, Mühimme Books, which contain the provisions that make up this thesis, are defined and the introduction part is completed. Afterwards in the first part, the histories of the sanjaks are mentioned which are the administrative centers of the South Adriatic coast. And then the administrative structure of the Ottoman Empire, which constitutes the second part, the social structure that constitutes the third part and the military structure that form the fourth part were examined on the basis of more than 350 provisions.

Key Words: Ottoman Empire, Venice, South Adriatic Coast, Mühimme Book

GİRİŞ

Bugünkü Arnavutluk bölgesi sınırları içerisinde yer alan Avlonya, İşkodra, İlbasan, Draç ve Delvine şehirleri asırlar öncesinde Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da Adriyatik denizinin kıyı şeridini oluşturan topraklarıydılar. Osmanlılar Balkanlara ilerledikten sonra yapılan fetihlerle beraber bu topraklar ele geçirilerek birer Osmanlı sancağına dönüştürüldüler. XIV. yüzyılın ortalarına tekabül eden ve asıl hâkimiyetin XV. yüzyıl sonrasında kurulmasını gerçekleştiren bu sürece geçmeden önce kısaca Arnavutluk'un tarihi dönemlerine bakmak gerekecektir. Arnavutların kökeni genel olarak Hint Avrupa asıllı olan İlliryalılar'a dayandığı kabul edilmektedir.¹ Tarih sahnesinde çıktıklarından itibaren siyasi birliklerini sağlayamamış olan Arnavutlar çeşitli dönemlerde sürekli değişen devletlerin egemenliği altında kalmışlardır.² M.Ö. VII. yüzyılda sahillere yerleşen Yunanlılar vasıtasıyla Yunan kültürüyle karşılaşmış olsalar bile kendi benliklerini koruyarak çok fazla etkide kalmamışlardır.³ Sonrasında sırasıyla ilk olarak M.Ö. I. yüzyıl ve M.S. VI. yüzyıllar arasında Roma İmparatorluğunun işgaline uğrayarak Klasik Roma Kültürü'nün etkisi altına girmişlerdir.⁴ İkinci dönem olarak M.S. VI. yüzyılda bölgeye yoğun bir şekilde gerçekleşen Slav göçünün başlaması ile M.S. IX. yüzyıla kadar Slav etkisi görülmüştür.⁵ Üçüncü olarak ise IX. yüzyıldan sonra bölgede Bizans etkisi görülmeye başlanmış ve XII. yüzyıla kadar Bizans hâkimiyeti altında yaşamışlardır.⁶ Bizans'ın kontrolüne geçtikten sonra bölgede feodal sisteme dayalı dük adı verilen beylerin idaresinde bir yönetim kurulmuştur.⁷ Genel olarak XII. yüzyıla kadar Bizans hâkimiyeti dükler üzerinden temin edilmiştir. Buradaki Bizans otoritesinin zayıflamasının ardından bölgede etkin güç olarak Sırp'lar çıkmaya başlamıştır. XII. yüzyılda Sırp'lar Kuzey

¹ Mustafa L. Bilge, "Arnavutluk," *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, c. 3, s. 384.

² Nuray Bozbora, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi*, 1. Baskı, İstanbul: Boyut Kitapları, 1997, s. 24-30.

³ Bilge, "Arnavutluk", *DİA*, s. 384.

⁴ Bozbora, s. 24.

⁵ Bozbora, s. 24.

⁶ Bozbora, s. 24-25. Ayrıca bkz. IX. yüzyıldan sonra bölgede Bulgar ve Bizans çatışması olmuştur. Buna karşın IX. ve X. yüzyıllar arasında bölgenin güneyinde Bulgarlar güçlenmiş ve bu bölgeleri ele geçirmişlerdir. Bilge, "Arnavutluk", *DİA*, s. 384.

⁷ Bozbora, s. 25-26.

Arnavutluk'u ele geçirdikten sonra XIV. yüzyılda tekrar etkin güç olmuşlardır.⁸ Özellikle Sırp Kralı Stefan Duşan 1340'ta Draç hariç olmak üzere Arnavutluk'tan Avlonya'ya kadar tüm bölgeleri hâkimiyeti altına almıştır.⁹ Stefan Duşan'ın ölümünden sonra Sırp hâkimiyetinin Arnavutluk'ta çökmesinin ardından Avlonya, Draç, İşkodra, Berat gibi şehirlerde feodal sisteme dayalı prenslikler kurulmuştur.¹⁰ Bu kurulan prensliklerin arasında Kuzeyde Balşalar merkezde ise Thopialar en güçlü beylikleri oluşturmuşlardır.¹¹ Bunların dışında ise Dukaginler, Coia Zaccarialar, Musakiler, Zenebissiler, Aranitiler, Vulkaşiler ve Kastriotalar Arnavutluk'ta kurulmuş olan belli başlı feodal beylerdir.¹² Osmanlı hâkimiyeti bölgede tesis edilmeden önce dahi bu feodal beylikler varlıklarını sürdürmüş ve Osmanlılar bölgeye yaptıkları ilk akınlarında bu feodal beylerle karşılaşmışlardır. Genel olarak bölgede Osmanlı hâkimiyeti XV. yüzyılda kurulmuş olsa bile ilk karşılaşmalar XIV. yüzyılda olmuştur. Bu yüzyılda Osmanlılar ile Arnavutların karşılaşmasını sağlayan olay ise Balşalar'dan II. Balşa ile Draç beyi olan Şarl Thopia'nın arasındaki mücadeledir. Osmanlılardan önce ise bölgeye ilk Türk akınlarını gerçekleştiren Aydınoğulları Beyi Umur Bey'dir. Bizans bölgede hâkimiyetini tekrardan tesis etmeye çalışırken giriştiği mücadelede Aydınoğullarından yardım istemiş ve bunun neticesi olarak Umur Bey 1337'de Bizans'a gönderdiği yardımcı kuvvetler sayesinde Arnavutluk'ta ilk temaslar gerçekleşmiştir.¹³ Osmanlılar ise bölgeye ilk gittiklerinde karşılarında birbirinden bağımsız uzlaşmaya hazır feodal beyleri bulmuşlardır.¹⁴ Fakat yine de bölgede Osmanlı hâkimiyeti tesis edilirken çok kolay aşamalardan geçilmemiştir. İlk olarak karşımıza çıkan 1385 Viose Savaşı Arnavutluk'ta hâkimiyetin yerleşmesinin ilk safhasını oluşturmaktadır. Devamında ise seyreden tarihlerde birbirinden farklı olarak Avlonya, İşkodra, İlbasan, Draç ve Delvine'de Osmanlı hâkimiyeti tesis edilmiştir. Bu kısma geçmeden önce 1385 Viose Savaşı'nın hangi koşullarda gerçekleştiği ve Osmanlıların bu sayede bölgeye ulaşmaları konusuna kısaca değinmek gerekecektir. Bu savaşa sebebiyet veren iki güç yukarıda değinildiği gibi Arnavutluk'un güçlü senyörleri olan II. Balşa ve Şarl Thopia'dır. Bu iki güçlü senyörlerin aralarında olan rekabette Şarl Thopia tek başına mukavemet gösteremeyeceğini anladığından Osmanlılardan yardım ister. Bu durum

⁸ Bilge, "Arnavutluk", *DİA*, s. 284.

⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, 5. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 202-203.

¹⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 202-204.

¹¹ Bilge, "Arnavutluk" *DİA*, s. 284.

¹² Halil İnalçık, "Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei", *Fatih ve İstanbul*, (1953), c. I, S. 2, s. 154-155.

¹³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 202.

¹⁴ Bozbora, s. 62.

üzerine ilk olarak 1383 tarihinde Kara Timurtaş Paşa Arnavutluk'a akınlar yapmış olsa bile ilk ciddi karşılaşma 1385 yılında Viose Savaşı'nda Osmanlıların Balşalara karşı Şarl Thopia'ya yardım ettiği savaş olmuştur.¹⁵ Avlonya'ya hâkim olan II. Balşa, Draç prensi Şarl Thopia'yı Draç mevkiine sıkıştırması üzerine 1385'te yapılan bu savaşı II. Balşa kaybederek Osmanlılar tarafından ağır bir yenilgiye uğratılmış oldu.¹⁶ Şarl Thopia'nın Osmanlılardan yardım istemesi üzerine gerçekleşen bu savaş Osmanlı tarihinde bir dönüm noktası olarak nitelendirilebilir. II. Balşa'nın Osmanlı kuvvetleri tarafından aldığı mağlubiyette ölmesinden sonra kurduğu beylik parçalanma sürecine girmiştir. Aynı zamanda bu savaş sonrasında Şarl Thopia'ya Draç teslim edilmiştir. Böylelikle Osmanlılar aldıkları galibiyetle söz söyleme hakkına sahip olmanın verdiği üstünlükle bölgede ilk ilişkilerini vassallık üzerinden gerçekleştirmeyi uygun görmüşlerdir. Aslında bakıldığında burada bu tür bir ilişki kurmak çok şaşırtıcı olmamalıdır. Çünkü burada feodal sisteme dayalı olan halkın kendi çıkarları ve topraklarındaki yönetim hakları korunduğu müddetçe bir başka topluma ya da devlete bağlılıkta herhangi bir sakınca görmemişlerdir. Nitekim bazı dönemlerde Arnavut senyörleri bu taleplerini karşılayan Venediklilere de bağlı kalmışlardır. 1385'ten sonra bölgede galip gelen Osmanlılar ise bölgenin bu konumunu çok iyi analiz etmiş görünmektedirler. Bu savaşla Arnavut senyörlerinin en güçlüsü olarak adlandırılan II. Balşa'nın ağır bir darbe alarak mağlup olması üzerine bölgede söz hakkı bir nevi Osmanlılara geçmiş oluyordu. Fakat o dönemde bu bölgede tam hâkimiyetin kurulmasının pek mümkün olmayacağı Osmanlılar tarafından biliniyordu. Bu yüzden bölgenin coğrafi konumu göz önünde bulundurularak üzerinde yaşayan halkın herhangi bir kışkırtmayla isyana ulaşacak boyutlarda olayların çıkmasını öngörebilen devlet yöneticileri ilk aşamada vassallık üzerinden hâkimiyetlerini zamana yayarak tesis etmeyi uygun görmüşlerdir. Bu görüşün tabii sonucu olarak 1385'ten sonra Arnavut senyörlerinin önde gelenleri Osmanlı metbuluğunu tanımışlardır.¹⁷ Bu sisteme göre her senyör kendi toprağında yönetici olarak kalabilecekti. Fakat buna ek olarak Osmanlılar geliştirdikleri tımar sisteminin bir parçasını burada uygulamaya koymuşlardı. Böylelikle Arnavut senyörlerini topraklarının başında kalabilecek fakat Osmanlılara asker yetiştirme ve haraç verme gibi konularından da sorumlu tutulacaklardı. Arnavut senyörlerine kendi topraklarını yönetme hakkı verilirken aslında bölgede uygulanan devşirme sistemi sayesinde Osmanlılar bir devlet olma ağırlığını hissettirmeyi ilk safhada başarmışlardı.

¹⁵ Feridun M. Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, 3. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015, s. 294.

¹⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 204-205.

¹⁷ İnalçık, "Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei", s. 154.

Böylece 1385'ten 1431 yılına gelene kadar Arnavut senyörleri ile Osmanlı Devleti arasında vassallık ilişkisi üzerinden bir yönetim mevcut hale gelmiştir. Uygulanan bu devşirme sistemi sayesinde pek çok Arnavut Osmanlı hizmetine girmiş ve zamanla çok büyük idareciler ve yöneticiler yetişmiştir.

1431 yılında ise Osmanlı Devleti tam hâkimiyetlerini yerleştirmenin ana unsuru olan tımar sisteminin uygulanabilmesi için bölgede tahrir yani sayım yapılmasını uygun görmüştür. İşler bu aşamada karışma noktasına gelmiştir. Çünkü 1431 yılında çıkan Arnavut isyanları bu yılda yapılacak olan tahrire karşı bir direniş olarak görülmektedir.¹⁸ Devleti toplamda 5 yıl uğraştıran bu isyan tam olarak 1436 yılında bastırılabilmiştir. Bu süreçten sonra 1444 yılına kadar süren sakinlik ortamı bu yılda yeni bir ayaklanmayı başlatan İskender Bey isyanıyla bozulmuştur. Bu isyan üzerine devlet bazı dönemlerde seferler düzenlemiş olsa bile dönemin diğer koşullarına bağlı olarak isyanın son bulması tam olarak 1468 yılında İskender Bey'in ölümüyle gerçekleşmiştir. 1468 yılında İskender Bey'in ölümüne kadar süren bu başkaldırıda konumuz olan İlbasan sancağı İskender Bey'in faaliyetlerini gözetlemek amacıyla kale olarak kurulmuştur. İskender Bey'den sonra ise isyan hareketleri tamamen son bulmamakla beraber 1506 yılına gelindiğinde bu isyanlar tamamen bastırılmıştır.¹⁹ Osmanlılar burada hâkimiyetlerini tesis etmeye çalışırken karşılaştığı isyanlarda uzaktan faktör olarak karşılaştığı güç Venedikliler olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Arnavutluk'ta ilerlemesi Venediklileri oldukça tedirgin etmekte ve onların buradaki hâkim olma düşüncelerinin önüne geçmekte idi. Bu hususta İskender Bey isyanının çıkması Venedikliler için umut verici olmuş ve 1463 yılında Osmanlı'ya karşı aralarında Macarlarında bulunduğu bir ittifak yapılmıştır.²⁰ Böylece Venedik ile çıkan savaşta İskender Bey'in Arnavutluk'ta faaliyette bulunması kararlaştırılmıştı. Bu savaş süresince 1467 yılına kadar Venedikliler üstün gelememiş ve ilk sulh ricası için Osmanlı'ya başvurmuşlar fakat olumsuz yanıt almışlardı.²¹ Bu süreçte 1468'de İskender Bey'in ölümüyle de tek kalan Venedikliler istediği başarıyı elde edemeyeceğini anlamıştı. Zaten İskender Bey'e vaat edilen Arnavutluk'ta da çok fazla başarı elde edilememiş Osmanlı ilerleyişi durdurulamamıştı. Böylece 1479 yılına kadar süren savaş hali yapılan anlaşma ile sona ererken 1478 yılında İşkodra'nın alınması da bu anlaşma ile resmîyet

¹⁸ Halil İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987, s. XIV.

¹⁹ Bozbora, s. 100-102.

²⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, 11. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2016, s. 112.

²¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 114.

kazanmıştı.²² Daha sonra Arnavutluk bölgesinde İskender Bey'in ölümünden sonra meydana gelen isyanların sonucunda 1499 yılında yine Venedikliler karşımıza çıkmaktadır.²³ Burada İskender Bey'in oğlu John Kastriote'ye Venedikliler yardımıda bulunmuş ve bu yardımları neticesinde yine Osmanlı Devleti Venedik'e karşı harp ilan etmiştir.²⁴ 1502 yılına kadar süren bu savaşta yine yenilen taraf Venedikliler olduğu gibi yapılan anlaşmada bu sefer Draç'ın alınması resmîyet kazanmıştır.²⁵ Böylelikle 1506 yılına gelene kadar Arnavutların kalkıştığı isyanlar başarısızlıkla sonuçlandığı gibi Venedik Cumhuriyeti'nin de Arnavutluk'ta ilerleyişi durdurulmuş oluyordu. Bu yıla kadar devam eden Arnavut isyanları Osmanlı Devleti tarafından tamamen bastırılarak bölgede hâkimiyet kontrol altına alınmıştır.²⁶ 1537 yılına gelindiğinde Venedik ile tekrar harp ilan edilmiş ve bu dönemde kazanılan Preveze zaferiyle Venedikliler yine mağlup durumuna geçmişti. Özellikle bu dönemde Venedikliler Avlonya ve Delvine'de halkı isyana teşvik etmiştir.²⁷ Bu isyanlardan netice alınmadığı gibi 1537'de Delvine üzerine varılıp buradaki tam hâkimiyette böylelikle gerçekleştirilmiştir. Yine bu dönemde yapılan anlaşma ile Venedik Delvine'nin Osmanlılara terkini kabul etmek zorunda kalmıştır.

Bu bölgede özellikle Venedik ile girişilen mücadelelerde Osmanlı Devleti kazanmış olsa bile bazı dönemler barış bazı dönemler savaş halinde geçmiştir. Savaş hallerinin önüne geçilme amacıyla Osmanlı Devleti ile anlaşmalar yapılmıştır. Yapılan bu anlaşmalar bir diğer ifadeyle verilen ahitnameler iki tarafında birbirine karşı saldırı hareketlerinin olmamasının teminatını sağlamaktaydı. Özellikle Osmanlı Devleti tarafından verilen ahitnamelerde kendisine herhangi bir saldırı gelmediği müddetçe karşı harekette bulunmayacağını garantisini veriyordu. Böylelikle genellikle Venedik ile olan ilişkilerde barış siyaseti güdülmeye çalışılsa dahi karşı taraf bir şekilde başka güçlerle birleşerek saldırı politikasından vazgeçmemiştir. Bu döneme gelene kadar bakıldığında yapılan savaşlarda üstünlük sağlayamayan Venedik Cumhuriyeti saldırı politikasında ısrarcı olduğunu 1572 yılına gelindiğinde de görmekteyiz. Nitekim bu dönemde yapılan İnebahtı Deniz Savaşı'nda Osmanlı'ya karşı oluşturulan bir haçlı müttefikliğinin içerisinde yer almıştır. Bu konun daha detaylı anlaşılabilmesi için

²² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 123-124.

²³ Bozboru, s. 101.

²⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 213.

²⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 224.

²⁶ Bozboru, s. 100-102.

²⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 379.

aşağıda Osmanlı ve Venedik ilişkilerini ele aldığımız dönem itibariyle Mühimme Defterleri'ndeki hükümlerden aktarmaya çalışacağız.

1. OSMANLI VENEDİK İLİŞKİLERİ

Venedik Cumhuriyeti siyasi ve ticari menfaatlerini koruyabilmek adına denge politikasını başarılı bir şekilde uygulamıştır.²⁸ Böylelikle Avrupa'nın Akdeniz ticareti için en önemli ülke olma konumunu sağlayan Venedik²⁹ kendisine herhangi bir rakip çıkma durumunda ise bu üstünlüğünü kaybetmemiştir. Yürüttüğü siyasi politikaların sonucu olarak kendini açık etmemekle birlikte el altından Osmanlı Devleti'nin düşmanlarıyla da işbirliği yapmıştır.³⁰ Osmanlı'nın Rumeli ve Balkanlar'da ilerlemesinin ardından Venedikliler ile sağlanan ilk temas 1350'lere denk gelmektedir.³¹ Özellikle sonraki dönemlerde Osmanlı'nın Arnavutluk'ta Venedik sömürgelerine karşı ilerlemeye başlaması ve hâkimiyetini sağlaması bu iki devleti karşı karşıya getirmiştir.³² Venedik Cumhuriyeti Adriyatik bölgesinin tamamında hükümdarlık iddiasında bulunmuştur.³³ Osmanlı Devleti de bu bölgelere akınlarını devam ettirmekte olduğundan olası savaş ihtimalinin oluşmaması için devletlerarası anlaşmalar yapılmıştır. Bu sebeple Osmanlı Devleti tarafından Venedik'e verilen ahitnameler ile kendi adlarına herhangi bir saldırı gelmedikçe karşı harekette bulunmayacaklarını temin etmiş olmaktadır. İlk olarak denizlerin konumunu kapsayan ahitname Venedik'e 1482 yılında verilmiştir.³⁴ I. Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde de ahitnameler verilmiştir.³⁵ Akabinde oluşan şartlara göre ekleme çıkarma yapılarak yenilenmeye devam etmiştir. Kasım

²⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 456.

²⁹ Mustafa Öztürk, "17. Yüzyılda Venedik Arşivindeki Türkçe Belgelerde Akdeniz'de Korsanlık", *Uluslararası 9. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2017, s. 1.

³⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 456.

³¹ Maria Pia Pedani, "Venedik", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013, c. 43, s. 44.

³² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 455.

³³ Bülent Arı, "Akdeniz'de Korsanlık ve Osmanlı Deniz Hukuku", Özlem Kumrular (ed.), *Türkler ve Deniz* içinde (265-318), 1. Baskı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007, s. 282.

³⁴ İdris Bostan, "Osmanlılar'da Deniz Sınırı ve Karasuları Meselesi", Özlem Kumrular (ed.), *Türkler ve Deniz* içinde (29-46), 1. Baskı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007, s. 34.

³⁵ Halil İnalçık, "İmtiyazat", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, c. 22, s. 248. Ayrıca bkz. I. Selim ve Kanuni Sultan Süleyman'ın verdiği Ahitnameler: M. Tayyip Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler", *Belgeler Türk Tarihi Belgeleri Dergisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1972, c. V-VIII, S. 9-12, s. 42-50.

1560'larda Dukakin Beyi'ne gönderilen bir hükümde bu hususa değinilmiş ve Venedik tarafından anlaşmaya aykırı hareket olmadıkça Avlonya'da kışlamak isteyen reislere izin verilmiştir.³⁶ Hükme göre Pulya'dan kayıklarla çıkan gönüllü reisler Avlonya, Leş ve İşkodra'ya gelerek Avlonya iskelesinden ticaret için tahmil olunmuş 3 bin florilik bir gemiyi ve boş bir gemiyi alarak Avlonya'da kışlamak istemektedirler.³⁷ Leş kalesinin hicri 883³⁸ tarihinde Fatih Sultan Mehmet'in fethettiğini yazan Evliya Çelebi; o tarihlerde Arnavut gazilerinin Venedik taraflarından ve Pulya'dan kayıklarla çıkarak ganimet topladıklarını yazmıştır.³⁹ Fatih Sultan Mehmet döneminden Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar geçen sürede sürecin çok değişmediğini ve bu çekişmenin bir şekilde devam ettiğini görmekteyiz. 1559 tarihinde Venedik beylerinin ahitname kurallarına aykırı olarak aldıkları eşyalar hususunda kurallara uymaları için Venedik beylerine name-i hümayun gönderilmiştir.⁴⁰ Buna karşılık Venedik'ten gelen cevapta Draç'ta bazı kişilerin de Venediklilere ait gemileri ve zeytinyağları aldıkları yazılmıştır.⁴¹ Kendilerinin bahsi geçen eşyaları iade ettiklerini ekleyerek aynı zamanda Draç'ta bazı kişiler tarafından alınan eşyalarında geri gönderilmesini istemişlerdir.⁴² Devamında Draç kadısına gönderilen diğer hükümde Venediklilerin iade ettikleri malların sahiplerine verilmesi için işlemlerin yapılması emredilmiştir.⁴³ Bu konuyla alakalı bir sonraki hüküm Venedik Doju'na gönderilerek genel durumdan bahsedilmiş ve alınan eşyaların bakiyelerinin de teslim edilmesi istenerek ahitnameye aykırı davranılmaması istenmiştir.⁴⁴ Aynı zamanda aradaki dostluğa vurgu yapılarak ona göre davranılması istenmiş ve bazı harami levent taifesine zahire verilmemesi belirtilmiştir.⁴⁵ Osmanlı Devleti'nin verilen ahitnelere aykırı olan davranışlara ilk olarak diplomatik çözümlerle yaklaştığını ve oluşan sorunlara ek olarak gönderilen name-i hümayunlarla dostluklarının hatırlatıldığını görmekteyiz. Kendi tarafından da yapılan aykırı davranışları savunmayıp sancakbeylerine ikaz içeren hükümler göndermiştir. Fakat bir yıl sonrasına tekabül eden başka bir hükümde Venediklilerin yine ahitnameye aykırı

³⁶ 3 Numaralı Mühimme Defteri, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, No. 12, Ankara 1993, 1661 No'lu Hüküm, s. 741.

³⁷ 3 MD, h. 1661, s. 741.

³⁸ Miladi 1478 yıllarına denk gelmektedir.

³⁹ Seyit Ali Kahraman, (hzl.). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. 6. Kitap. c. 1, 1. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 120.

⁴⁰ 3 MD, h. 204, s. 97-98.

⁴¹ 3 MD, h. 204, s. 97-98.

⁴² 3 MD, h. 204, s. 97-98.

⁴³ 3 MD, h. 205, s. 98.

⁴⁴ 3 MD, h. 206, s. 98-99.

⁴⁵ 3 MD, h. 206, s. 98-99.

davrandıklarını görmekteyiz. Venedik Doju'na gönderilen hükümde Venedik donanması provadoru Kontar Reisin Draç iskelesinde ticaret için bulunan gemilerin mallarını gasp etmesi üzerine bu malların geri iade ettirilmesi emredilmiştir.⁴⁶ Venediklilerin sürekli anlaşmalara uymayan hareketler yapması gibi benzeri durumlar Osmanlı tarafından da Venediklilere karşı yaşanmıştır. 1560 yılında karaya vuran bir Venedik gemisindeki eşyaları İşkodra ahalisi alarak zapt etmişlerdir.⁴⁷ Bu durumu başta İşkodra ahalisi kabul etmese bile yapılan araştırmalarda doğruluğu ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine hukuka önem veren Osmanlı Devleti bu kişilerin yargılanmasını emretmiştir.⁴⁸ Venediklilerin bazı saldırı durumlarında ise barışın sağlanabilmesi için bir miktar para ödemesi kabul edilmiştir. Bu hususta 1564 yılında Avlonya taraflarında Osmanlı reislerinin gemilerine saldıran Venediklilerin İstanbul'da bulunan balyosları tarafından 25 bin filori vererek saldırının karşılığını ödemesiyle anlaşma sağlanmıştır.⁴⁹

16. yüzyılda Osmanlı Devleti Adriyatik'in doğu sahillerinde egemen güç olarak denizlerde güvenliği sağlama hususunu ahitnamelerle Venedik Devleti'ne vermiştir.⁵⁰ Ele aldığımız dönem itibari ile bunlardan ikisi Kanuni Sultan Süleyman dönemine bir diğer ikisi ise II. Selim dönemine rastlamaktadır. II. Selim tahta geçtikten sonra 1540 ahitnamesi esas alınarak 1567 ahitnamesi oluşturulmuş ve özellikle sınır ihlallerine ve saldırıların olmamasına vurgu yapılmıştır.⁵¹ Mayıs 1568 tarihinde Delvine beyine gönderilen bir hükümde Venedik Devleti'nin sergilediği tutumdan ahitnameye aykırı davrandığını görmekteyiz. Buna göre Delvine toprağında bulunan Otrondo kalesi Osmanlı Devleti emri ile yıkılmasına rağmen Venedik Devleti'ne bağlı Korfos kalesi tebaası bu kaleyi tamir ettirerek halka zarar vermeleri üzerine Osmanlı Devleti Delvine beyinden ilk olarak bu kişiler hakkında ayrıntılı araştırma yaparak bildirmesini istemiştir.⁵² 1 ay sonrasına tekabül eden bir diğer hükümde yine aynı konu geçmektedir. Bu sefer Haziran 1568 tarihinde Venedik beylerine giden name-i

⁴⁶ 3 MD, h. 831, s. 369.

⁴⁷ 3 MD, h. 1216, s. 538-539.

⁴⁸ 3 MD, h. 1216, s. 538-539.

⁴⁹ M. Tayyip Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyyatında Kanuni Sultan Süleyman Devri Belgeleri", *Belgeler Türk Tarihi Belgeler Dergisi*, c. I, S. 1-2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993, s. 141.

⁵⁰ Catherina Wendy Bracewell, *16. Yüzyılda Adriyatik'te Korsanlık ve Eşkıyalık Senjli Uskoklar*, Mehmet Moralı (çev.), 1. Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. XIX.

⁵¹ Alpay Bizbirlik, "Osmanlı-Venedik İlişkileri ve XVII. Yüzyılın Başlarında Adriyatik Bölgesindeki Sınırlarda Yaşanan Bazı Sorunlar Üzerine", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 26, (Eylül 2009), s. 45-46.

⁵² 7 Numaralı Mühimme Defteri, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, No. 37, Ankara 1999, 1498 No'lu Hüküm, s. 159.

hümayunda ahitname hususuna değinilerek Venedik'e bağı olan Korfos kalesi tebaası Delvine toprağında olan Otrondo kalesinin yıkılmasına rağmen bu kaleyi tekrar tamir ettirerek etrafındaki yerleri de ele geçirerek oradaki halka karşı top atışları yapmakta oldukları yazılmıştır.⁵³ Bu sebepten ötürü zirai işlemlerin yapılamadığı gibi halkın malına zarar verilip haksız yere alım satım işlemleri yapılmıştır.⁵⁴ Bu hususta gönderilen name-i hümayunda Venedik tarafından ahitnameye aykırı davranıldığı yazılmış ve yapılan saldırıların önlenmesi aynı zamanda ahitnamenin şartlarına uyulması istenmiştir.⁵⁵ Yine ahitnamenin şartlarına uyulmadığını iki yıl sonrasında gönderilmiş olan hükümlerden anlamaktayız. Aynı hususta 19 Nisan 1570 tarihinde Delvine beyine gönderilen bir hükümde düşmanın Korfos kalesinden çıkarak Sabada köyünü bastığı ve Hasan adında bir kişinin adamlarından 4 kişiyi esir alıp yağmada bulunarak zarar verdiği yazılmıştır.⁵⁶ Ardından 24 Nisan gecesı düşman yine saldırıda bulunmuş ve 20 gemi ile Leş iskelesini basarak emininin ve kâtibinde içinde olduğu birkaç kişiyi esir almıştır.⁵⁷ Evliya Çelebi'ye göre Venedik sulh yapar gibi görünür ve el altından iş çevirerek diğer düşmanlara da ön ayak olur.⁵⁸ Aynı durum tarihi Solakzade de geçmektedir. 1570'lerde Kıbrıs'ın fethinden sonra arası bozulan iki devlet dostluklarını yeniden kazanmaları için Fransa hükümetinin aracılığı ile sulh yaparak ahitnameler yazılmış fakat Solakzade'nin ifadesine göre Venedik sulh yapsa dahi buna riayet etmeyerek aksi davranışlarda bulunarak Müslüman gemilerine zarar vermiştir.⁵⁹ Venedik Cumhuriyeti'nin yapılan anlaşmalara sadık kalmamasının aksine Vezir Piyale Paşa ile Kaptan Kılıç Paşa anlaşmanın yapıldığı yıllarda bir donanma seferi sırasında Venedik'e bağı Panarka Adasına gittiklerinde yapılan barış üzerine herhangi bir saldırıda bulunmayıp İstanbul'a dönmüşlerdi.⁶⁰ Burada Osmanlı Devleti'nin yapılan anlaşmalara sadık kaldığını ve kendileri tarafından karşı tarafa herhangi bir zarar vermediklerini görmekteyiz. Venedik Cumhuriyeti'nden gelen zarar haberlerinde ise ilk olarak araştırılmasını emretmekte ve emin olduktan sonra gerekli işlemleri yapmaktadırlar. Venedik Cumhuriyeti ise yaptığı sulhe rağmen çıkarlarını korumak uğruna

⁵³ 7 MD. h. 1498, s. 159.

⁵⁴ 7 MD. h. 1498, s. 159.

⁵⁵ 7 MD. h. 2747, s. 407-408.

⁵⁶ *12 Numaralı Mühimme Defteri*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları. No.33, Ankara 1996, c.22 No'lu Hüküm, s. 44-45.

⁵⁷ Delvine beyine giden hükümde ek olarak Draç idarecisine de haber verilmesi istenmiştir. Kalesi olan yerlerin gece gözcü bulundurması belirtilerek kalesi olmayan yerlerin gündüz dahi adam bulundurmaları emredilmiştir. Topraklara saldırıların önlenmesi ve toprakların korunması için bu hususlar yazılmıştır. 12 MD, h. c.59, s. 62.

⁵⁸ Seyit Ali Kahraman, (hızl.), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi. 6. Kitap. c. 2, 1.* Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 576.

⁵⁹ Vahit Çabuk, (hızl.), *Solakzade Tarihi II*, 1. Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989, s. 326.

⁶⁰ Bekir Sıtkı Baykal, (hızl.), *Peçevi Tarihi I, 2.* Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s. 354-355.

zaman zaman anlaşmaya aykırı hareketlerde bulunmaktan geri durmamıştır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı Venedik Cumhuriyeti'nin devletlere karşı genel tutumunu şu ifadeleri ile çok açık özetlemiştir; “*Venedik Cumhuriyeti'nin esas umdesi dinî bir taassupla uğraşmaktan ziyade münasebette bulunduğu devlet hangi din ve mezhepte olursa olsun onunla ticarî menfaatini temin etmektir.*”⁶¹ Bu menfaati temin edebilmek için anlaşma yapar gibi görünse bile kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir.

Şubat 1571 tarihlerinde denizlerde gönüllü reislik yapanların kaptanı olan Kara Hacı'ye gönderilen hükümde; kendisine Avlonya Azep ağalığı teklifinin yapıldığını ve görev yerine giderek gelebilecek Venedik saldırılarını önlemesi gerektiği yazılmakta idi.⁶² Osmanlı Devleti Venedik Cumhuriyeti'nin verdiği zararlardan kendisini koruma altına almak için belirli bölgelerdeki kalelerde azep ağalığı görevini etkin hale getirmiştir.⁶³ Aynı yıllarda sefer sırasında gönderilen başka bir hükümde azepler ağalığına getirilen Kara Hacı'nin Venedikliler hakkında bilgiler verdiğini görmekteyiz. Buna göre Venedik gemilerinin Girit adasından Kıbrıs'a erzak ve silah götürmek üzere hazırlıklar yaptığını bildirmektedir.⁶⁴ Osmanlı Devleti bu istihbarat sağlama durumunu memnuniyetle karşılamakta ve devamının yapılmasını düşman hakkında bilgilerin gönderilmesini istemektedir.⁶⁵ Söz konusu Venedikliler olunca bu gibi durumlara devlet ihtiyaç duymaktaydı. Venediklilerin dost gibi görünüp düşmanca tavırlar sergilemesinden olsa gerek başka hükümlerde de devletin düşman hakkında sıklıkla bilgi almak istemesini görmekteyiz. 2 Mart 1571 tarihli Delvine beyine gönderilen hükümde Venediklilerle işbirliği yapıldığına dair şüpheli olan dört sipahinin ve iki köyün araştırılması istenmiştir.⁶⁶ Venedik Cumhuriyeti aynı zamanda Osmanlı topraklarındaki isyancı grupları da desteklemiştir. Bu gruplardan oluşan asi Arnavutları destekleyerek Osmanlıları içerden kargaşaya sürüklemek istiyordu. 14 Şubat 1571 tarihinde Delvine ve Yanya beylerine gönderilen hükümde Venediklilerin asi Arnavutları destekleyerek Delvine ve Yanya çevrelerinde huzursuzluk çıkarttıkları yazılmıştır.⁶⁷ Yine aynı hükümde belirtildiği üzere bu asilik çıkaran gruplar daha önceden beri asiliklerini devam ettirmiş olup

⁶¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 456.

⁶² 12 MD. h. 787, s. 53-54.

⁶³ Bracewell, s. XX.

⁶⁴ 12 MD. h. 377, s. 272-273.

⁶⁵ 12 MD. h. 377, s. 272-273.

⁶⁶ 12 MD. h. 227, s. 190.

⁶⁷ 12 MD. h. 30, s. 81-82.

Venediklilerin kışkırtmalarına ortaklık etmişlerdir.⁶⁸ Sadece asi Arnavutlar değil Delvine ve Yanya çevresinde asilik yapan gruplarda Venedikliler tarafından desteklenmiştir.⁶⁹ Bu gruplar cizyelerini vermedikleri gibi Venediklilerle işbirliği yaparak köylere saldırılarda bulunmuşlardır.⁷⁰ Bu şekilde içerideki karışıklıklardan dolayı düşman donanması Delvine ve Yanya sahillerinde saldırı hazırlığına girişme ihtimallerinden ötürü bu kesimde yardımcı kuvvet gönderme gibi çeşitli güvenlikler artırılmıştır.⁷¹ Daha sonra asiler bu saldırıları, yaptıkları işbirliklerini daha da ileriye taşıyarak Venediklilerle birleşerek Delvine kalesini ele geçirmek için bir taktik uygulamışlardır.⁷²

2 Mart 1571 tarihinde ise Rumeli beylerbeyine gönderilen hükümde düşman donanmasının yine Korfos'ta saldırı için hazır halde bulunduğu yazmaktadır.⁷³ Casustan edinilen bilgiye göre düşman donanması Kıbrıs'a yönelip Korfos'tan çıkarak Venedik taraflarına yönedikten sonra tekrar geri gelmiş ve donanmasını bozmadan uygun bir mevsim bekleyerek Preveze ve Ayamavra'ya saldırmayı beklemektedir.⁷⁴ Yanya sancağı askerleri Kıbrıs'ta olup İnebahtı ve Tırhala askerleri ise Preveze yakınlarında olması üzerine yanlarına ek olarak Rumeli beylerbeyi tarafından 300 sipahi gönderilmesi emredilmiştir.⁷⁵

Burada Kıbrıs karşımıza kilit bir konum olarak çıkmaktadır. Osmanlı topraklarına düşmanlar Kıbrıs üzerinden saldırıya geçme hazırlığında bulunmuşlardır. Kendi hâkimiyetinde olmadığı için gerekli müdahaleyi yapamamıştır. Ayrıca Venediklilerin Dalmaçya sahilleri üzerinden saldırılarının yanı sıra Kıbrıs korsan yatağı haline gelmişti.⁷⁶ Tüm bu yürütülen düşmanca faaliyetler neticesinde topraklarını korumak isteyen Osmanlı Devleti 1489'dan beri Venedik hâkimiyetinde olan Kıbrıs'ı fethetmek için sefer hazırlıklarına başlamıştır.⁷⁷ Mısır ve Suriye'nin fethinden sonra alınması daha da mühim olan Kıbrıs'ın⁷⁸ fethi bu dönemde olmuştur. Sefer sırasında Hersek beyine gönderilen bir hükümde Hersek sancağının sınırda olması sebebi ile Venediklilerin saldırma ihtimalinden dolayı diğer sancakbeylerinin

⁶⁸ 12 MD. h. 30, s. 81-82.

⁶⁹ 12 MD. h. 315, s. 234-235.

⁷⁰ 12 MD. h. 315, s. 234-235.

⁷¹ 12 MD. h. 316, s. 235.

⁷² 12 MD. h. 391, s. 279-280.

⁷³ 12 MD. h. 225, s. 188-189.

⁷⁴ 12 MD. h. 225, s. 188-189.

⁷⁵ 12 MD. h. 225, s. 188-189.

⁷⁶ Zuhuri Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi VIII*, 1. Baskı, İstanbul: Yeni Matbaa, 1965, s. 230-237.

⁷⁷ Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi VIII*, s. 230-237.

⁷⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 458.

sipahilerinden ve içlerinde İşkodra beyinin sipahilerinin de bulunduğu askerler yardımcı kuvvet olarak Hersek beyinin emrine gönderilmesi istenmiştir.⁷⁹ Böylelikle sefer sırasında saldırıya açık sınır bölgelerin korunması istenmiştir. 6 Nisan 1571’de çıkan bir hükümde Klis, Hersek, İşkodra, Delvine beylerinden ve Avlonya Azepler Ağası Kara Hacı’dan gelen haberde Venediklilerin Papa işbirliğinde İspanya Kralları ve Portekiz ile birleşerek Osmanlı donanmasıyla savaş kararı aldıkları yazmaktadır.⁸⁰ Bunun üzerine Osmanlı divanından Venediklilere karşı kesin harp kararı çıkmıştır.⁸¹ Ardından gelen bir diğer hükümde Delvine beyi gönderdiği mektupta düşmanın Korfos’ta toplandığını ve İspanya donanmasını beklediklerini ve geldiklerinde ise birleşerek Donanma-i Hümayun’a saldıracaklarını haber vermiştir.⁸² Sefer sırasında gönderilen bu hükümde yine devlet düşman hakkında ve Kıbrıs’taki savaş hakkında bilgi istemektedir.⁸³ Düşman hakkında bilgileri daha çok Delvine beyi iletmektedir. Devamında yine gönderdiği mektupta düşman gemilerinden bir miktar Girit ve Korfos’ta bulunduğunu ve Venedik gemilerinin tamamlanmadığını yazmıştır.⁸⁴ Bilgi gönderme hususunda karşımıza daha öncede çıkan Avlonya Azepler Ağası Kara Hacı bu konuda önemli kişilerden birisi olmuştur. Merkeze gönderdiği mektuplarla düşman hakkında detaylı bilgi sahibi olduğunu ve araştırmasını çok iyi yaptığını görmekteyiz. Bu konuda kendisi devlet tarafından desteklenerek düşman hakkında bilgi toplaması her seferinde emredilmiştir.⁸⁵ Kara Hacı’nın Delvine beyinin gönderdiği mektupla aynı zamana tekabül eden mektubunda Venediklilerin yine bir saldırıda bulunacağını yazmıştır.⁸⁶ Gönderilen bilgilerde geçen saldırı haberi tezin içeriğinde ayrı bir başlık olarak ele alınacak İnebahtı Deniz Savaşı’dır. Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs’ı fethetmesi üzerine endişeye kapılan Venedikliler bu fethi önlemek için çeşitli yollara başvurmuş olsa dahi fethin önüne geçememişti. Bu durum üzerine Venedikliler Avrupa’da çeşitli girişimlerde bulunarak Osmanlı’ya karşı Papalık önderliğinde bir Haçlı Birliği oluşturmayı başarmıştı.⁸⁷ Bu kısım ayrı başlık olarak detaylı ifade edileceği için şimdi Venedikliler ile Osmanlıların ilişkilerine devam etmek gerekirse konumuz sancakları dışında Midilli beyinin de düşman hakkında

⁷⁹ 12 MD. h. 292, s. 223-224.

⁸⁰ 12 MD. h. 394, s. 281-282.

⁸¹ 12 MD. h. 394, s. 281-282.

⁸² 12 MD. h. 474, s. 330-331.

⁸³ 12 MD. h. 474, s. 330-331.

⁸⁴ 12 MD. h. 513, s. 350-351.

⁸⁵ 12 MD. h. 403, s. 289-290.

⁸⁶ 12 MD. h. 532, s. 362.

⁸⁷ Mikail Acıpinar, *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa Akdeniz’de Diploması, Ticaret ve Korsanlık 1453-1599*, 1. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2016, s. 175.

bilgiler gönderdiğini görmekteyiz. Gönderilen bu bilgilerde Venedik ile İspanya'nın işbirliği yaptıkları yazılmış ve bilgilerin gönderilmeye devam edilmesi emredilmiştir.⁸⁸ Burada devlet istihbaratını sancakbeyleri üzerinden sağlamıştır. Sefer sırasında olsun normal zamanda olsun devlet düşman hakkında her zaman bilgi sahibi olmak istemiştir. Topraklarını korumanın tabii gereği olan bu durum karşısında ise sancakbeylerinin görevlerini titizlikle yerlerine getirdiklerini görmekteyiz. Özellikle Venediklilerle olan ilişkilerde bu durum daha da öneme sahip olmuştur. Daha öncede ifade edildiği üzere Venedikliler kendi menfaatleri doğrultusunda dost gibi görünüp düşmanca faaliyetlerde bulunmaktan çekinmemişlerdir. Venediklilerin Osmanlı ve İslam topraklarından temin ettikleri ticari mallar için dost gibi görünse bile gerçekte dost dışı tavırlarıyla nam saldıkları bilinmektedir.⁸⁹ Osmanlı Devleti gerek topraklarını korumak için gerek ticari menfaatleri için anlaşma yoluna giderek ahitnameler, imtiyazlar, emanlar vermişse bile Venediklilerin iki taraflı oynamasının önüne geçememiştir. Bu durumda Osmanlı Devleti genel olarak Venediklilerle olan politikasında 3 temel unsur belirlemiş ve ona göre davranmıştır. Bu unsurlar saldırı, savunma, önlem olarak karşımıza çıkmakta ve barış zamanlarında genel olarak savunma ve önlem mekanizmalarıyla ikili ilişkilerini yönetmişlerdir.⁹⁰ Karşılıklı çıkar ilişkisini korumak adına özellikle Adriyatik bölgesindeki bu iki güçten Venedikliler diplomasinin önemli olduğunu bildiği gibi Osmanlılar da Venedik ticaretine zarar gelebilecek her türlü davranışın karşısında durmayı öngörmüşlerdir.⁹¹

2. KAYNAKLAR: MÜHİMME DEFTERLERİ

Divan-ı Hümayun toplantılarında müzakere edilen dâhili ve harici meselelere ait önemli siyasi, askeri, içtimai ve iktisadi kararların kaydedildiği defterlere Mühimme Defterleri adı verilmiştir.⁹² Divan-ı Hümayun'da kararlaştırılan hususlar üzerine padişahın onayı alındıktan

⁸⁸ 12 MD. h. 464, s. 325.

⁸⁹ Katip Çelebi, *Deniz Savaşları Hakkında Büyüklere Armağan Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l-Bihar*, 1. Baskı, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2007, s. 67.

⁹⁰ Feridun Bilgin, "Kıbrıs'ın Fethi İçin Yapılan Hazırlıklar (Arşiv Belgelerine Göre)", *Mukaddime*, c. 6, S. 1, (Eylül 2015). s. 80.

⁹¹ Serap Mumcu, *Venedik Baylosu'nun Defterleri The Venetian Baylo's Registers 1589-1684*, 1. Baskı, Venezia Edizioni Ca' Foscari - Digital Publishing, 2014, s. 23.

⁹² *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, "Mühimme Defterleri", *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı*, Yayın No.108, İstanbul 2010. s. 60.

sonra düzenlenerek fermanların suretleri bu defterlere kaydedilir.⁹³ 951/1544-1545 yıllarını ihtiva eden bilinen en eski Mühimme Defteri ise Başbakanlık Osmanlı arşivinde olmayıp Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunmaktadır.⁹⁴ Bir diğeri ise kütüphane kısmında bulunan 959/1552 tarihli olan Koğuşlar, nr. 888 adlı mühimmedir.⁹⁵ Osmanlı arşivinde ise 961-1333/1553-1915 tarihleri arasında tutulmuş 419 Mühimme Defteri mevcuttur.⁹⁶ Bu defterler içerikleri bakımından Osmanlı Devleti'nin pek çok yönünü aktarmaktadır. Mühimme Defterleri sayesinde devletin bürokrasisinin nasıl ilerlediğini, herhangi bir konuda nasıl hükümler çıktığını, askeri, sosyal, ekonomik pek çok alanda bir devletin ilerleyişini ve işleyişinin nasıl yürütüldüğünü anlayabilmekteyiz. Bu bakımdan bu defterler tarihçilerin çalışmalarında ana kaynak vasfını taşımaktadır. Böylelikle araştırmacılar devletin kararlarını anlatan bu önemli belgelere birincil ağızdan ulaşabilmektedirler. *“Mühimme ifadesi XVII. yüzyılın sonlarından itibaren kullanılmış ve daha önceden divan kayıtlarının yer aldığı defterlere miri ahkâm defterleri veya ahkâm-ı miri denilmiştir. Zamanla idari ve adli konular ayrı defter serilerinde toplanmış, şikâyetler sonucu alınan kararlara dair hükümler için 1649'dan itibaren şikâyet defterleri tutulmaya başlanmıştır. XVIII. yüzyıldan itibaren ise sadece devlet işleriyle ilgili olanlar Mühimme Defterleri'nde kalmıştır.”*⁹⁷

Mühimme Defterleri yapısı itibariyle 4'e ayrılır. *“Birinci olarak Mühimme Defterleri; padişahın payitahtta bulunduğu sırada alınan kararların yazıldığı defterlerdir. İkinci olarak Rikab Mühimmeleri; sadrazam sefer ya da başka bir sebeple İstanbul dışında bulunmasından dolayı yerine rikab kaymakamı ya da sadaret kaymakamını bırakması sonucunda tutulan defterlerdir. Üçüncü olarak ordu mühimmeleri ise, ordu ile sefere çıkan sadrazamın sefer sırasında akdettiği divan toplantılarında alınan kararlardır. Son olarak dördüncü kaymakamlık mühimmesi; padişahın ve sadrazamın aynı anda payitahttan ayrıldığı sırada tutulan kayıtları içeren defterlerdir.”*⁹⁸

Bu defterler Osmanlı Devleti'nin merkez ve taşra teşkilatının idari yapısı ve çalışma şekilleri, devlet-tebaa ve devlet-esnaf münasebetleri, imar, iskân ve askeri tarih, stratejisi, dış siyaset ve yabancı devletlerle olan münasebetlerini muhteva eden en önemli arşiv kaynaklarımızdır.⁹⁹

⁹³ Mübahat S. Kütükoğlu, “Mühimme Defteri”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, c.31, s. 520-523.

⁹⁴ Halil Sahillioğlu (hzl.), *Topkapı Sarayı Arşivi H. 951-952 Tarihli ve E-1231 Numaralı Mühimme Defteri*, İstanbul: İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 2002, s. III.

⁹⁵ Geza David, “XVI. Yüzyılda Osmanlı-Habsburg Mücadelesinin Bir Kaynağı Olarak Mühimme Defterleri”, *Tarih Dergisi*, (İstanbul 2012), S. 53, s. 306.

⁹⁶ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, “Mühimme Defterleri”, s. 60.

⁹⁷ Kütükoğlu, “Mühimme Defteri”, *DİA*, s. 520-523

⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, “Mühimme Defterleri”, s. 61.

⁹⁹ Kütükoğlu, “Mühimme Defteri”, *DİA*, s. 520-523.

Genel olarak Mühimme Defterleri'ne kaydedilen hükümler ferman şeklinde düzenlenerek ilgililere gönderilen emirlerin suretlerini içermektedir.¹⁰⁰ Sadrazamın başkanlığında, kubbe vezirleri, Anadolu ve Rumeli kazaskeri, defterdar ve nişancının katıldığı Divan toplantılarında alınan kararlar, padişahın onayından geçtikten sonra kronolojik sıra içerisinde defterlere kaydedilmiştir.¹⁰¹ Herhangi bir konuda çıkan kararın veya gönderilen hükmün suretlerini içeren bu defterlerin tarihleme konusu tartışmalıdır. Klasik döneme ait mühimmelerde başlık bulunmadığı gibi tarihleri ise kayıt tarihini belirten Arapça toplantı günü ve onun hemen altında ay ve yılı yazılmıştır.¹⁰² Gönderilen hükümlerin hangi aşamada defterlere kayıt edildiği açıkça tespit edilemediği gibi her fermanın bir kayıt tarihi bir de hükmün gönderildiği tarih olmak üzere iki ayrı tarih söz konusu olmaktadır.¹⁰³ Burada muhtemelen hükümler müsveddeye çekilirken atılan toplantının yapıldığı günün tarihi ve hükümlerin gönderildiği tarih olarak iki ayrı tarih ortaya çıkmış olabilir. Bu konuyu bir örnekle ele almak gerekirse 3 numaralı Mühimme Defteri'nden 845 No'lu hükmün hemen üzerinde yazıldı ve verildi ifadesiyle yazan tarih 13 Cemâziye'l-âhir sene 967/11 Mart 1560'tır. Hükümlerin toplu olarak bir başlık altında verildiği tarihe baktığımızda ise 12 Cemâziye'l-âhir sene 967/10 Mart 1560 tarihi karşımıza çıkmaktadır. Bu tezde hükümlerin tarihi konusunda başlık şeklinde atılan kayıt tarihini belirten tarihler temel alınmıştır. Tezde belirlediğimiz dönemi ihtiva eden Topkapı Sarayı Arşivi H. 951 952 tarihli E-1231 numaralı Mühimme Defteri ile 3, 5, 6, 7 ve 12 numaralı Mühimme Defterleri kullanılmıştır. Burada Adriyatik bölgesinden Avlonya, İşkodra, İlbasan, Delvine sancaklarına ve Draç kazasına gönderilen hükümler incelenmiş ve ana kaynak olarak bu sancaklara giden tüm hükümler kullanılmıştır. Bu sancaklara giden hükümler çerçevesinden yola çıkılarak Osmanlı Devleti'nin 1545 ve 1574 yıllarını kapsayan Güney Adriyatik bölgesinde adı geçen sancaklar üzerinden devlet idaresi ve teşkili ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu bölgelere gönderilen hükümlerin listesi üç ayrı tablo şeklinde aşağıda verilecektir.

¹⁰⁰ Feridun M. Emecen, "Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkâm-ı Mîrî, Ahkâm-ı Kuyûd-ı Mühimme ve Ahkâm-ı Şikâyet", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 3, S. 5, (2005), s. 110.

¹⁰¹ 5 MD. s. X.

¹⁰² 5 MD. s. X.

¹⁰³ David, s. 297.

Tablo 1. Kazalara Göre Hüküm Sayısı¹⁰⁴

Avlonya	45
İşkodra	52
İlbasan	41
Draç	25
Delvine	46

Tablo 2. Unvanına Göre Gönderilen Hüküm Sayısı¹⁰⁵

Beylerbeyi	29
Sancakbeyi	150
Kadı	50
Azep	8
Dizdar	6

¹⁰⁴ Bu kısımda incelenen Mühimme Defterleri'nden bu beş şehrin görevlilerine gönderilmeyen fakat isimleri geçen bağlantılı hükümler esas alınmıştır.

¹⁰⁵ Unvanına göre gönderilen hükümlerin listesinde Avlonya, İşkodra, İlbasan, Delvine sancaklarının ve Draç kazasının görevlilerine hitaben gönderilen hükümler esas alınmıştır.

Tablo 3. Konulara Göre Gönderilen Hüküm Sayısı¹⁰⁶

İdari	123
Sosyal	91
Askeri	143

¹⁰⁶ İdari, askeri ve sosyal olarak ele aldığımız konulara göre olan bu kısımda ise gönderilen hükümler bu alana göre tasnif edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: YÖNETİM MERKEZLERİ

1.1. AVLONYA

Avlonya şehrinin batısı Adriyatik denizi olup denizden 6, Korfu'dan 80 mil uzakta olan bir sahil şehridir.¹⁰⁷ Avlonya'nın büyük bir köy olduğunu yazan Piri Reis bu köye gemilerin gelip istedikleri yerlerde demir atarak yattıklarını ifade eder.¹⁰⁸ Peçevi tarihinde ise Avlonya'nın tanımlaması sınır boyunda bir yanı denizle, öteki yanları ise Arnavutluk dağları ile çevrili bir kale olarak yapılmıştır.¹⁰⁹

1340-1346'lı yıllarda Sırp'ların elinde olan Kuzey Arnavutluk'ta sonraki yıllarda hâkimiyetlerinin çökmesinin ardından feodal sisteme dayalı Draç, Avlonya prenslikleri kurulmuştur.¹¹⁰ Bu feodal sistemin oluşturduğu ortamdan faydalanan Osmanlılar kendi egemen güç olma politikalarını uygulayarak bölgede zamanla hâkimiyetlerini tesis etmişlerdir. Buna bağlı olarak ilk akınlar 1383 yılında yapılmış ve Avlonya prensi Osmanlılara karşı Venedik Cumhuriyeti himayesine sığınmak zorunda kalmıştır. 1385 yılında yapılan ikinci harekât ise Avlonya'ya hâkim olan Balşalar'ın Şarl Topia'yı Draç mevkiine sıkıştırılmaları üzerine Şarl Topia'nın Osmanlılardan yardım istemesi üzerine olmuştur.¹¹¹ 1385'te yapılan Voissa (Viyose) savaşından sonra yenilginin ardından çeşitli senyörler Osmanlı hâkimiyeti altına girmeyi tanımışlar fakat 1402 Ankara Savaşı'nın getirdiği mağlubiyet neticesinde bu senyörler Osmanlı hâkimiyeti altından geri çıkmışlardır.¹¹²

¹⁰⁷ P.L. İnciciyan ve H. D. Andreasyan, "Osmanlı Rumeli'si Tarih ve Coğrafyası", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, c. 2, S. 3, (1974), s. 75.

¹⁰⁸ Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye 2*, Ankara: Ministry Of Culture And Tourism Of The Turkish Republic, 1988, s. 725.

¹⁰⁹ Baykal, (hızl.), *Peçevi Tarihi I*, s. 144.

¹¹⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 202-206.

¹¹¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 202-206.

¹¹² İnalçık, "Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei", s. 154-156.

1385'teki savaşta Arnavutluk'un en kuvvetli prensi olan II. Balşa'nın mağlubiyeti ve ölmesi üzerine Avlonya eşinde olmak üzere toprakları yeğenleri arasında paylaştırılmıştır.¹¹³ Sonraki gelinen dönem olan 1417'de Avlonya Osmanlı hâkimiyetine tamamıyla girmiştir. Osmanlı Devleti gelenek olarak fetihlerden sonra bölgenin mevcut durumunu öğrenmek ve hâkimiyetini tam anlamıyla yerleştirebilmek için ilk icraatı tahrir yaptırmak olmuştur. Buna dayalı olarak geliştirilen tahrir sitemiyle tımar rejimi bölgede uygulanmaya başlamıştır.¹¹⁴ H. 912 tarihli bir Avlonya sancağı defterinde Arnavutluk'un idari teşkilatında Avlonya merkez olarak yazılarak Belgrad, İskarapar, Kanina, Ergiri Kasrı, Delvine, Tepedelen ve Premedi'yi içine alan bir Avlonya sancağı oluşturulmuştur.¹¹⁵ XVI. yüzyıl Osmanlı tahrir defterleri Avlonya'nın nüfusu ve büyüklüğü hakkında; 1506'da 665 Hıristiyan, 97 Yahudi hanesi olmak üzere toplam 762 hane olarak yaklaşık 3800 miktarında nüfus verisi vermektedir.¹¹⁶ H. 912 tarihli Avlonya sancağı defterinde Avlonya nahiyesinde 14.304 Hıristiyan aileye karşı 1206 Müslüman aile vardır.¹¹⁷

1417'de Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra Avlonya sancağı kurulmuş ve Adriyatik sahillerinde Osmanlı'nın en önemli şehri olmuştur.¹¹⁸ Aynı zamanda Adriyatik bölgesinde ilk liman olma özelliğini taşıyan Avlonya bu sayede bölgede önemli bir deniz üssü olmuştur.¹¹⁹ Böylelikle düzenlenen seferlerde Avlonya üs olarak kullanılmıştır. Kefalonya, Zaklisse ve Ayamavra'nın fetihlerinde üs olarak önemli rol oynamıştır.¹²⁰ 1479'da Avlonya sancakbeyliğine tayin edilen Gedik Ahmet Paşa 1480'de İtalya seferinde sefer hazırlıklarını Avlonya'da tamamlamıştır.¹²¹ 1559 yılında Piyale Paşa'nın çıktığı seferde Modon önlerinde Malta gemisini zapt ederek bu gemi efradından Avrupalı devletlerin Osmanlı'ya karşı büyük bir donanma hazırladığını öğrenmesi üzerine Avlonya'ya geçerek buradan düşman hareketlerini gözetlemiştir.¹²² Avlonya'nın fethiyle beraber burada tersane kurulmuş¹²³ aynı

¹¹³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 203-205.

¹¹⁴ İnalçık, "Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei", s. 155.

¹¹⁵ Halil İnalçık, "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna XV. Asırda Rumeli'de Hıristiyan Sipahiler ve Menşeleri", Muhittin Salih Eren (hzl.), *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi Üzerine Arşiv Çalışmaları İncelemeler* içinde (67-108), 3. Baskı, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2009, s. 88.

¹¹⁶ Machiel Kiel, "Avlonya", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, c. 4, s. 118.

¹¹⁷ İnalçık, "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna XV. Asırda Rumeli'de Hıristiyan Sipahiler ve Menşeleri", s. 89.

¹¹⁸ Kiel, "Avlonya", *DİA*, s. 118.

¹¹⁹ İdris Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık, Osmanlılar Uskoklar Venedikliler 1575-1620*, 1. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009, s. 36.

¹²⁰ Kiel, "Avlonya", *DİA*, s. 118.

¹²¹ İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, 1. Baskı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006, s. 20.

¹²² İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi II*, 1. Baskı, İstanbul: Türkiye Yayınevi, s. 315.

zamanda gemi inşa faaliyetlerine de başlanmıştır. 1564 yılında ise Avlonya bölgesinde gönüllü reislerin donanma için iki kayık yaptığı haberinin gönderilmesinden bu yılda da gemi yapımlarının devam ettiğini anlamaktayız.¹²⁴ Avlonya'nın konumu itibariyle üs olmasının yanında aynı zamanda önemli ticari bir merkezde olmuştur. İspanya'dan, Portekiz'den ve İtalya'dan kovulan Yahudilerin buraya yerleştirilmesiyle ticari önemini artırmıştır.¹²⁵ 1545-1574 yılları arasında ele aldığımız mühimmelerden Avlonya beyine, kadısına, azepler ağasına, dizdarına ve son olarak kethüdasına hüküm gönderilmiştir.

1.2 İŞKODRA

Güneyden Adriyatik denizi ile çevrili olan İşkodra'nın iki ismi olmakta ve Osmanlı kaynaklarında İskenderiye olarak geçmesine karşın yerli halkı eski adı olan Skodra'dan türeterek Skadra demektedir.¹²⁶ Evliya Çelebi'nin ifadesine göre ise Osmanlı Devleti'nde İşkodra'ya genel olarak Arnavut İskenderiye'si denilmektedir.¹²⁷ Arnavut İskenderiye'si ifadesi Makedonya Kralı Büyük İskender tarafından kurulan bu şehrin Mısır İskenderiye'si ile karıştırılmaması için kullanılmıştır.¹²⁸ Bu tezde ise genel olarak İşkodra ismi kullanılmıştır.

1385 Voissa (Viyose) savaşında II. Balşa'nın mağlubiyetiyle Arnavutluk'ta belli başlı senyörler Osmanlı hâkimiyetini tanımış¹²⁹ ve savaşın ardından Osmanlılar bölgede ilerleyerek 1386'da İşkodra'yı ele geçirmişlerdir.¹³⁰ Osmanlılar dönemin şartlarında Venediklileri karşılığın almamak için daha sonra İşkodra onlara geri verilmiştir.¹³¹ 1385 yılına kadar İşkodra beyliği II. Balşa'nın hükmü altında gücünün zirvesine ulaşmıştır.¹³² Bu temaslardan sonra İşkodra 1393 yılında Osmanlı kumandanı Kavala Şahin tarafından ele geçirilmiş ve üç

¹²³Kiel, "Avlonya", *DİA*, s. 118.

¹²⁴ *6 Numaralı Mühimme Defteri*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, No. 28, Ankara 1995, 476 No'lu Hüküm, s. 275.

¹²⁵ Halil İnalıcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I*, 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018, s. 323.

¹²⁶ İnciciyan ve Andreasyan, s. 69-71.

¹²⁷ Kahraman, (hızl.). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi. 6. Kitap. c. 1*, s. 121.

¹²⁸ Piri Reis, s. 737.

¹²⁹ Bozboru, s. 53.

¹³⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 205.

¹³¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 205.

¹³² Skender Rizaç, *Kosova, Arnavutların ve Türklerin Dünü, Bugünü ve Yarını*, İstanbul: Arnavut Entelektüellerinin Bilimler ve Sanatlar Akademisi, s. 169.

yıl Osmanlı'da kalarak 1396'da George Stratsimirovic tarafından şehir Venediklilere satılarak Osmanlı hâkimiyetinden çıkmıştır.¹³³ Bu tarihlerden sonra İşkodra'nın tam Osmanlı hâkimiyetine girmesi 1479 yılında olmuştur. Fatih Sultan Mehmet'in düzenlediği seferde İşkodra kalesi kuşatılarak toplarla dövülmüş fakat kalenin bulunduğu mevkinden dolayı alınması zorlu olmasından başka yollara başvurulmuştur.¹³⁴ Evliya Çelebi'de bu kale tasvir edilirken düşmanın bilemediği gizli su yollarının olmasının yanı sıra cephanesi ve toplarının varlığından ve Boyana gölünün olmasından dolayı kaleye zarar gelmesinin zor olduğunu ifade etmektedir.¹³⁵ Bu durumu tahlil eden padişah İşkodra'nın etrafındaki kaleleri alarak kaleye geçilen Boyana nehrinde kule inşa ettirip asker bırakmış ve böylece denizle olan bağlantısını kesmiştir.¹³⁶ Böylelikle kale halkı zora düşünce teslim olmaya mecbur kalarak isteyenlerin kalmasına veya gitmesine müsaade edilerek İşkodra teslim alınmıştır.¹³⁷ İşkodra'nın 1479 yılında fethinden sonra Kuzey Arnavutluk'ta bir İşkodra sancağı oluşturulmuştur.¹³⁸ Osmanlılar İşkodra'yı boş teslim almalarından ötürü nüfus ve iktisadi açıdan yetersiz kalmış ve 1485 yılında yapılan tahrir göre İşkodra'da 375'i Müslüman 23.355 hanesi bulunan 895 köye sahip bir sancak merkezi olmuştur.¹³⁹ 1506 yılında Arnavut ayaklanmasının bastırılmasından sonra bölgede çeşitli düzenlemeler yapılmış ve sancaklar yeniden düzenlenmiştir.¹⁴⁰ Düzenlenen bu sancaklar içinde İşkodra'da yer almaktadır. Aynı zamanda bu sancaklar ayrı kanunnamelerle yönetilmişlerdir.¹⁴¹ Kanuni Sultan Süleyman devrinde İşkodra sancağının klasik sancak kanunnamesi 1529 yılında oluşturulmuştur.¹⁴² II. Selim döneminde ise aynı kanunname devam edip üzerine eklemeler yapılarak tekrardan düzenlenmiştir.¹⁴³

¹³³ Machiel Kiel, "İşkodra", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, c. 23, s. 433-434.

¹³⁴ UzunÇarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 72.

¹³⁵ Kahraman, (hızl.). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi. 6. Kitap. c. 1*, s. 122.

¹³⁶ UzunÇarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 72.

¹³⁷ UzunÇarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 72-73.

¹³⁸ İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, s. XI.

¹³⁹ Kiel, "İşkodra", *DİA*, s. 333-334.

¹⁴⁰ Bozboru, s. 107.

¹⁴¹ Bozboru, s. 107.

¹⁴² Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 6. Kitap Kanuni Devri Kanunnameleri Eyalet Kanunnameleri II*, 1. Baskı, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1993, s. 557.

¹⁴³ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 7. Kitap II. Selim Kanunnameleri*, 1. Baskı, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1994, s. 683.

Ele aldığımız dönem itibari ile mühimme kayıtlarında İşkodra'daki genel durum ise şöyledir: Bu dönem içerisinde 1565 ve 1568 yıllarında İşkodra'da tahrir yapılmıştır.¹⁴⁴ Tahrir işlemleri yeni hükümdarın tahta çıkmasından sonra yapılmasının yanı sıra bölge durumunun kontrol edilmek istendiği zamanlarda da yapılmaktaydı. 1565 yılı Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının son yıllarına tekabül etmekte olup bu yılda ve II. Selim'in saltanatının ilk yıllarında İşkodra bölgesinde tahrir işlemleri uygulanmıştır. Tahrir işleminden sonra tımar sahiplerine tımarları verilmiştir.¹⁴⁵ Verilen bu tımarlar karşılığında tımar sahipleri devlete asker yetiştirmek zorunda idi. Sefere çıkılacağı vakit devlet asker temini için tımar sahiplerine hükümler gönderirdi. İşkodra bölgesine de sefer zamanı sipahilerin hazırlanmaları için hükümler gönderilmiştir.¹⁴⁶ Bunun dışında düşman saldırılarının olduğu zamanlarda da İşkodra sipahileri yardımcı kuvvet olarak gönderilmiştir.¹⁴⁷ Evliya Çelebi eserinde bu askerlerin seferlere çağrıldıklarında veya yardımcı kuvvet olarak istediklerinde eşlik etmelerinin yanında çok cesur ve yiğit olduklarını da yazmıştır.¹⁴⁸ Ayrıca Donanma-i Hümayun için İşkodra'dan kürekçi temin edilmiştir.¹⁴⁹ Bu dönemde gönderilmiş olan hükümlerden anlaşılacağı üzere İşkodra'da bir tophane mevcuttur ve top döküm işlemleri yapılmaktadır. 1571 tarihinde gönderilen hükümlerde İşkodra bölgesinde dökülecek olan toplar için Samakov'dan çıralar ve dingiller istenmiş ve bu döküm işleminin biran önce yapılabilmesi için bu hususta gerekli yerlere emirler gönderilmiştir.¹⁵⁰ Diğer kalelerin muhafazasında top lazım olduğunda İşkodra'dan temin edilmiştir.¹⁵¹ 1560 yılında İşkodra bölgesine bir hamam inşa ettirilmiştir.¹⁵² Yapılacak olan bu hamam için mermerlerin eksik kalması üzerine Podgoriçe'deki harap ve kullanılmayan kiliseden temin edilmesi emredilmiştir.¹⁵³ İşkodra bölgesinde toplumsal olaylarda karşımıza isyanlar çıkmaktadır.

¹⁴⁴ 5 Numaralı Mühimme Defteri, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğu Yayınları, No.21, Ankara 1995, 683 No'lu Hüküm, s. 415.

7 MD. h. 2322, s. 183.

¹⁴⁵ 7 MD. h. 2342, s. 192.

¹⁴⁶ 5 MD. h. 701, s. 424-425.

¹⁴⁷ 3 MD. h. 1054, s. 467-468.

6 MD. h. 1189, s. 205-206.

¹⁴⁸ Kahraman, (hızl.). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi. 6. Kitap. c. 1*, s. 121.

¹⁴⁹ 5 MD. h. 624, s. 384-385.

¹⁵⁰ 12 MD. h. 22, s. 77-78.

Ayrıca bkz. 12 MD. h. 23, s. 78.

12 MD. h. 203, 231, 251, 257, 293, 480, s. 173-334.

¹⁵¹ 12 MD. h. 175, s. 155.

¹⁵² 3 MD. h. 798, s. 354-355.

¹⁵³ 3 MD. h. 798, s. 354-355.

İsyanların çıkış sebepleri, devletin uyguladığı metotlar detaylı olarak isyanlar kısmında işlenecektir.

1.3 İLBASAN

İlbasan şehri Arnavutluk'ta bulunan İşkombi nehrinin kuzeyinde bir vadide çok eski zamanlardan beri var olan bir yerleşim merkezidir.¹⁵⁴ Arnavutların isyanı üzerine Fatih Sultan Mehmet zamanında 1466 yılında bir askeri üs olarak kurulmuştur.¹⁵⁵ İskender Bey isyanı olarak bilinen isyanda Osmanlı Devleti'ne karşı İskender Bey 12 veya 15 bin kişilik kuvvet toplamıştı.¹⁵⁶ İskender Bey sekiz veyahut dokuz yaşlarında iken Osmanlı sarayına alınmış ve yetiştirilerek Anadolu ve Rumeli seferlerine dahi katılarak sancakbeyliğine kadar çıkmıştı.¹⁵⁷ 1443 yılında Morava muharebesinde Osmanlı ordusundan kaçarak kendisine Kroya – Akçehisar'ı merkez yaparak etrafına Arnavut senyörlerini kabile reislerini toplayarak Osmanlı Devleti'ne başkaldırmıştır.¹⁵⁸ II. Murat Arnavutluk'un geri alınması için isyan eden İskender Bey üzerine toplamda 3 sefer düzenlemiş fakat muvaffak olamamıştır.¹⁵⁹ 1466 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından İskender Bey'in faaliyetlerini kontrol etmek ve ülkenin kuzeyine giden yolların emniyetini sağlamak amacıyla İlbasan sancağı bir kale olarak kurulmuş ve adına Arvanid ilini basan gözetleyen kale anlamına gelen İlbasan verilmiştir.¹⁶⁰ Osmanlı Devleti Rumeli'de otoritesini tam anlamıyla yerleştirebilmesi için Anadolu'dan kütller halinde sürgünler yaptırarak sistemli bir şekilde fethettikleri yerlerin veya kurdukları yeni şehirlerin şenlenmesini sağlamışlardır.¹⁶¹ Yeni kurulan bu şehrin yapılanması için Osmanlı geleneği olan iskân ve sürgün politikalarına göre Anadolu dışından Ohri halkı ve Üsküp'ten Ortodoks Hıristiyan halkı getirtilip yerleştirilmiştir.¹⁶²

¹⁵⁴ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, 7. Kitap II. Selim Kanunnameleri, s. 675.

¹⁵⁵ İnciciyan ve Andreasyan, s. 76.

¹⁵⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 60.

¹⁵⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 208-209.

¹⁵⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 60.

¹⁵⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 61-64.

¹⁶⁰ Machiel Kiel, "İlbasan", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, c. 22, s. 79.

¹⁶¹ Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. XV, S. 1-4, (Ekim 1953), s. 224-225.

¹⁶² Kiel, "İlbasan", *DİA*, s. 79.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapılan tahrirde İlbasan'ın mevcut durumu 367 numaralı deftere göre şu şekildedir:

İki önemli Müslüman cemaatin biri kale içinde toplam 45 diğeri kale dışında olmak üzere toplam 55 hane, bunun dışında 8 hane, 174 hane olan Hıristiyanlarda iki grup halinde olup İlbasan'a bağlı 12 köy ve 1 mezra kaydedilmiştir.¹⁶³ Rumeli eyaletine bağlanmış olan İlbasan'ın bilinen kanunnamesi (dönemimiz içinde geçen) 977 yılı tahririnde 477 No'lu tahrir defteri içinde yer alan İlbasan sancak kanunnamesidir.¹⁶⁴ Bu yılda yapılan tahrirde ise İlbasan'a bağlı köylerin vergi veren nüfusu ile verdikleri verginin cins ve miktarı kaydedilmiştir.¹⁶⁵

1537 Korfu seferi sırasında Kanuni Sultan Süleyman askerine yardım için yola çıktığında İlbasan şehri üzerinden Avlonya'ya gitmiştir.¹⁶⁶ Peçevi tarihinde İlbasan'ın tanımlaması yapılırken burasının av hayvanları bakımından çok zengin olduğunu ve o zamana kadar görülmemiş av sürülerinin olduğunu kaydetmektedir.¹⁶⁷

Mühimmelerde İlbasan ile ilgili geçen hükümlerdeki konular ise genel hatlarıyla şu şekildedir:

Askeri alanda seferlere katılmak için hükümler gönderilerek kendilerine bağlı tüm alaybeyleri ile zeamet tımar sahiplerinin tam teçhizatlı olarak hazırlanmaları emredilmiştir.¹⁶⁸ Bunun dışında gerektiği zamanlarda İlbasan sancakbeyi ve askerleri Donanma-i Hümayun seferlerine katılmaları için hükümler gönderilmiştir.¹⁶⁹ Donama için kürekçi temini,¹⁷⁰ azep ve hisar erenlerinin istenen yerlere gönderilmesi,¹⁷¹ kale tevcih edilmesi¹⁷² gibi konular yer

¹⁶³ Ayten Ardel, "XVI. Yüzyıl Tahrirlerine Göre İlbasan Sancağı, Balkanlar'da İslam Medeniyeti" II. *Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri Tiran, Arnavutluk*, İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Aştırma Merkezi (IRCICA), (4-7 Aralık 2003), s. 316-317.

¹⁶⁴ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, 7. Kitap II. *Selim Kanunnameleri*, s. 675.

Ömer Lütfi Barkan, *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları Kanunlar I*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2001, s. 293.

¹⁶⁵ Ardel, "XVI. Yüzyıl Tahrirlerine Göre İlbasan Sancağı, Balkanlar'da İslam Medeniyeti" s. 318.

¹⁶⁶ Katip Çelebi, s. 67.

¹⁶⁷ Baykal, (hızl.), *Peçevi Tarihi I*, s. 143-144.

¹⁶⁸ 5 MD. h. 701, s. 424-425.

Ayrıca bkz. 5 MD. h. 1038, s. 590-591.

12 MD. h. c.47, s. 56.

6 MD. h. 570, 694, s. 325-393.

¹⁶⁹ 6 MD. h. 705, 861, 882, s. 399-33-44.

¹⁷⁰ 5 MD. h. 624, s. 384-386.

¹⁷¹ 3 MD. h. 1079, s. 479.

¹⁷² 3 MD. h. 837, s. 372. 7 MD. h. 2602, s. 325.

almaktadır. İdari ve sosyal konularda ise bürokratik düzene karşı faaliyetlerde devlet adına sahte belgeler düzenlemek ve görevi kötüye kullanmak,¹⁷³ sosyal düzene karşı isyanlar,¹⁷⁴ vergi vermeme,¹⁷⁵ eşkıyalık,¹⁷⁶ Müslümanların itikatlarının bozulması¹⁷⁷ ve nikâhlandığı kızı satması¹⁷⁸ gibi bir takım olaylar meydana gelmiştir. Tezin ana başlıklarını oluşturan bu maddeler detaylı bir şekilde işlenecektir.

1.4 DRAÇ

Draç şehri deniz kıyısında bir kale olmasıyla beraber kalenin önleri oldukça sığdır ve Arnavutça Durres, eski çağlarda Dyrrachium, Osmanlılar ise Draç Turaç ismiyle anılmıştır.¹⁷⁹ İlbasan'a iki menzil, İşkodra'ya 22 saat, Sazune adasınının 90 mil uzağında kalan bu şehir dar bir yarımada üzerinde kurulmuştur.¹⁸⁰ Önemli bir liman şehri olan Draç¹⁸¹ 1392 yılında Venediklilerin kontrolüne geçene kadar sıklıkla el değiştirmiştir.¹⁸² 1340-46 yıllarında Sırp hâkimiyetinde olan çoğu yerlerde hâkimiyetleri çöktükten sonra prenslikler ortaya çıkmıştır.¹⁸³ Bunların arasında Draç'ta yer almakta ve burada feodal sisteme dayalı prenslikler kurulmuştur. 1368 yılında ise Arnavut Beyi Şarl Topia Draç'ı ele geçirmiş ve 1388 yılına kadar hâkimiyetini sürdürmüştür.¹⁸⁴ 1385 yılında Şarl Topia ile II. Balşa'nın arasında olan mücadelelerde, II. Balşa Şarl Topia'yı Draç'ta kıştırması üzerine Şarl Topia Osmanlılardan yardım isteyerek II. Balşa üzerine galip gelinmiş ve Draç şehrini geri almıştır.¹⁸⁵ Şarl Topia'nın yardım istemesi üzerine meydana gelen 1385 Voissa Savaşı'nın galibiyetle sonuçlanmasının ardından bölgedeki beyler Osmanlı'yı tanımıştır.¹⁸⁶ Bu savaşla Osmanlı

¹⁷³ 7 MD. h. 1957, s. 389-390.

3 MD, h. 890, s. 395-396.

5 MD. h. 202, s. 203.

¹⁷⁴ 6 MD. h. 242,648, s. 154-366.

¹⁷⁵ 3 MD. h. 1332, s. 589-590.

¹⁷⁶ 3 MD. h. 1037, s. 459.

¹⁷⁷ 6 MD. h. 974, s. 87.

¹⁷⁸ 7 MD. h. 2504, s. 276-277.

¹⁷⁹ Piri Reis, s. 733.

¹⁸⁰ İnciciyan ve Andreasyan, s. 76.

¹⁸¹ Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık, Osmanlılar Uskoklar Venedikliler 1575-1620*, s. 40.

¹⁸² Piri Reis, s. 733.

¹⁸³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 202-203.

¹⁸⁴ Machiel Kiel, "Draç", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, c. 9, 1994, s. 522.

¹⁸⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 203-205.

¹⁸⁶ İnalçık, "Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei", s. 154.

vassalları konumuna geçen Arnavut beyleri kısa süre sonra Osmanlı'ya tabi olmaktan çıkmak istemiş ve bunun ilk örneğini Draç prensi Şarl Topia Venediklilerden yardım istemesine karşılık şehrini vermeyi teklif etmesi ile göstermiştir.¹⁸⁷ 1389 Kosova Savaşı ile bölgede hâkim güç olan Osmanlılara karşı savunmasız kalan Draç şehri Venediklilere bırakılmıştır.¹⁸⁸ Draç'ın Venediklilere geçmesinin ardından 1501 yılına kadar bölgeyi ellerinde tutmuşlardır. 1499-1502 yıllarında Osmanlı ile Venedik arasında meydana gelen savaşta İlbasan sancakbeyi Mehmet Bey görevlendirilip Draç'ı Venediklilerden alarak fethini tamamlamıştır.¹⁸⁹ Fetihden sonra coğrafi konumu ve İlbasan sancağı Beyi Mehmet'in fethetmesi sebebiyle Draç İlbasan'a bağlanmıştır.¹⁹⁰ 1567 yılında gönderilen hükümde geçen ifadede Draç'ın bu yılda İlbasan'a bağlı bulunduğu görülmektedir.¹⁹¹

Rumeli'deki idari teşkilatlanmada bölgede askeri ve ticari konuma göre yüzyıllar önceden yapılmış olan yollar etkili olmuş ve kazalar sağ kol ve sol kol olmak üzere ikiye ayrılmıştır.¹⁹² Sol kol ise Osmanlı Devleti'nin Balkanlara ve Avrupa'ya doğru ilerlemesinde İstanbul'dan Trakya, Makedonya ve Arnavutluk'a giden anayol olarak kullanılmış olup ve Draç bu güzergâhın içinde yer almıştır.¹⁹³

Mühimmelerde dönemimiz ile ilgili gönderilen hükümlerde Draç'la ilgili konularda devletin bürokratik düzenine karşı sahte belgeler düzenlemek,¹⁹⁴ Venedik Cumhuriyeti'yle olan ilişkilerle ilgili gönderilen hükümler,¹⁹⁵ isyanlar ve isyanlar konusunda iskân ettirilmeye karşı çıkanlar,¹⁹⁶ eşkıyalık,¹⁹⁷ haramilik,¹⁹⁸ casustan gelen bilgiler¹⁹⁹ gibi konular yer almaktadır. Askeri alanda düşman saldırılarında muhafaza görevleri,²⁰⁰ hizmette kullanılmak üzere istenilen azep ve hisar erenlerinin gönderilmesi²⁰¹ ve korsanlık²⁰² gibi başlıca konuları

¹⁸⁷ Bozbora, s. 54.

¹⁸⁸ Kiel, "Drač", *DİA*, s. 522.

¹⁸⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 222.

¹⁹⁰ Kiel, "Drač", *DİA*, s. 523.

¹⁹¹ 7 MD. h. 37, s. 17-18.

¹⁹² *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı*, "Osmanlı Yer Adları: I, Rumeli Eyaleti (1514-1550)", Ankara, 2013, s. 12-13.

¹⁹³ "Osmanlı Yer Adları: I, Rumeli Eyaleti (1514-1550)", s. 13.

¹⁹⁴ 5 MD. h. 202, s. 203.

¹⁹⁵ 3 MD. h. 204, 205, 206, 831, 1216, s. 97-538.

¹⁹⁶ 6 MD. h. 677, s. 383.

7 MD. h. 1669, s. 247.

¹⁹⁷ 7 MD. h. 548, s. 279-280.

¹⁹⁸ 6 MD. h. 222, s. 143.

¹⁹⁹ 12 MD. h. 180, s. 158-159.

²⁰⁰ 12 MD. h. 267, s. 210. 12 MD. h. c.58, s. 61-62.

²⁰¹ 3 MD. h. 1079, s. 479.

içermektedir. Özellikle Draç olduğu konumdan ötürü liman şehri olması ve Balkanların içlerine uzanan tarihi ticaret yollarından bir tanesinin başlangıç noktası olması sebebiyle korsanların uğrak yeri olmuştur.²⁰³ Draç limanında ticari faaliyetlerin yürütülmesinin yanı sıra Venediklilerin hukuka aykırı davrandıkları bir alan olmuştur. 1559 yılında gönderilmiş olan hükümlerden anlaşılacağı üzere Venedikliler buradan eşyaları ve gemileri izinsiz bir şekilde aldıkları görülmektedir.²⁰⁴ Venediklilerin bu gemileri gasp etmeleri üzerine gemilerin iadesi için diplomatik süreç yürütülmüş ve Venediklilere bu hususta name-i hümayunlar gönderilmiştir.²⁰⁵ Aynı şekilde Draç kadısına da hükümler gönderilerek durum hakkında bilgi verilmiş ve Draç tarafından el konulan zeytinyağların geri verilmesi emredilmiştir.²⁰⁶

1.5 DELVİNE

Delvine şehri Adriyatik denizinin kıyısında, Korfu adasının karşısında, Avlonya ve Yanya bölgelerinin arasındadır.²⁰⁷ 1417'de bölgede Osmanlı garnizonları kurularak Osmanlılarla ilk temas gerçekleşmiştir.²⁰⁸ 1432'de Sinan Paşa'nın bu bölgeye yaptığı akınlar olmasına rağmen tam hâkimiyet 1537 yılına kadar sağlanamamıştır.²⁰⁹ H. 912 tarihli bir Avlonya sancağı defterine göre bu tarihte Arnavutluk'un idari teşkilatın yeniden tanzim edilmiş ve Avlonya merkez olarak, Belgrad, İskarapar, Kanina, Ergirikasrı, Tepedelen, Premedi ve Delvine'yi içine alan bir Avlonya sancağı meydana getirilmiştir.²¹⁰ Bu tarih 1506 yıllarına denk gelmekte ve Delvine şehri bu dönemde Avlonya sancağına bağlı olarak hâsılı 19.887 olarak kaydedilmiş gözükmektedir.²¹¹ Delvine bu dönemde Avlonya sancağı mirliha hassı olup sancak haline gelmesi dönemin ortalarına denk gelmekte olup tahriri ise 1551 yılında

²⁰² 6 MD. h. 773, s. 430.

²⁰³ Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık, Osmanlılar Uskoklar Venedikliler 1575-1620*, s. 40.

²⁰⁴ 3 MD. h. 204, s. 97-98.

²⁰⁵ 3 MD. h. 206, s. 98.

²⁰⁶ 3 MD. h. 204, s. 97.

²⁰⁷ İnciciyan ve Andreasyan, s. 64-65.

²⁰⁸ Bozbora, s. 86.

²⁰⁹ Skënder Rızaç, "Delvine", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, c. 9, s. 147.

²¹⁰ İnalçık, "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna XV. Asırda Rumeli'de Hıristiyan Sipahiler ve Menşeleri", s. 88.

²¹¹ M. Tayyip Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları", *Belleten*, c. XX, S. 78, (Nisan 1956), s. 257.

yapılmıştır.²¹² 1537 yılında Korfo adasının muhasarası sırasında Kanuni Sultan Süleyman donanmasının ardından Avlonya'ya hareket etmiş ve Adriyatik sahillerindeki askerine buradan yardım etmeyi düşünmüştür.²¹³ Ayrıca bu savaş sırasında Venediklilerin Delvine halkını kışkırtmaları üzerine burada çıkan isyana son verme düşüncesi de vardır.²¹⁴ İlbasan üzerinden Avlonya'ya gelindikten sonra 1537 yılında Delvine'deki isyan bastırılarak buranın hâkimiyeti tamamen Osmanlı'ya geçmiş oldu.²¹⁵ Arnavutların yardımıyla sürekli düşmanlar burada başarı kazanarak halkı isyana teşvik etmelerinin sonuç vermesi ile zor duruma düşen bölge halkının kurtulabilmesi için Ayas Paşa'nın aracılığı ile çıkılan bu seferde, isyan bastırılarak Delvine'ye hâkim olunmuştur.²¹⁶ Böylece birer sancakbeyi, kadı ve dizdar atanarak Osmanlı ülkesi haline getirilmiştir.²¹⁷

1545 ve 1574 yılları arasında mühimmelerde Delvine ile ilgili gönderilen hükümler ele aldığımız diğer sancaklarla aynı konulardır. Fakat burada dikkatimizi çeken bir husus Delvine bölgesinde isyanların yoğun bir şekilde yaşandığıdır. Özellikle Kurveleş nahiyesinde isyanlar devleti oldukça uğraştırmıştır. 1560 ve 1567 yıllarında bu nahiyedeki halkın isyan halinde oldukları mühimmelerdeki hükümlerden anlaşılmaktadır. 1560 yılında Kurveleş nahiyesinden kimseler isyan üzere olup yol keserek adam katletmekte ve başka suçlarda işlemektedirler.²¹⁸ 1567 yılına gelindiğine aynı bölgede isyanlar devam etmiştir. Bu isyanlar neticesinde devlet o dönemde yapmakta olduğu tahrir işlemini dahi gerçekleştirememiştir.²¹⁹ Çıkan isyanlar sadece Delvine bölgesinde aksaklıklara neden olmamış diğer sancaklarında işlerinin gecikmesine neden olmuştur. İsyanın bastırılması için Avlonya sancağı sipahilerinin Kurveleş'e gönderilmelerinden dolayı tımar tevzi işlemleri ertelenmiştir.²²⁰ Devlete, bölge halkına ve diğer bölge halklarına oldukça zarar veren bu bölgenin isyanı bir müddet daha devam etmiş ve bastırılması için bu hususta emirler gönderilmiştir.²²¹

²¹² Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları", s. 274.

²¹³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 374-375.

²¹⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 375.

²¹⁵ Katip Çelebi, s. 67.

²¹⁶ Baykal, (hızl.), *Peçevi Tarihi I*, s. 144.

²¹⁷ Baykal, (hızl.), *Peçevi Tarihi I*, s. 144.

²¹⁸3 MD. h. 852, s. 379-380.

²¹⁹7 MD. h. 455, s. 235.

²²⁰7 MD. h. 476, s. 245.

²²¹7 MD. h. 765, 783, 811, s. 386-409.

İKİNCİ BÖLÜM: İDARİ YAPI

2.1 GÜNEY ADRIYATİK KIYILARINDA OSMANLI İDARİ TEŞKİLATI

Klasik Osmanlı idari teşkilatında karşımıza çıkan birimler sancak ve beylerbeyi gibi kurumlardır. Sancaklar üzerinde bir kontrol mekanizmasına ihtiyaç duyulması beylerbeyi ve beylerbeylik kurumunun doğmasına sebep olmuştur.²²² Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren yaptığı fetihlerle beraber sürekli büyüme göstererek Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim dönemine gelene kadar geniş bir coğrafyada hâkimiyetini teşkil etmiştir. I. Bayezid dönemine kadar merkez devlet yapısı kısmen oturtulmuş olsa bile fetihlerle alınan yeni yerlerin yönetiminde denetim ve gözetimden uzak tutulmaması açısından bir idari yapının oluşturulması ihtiyacı doğmuştur.²²³ Özellikle Rumeli'ye geçişle beraber buraların kontrolü ve elde tutulması için yeni birimlerin ihtiyacına binaen Rumeli beylerbeyliği kurumu oluşturulmuştur.²²⁴ Osmanlı Devleti'nin giderek büyümesi sonucunda sorumlulukların artması ve yönetimin daha iyi yapılabilmesi için boğazlar esas alınarak belirlenen Rumeli ve Anadolu beylerbeyliği devletin idari teşkilatında bel kemiğini oluşturmuştur.²²⁵ Eyaleti yöneten kişilere beylerbeyi denildiği gibi bu kişilerin yani beylerbeyliği kurumunun altında sancaklar yer almakta ve yönetiminden de sancakbeyleri sorumlu tutulmuştur.²²⁶ Bu bölgelerin yönetiminde merkezin yürütme yetkisini temsil eden beylerin yanı sıra yasal yetkiyi temsil eden kadılarda

²²² İlhan Şahin, "XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Teşkilatının Özellikleri", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapın Değerler*, İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV), 1997, s. 245.

²²³ Orhan Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilâtı: Beylerbeylikler, Eyaletler, Kaptanlıklar, Voyvodalıklar, Meliklikler (1362-1799)", *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, c. 9, s. 887.

²²⁴ Nejat Göyünç, "Osmanlı Devleti'nde Taşra Teşkilatı", Güler Eren (ed.), *Osmanlı 6 Teşkilat* içinde (77-88), 1. Baskı, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 77.

²²⁵ Halil İnalçık, "Eyalet", *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, 3. Baskı, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2018, s. 82.

²²⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 581.

sancakların önemli görevlileridir.²²⁷ Bu konuda belirlediğimiz Mühimme Defterleri'nden yola çıkarak Güney Adriyatik bölgesinde Osmanlı idari teşkilatını tasvir etmeye çalışacağız. Osmanlıların Balkanlara diğer bir deyişle Rumeli'ye ilerlemelerinden sonra fethedilen bölgelerde oluşturulan sancaklar içerisinde Avlonya, İşkodra, İlbasan, Delvine ve Draç kazası konumuzun esas bölgesini oluşturmaktadırlar. Draç dışındaki bu şehirler fetihlerinin ardından sancak olarak Rumeli beylerbeyliğine bağlanmışlardır. Özellikle Rumeli beylerbeyliği bu sancaklar ve diğer sancaklar üzerinde bir kontrol mekanizması teşkil etmektedir.²²⁸ Bu bakımdan idari taksimatta sancaklar kısmına geçmeden önce Rumeli beylerbeyinin Adriyatik bölgesindeki işlevinden bahsedilecektir. Dönemimiz içerisinde ele alınan mühimmelerde belirlediğimiz sancaklarla ilgili toplamda 29 hüküm Rumeli beylerbeyine gönderilmiştir. Gönderilen bu hükümler Güney Adriyatik bölgesindeki adı geçen sancaklarla alakalı siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik alanda devlet işlerini içermektedir.

2.1.1 Beylerbeyi

Osmanlı Devleti tarafından Rumeli olarak adlandırılan bölge; Karadeniz'in kuzey kıyılarında bulunan Kefe, Azak kalesi civarı, Moldova ve Romanya'nın Karadeniz sahil şeridi, Tuna ve Sava nehirlerinin güneyi, Uno nehrinin batısı, Kırka nehri çevresi, Adriyatik Denizi'nin doğusu, Akdeniz'in kuzeyi, Ege, Marmara ve Karadeniz'in batısında bulunan çok geniş bir alanı içine almaktadır.²²⁹ Rumeli ifadesi coğrafi bölgeyi temsil eden anlamda kullanıldığı gibi zamanla idari alanda da büyük bir kurumun adını almıştır.²³⁰ Rumeli adının doğrusu ise Rum memleketi anlamına gelen Rum-ili'dir ve Osmanlılar Avrupa anlamında²³¹ Anadolu'ya karşı denizin ötesinde Bizanslılardan fethettikleri bölgeler için kullanmışlardır.²³² Rumeli nüfusu Türk, Ermeni, Rum, Yahudi, Bulgar, Sırp, Boşnak, Arnavut, Tatar gibi çeşitli milletlerden oluşmaktadır.²³³

Rumeli'ye Türk akınlarının en tanınmış olan kahramanı Aydınogullarından Gazi Umur Bey'dir ve Gazi Umur Bey'in vefatının ardından buradaki faaliyetler Osmanlı öncülüğüne

²²⁷ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300 - 1600*, 21. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016, s. 108.

²²⁸ İlhan Şahin, "Sancak", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, c. 36, s. 98.

²²⁹ "Osmanlı Yer Adları: I, Rumeli Eyaleti (1514-1550)" s. 3.

²³⁰ Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları", s. 247.

²³¹ İnciciyan ve Andreasyan, s. 13.

²³² Halil İnalçık, "Rumeli", *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, 3. Baskı, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2018, s. 105.

²³³ İnciciyan ve Andreasyan, s. 14.

geçmiştir.²³⁴ Osmanlıların Rumeli'ye geçişleri ise 1300'lü yıllara tekabül eder. Bizans'ın iç karışıklıklarından faydalanan Osmanlılar Rumeli'ye geçişte akılcı bir politika izlemişlerdir. 1341'de III. Andronikos'un vefatının ardından VI. İonnes Kantakuzenos imparatorluğunu ilan etmiş ve sonrasında²³⁵ rakipleriyle mücadele edebilmek için Orhan Gazi'den yardım istemiştir.²³⁶ Böylelikle sağlanacak olan ittifak sayesinde Osmanlılar Rumeli'ye resmi yollardan geçmenin ilk safhasına başlatacaktı. Bu yardım talebine binaen Orhan Gazi, Kantakuzenos'un kızı Theodora ile 1346'da yapılan ittifak neticesinde evlenmiştir.²³⁷ Bu ittifak sayesinde Kantakuzenos'a yardım etmek maksadıyla Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri 1349-1352 yıllarında olmak üzere iki defa Rumeli'ye geçmiştir.²³⁸ Süleyman Paşa komutasında 10.000 kişilik kuvvet Kantakuzenos'a karşı V. İoannesi destekleyen Sırp ve Bulgar kuvvetlerini bozguna uğratmış ve 1352 yılında kazanılan bu zafer sayesinde Osmanlılar Rumeli'de yerleşmeye başlamıştır.²³⁹ Bu savaş sırasında Kantakuzenos'a yardım için giden Süleyman Paşa 1352'de Gelibolu Kıstağının doğu kıyısındaki Çimpe'ye yerleşmiştir.²⁴⁰ Çimpe kalesine yerleşmeden kısa süre sonra Rumeli'ye yerleşmek için köprü vaziyetini gören Gelibolu fethedilmiştir.²⁴¹ Böylelikle bir dönüm noktasının temellerini atmış olan Osmanlılar bu üs sayesinde Rumeli'nin kapılarını aralamış ve devamında yapılan fetihlerle beraber iskân politikalarıyla bölgedeki hâkimiyetlerini uzun yıllar tesis etmişlerdir.

Süleyman Paşa 1352-1357 yılları arasında Gelibolu'da devletin esas kuvvetlerinin başkumandanı sıfatıyla ilk beylerbeyidir.²⁴² Osmanlı taşra teşkilatında beylerbeylik sancaklar üzerinde var olan bir kontrol mekanizmasıdır.²⁴³ İlerleyen zamanlarda Rumeli'de fetihlerin artmasıyla beraber 1361 yılında I. Murat lalası Şahin Paşa'yı Rumeli'deki beylere kumandan tayin etmiştir.²⁴⁴ Böylelikle Osmanlı Devleti'nin ilk beylerbeyliğini oluşturan Rumeli beylerbeyliği kurulmuş oldu.²⁴⁵ Beylerbeyiler vilayet merkezinde oturmakla mükelleftirler ve

²³⁴ İnalçık, "Rumeli", *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, s. 107.

²³⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 155.

²³⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 155.

²³⁷ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300 - 1600*, s. 15.

²³⁸ "Osmanlı Yer Adları: I, Rumeli Eyaleti (1514-1550)" s. 5.

²³⁹ İnalçık, "Rumeli", *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, s. 107

²⁴⁰ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300-1600*, s. 15.

²⁴¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 143.

²⁴² İnalçık, "Rumeli", *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, s. 112.

²⁴³ Şahin, "XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Teşkilatının Özellikleri", s. 234.

²⁴⁴ Şahin, "Sancak", *DİA*, s. 96.

²⁴⁵ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300 - 1600*, s. 108.

Rumeli beylerbeyliğinin merkezi ise Manastır şehridir.²⁴⁶ Aynı zamanda oturdukları bu merkez *Paşa Sancağı* olarak anılmaktadır.²⁴⁷ Rumeli Osmanlı Devleti tarafından her dönem önemli bir eyalet olmuş ve başına beylerbeyi atanırken devletin en güvenilir adamlarından ve kumandanlarından atanması uygun görülmüştür.²⁴⁸ Bu bakımdan beylerbeylikler arasında en yüksek konumu olan Rumeli beylerbeyliğidir.²⁴⁹ Zamanla fethedilen yerler birleştirilerek Rumeli beylerbeyliğine bağlanmış ve bunlar ilk olarak sırasıyla Gelibolu, Çirmen, Vize, Sofya, Niğbolu sancaklarıdır.²⁵⁰ Özellikle XV. yüzyılda Balkanlarda yapılan fetihlerle elde edilen bölgelerde birer sancak oluşturularak Rumeli beylerbeyliğine bağlanmıştır.²⁵¹ Kanuni Sultan Süleyman devri sonlarına kadar bu durum devam etmiş fethedilen tüm yerler tek bir beylerbeylik altında yani Rumeli beylerbeyliği altında idare edilmiştir.²⁵²

Konumuz olan Güney Adriyatik bölgesinde sancakların Osmanlı hâkimiyetinde Rumeli beylerbeyliğine bağlanması ise sancakların fethedilme tarihlerine göre değişmektedir. Bilindiği üzere Arnavutluk'ta Osmanlı hâkimiyetinin tam olarak yerleşmesi 1385 Voissa (Viyose) savaşından sonra kademeli olarak ilerlemiştir. Burada ilk olarak Arnavut'taki belli başlı beyler Osmanlı metbuluğunu tanımış ve Osmanlılar da ilk aşama olarak bunu yeterli görmüşlerdi.²⁵³ 1385'ten 1415 yıllarına kadar Arnavutluk'ta Osmanlı hâkimiyeti Osmanlı vassallığı üzerinden devam etmişti.²⁵⁴ Bu tarihlerden sonra ilk olarak 1417'de Avlonya fethedildikten sonraki izleyen dönemlerde Avlonya sancağı oluşturularak Rumeli beylerbeyliğine bağlanmıştır. Devamında 1466'da bir askeri üs olarak İlbasan sancağı kurulmuş ve 1501'de Osmanlı hâkimiyetine geçen Draç İlbasan sancağına bağlanmıştır. 1479 yılında İşkodra ve 1537 yılında Delvine tam olarak Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir. Tüm bu fethedilen yerlerde zamanla ilk olarak sancaklar teşkil edilmiş ve sonrasında Rumeli beylerbeyliğine bağlanmışlardır.

²⁴⁶ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, 1. Baskı, Ankara: Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 76.

²⁴⁷ Mehmet Ali Ünal, "Osmanlı Devleti'nde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilatı", Güler Eren (ed.), *Osmanlı 6 Teşkilat* içinde (111-122), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 112.

²⁴⁸ Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları", s. 247.

²⁴⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 581.

²⁵⁰ Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları", s. 248.

²⁵¹ İnalçık, "Rumeli", *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, s. 113.

²⁵² Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları", s. 248.

²⁵³ İnalçık, "Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyasının Menşei", s. 154.

²⁵⁴ Bozboru, s. 84.

Rumeli beylerbeyliğinin görevleri arasında beylerbeyi divanında²⁵⁵ askeri hususlara dair meseleleri halletmek, bölgesinde güvenliği sağlamak, tımar tevcihi ve terakkilerini yürütmek gibi görevlerinin yanı sıra kendi bölgelerindeki sancakbeyleriyle tımarlı sipahileri maiyetine alarak emredilen yerde orduya katılmak zorundadır.²⁵⁶ Beylerbeyilerin mali ve adli meselelerde yetkileri oldukça kısıtlı olduğu gibi bu konular genellikle eyalet defterdarı ve kadının yetkisindedir.²⁵⁷

1545-1574 yılları arasında ele aldığımız mühimmelerde Güney Adriyatik bölgesindeki belirlediğimiz sancaklarla ilgili olarak Rumeli beylerbeyliğine çeşitli konularda 28 hüküm gönderilmiştir. Gönderilen bu hükümler çerçevesinde Rumeli beylerbeyliğinin Adriyatik bölgesindeki sancaklar üzerinden rolü ve faaliyeti değerlendirilecektir. Askeri alanda Rumeli beylerbeyinin görevleri arasında askerin nizamının sağlanması, seferlere iştirak, reyanın korunması, tımarların verilmesi gibi beylerbeyi beratında yazan konulardan birkaç tanesidir.²⁵⁸ Beylerbeyilerin buldukları bölgenin en büyük askeri amiri ve kumandanı durumunda olmaları onların yetki ve sorumluluklarını hayli arttırmıştır.²⁵⁹ Devlet sefer hazırlındayken sefere çıkma emrini ve çıkılacak olan sefer için yapılacak hazırlıkları bildirirken, hükümler öncelikle Rumeli beylerbeyliğine gönderilir ve Rumeli beylerbeyinden bu emirleri kendisine bağlı sancakbeylerine iletmeleri beklenilirdi. 22 Nisan 1570 tarihinde Rumeli beylerbeyine gönderilen hükümde bu hususlara değinilmiştir. Buna göre Rumeli beylerbeyinin kendisiyle beraber sefer katılacak olan beylere haber göndermesi emredilmiş ve katılmayanlarında dirliklerinin ellerinden alınacaklarını bildirmesi istenmiştir.²⁶⁰ Devamında ise Delvine ve İlbasan beylerinin ne mahalde olduklarını öğrenmesi ve Avlonya alaybeyi sancak askerleriyle geldiyse salıverilmeden beraber sefere katılması buyrulmuş ve ek olarak sefere gelecek olan sancakların askerlerinin nerede olduklarının öğrenilmesi istenmiştir.²⁶¹ Belirlenen sancaklar ve beyler Rumeli beylerbeyinin emrine verilmiştir. Bölgenin komutası

²⁵⁵ Beylerbeyi divanı Divan-ı Hümayun benzeri olmakla beraber genellikle beylerbeyi başkanlığında toplanmakta ve eyalet içerisinde çeşitli meselelerin görüşüldüğü bir toplantı merkezidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, 8. Baskı, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2010, s. 211.

²⁵⁶ Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s. 75.

²⁵⁷ Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 210.

²⁵⁸ Mehmet İpşirli, "Beylerbeyi", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, c. 6, s. 71.

²⁵⁹ İpşirli, "Beylerbeyi", *DİA*, s. 72.

²⁶⁰ 12 MD. h. c.47, s. 56.

²⁶¹ 12 MD. h. c.47, s. 56.

kendisinde olup seferde askeri nizamı sağlamasının yanı sıra bu konudaki bilgilerinde merkeze gönderilmesiyle yükümlü tutulmuştur.²⁶²

Başka bir tarih 1565'te donanma seferi için hükümler gönderilmiştir. Rumeli beylerbeyine gönderilen hükümde tayin edilen sancakların bilgisi verilmiştir. Buna göre Mora sancağından 4 bin ve 4 binden aşağı olan tımarlı sipahileri alaybeyleri, İlbasan sancağından 5 binden fazla olan tımar ve zeamet tasarruf eden subaşları ve sipahileri alaybeyleriyle, Çirmen ve Selanik sancaklarının beyleri, subaşları ve sipahilerinin katılması emredilmiştir.²⁶³ Bu haberin verilmesinin yanı sıra sayılan sancaklardaki bilgilerin yazılı olduğu defterlerin merkeze gönderilmesi emredilmiştir.²⁶⁴ Rumeli beylerbeyi sefer nizamından sorumlu tutulmuş ve bu konuda kendisine görevler verilmiştir. Donanma-i Hümayun'a katılacak olan sancakların ve askerlerin bilgilerini her sancağın defteri ayrı olmak üzere hazırlaması ve göndermesi istenmiştir.²⁶⁵

Başka bir hükümde Rumeli beylerbeyi muhafaza hizmeti hususunda bazı sancakları görevlendirmesi emredilmiştir. Bu hükümde Preveze muhafazası için Yanya sipahilerini göndermesi istenmiş ve Avlonya sancağına da hüküm gönderildiği belirtilerek askerleriyle bu muhafazaya katılacağı belirtilmiştir.²⁶⁶ Fakat burada yeni bir durumun belirmesi üzerine denizlerde düşman gemilerinin görülmesinden ötürü öncelik Avlonya'nın korunmasına verilmiştir. Bu olayın meydana gelmesinden dolayı yazılan hükümde Avlonya beyinin sancakbeyleriyle derhal sancağına dönmesi ve sancağını koruması gerektiği Rumeli beylerbeyine bildirilmiştir.²⁶⁷ Bu duruma itaat edilip edilmediğine dair malumatların ayrıca Rumeli beylerbeyi tarafından adam göndererek öğrenilmesi istenmiştir. Devlet sefer sırasında veyahut muhafaza işlemlerinde Rumeli beylerbeyi ile sistemli bir şekilde çalışmış ve organize işlemlerini genel olarak kendisine bırakmıştır. Merkezden çıkan bir emirle sefer organizasyonu yapılarak istenilen bölgelere askerler gönderilmiştir. Sancakbeyleri ile iş birliği içinde olan beylerbeylik kurumu aynı zamanda sancaklar üzerinde de kontrol mekanizması olarak çalışmıştır.

²⁶²12 MD. h. 516, s. 352-353.

1571 tarihinde Delvine muhafazasında katılacak olan askerlerin bilgileri merkeze gönderilmiştir.

²⁶³6 MD. h. 861, s. 33.

²⁶⁴6 MD. h. 861, s. 33.

²⁶⁵6 MD. h. 882, s. 43-44.

²⁶⁶5 MD. h. 501, s. 329.

²⁶⁷5 MD. h. 501, s. 329.

Casuslardan gelen bilgilerde olası düşman saldırılarında Rumeli beylerbeyine haber gönderilerek gerekli işlemleri yapması emredilmiştir. Düşman donanmasının Korfos'ta saldırı hazırlığında bulunduğu haberi alınınca Yanya ve civarının korunabilmesi için bir alaybeyi ile üç yüz sipahiye göndermesi emredilmiştir.²⁶⁸ Düşmanla yapılan işbirliklerinde diğer sancak askerlerinden yardımcı kuvvetleri göndermekle²⁶⁹ ve bölgelerin korunmasında sistemli bir şekilde çalışmada görevlendirilmiştir. Delvine asilerinin düşmanla yaptıkları işbirliği neticesinde halka zarar verildiği ve Delvine kalesinin alınması için hazırlıkların yapıldığı haberinin alınması üzerine buraya Rumeli beylerbeyi tarafından bir miktar asker gönderilmesi emredilerek muhafaza hizmetinde bulunmaları istenmiştir.²⁷⁰ Sefer sırasında veya fethedilecek herhangi yer olduğu zaman mühimmatın tedariki için Rumeli beylerbeyi görevlendirilmiştir.²⁷¹ Kale yıktırılması,²⁷² kale muhafazasında asker gönderimi,²⁷³ kalelere tayin edilen askerlerin kayıtlarının tutulması,²⁷⁴ kaleye tayin olunana askerlerin beratlarının verilmesi²⁷⁵ dahi Rumeli beylerbeyinin görevleri arasındadır. Delvine beyi merkeze mektup yazıp kalesinde asker ihtiyacı olduğunu ve Avlonya sancağı kalelerinden bu ihtiyacın karşılanmasını istemiştir.²⁷⁶ Bunun üzerine Rumeli beylerbeyine gönderilen hükümde tayin edilen ve isimleri yazılan askerleri kalelerden ihraç edip ayrıca tayin olunan kethüdaya dahi beratlarını vermesi emredilmiştir.²⁷⁷ Merkezden belirlenen tayin işleminin gerçekleştirilmesi ve resmiyete dökülmesi işlemi Rumeli beylerbeyine devredilmiştir. Verilen göreve gitmeyen ihmalde bulunan kişilerle devlet direk muhatap olmamış hükümler öncelikle bu kişilerin uyarılması için Rumeli beylerbeyine gönderilmiştir. Neviçe kalesi muhafazasında görevlendirilen beylerin görev yerlerine gitmediklerini Delvine beyinin haber vermesi üzerine bölgenin merkezi olan Rumeli beylerbeyine hüküm yazılarak bu kişileri uyarmasını ve eğer görevlerini yapmazlarsa dirliklerinin alınacağını ve dahi cezalandırılacaklarını bildirmesi yazılmıştır.²⁷⁸

²⁶⁸ 12 MD. h. 225, s. 188-189.

²⁶⁹ 12 MD. h. 290, 294, s. 222-225.

²⁷⁰ 12 MD. h. 391, s. 279-280.

²⁷¹ 12 MD. h. 212, s. 180-181.

²⁷² 12 MD. h. 514, s. 351-352.

²⁷³ 12 MD. h. 175, s. 155.

²⁷⁴ 7 MD. h. 1695, s. 258-259.

²⁷⁵ 12 MD. h. 639, s. 417.

²⁷⁶ 12 MD. h. 639, s. 417.

²⁷⁷ 12 MD. h. 639, s. 417.

²⁷⁸ 12 MD. h. 889, s. 107.

Seferler sırasına savaş malzemelerin en önemlisi toplardır ve top dökümüne oldukça önem verilmiştir. Tophanelerin dışında gerektiği zamanlarda seyyar top dökümhaneleri kurulmuş ve savaş sırasında top tedariki sağlanmaya çalışılmıştır. Adriyatik bölgesinde ele aldığımız sancaklara gönderilen hükümlerden anlaşılacağı üzere İşkodra sancağında top dökümleri yapılmaktadır.²⁷⁹ Bu topların dökülmesinde ve takip edilmesinde yetkili kişi Rumeli beylerbeyliği olmuştur. İşkodra'da dökülmesi emredilen topların takibinin yapılması ve yetiştirilmesi hususunda kontrollerin düzenli yapılması gönderilen hükümlerle emredilmiştir.²⁸⁰

Beylerbeyinin en önemli görevlerinden bir tanesi tımar tevzi işlemidir. Sancaklarda uygulanan tahrirlerde diğer bir deyişle sayım işlemlerinin sonrasında dirlikler verilirken bağlı olunan beylerbeylikten bu dirliğe hak kazandıklarına dair hak sahiplerinin bir belge almaları gerekirdi.²⁸¹ 1568 tarihinde yapılan tahrir sonrasında Rumeli beylerbeyine gönderilen hükümde Dukakin, Prizrin ve İşkodra'da yapılan tahrir neticesinde Rumeli beylerbeyinin tımarı hak edenleri kayıtlarından görerek hak sahiplerine yaftelerini vermesi emredilmiştir.²⁸² Hükümden anlaşılacağı üzere beylerbeyinin görevleri arasında tahrir sonrasında tımar sahiplerine yafta adı verilen belgeleri vermesi vardır. Ayrıca tımar sahipleri dirliklerinin miktarınca devlete asker yetiştirmek ve sefer zamanı bu askerlerle sefere katılmak zorunda idiler. Sefer emri ilk olarak beylerbeyine gider ve diğer sancakbeylerine bağlı bulunan askerlere iletmesi beklenirdi. Aynı zamanda bu emirlere karşı gelen seferlere katılmayan kişilerin takip edilmesi işlemi beylerbeyi tarafından yapılmıştır. Örneğin 1565 yılında Avlonya'da bireği beratıyla tımara çıkıp daha sonra tımarını zeamete yükselten Murat bin Yusuf adlı kişinin seferlere katılmadığı ileri sürülmüş ve bu durumun araştırılma görevi Rumeli beylerbeyine verilmiştir.²⁸³ Yine aynı tarihte işlenen bir suçtan ötürü tımarları alınan kişilerin azledilme işleminin yapılması için Rumeli beylerbeyi görevlendirilmiştir. Yine örnek vermek gerekirse Avlonya, İşkodra sancağında ve diğer bazı sancaklarda tımar tasarruf eden bazı kişilerin bir ecnebi için yalan yere sipahi zadedir diye şahitlik etmişlerdir. Bu durum üzerine bu kişilerden tımarları üzerinde olanların tımarlarının alınması, tımarları olmayanlara

²⁷⁹ 12 MD. h. 257, s. 203-204.

²⁸⁰ 12 MD. h. 257, 290, 212, s. 203-222.

²⁸¹ İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, s. XX.

²⁸² 7 MD. h. 2342, s. 192.

²⁸³ 6 MD. h. 1473, s. 355-356.

3 yıl boyunca tımar verilmemesi ve bu bilgileri deftere kaydederek, hak edenlere verilmesi emredilmiştir.²⁸⁴

Eyalette güvenliğin sağlanması beylerbeyinin en önemli görevleri arasında olup halkın huzur içinde yaşaması için bu konuda çok sert tedbirler alma, görevliler tayin etme yetkisi vardı.²⁸⁵ 1571 yılında Rumeli beylerbeyine Hersek ve İşkodra taraflarında çıkan isyanlarda memleket ve halka herhangi bir zarar gelmemesi için asayiş sağlanması ve gerekli tedbirleri alması emredilmiştir.²⁸⁶ Yine Delvine’de çıkan isyanda asilerin haklarından gelinmesi için hüküm gönderilmiştir.²⁸⁷ Bölge halkının can ve güvenliğinden öncelikle Rumeli beylerbeyliği sorumlu tutulmuştur.

İlk beylerbeylik olan Rumeli beylerbeyliği diğer beylerbeylikler arasında en önemli yere sahip olmasının yanı sıra Osmanlılarda darül-cihad kabul edilen Rumeli'ye her konuda öncelik tanınmıştır.²⁸⁸ Bütün bunlardan anlaşılacağı ve bilindiği üzere beylerbeyi Osmanlı idare sisteminde bölgesinde sultanın temsilcisi olma, beylerbeyi divanında askeri zümresine dair meseleleri halletme, güvenliği sağlama, tımarlıları atama ve tımar tevcih işlemlerini yürütme gibi görevlere sahip olmuştur.²⁸⁹ Güney Adriyatik bölgesindeki ele aldığımız sancaklar üzerinden bu görevlerini icra etmiş ve sadece bu sancaklar değil kendisine bağlı bulunduğu tüm sancaklarda aynı görev sorumluluklarını yerine getirmiştir.

2.1.2 Sancakbeyleri

Osmanlı Devleti’nde bölge anlamında sancak ifadesinin kullanımı tam olarak hangi tarihte çıktığı net değildir.²⁹⁰ XV. yüzyılda ve genel olarak yaygın kullanımı XVI. yüzyılda olmuştur.²⁹¹ Taşra idaresindeki temel idari birimlere sancak denilmekte ve Osmanlılardan önce Türk İslam geleneğinde sancak bağımsızlık sembolleri arasında sayılmaktadır.²⁹² İlk Osmanlı sancakları ise Bursa’nın fethi ile beraber Anadolu beyliklerinin ilhakı sonucunda

²⁸⁴ 6 MD. h. 1174, s. 197-198.

²⁸⁵ İpşirli, “Beylerbeyi”, *DİA*, s. 71.

²⁸⁶ 12 MD. h. 212, s. 180-181.

²⁸⁷ 12 MD. h. 315, s. 234-235.

²⁸⁸ İpşirli, “Beylerbeyi”, *DİA*, s. 72.

²⁸⁹ Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, 1. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1978, s. 27.

²⁹⁰ Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılar’da Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s. 74.

²⁹¹ Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılar’da Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s. 74.

²⁹² Şahin, “XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Teşkilatının Özellikleri”, s. 233.

oluşmuştur.²⁹³ Orhan Gazi burayı oğlu Murat'ın yönetimine verdikten sonra bey sancağı adıyla anılmaya başlanması idari sitemde sancakların oluşmasının başlangıcı olarak kabul edilmektedir.²⁹⁴ Zamanla yeni yerler fethederek büyüyen ve devlet olma yolunda ilerleyen Osmanlılar, kendilerine ilhak ettikleri Anadolu beyliklerinin isimlerini dahi değiştirmeden bu beylikleri birer Osmanlı sancağına dönüştürmüştür.²⁹⁵ II. Murat devrinde tamamlanan bu beyliklerin ilhak durumu sonrasında 1430'larda Osmanlı sancaklar listesini gösteren bir belgede 16 adet olarak gözükmektedir.²⁹⁶ Aynı durum Rumeli taraflarında da mevcuttur. Fetihlerin artmasıyla Rumeli'ye geçişlerde alınan yeni bölgelerde öncelikli olarak sancaklar oluşturulmuştur.²⁹⁷ Oluşturulan sancakların başına ise yönetici olarak bir bey atanmış ve bu kişi sancakbeyi olarak adlandırılmıştır. Sancakbeylerinin sancaklarına atanmaları kanunlar ile belirlenmiştir. Bir sancakbeyi 200.000 akçe ile bey olup daha sonraları yapılan seferlerde elde ettiği başarısına göre bin de yüz akçe verilerek ilerleyen zamanlarda yine bu başarısına göre beylerbeyliğine kadar çıkma yolu dahi açık bırakılmıştır.²⁹⁸ Böylelikle sancakbeyine sancağının geliri has olarak ayrılmış ve bölgesindeki halk üzerinde tek yönetici olma vasfı verilmiştir.²⁹⁹ En az 200 bin akçadan başlamak üzere ve kıdemlerine göre değişen oranlarda 500-600 bin akçaya kadar haslar tasarruf etmektedirler.³⁰⁰ Sancakların kaza, nahiye ve köyler gibi belli coğrafi sınırının olmasının yanı sıra sancakbeyi sancağının merkezindeki kazada ikamet etmek zorundadır.³⁰¹ Genel olarak Osmanlılar bir bölgenin yönetimi için öncelikli olarak iki unsur tayin etmiştir. “*Bunlardan bey olarak adlandırılan birinci unsur askeri sınıf kökenli olup sultanın yürütme yetkisini ve ikinci unsur olarak ise atanan kadılar ulema kökenli olup sultanın yasal yetkisini temsil etmişlerdir.*”³⁰² Merkezi idarenin temsilcisi mahiyetinde olan sancakbeyleri bölgesini kanun ve nizamlara uygun olarak idare etmekle yükümlü tutulmuştur.³⁰³ Ancak bey kadının hükmü olmadan hiçbir ceza veremez³⁰⁴ ve şer' ve örf'e aykırı durumları önlemek

²⁹³ Feridun M. Emecen ve İlhan Şahin, “Osmanlı Taşra Teşkilatının Kaynaklarından 957-958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri”, *Belgeler Türk Tarihi Belgeleri Dergisi*, 1998, c. XIX, S. 23, s. 53.

²⁹⁴ Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, 5. Baskı, İstanbul: Kitabevi, 2010, s. 93.

²⁹⁵ Emecen ve Şahin, s. 53.

²⁹⁶ Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s. 95.

²⁹⁷ Şahin, “XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Teşkilatının Özellikleri”, s. 235.

²⁹⁸ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, Kanuni Devri Kanunnameleri, 4. Kitap I. Kısım, Merkezi ve Umumi Kanunnameler*, 1. Baskı. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları. 1992, s. 541.

²⁹⁹ Kunt, s. 24.

³⁰⁰ Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 218.

³⁰¹ Şahin, “Sancak”, *DİA*, s. 97-98.

³⁰² İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300 - 1600*, s. 108.

³⁰³ Halaçoğlu, *XVII. Yüzyıllarda Osmanlılar'da Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s. 73.

³⁰⁴ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300 - 1600*, s. 108.

için daima kadı ile işbirliği içerisinde çalışmak zorundadır.³⁰⁵ Genel olarak sancakbeylerinin görevlerini Metin Kunt eserinde şu ifadelerle özetlemektedir. Buna göre “*En yüksek idareci olmasının yanı sıra özel görevler için sancaklarına gelen devlet memurlarına yardımcı olmak ve bunların görevlerini kolaylıkla yerine getirilmesini sağlamakla yükümlüdürler. Merkezden sancakbeylerine gönderilen fermanlardan çeşitli konularda sancakbeyinin devletin temsilcisi olarak özel tahkikatlar yapması ve çeşitli idari, adli ve güvenlik konularını halletmesi istenmiştir. Sınır sancakbeyleri ise, komşu buldukları yabancı devletlerle ilişkilerin anlaşılabilir bir şekilde yürütülmesiyle görevli oldukları gibi, bu dış ilişkilerde doğrudan doğruya kendileri de temaslarını sürdürmekle görevlidirler.*”³⁰⁶ Sancakbeyinin açıklanan bu görevlerini konumuz içindeki sancaklarda sancakbeylerinin işlevleri çerçevesinde örneklerle açıklamaya çalışacağız. Daha öncede ifade edildiği üzere konumuzu oluşturan sancakların Osmanlı yönetimine geçiş tarihleri birbirinden farklı olmakla beraber her biri fethedildikten sonraki süreçlerde başlarına sancakbeyi atanarak birer Osmanlı sancağına dönüştürülmüşlerdir. 1545-1574 yılları arasında ele aldığımız mühimme kayıtlarında sancakbeylerine gönderilen hükümler konularına göre idari, askeri, sosyal ve ekonomik alanları içermektedir. Adriyatik bölgesinde sahil şeridinde kalan bu sancakların beyleri coğrafi bakımdan önemli olan bu mevkiye Osmanlı idaresini yürütmekle sorumlu tutulmuşlardır. Karşılarında ise Osmanlıların yıllarca mücadele ettiği Venedikliler yer almakta ve sıklıkla uğranılan Venedik saldırılarında devleti korumakla mükelleftiler. Ayrıca bölgede Osmanlı idaresine karşı çıkan bir takım isyanlarda devletin düzenini sağlamak ve Osmanlı Devleti ideolojisini yerleştirmekte görevleri arasında olmuştur. İncelediğimiz bu dört sancağı ve bir kazaya gönderilen emirlerle sancakbeylerinin yükümlü olduğu konuları ve idari teşkilattaki yerini Mühimme Defterleri’ndeki hükümlerle aktarmaya çalışacağız.

Osmanlılar bir yeri fethettiklerinde yaptıkları ilk iş o yerde tahrir yaptırmaktır.³⁰⁷ Ayrıca bunun dışında uygun görüldüğü zamanlarda da tahrirler yapılmıştır.³⁰⁸ Konumuz olan sancaklarda yapılan tahrirlerle ilgili 1566 tarihli İlbasan sancakbeyine gönderilen hükümde ilk olarak sancağın muhafazası için on adet askeri bırakarak, diğerlerini alaybeyleriyle beraber beylerbeyinin emrine göndermesi ve sonrasında İlbasan ve Avlonya sancağının tahririne

³⁰⁵ Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 217-218.

³⁰⁶ Kunt, s. 25-26.

³⁰⁷ Mehmet Öz, “Tahrir”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010, c. 39. s. 425-429.

³⁰⁸ Öz, “Tahrir”, *(DİA)*, s. 425-429.

başlaması emredilmiştir.³⁰⁹ Bir yıl sonra 1567 yılında Avlonya sancakbeyine gönderilen hükümdede tahrir işlemlerinin bitmesinden sonra sipahilerin merkeze tevzi işlemleri için gitmekte olduğu Avlonya sancakbeyi tarafından bildirmesi üzerine bu işlemin bahara ertelendiği ve sipahilerin merkeze değil Delvine’de çıkan isyanın bastırılması için o tarafa yönelmeleri emredilmiştir.³¹⁰ Sancakbeylerine gönderilen tahrirle alakalı bu iki hükümdede devlet güvenliği ön planda tutmuştur.

Devlet sefere çıkmaya karar verdiği zaman bu kararını sancakbeylerine hüküm gönderme yoluyla bildirmiştir. Donanma ile çıkılan seferlerde genellikle bahar ayları beklenir ve hükümler bahar gelmeden beylere hazırlıklarını yapmaları için gönderilir. 21 Ocak 1560 tarihinde Delvine sancakbeyine gönderilen hükümdede ilkbaharda sefere çıkılacağı ve bunun için hazırlıkların yapılması emredilmektedir.³¹¹ Sefere çıkılacağı zaman devlet birden fazla sancakbeyine hazırlanmaları için hükümler gönderir ve birbirleriyle iş birliği içerisinde bulunmalarını emreder. Bahar ayında yapılması planlanan bu sefer için Delvine sancakbeyi dışında başka sancakbeylerine³¹² ve hatta bir adet beylerbeyine de hüküm gönderilmiştir. Buna göre Cezayir beylerbeyi olan Kaptan Paşa’ya gönderilen hükümdede baharda derya seferine çıkılması kararlaştırıldığını ve bu hususta kendisiyle beraber sefere eşlik edecek olan sancaklar yazılıp bunlara hangi mevkide toplanılacağı kendisi tarafından bildirilmesi emredilmiştir.³¹³ Bu sancaklar arasında Rumeli’den Delvine sancağı vardır. Daha sonra sancakbeylerine gönderilen hükümlerden bir sureti Delvine’ye olmak üzere³¹⁴ ve ayrıca Delvine sancakbeyine hitaben aynı konuda hüküm gönderilmiştir.³¹⁵ Gönderilen hükümdede aynı hususlara değinilerek sancağının askerleriyle sefer için hazır olunması ve Cezayir beylerbeyi gemileri geldiğinde kendisinin Moton’da bu gemilere binmesi için hazır bulunması, asla gecikilmemesi, askerleriyle tam teçhizatlı bir şekilde hazırlanması ve son olarak Cezayir beylerbeyinin münasip gördüğü şekilde hizmet etmesi emredilmiştir.³¹⁶ Sefer sırasında devlet merkezden emirler göndererek bu konuda sancakların ve beylerbeyinin iş birliğini aralarında yapmalarını beklemiştir.

³⁰⁹ 5 MD. h. 1123, s. 635.

³¹⁰ 7 MD. h. 477, s. 245-246.

³¹¹ 3 MD. h. 709, s. 314.

³¹² 3 MD. h. 735, s. 324-325.

³¹³ 3 MD. h. 732, s. 322-323.

³¹⁴ 3 MD. h. 735, s. 324-325.

³¹⁵ 3 MD. h. 873, s. 388.

³¹⁶ 3 MD. h. 873, s. 388.

1565 tarihinde Yanya sancakbeyine hitaben yazılan denize çıkacak olan donanma için istenen kürekçiler hükmünün sureti ayrıca Avlonya ve İşkodra sancakbeylerine gönderilmiştir.³¹⁷ 1564 tarihinde ise Avlonya sancakbeyine gönderilen hükümde donanma için kayık yapıldığının haberi alındığı ve devamında eğer donanmaya uygun olarak 18 oturaklı ise devam edilmesi, değilse imha edilmesi yazılmıştır.³¹⁸ Rumeli'deki sancakbeylerine gönderilen 1571 tarihli bir başka hükümde ise gazadan safalu levent reisler ile diğer şahıslara gemi yapımı, sefere katılmaları konusunda izin verildiği ve bu kişilerin başına Avlonya Azepler Ağası Kara Hacı'nın atandığı, gemi yapımı, zahire tedariki gibi hususlarda kendilerine engel olunmaması ve zorluk çıkarılmaması hakkında bir emir gönderilmiştir.³¹⁹ Buradan anlaşılacağı üzere denize çıkacak olan donanma için kürekçi temini ve gemi yapım faaliyetleri sancakbeylerinin kontrolü altında yürütülmüştür.

1545 yılında çıkılacak olan sefer için sancakbeylerine hükümler gönderilmiştir. Sancakbeyleri arasında olan Avlonya, İlbasan, İşkodra beylerinin çıkılacak sefer için askerleriyle birlikte hazırlanmaları emredilmiştir.³²⁰ Devamında gönderilen ikinci hükümde ise sefere hazır olacak sancakbeylerinin sancağın alaybeyi, subaşı, çeribaşı ve sipahileri ile tam teçhizatlı olarak hazır olmaları ve bu emri getiren kişinin sancağa gelmesiyle derhal Rumeli beylerbeyine katılmaları emredilmiştir.³²¹ 1565 tarihinde Avlonya sancakbeyine, diğer sancakbeylerine ve suret olarak da İşkodra, İlbasan ve Delvine sancakbeylerine gönderilen hükümde ilkbaharda çıkılacak olan sefer için haber verilerek kendilerine bağlı tüm alaybeyleri ile zeamet tımar sahiplerinin tam teçhizatlı olarak sefere hazırlanmaları emredilmiştir.³²² Sefer sırasında yukarıda da ifade edildiği üzere devlet aldığı bu kararı askerlerinin hazır olması için bağlı buldukları sancakbeylerine iletmiştir. Yine aynı hususlarda başka tarihlerde alınan sefer kararını bildirmek üzere sancakbeylerine hükümler gönderilmiştir.³²³ Aynı tarihte Erdel'e ait bir kaleye yapılan saldırıda buraya verilen zararın giderilmesi için Rumeli'de bulunan sancakbeylerine sefer emri gitmiş ve konumuz olan sancaklardan Avlonya, İşkodra, Delvine'nin bu sefere hazırlanmaları emredilmiştir.³²⁴ Bu hükümde merkez özellikle şu

³¹⁷ 5 MD. h. 624, s. 384-386.

³¹⁸ 6 MD. h. 476, s. 275.

³¹⁹ 12 MD. h. 375, s. 271-272.

³²⁰ H. 951 952 Tarihli ve E-1231 Numaralı MD, h. 192, s. 150.

³²¹ H. 951 952 Tarihli ve E-1231 Numaralı MD, h. 512, s. 369.

³²² 5 MD. h. 701, s. 425-427.

³²³ 5 MD. h. 1056, s. 600-601.

6 MD. h. 594, 801, s. 339-449.

³²⁴ 6 MD. h. 801, s. 449.

konulara değinmiştir: Bu bölgenin devlet için çok önemli olduğu ve diğer seferlerle bir tutulmaması gerektiği bu yüzden de çok dikkatli ve hızlı bir şekilde hazırlanılması, emri şerif gittiği andan itibaren sancak askerlerine bu durumun bildirilmesi ve eksiksiz bir şekilde işlerinin başında bulunmaları yazılmıştır.³²⁵ Sefer emirlerini içeren bu hükümler bize sefer sırasında hiyerarşinin ve düzenin sancakbeyleri tarafından sağlandığını göstermektedir. Sancakbeylerine gönderilen hükümlerde askerlerin eksiksiz olarak hazırlanmaları sıkıca tembihlenmiş ve eğer uyulmazsa cezaların ağır olacağı belirtilmiştir. Aynı zamanda sefer sırasında merkezin aldığı kararlarla gönderilen hükümlerde herhangi bir hataya yer verilmemesi konusunda uyarılar yapılmıştır.³²⁶ Özellikle bir diğer husus ise devlet sefer sırasında emirlerin ne kadar sürede sancakbeyine ulaştığını, ulaştıktan sonra ne kadar sürede uygulamaya koyulduğunu bilmek istemiştir.³²⁷

Seferler dışında bir bölgede düşman saldırısı olduğu vakitte sancakların aralarında işbirliği yapılması istenmiştir. Genellikle bu yardım sancak askerlerinin düşman saldırısı altında olan sancaklara gönderilme olarak gerçekleşmiştir. 1560 tarihinde Çirmen sancakbeyine; Azak ve Özi taraflarında düşmanın saldırı üzere olduğu, sipahi ve askerlerini toplayıp Silistre beyiyle buluşması hakkında bir hüküm gönderilmiştir.³²⁸ Aynı hükmün bir sureti İşkodra sancakbeyine gönderilerek sancağı askerleriyle yardımcı kuvvet olarak gitmesi istenmiştir.³²⁹ 1570 tarihinde İşkodra sancakbeyine gönderilen başka bir hükümde Klis sancağına düşman tarafından saldırı olduğu ve İşkodra, Dukakin ve Üsküp sancakbeylerinin beraber hareket edip yardımlaşarak düşmanın hakkından gelmeleri emredilmiştir.³³⁰ Aynı tarihte yine İşkodra sancakbeyine gönderilen başka bir hükümde Budun taraflarında düşman saldırısı olduğunda eğer Budun beylerbeyi yardım talebinde bulunursa İşkodra, Dukakin, Köstendil, Üsküp, Bosna, Niğbolu ve Silistre sancakbeyleri tarafından gerekli yardım yapılması emredilmiştir.³³¹ İşkodra sancakbeyine gönderilen hükümlerden anlaşılacağı üzere İşkodra sancağı Budun, Tımişvar eyaletlerinde herhangi bir düşman saldırısı olduğunda yardımcı kuvvet olarak gönderilmesi uygun görülmüştür.³³² Bilindiği üzere sancakbeyleri kendi

³²⁵ 6 MD. h. 801, s. 449.

³²⁶ 5 MD. h. 701, s. 425-427.

³²⁷ 5 MD. h. 701, s. 425-427.

³²⁸ 3 MD. h. 1054, s. 467-468.

³²⁹ 3 MD. h. 1054, s. 467-468.

³³⁰ 12 MD. h. c.38, s. 52.

³³¹ 12 MD. h. c.4, s. 34-35.

³³² 6 MD. h. 1189, s. 205-206.

5 MD. h. 426, s. 291-292.

sancaklarının güvenliğinden sorumludur. Bu hususta gönderilen bir hükümde Avlonya sancakbeyine sancağını koruması konusunda uyarılar yapılmıştır. 1565 yılında denizlerde düşman gemilerinin görülmesi üzerine Avlonya sancakbeyinin acil olarak sancağına sipahileriyle giderek gerektiği gibi bölgeyi ve halkı düşmandan koruması hiçbir zararın getirilmemesi aynı zamanda bu bölgenin özel olduğu belirtilerek gerektiği gibi korunmazsa sonuçlarının ağır olacağı yazılmıştır.³³³ Sancakbeylerinin bölgelerini korumasının beklenilmesinin yanı sıra herhangi bir tehlike belirdiğinde bölge halkının da uyarılması emredilmiştir.³³⁴ 1570 yılında Delvine’de düşman saldırısında yapılan yağmalarda ve köylerin basılmasında devlet Delvine sancakbeyinden bölgesinde bu tür olayların tekrarlamaması için gerekli tedbirleri almasını istemiştir.³³⁵

Osmanlı Devleti’nde güvenlik konusunda devletin bekası, toprak bütünlüğü, tebaasının can ve mal güvenliği en önemli konu olmuş ve bu hususta sancakbeylerine gönderilen hükümlerde sıklıkla dikkatli, uyanık davranılması emredilmiştir. Burada en önemli görev sancakbeylerine düşmektedir. Merkezden gönderilen hükümlerden anlaşılacağı üzere sefer zamanında veya normal zaman dilimlerinde sancakbeylerinin bölgelerinde devlet adına birer idareci olmalarının yanı sıra bölgesinin en üst amiri kabul edilmiştir. Sefer sırasında askerleriyle devlete katılarak yardımcı olmakla mükellef olmalarının yanında başka bölgelerde karşılaşılan düşman saldırılarında gerektiğinde asker göndermekle yükümlü tutulmuşlardır. Tüm bu olasılıkların dışında ise tabi olarak normal zamanlarda sancağını koruması, düşman saldırılarına karşı uyanık davranması en birinci görevleri arasında sayılmıştır. Adriyatik bölgesindeki sancakların sahip oldukları coğrafi konumlarından ötürü sıklıkla düşman saldırısına maruz kalmışlardır. Bu dönemde Osmanlı Devleti’nin rakibi konumunda olan ve sancakların karşısında yer alan Venedik Cumhuriyeti ise bu saldırılarda başrolü oynamıştır. Verilen ahitnamelerle barış yapılmaya çalışılmış olsa bile genel olarak Osmanlı sancaklarına karşı saldırı faaliyetlerinde geri durmakta çekinmemişlerdir. Ele aldığımız dönemde Venedik ile ilgili olan ilişkilere yukarıda değinilmişti. Fakat burada Venediklilerle sınır olan sancaklarda sancakbeylerinin tutumları ve görevleri üzerinden kısa bir değerlendirme yapılacaktır. 1559 tarihinde Venediklilerin kendilerine ait olmayan gemileri ve eşyaları Draç

6 MD. h. 801, s. 449.

12 MD. h. c. 4, s. 34-35.

³³³ 5 MD. h. 500, s. 329.

³³⁴ 12 MD. h. c. 58, s. 61-62.

³³⁵ 12 MD. h. c. 22, 228, s. 44-191.

limanından izinsiz bir şekilde almış olduklarını İlbasan sancakbeyi ve Draç kadısı merkeze bildirilmiştir.³³⁶ Alınan bu eşyalar için Venedik Doju'na name-i hümayunların gönderildiği ve Venedikliler tarafından gönderilen mektuplarda alınan eşyaların ve gemilerin iade edildiği fakat Draç'taki bazı kişiler tarafından da kendilerine ait olan gemi ve zeytinyağların alındığı yazılmıştır.³³⁷ Bu olaylar çevresinde Venedikliler tarafından gönderilen mektubun içeriğini İlbasan sancakbeyine ileten devlet bu hususta gerekli işlemlerin yapılmasını istemiştir. Buna göre bu durumun hukuka aykırı olduğunu ifade eden merkez alınan bu eşyaların Venediklilere iade edilmesini İlbasan sancakbeyine ve Draç kadısına bildirmiştir.³³⁸ Aynı zamanda Venediklilerinde teslim ettikleri eşyanın miktarının ne kadar olduğunun merkeze yazılıp bildirilmesi İlbasan sancakbeyinden istenmiştir.³³⁹ Bunun dışında sancakbeylerinin Venediklilerle olan ilişkilerde dikkatli davranılması ve onlar tarafından bir saldırı gelmedikçe kendilerinin anlaşmalara aykırı davranmaması herhangi bir tacizde veya saldırıda bulunmamaları gönderilen hükümlerle sancakbeyleri ikaz edilmiştir.³⁴⁰ Aynı davranış Venedikliler içinde geçerli olmuş onlarında anlaşmaya aykırı hareket etmemeleri istenmiştir. Bu hususta Venedikliler anlaşmalara aykırı hareket ettikleri zamanlarda sancakbeyleri bu durumu merkeze bildirmişlerdir. 1568 yılında Delvine sancakbeyi merkeze mektup göndererek Venediklilerin anlaşmaya aykırı davrandıkları ve Osmanlı topraklarına saldırıda bulduklarını yazmıştır.³⁴¹ Bunun üzerine bu durumun yapılan ahitnelere uymadığı belirtilerek bu saldırıların önüne geçilmesi için merkez tarafından Venedik beylerine ahitname-i hümayunlar gönderilmiştir.³⁴² 1571 tarihinde Venediklilerle işbirliği yaptığı söylenen 4 sipahi ve bazı köylerin ahalsinin araştırılıp bulunup tahkik edildikten sonra eğer doğruysa haklarında cezai işlemin yapılması görevi Delvine sancakbeyine verilmiştir.³⁴³

Sancakbeylerin bölgelerinde çıkan sosyal olaylarda, isyanlarda, eşkıyalık, adam öldürme vb. işlenen suçlarda halkın can ve mal güvenliğini sağlamakla ve huzuru temin etmekle sorumlu tutulmuşlardır. Ele aldığımız sancaklar fethedilip birer Osmanlı sancağı yapılsalar dahi buldukları coğrafi konum neticesinde yönetime karşı olanlar ve bu durumu bilen düşman

³³⁶ 3 MD. h. 204, s. 97-98.

³³⁷ 3 MD. h. 204, s. 97-98.

³³⁸ 3 MD. h. 204, s. 97-98.

³³⁹ 3 MD. h. 204, s. 97-98.

³⁴⁰ 3 MD. h. 1661, s. 741.

³⁴¹ 7 MD. h. 2747, s. 246-247.

³⁴² 7 MD. h. 2747, s. 246-247.

³⁴³ 12 MD. h. 227, s. 190.

devletlerinin kışkırtmalarına teslim olan bölge asileri her dönemde toplum düzenine aykırı davranışlarda bulunmuşlardır. Bu gibi durumlar söz konusu olduğunda hükümler sancakbeylerine gönderilmiş ve huzurun sağlanması hususunda kendilerine geniş yetkiler verilmiştir. 1571 yılında Venediklilerle birlik olup Delvine ve Yanya çevresinde isyanlar çıkaran asi Arnavutların haklarından gelinmesi için Delvine sancakbeyine emir gönderilmiştir.³⁴⁴ Gönderilen hükümde sancakbeyine asilik çıkaran bu isyancı kişileri kılıçtan geçirmesi ve ailelerini esir etme yetkisi verilmiştir.³⁴⁵ İlbasan sancakbeyine 1564 yılında gönderilen bir başka hükümde isyan üzere olan kişilerin yakalanarak kılıçtan geçirilmesi emredilmiş ve eğer aksi bir durum olursa bundan kendisinin sorumlu tutulacağı belirtilmiştir.³⁴⁶ Bu hükümlerden anlaşılacağı üzere devlet sancakbeylerine bazı isyanların bastırılmasında geniş yetkiler tanımıştır.

1560-1568 tarihlerinde Delvine bölgesinde çıkan isyanlarda sancakbeyine bu isyanları bastırması ve elebaşlarının yakalanarak haklarından gelinmesi hususunda hükümler gönderilmiştir.³⁴⁷ İsyanlar dışında halktan kimselerin aralarında geçen davalarda da sancakbeyleri görevlendirilmiştir. 1568 yılında Belgrad kazasında av sırasında meydana gelen adam öldürme ve yaralama olayında Delvine, Avlonya ve İlbasan sancakbeylerinin kendi aralarında ve sancak kadılarıyla beraber işbirliği yaparak olayın aydınlatılması istenmiştir.³⁴⁸ Çıkan isyanların bastırılması için sancakbeyleri diğer sancaklardan yardımcı kuvvet talebinde de bulunmuşlardır. 1567 tarihinde Avlonya'da çıkan bir isyanda sancakbeyi İlbasan sancağından tüfekçi talep etmiş ve bunun üzerine İlbasan sancakbeyine hüküm gönderilerek Avlonya'daki isyanın bastırılması için gerekli yardımın yapılması emredilmiştir.³⁴⁹ Avlonya'da çıkan bu isyanın bastırılması için İlbasan, Draç ve Delvine'den gerekli yardımlar gönderilmiştir.³⁵⁰ Yine 1565 yılında İşkodra'da çıkan isyanda asilerin yol kesip köyleri yakması ve halka zarar vermesi durumunda bu bölgelerin güvenliği için İşkodra sancakbeyine giden hükümde diğer sancakbeyleriyle hareket ederek isyanın bastırılması emredilmiştir.³⁵¹

³⁴⁴ 12 MD. h. 30, s. 81-82.

³⁴⁵ 12 MD. h. 30, s. 81-82.

³⁴⁶ 6 MD. h. 365, s. 215-216.

³⁴⁷ 3 MD. h. 845, 852, s. 375-379.

6 MD. h. 1298, s. 262-263.

7 MD. h. 783, 811, s. 394-409.

³⁴⁸ 6 MD. h. 200, 241, 242, 347, s. 130-207.

³⁴⁹ 7 MD. h. 37, s. 17-18.

³⁵⁰ 7 MD. h. 38, 39, s. 18.

³⁵¹ 5 MD. h. 725, s. 436.

Bu örnekler gibi isyanlarla alakalı giden tüm hükümlerde sancakbeylerinden bölgede asayiş ve huzuru sağlamaları ve gerekirse diğer sancakbeyleri ile iş birliği yaparak isyanların bastırılması beklenmiştir. Her sancakbeyi kendi bölgesinden sorumlu tutulmuş ve halkın güvenliğinin riske atılmaması için önlemlerin alınması görevlerinin arasında olmuştur. Sancakbeylerin bir diğer görevlerinden olan düşmanlara karşı sancağını bir diğer deyişle devletin toprak bütünlüğünü koruma konusunda düşman faaliyetlerini takip etme zorunluluğu vardır. 1568 yıllarında Delvine’de daha önce yıktırılması emredilen bir kalenin tamirini Venediklilere tabi Korfos ahalisinden kimselerin yaptırması üzerine gönderilen hükümde Delvine sancakbeyine bu durumun ayrıntılı bir şekilde araştırılması emredilmiştir.³⁵² Delvine sancakbeyine gönderilen başka bir hükümde ise Korfos ahalisinin Delvine’ye ait yerlerde odun kesme bahanesiyle geldiklerinden memnun olunmadığının bildirilmesi üzerine cevaben bu kişilere dağlardan ağaç kestirilmemesi hususunda hüküm gönderilmiştir.³⁵³ Sancakbeyi öncelikle durumu merkeze bildirmiştir. Burada duyulan rahatsızlığa rağmen merkezden emir gelmeden herhangi bir işlem yapılmamıştır.

Sancakbeylerin emrindeki askerlerin yaptıkları zulümlerden sancakbeyleri mesul tutulmuştur. Bölgesinde subaşı, alaybeyi, dizdar ve sipahi gibi ehli örfün amiri olan sancakbeylerinin emrinde olan bu askerler ile reyanın arasındaki ilişkileri kanuna göre düzenlemek ve yürütmek sorumlulukları arasındadır.³⁵⁴ 1565 yılında Avlonya sancağı sipahileri bölge halkına zulmederek bedava yiyecek almalarının hesabı Avlonya sancakbeyinden sorulmuştur.³⁵⁵ Gönderilen hükümde bu kişilerin teftiş edilerek belirlenip bildirilmesi ayrıca bölgede bir daha bu tarzda olayların meydana gelmemesi için uyanık olunması eğer tekrarlanacak olursa hesabının Avlonya sancakbeyinden sorulacağı bildirilmiştir.³⁵⁶ İlbasan sancakbeyine gönderilen bir hükümde ise burada İskender adında bir sipahinin kendisine yandaşlar toplayarak köylerde baskın yaptığı halka zulmettiği yazmaktadır.³⁵⁷ Sancakbeyine bu kişilerin teftiş edildikten sonra suçları sabit olursa hapsedilmesi konusunda emir verilmiştir.³⁵⁸ Görevini yerine getirmeyen ve isyan üzere bulunan devlet görevlisi olan İşkodra kalesi muhafızlarının görevlerinden alınarak hapsedilmesi konusunda İşkodra sancakbeyine hüküm

³⁵² 7 MD. h. 1498, s. 159.

³⁵³ 3 MD. h. 846, s. 376.

³⁵⁴ Şahin, “XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Teşkilatının Özellikleri”, s. 243.

³⁵⁵ 5 MD. h. 303, s. 304.

³⁵⁶ 5 MD. h. 303, s. 304.

³⁵⁷ 6 MD. h. 460, s. 267-268.

³⁵⁸ 6 MD. h. 460, s. 267-268.

gönderilmiştir.³⁵⁹ 1560 yılında İlbasan'da kale dizdarının evi basılarak öldürülmesi sonucunda suçluların derhal yakalanması hususunda emirler gönderilmiştir.³⁶⁰ Bunun dışında görevine riayet etmeyen sancakbeyleri de olmuştur. 1568 yılında Delvine sancakbeyi vefat eden Çavuşbaşı Mehmet Ağa'dan bin sikke altın borç almış ve müteveffanın oğlu Ahmet'in merkeze başvurması bu borcun ödenmediğinin bildirmesi üzerine ortaya çıkınca devlet vefat eden çavuş başının oğlu Ahmet'in adamına ve beraberinde gelen Ahmet Çavuş'a verilerek ödenmesini emretmiştir.³⁶¹ 1567 yılında meydana gelen bir olayda İlbasan kadısı ve Draç reayası İlbasan sancakbeyi hakkında halka zulmettiğine dair merkeze bir arzuhal göndermişlerdir.³⁶² Buna karşılık İlbasan sancakbeyi; kadı hakkında yolsuzluk yaptığına dair bilgileri merkeze gönderip, İlbasan sancağında zaim Mustafa adlı kişinin de sahtekârlıklar düzenlediğine dair şikâyetlerin mevcut olduğunu yazıp ve kendisinin kanuna göre davranmak istediği için bu kişilerin kendisine garezi olduğuna dair arzını kendisini savunmak için merkeze göndermiştir.³⁶³ Tüm bu olanlar sonrasında Selanik sancakbeyine ve kadısına hüküm yazılarak bölgeye gitmeleri ve durumu araştırarak gerçekleri öğrenip bildirmesi emredilmiştir.³⁶⁴ 1559 tarihinde İşkodra sancağına tayin edilen Mehmet adlı kişinin sancağına gitmediği haberi alınması üzerine Zağra Eskisi kadısına yazılan hükümde İşkodra sancağına atanan kişinin sancağına gidip gitmediği ve gittiyse hangi tarihte yola çıktığı bilgisinin derhal araştırılarak haber verilmesi emredilmiştir.³⁶⁵ 1568 tarihinde ise Delvine'ye tayin olunan bir sancakbeyinin görevine gitmediğini görmekteyiz. Bu hususta yazılan hükümde Delvine sancağına tayin olunalı 8 ay olmasına rağmen sancağında sadece 20 gün kalarak başka yerlerde gezerek sancağını boş bırakmasından dolayı bölgede isyan ortaya çıktığı yazılmıştır.³⁶⁶ Sadece bununla da kalmayıp herhangi bir şer'i dava olduğunda kadıya gitmeyin diyerek davaları kendisinin görmesi üzerine derhal sancağına dönerek görevini layıkıyla yapması ve kendi vazifesi olmayan işlere şer'i davalara karışmaması emredilmiştir.³⁶⁷

³⁵⁹ 6 MD. h. 517, s. 295.

³⁶⁰ 3 MD. h. 1078, 1443, s. 478-639.

³⁶¹ 7 MD. h. 2347, s. 195.

³⁶² 7 MD. h. 331, s. 178-179.

³⁶³ 7 MD. h. 331, s. 178-179.

³⁶⁴ 7 MD. h. 331, s. 178-179.

³⁶⁵ 3 MD. h. 319, s. 145.

³⁶⁶ 7 MD. h. 2147, s. 90.

³⁶⁷ 7 MD. h. 2147, s. 90.

2.1.3 Kadılar

Osmanlı Devleti'nde hukuku temsil eden kadı devletin ilk yıllarından itibaren fethedilen bölgelere atanarak kendine özgün bir kuruma sahip adliye ve mülkiye görevlisi olmuştur.³⁶⁸ Kadı kelime anlamı olarak hükmeden, yerine getiren manalarına gelmekte olup, Osmanlılarda şer'i ve hukuki hükümleri uygulayan ve devletin emirlerini yerine getiren kurum olmuştur.³⁶⁹ Bu sebeple kadılık kurumu hukuki olduğu kadar idari bir kurum olarak da adlandırılabilir.³⁷⁰ Kadı ulema kökenli olup merkezin yasal yetkisini temsil etmiş ve emirlerini direkt olarak merkezden alıp yine aynı şekilde merkeze direkt dilekçe verebilmiştir.³⁷¹

Kadı olabilmek için belirli eğitimlerden geçmenin gerekliliği bilindiği üzere bu eğitimlerde yüksek dereceli bir medreseyi bitirmiş olmak ve belli bir müddet Edirne, Konya, Sivas, Bağdat gibi büyük şehirlerde stajyer olarak hizmet görmek en temel koşuldur.³⁷² Koşullar sağlandıktan sonra görevine atanan kadıların ilk etapta görev süresi iki yıldır.³⁷³ İki yılı tamamlayan kadılar İstanbul'a giderek maaşsız hizmet olarak adlandırılan mülazemette beklerler.³⁷⁴ Mülazemet süresinde bekleyen kadılar Çarşamba günleri kazasker dairesine giderek sıra beklerlerdi ve zamanı gelince bu kadıların atamaları tekrardan yapılırdı.³⁷⁵ Kadı tayini padişah beratı ile olup Rumeli ve Anadolu kazaskerleri tarafından yapılmaktadır.³⁷⁶ Buradaki ayırımın sebebi Rumeli'ye atanacak olan kadıları Rumeli kazaskeri, Anadolu'ya atanacak olanları Anadolu kazaskerinin tayin etmesindedir.³⁷⁷ Kadılar atandıkları bölgelerde uzun müddet kalmamışlardır. Bölge halkıyla yakınlaşmaların önüne geçilmek istendiğinden görev süreleri kısa tutulmuştur.³⁷⁸ Görev süresi biten kadıların tekrar atama işlemlerinde rütbe esas alınmış, büyük kadılar 1, kaza kadıları 20 ay süreyle atanmış olsalar dahi bu durum her zaman aynı olmamıştır.³⁷⁹ Kadılık nahiye, kaza, sancak, eyalet ve taht kadılıkları olmak üzere

³⁶⁸ İlber Ortaylı, "Kadı", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, c. 24, 69.

³⁶⁹ Halaçoğlu, *XVII. Yüzyıllarda Osmanlılar'da Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s. 109.

³⁷⁰ Halaçoğlu, *XVII. Yüzyıllarda Osmanlılar'da Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s. 109.

³⁷¹ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300 - 1600*, s. 108.

³⁷² Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 225.

³⁷³ İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Kadı*, 3. Baskı, İstanbul: Kronik Yayınları, 2017, s. 26-27.

³⁷⁴ Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 225.

³⁷⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 94.

³⁷⁶ Ortaylı, "Kadı", *DİA*, s. 71.

³⁷⁷ Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 225.

³⁷⁸ Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Kadı*, s. 28.

³⁷⁹ Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Kadı*, s. 28.

beş kısımdır.³⁸⁰ Kadıları görev alanları olarak hukuki, askeri, beledi ve örfi olarak ana başlıklara ayırmak mümkündür.³⁸¹ Osmanlı taşrasının en önemli görevlilerinden sayılan kadılar burada yargı merci olduğu kadar asayişin amiri, vakıfların denetçisi, beledi hizmet ve kolluk görevlerinden dahi sorumlu tutulmuştur.³⁸² Ayrıca bu görevlerinin yanında maden, zahire tedariki, devşirme işleri gibi merkezden verilen idari işleri yürütmekle mükellef tutulmuşlardır.³⁸³

Konumuzun temelini oluşturan Adriyatik bölgesindeki sancaklarda olan kadılara yukarıda sayılan konular üzerinden hükümler gönderilmiştir. Bu hükümler çerçevesinde kadıların sancaklardaki rolü ve önemine değinilecektir. Kadılar şer'i hükümleri uygulayıcı olmalarının yanı sıra merkezden gelen emirleri de yerine getirmekle sorumlu olan bir makamdır.³⁸⁴ Merkezden gönderilen emirleri içeren Mühimme Defterleri'nde kadıların görevlerini konu bakımından askeri, idari, sosyal ve ekonomik alanlara ayırabiliriz. Bu alanlarda hükümler gönderilirken bazı konularda beylerbeyi ve sancakbeyleriyle beraber iş birliği içerisinde çalışılması beklenmiştir.

Bir bölgenin tahriri yapılırken kadılar kendi kazaları yazılırken tahrir eminine yardımcı olmakla mükellef tutulmuşlardır.³⁸⁵ 1567 yılında sancaklarımızda yapılması emredilen tahrirde Manastır kadısı görevlendirilmiştir. Merkezden gelen bir emirle gerektiği zaman kadılar tahrir işlemlerini yürütmekle görevli tutulmuşlardır.³⁸⁶ Manastır kadısına gönderilen hükümde tahrir yapılması emredilen bölgelerin tahrir durumuyla ilgili bilgilerin kadı tarafından bildirildiği görülmektedir.³⁸⁷ Buna göre Manastır kadısı merkeze mektup göndererek içerisinde Delvine sancağının da bulunduğu bölgelerin tahririnin tamamlandığı fakat Kurveleş nahiyesinin isyan üzere olmasından dolayı burada tahririn yapılamadığını bildirmiştir.³⁸⁸ Kurveleş nahiyesinin isyanı üzerene tahririn eski defterden yapılması ve burada isyan olduğuna dair bölgenin sancakbeyinden bir belge getirilmesi ayrıca Manastır kadısına emredilmiştir.³⁸⁹ Aynı tarihte bu isyanın çıkması üzerine Avlonya sancak sipahilerini

³⁸⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 589.

³⁸¹ Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 225.

³⁸² Şahin, "XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Teşkilatının Özellikleri", s. 245.

³⁸³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 589.

³⁸⁴ Uzunçarşılı, "Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı", s. 83.

³⁸⁵ Öz, "Tahrir", *DİA*, s. 426.

³⁸⁶ 7 MD. h. 455, 476, 537, 1607, 1615, s. 235-221.

³⁸⁷ 7 MD. h. 455, s. 235.

³⁸⁸ 7 MD. h. 455, s. 235.

³⁸⁹ 7 MD. h. 455, s. 235.

isyanın bastırılması için görevlendirildikleri Manastır kadısına bildirilmiş ve bu sancağın tımar tevzi işleminin sonraya bırakılması emredilmiştir.³⁹⁰ Avlonya ve Delvine sancaklarının tahriri bir yıl sonra 1568 yılında tamamlanabilmiş ve bu sancakların muharriri olan Manastır kadısına gönderilen hükümde tımarların verilmesi emredilmiştir.³⁹¹

Kadıların askeri alandaki görevlerinde 1565 tarihinde Yanya sancakbeyine gönderilen hükümde Donanma-i Hümayun için kürekçi temininde ilk olarak sancak kadılarına adam gönderildiği belirtilmiştir.³⁹² Burada donanma için istenilen kürekçilerde kadıların rolünü görmekteyiz. Fakat hükmün devamında Yanya sancakbeyine verilen görevi yerine getirmeleri ve geciktirmemeleri hususunda kadıları boş bırakmaması ve denetlemesi emredilmektedir.³⁹³ Sancakbeyi kadı üzerinde kontrol mekanizması olarak kullanılmış verilen görevin iş birliği içerisinde yapılması beklenmiştir. 1571 tarihinde donanma için kürekçi gönderilmesi hususunda yine kadılara hüküm gönderilmiş ve bu gönderilen hükümler içerisinde İşkodra kadısı da yer almıştır.³⁹⁴ Delvine sancağındaki kalelerin korunması için bölge kadısının asker topladığı ve yardımda bulunduğu Delvine sancakbeyine hüküm olarak gönderilmiş aynı zamanda bu toplanan askerlerin kullanılması emredilmiştir.³⁹⁵ Askeri alanda genel olarak kadılar sancakbeylerine yardımcı olmakla görevlendirilmiş ve işbirliği içerisinde çalışılması beklenmiştir.

Kadının esas görev alanı olan hukuki işlemlerde ise aldığı kararlarda tek başına yürütme erkini kullanmış ve bu noktada bağlı bulunduğu tek otorite ise merkez olmuştur.³⁹⁶ Sancaklarda çıkan isyanlarda veya sosyal olaylarda herhangi bir davanın görülmesi gerekiyorsa merkezden bu hususta kadılara hükümler gönderilmiştir. Belgrad kazasında iki grubun arasında vuku bulan bir olayda kadının rolüne kısaca göz atmak gerekirse burada suçluların bulunması, hangi tarafın haklı olduğuna dair ayrıntılı araştırmaların yapılması istenmiştir.³⁹⁷ Bu olayda İlbasan, Avlonya, İşpat, Belgrad, Ergirikasrı kadılarına hükümler gönderilerek davanın görülmesi emredilmiştir.³⁹⁸ İlbasan sancağında Sinan Paşa vakfı cabisi olan Mustafa adlı bir kişi gasp, adam öldürme ve halka zulüm suçundan teftiş olurken

³⁹⁰7 MD. h. 476, s. 245.

³⁹¹ 7 MD. h. 1607, s. 217-218.

³⁹² 5 MD. h. 624, s. 384-386.

³⁹³ 5 MD. h. 624, s. 384-386.

³⁹⁴ 12 MD. h. 208, s. 176-177.

³⁹⁵ 12 MD. h. 286, s. 219.

³⁹⁶ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300 - 1600*, s. 108.

³⁹⁷ 6 MD. h. 200, 241, 242, 347, s. 130-207.

³⁹⁸ 6 MD. h. 200, 241, 242, 347, s. 130-207.

kaçması üzerine bu kişinin yakalanarak davasının görülmesi İlbasan kadısına emredilmiştir.³⁹⁹ Deبری kazasında İskender adlı bir sipahinin halka yaptığı zulüm, gasp, saldırı olayının araştırılıp teftiş edilmesi hususunda İlbasan kadısına hüküm gönderilmiştir.⁴⁰⁰ Daha sonra bu kişinin ve bu kişiye yoldaşlık eden kimselerin davasının görülmesi üzerine tekrar hüküm gönderilmiştir.⁴⁰¹ Alacahisar sancağında ortaya çıkan kallabların yakalanması hususunda kadılara hükümler gönderilmiş ve bu kadılar içerisinde konumuz olan İşkodra ve İlbasan sancak kadıları dahi görevlendirilmiştir.⁴⁰² Avlonya'da 1568 yılında eşkıyalar evleri basarak yağma yapıp, adam öldürüp, paraları alıp halka zulmettiği ve bölge halkının tedirgin olduğu Avlonya sancakbeyine ve kadısına bildirilmiştir.⁴⁰³ Burada gönderilen hükümde sancakbeyinin görevinin bölge halkının can ve mal güvenliğini korumakken bu olayların olmasında ya iktidarsızlığı söz konusu ya da bu eşkıyalık olaylarına göz yummaktadır diye ifadeler yer almaktadır.⁴⁰⁴ Durum şayet böyle ise burada sancakbeyini kontrol edilmesi ve olayın araştırılıp bir neticeye bağlanarak cezai işlemin uygulanabilmesi için Avlonya kadısı görevlendirilmiştir.⁴⁰⁵ Gerektiği zaman kadı sancakbeyi üzerinde kontrol mekanizması olarak kullanılmış⁴⁰⁶ ve bölgede ikinci önemli güç olarak devlet adına huzuru temin etmesi beklenmiştir. Eşkıyalık olaylarında devlet sancakbeyinden güvenliği tesis etmesini beklediği kadar kadıları da bu konuda sorumlu tutmuştur. Başka bir tarihte Avlonya'da meydana gelen eşkıyalık olaylarında Avlonya kadılarına hüküm gönderilerek halkı korumak üzere suçluların cezalandırılması için gerekli işlemlerin yapılması emredilmiştir.⁴⁰⁷

Kadılar yargı dışında mülki ve mali konulardan sorumlu tutulmuş bir yöneticidir.⁴⁰⁸ Aynı zamanda devlet içerisinde tapu işlerinden de sorumlu tutulmuş ve arazi tayinleriyle ilgili durumlarda kadılara hükümler gönderilmiştir.⁴⁰⁹ Delvine kadısına giden bir hükümde Veziriazam Mehmet Paşa'nın Delvine'de bulunan mandırası ile beraber olan arazinin mülkü Mehmet Paşa'ya verildiği ve burada sınırların belirlenip kaydedilerek kadı tarafından merkeze

³⁹⁹ 6 MD. h. 648, s. 366-367.

⁴⁰⁰ 6 MD. h. 460, s. 267-268.

⁴⁰¹ 6 MD. h. 528, s. 301.

⁴⁰² 6 MD. h. 546, s. 311-313.

⁴⁰³ 7 MD. h. 2137, s. 84-85.

⁴⁰⁴ 7 MD. h. 2137, s. 84-85.

⁴⁰⁵ 7 MD. h. 2137, s. 84-85.

⁴⁰⁶ 1559 tarihinde İşkodra sancağına tayin edilen Mehmet Han'ın sancağına gidip görevine başlayıp başlamadığı ve gittiye hangi tarihte yola çıktığı hakkındaki bilgilerin araştırılması görevi ZağraEskisi kadısına verilmiştir. 3 MD. h. 319, s. 145.

⁴⁰⁷ 12 MD. h. 500, s. 343.

⁴⁰⁸ Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Kadı*, s. 39.

⁴⁰⁹ 7 MD. h. 2706, s. 379-380.

gönderilmesi emredilmiştir.⁴¹⁰ Kadının gördüğü davalarda verdiği karara uyulmadığı vakit durumu merkeze mektup göndererek bildirmiştir.⁴¹¹ Delvine’de tarla yüzünden tartışmalı olan kimseler görülen mahkemede bir tarafın durumu kabullenmemesi ve fesatlıkta bulunmaya devam etmesi üzerine merkeze yazılan mektupta durum bildirilmiştir.⁴¹² Mali konularda kadılara gönderilen bazı hükümlerde ise hazine için tahsil işlemlerinden sorumlu tutulmuştur.⁴¹³ 1565 yılında İlbasan sancakbeyi görevi sırasında devlet hazinesinden borç almış daha sonra vefat edince bu borcun karşılığı olan para terekesinden temin edilmiş ve Yenişehir’de bir emanet yerine konulmuş.⁴¹⁴ Buradan ise İnebahtı sancakbeyi bu parayı alarak kendi ihtiyaçlarına harcaması üzerine İnebahtı kadısına yazılan hükümde bu paranın İnebahtı sancakbeyinden eksiksiz olarak temin edilmesi ve şayet parayı vermekte direnirse haslarına el konularak paranın bir şekilde tahsil edilmesi emredilmiştir.⁴¹⁵ Bu hükümlerden anlaşılacağı üzere kadı bir icra memuru görevini görerek devlete ait olan paranın tahsilinde tek yetkili kişi olmuştur. Devlet askerine para göndermek istediği vakit gönderirken herhangi bir sorunla karşılaşılması için kadılara hükümler göndererek yol güvenliğinin sağlanması hususunda bu gönderim işlemi için gerekli tüm emniyet tedbirlerin alınmasını istemiştir.⁴¹⁶

Kadılar görevlendirildikleri bölgelerde bölgenin diğer görevlileri ile iş birliği içerisinde olmuş ve esas alanı olan hukukun, yargının dışında bölgesinde “*asayiş, esnaf loncalarının denetimi, üretim, pazar yerlerin kontrolü, narh ve fiyat kontrolü, vakıf, okul ve cami yönetimlerini denetleme, imar ve altyapısal hizmetler*” gibi görevlerinde başında olmuşlardır.⁴¹⁷ İşkodra’da yapılacak olan bir hamamın mermerlerinin temin edilmesi için sancakbeyin yanında kadıya da hüküm gönderilmiştir.⁴¹⁸ Başka bir hükümde yeni yapılan bir değirmenin Kapı Ağası Yakup’un köprüsüne zarar vermesinden dolayı alınan yıkım kararının uygulanması için bölge kadısına hüküm gönderilmiştir.⁴¹⁹ 1565 yılında Nova kadısı gönderdiği mektupla kalenin çektiği zahire sıkıntısını merkeze bildirmiş ve bunun üzerine İlbasan, Avlonya kadılarına yazılan

⁴¹⁰ 7 MD. h. 2706, s. 379-380.

⁴¹¹ 7 MD. h. 1931, s. 375-376.

⁴¹² 7 MD. h. 1931, s. 375-376.

⁴¹³ 7 MD. h. 2156, s. 95.

⁴¹⁴ 5 MD. h. 454, s. 307.

⁴¹⁵ 5 MD. h. 454, s. 307.

⁴¹⁶ 7 MD. h. 2191, s. 112-113.

12 MD. h. 434, s. 306-307.

⁴¹⁷ Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Kadı*, s. 48.

⁴¹⁸ 3 MD. h. 798, s. 354-355.

⁴¹⁹ 6 MD. h. 954, s. 77.

hükümde hemen harekete geçilerek sıkıntının çözümüne dair emir verilmiştir.⁴²⁰ Zahire tedarikinde hükümler kadılara gönderilmiş⁴²¹ ve çekilen sıkıntıların çözümü için dikkatli davranılması beklenmiştir. Halkın bu konuda çektiği sıkıntıların önüne geçilmesi için ellerinde belgesi olanlara mal verilmesi emredilmiş ve bunun kaydının yazılarak merkeze gönderilmesi işlemi için kadılara hüküm gönderilmiştir.⁴²²

Kadırlara görev ve yetki sahası açısından devlet tarafından geniş imkânlar verilmesinin yanı sıra kendi hallerine bırakılmamış ve yaptıkları işler, aldıkları kararlar merkez tarafından kontrol edilmiştir.⁴²³ 1567 yılında Avlonya kadısına yazılan bir hükümde Avlonya kadısının Şehirköy kadısı olduğu zamanlarda teftişinin yapılması için emir gönderilmiş fakat konumunda olmadığından bu işlem gerçekleşmemiştir.⁴²⁴ Bunun üzerine yapılamayan bu teftişin yapılabilmesi için teftiş yerine gelmesi emredilmiştir.⁴²⁵ Her ne kadar kadılar hukukun temsilcisi ve birer kanun adamı olsalar bile onlarında insan olma hüviyetlerinden bazı durumlarda kanuna aykırı davranışlarda buldukları görülmüştür. 1571 tarihinde Belgrad kadısına gönderilen hükümde Avlonya kadısının yaptığı usulsüzlükten bahsedilmektedir.⁴²⁶ Buna göre Avlonya kadısı Rumeli beylerbeyi adına kazası dâhilinden çok miktarda nüzul toplayarak Dubrovnik gemilerine sattığı duyulduğundan Belgrad kadısının bu durumu yerinde teftiş ederek doğruluğunu kontrol edip bildirmesi istenmiştir.⁴²⁷ Yine aynı tarihte Prekalma kadısı gasp suçu işlemiş ve Delvine sipahilerden Ömer'in evini basarak ona teslim edilen beş yük pamuk ile beş yüz at torbasını almıştır.⁴²⁸

2.1.4 Bölgede Yapılan Tahrirler

Osmanlı mali teşkilatında vergi tespit etmek amacıyla yapılan sayıma tahrir denilmektedir.⁴²⁹ Osmanlı'da tahririn ne zaman başladığı tam olarak bilinmemekle beraber 1431 tarihli Arvanid Sancağı Defteri ilk sayımı içeren defter olarak günümüze ulaşmıştır.⁴³⁰ Bu defter konumuz olan bölgelerin tahririni içermesiyle sahip olduğu önemin dışında ayrıca bu bölgede ve

⁴²⁰ 5 MD. h. 361, s. 256.

⁴²¹ 7 MD. h. 1539, s. 183.

⁴²² 5 MD. h. 730, s. 438-439.

⁴²³ 7 MD. h. 290, s. 155.

⁴²⁴ 7 MD. h. 290, s. 155.

⁴²⁵ 7 MD. h. 290, s. 155.

⁴²⁶ 12 MD. h. 313, s. 233.

⁴²⁷ 12 MD. h. 313, s. 233.

⁴²⁸ 12 MD. h. 333, s. 233.

⁴²⁹ Öz, "Tahrir", *DİA*, s. 425.

⁴³⁰ Öz, "Tahrir", *DİA*, s. 425.

Osmanlıların yeni fethettikleri bölgelerde uyguladıkları tahrir sistemi hakkında bize ayrıntılı bilgiler vermektedir. Arvanid defteri Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki sayım defterlerinden hiçbir fark göstermemesi ise Osmanlı'da tahrir sisteminin Fatih'ten önceki devirlerde tam olarak yerleştiğinin göstergesi olmaktadır.⁴³¹ Tam olarak tahririn ne zaman başladığına dair net bilgileri elde edemesek bile bu defter sayesinde tahrirlerin Çelebi Sultan Mehmet zamanında dahi yapıldığını görmekteyiz.⁴³²

Osmanlılar bir yeri fethettiklerinde ilk icraatlarından biri olarak tahrir yaptırırlar ve böylelikle bölgenin nüfus ve gelir kaynakları ayrıntılarıyla kaydedilmiş olur.⁴³³ Eski bir devlet geleneği olan tahrirler genellikle 30 veya 40 yılda bir yapılmaktadır.⁴³⁴ Bunun dışında ise yeni bir padişah tahta geçtiğinde tahrir yaptırır.⁴³⁵ Böylece padişahın değişmesiyle hak, dirlik ve makam sahiplerinin ellerindeki beratlarını yenilemeleri icap etmekteydi.⁴³⁶ Bu durum aynı zamanda devlet için önemli gelir kaynağı teşkil etmesinin yanı sıra ülkenin durumu ve varlığı hakkında da bilgiler vermesi açısından önemlidir.⁴³⁷ 46 yıl hükümdarlık süren Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise 1530'lu, 1550'li yıllarda⁴³⁸ ve son dönemlerinde 1560-66 yıllarında tahrir yapıldığı bilinmektedir.⁴³⁹ Ömer Lütfi Barkan'a göre tahrirlerin nasıl yapıldığını anlamak için tahrir defterlerinin yanı sıra devlet merkezinden verilmiş olan emir ve talimatlarında incelenmesi gerekmektedir.⁴⁴⁰ Bu emirlerin en önemlisi olan ve incelemekte olduğumuz Mühimme Defterleri'nden H. 951-952 tarihli E-1231, 3, 5, 6, 7 ve 12'den Adriyatik bölgesindeki tahrir kaydı olarak 5 numaralı defterden 19 Aralık 1565 yılında İşkodra'ya gönderilen 683 numaralı hüküm karşımıza çıkmaktadır.⁴⁴¹ Bu hükümde yapılacak olan tahrirde kâtip değişikliğinden bahsedilmektedir. Bir yıl sonrasına tekabül eden başka bir

⁴³¹ Halil İnalçık, "1431 Tarihli Tımar Defterine Göre Fatih Devrinden Önce Tımar Sistemi", Muhittin Salih Eren (hızl.), *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi Üzerine Arşiv Çalışmaları İncelemeler* içinde (109-114), 3. Baskı. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2009, s. 110.

⁴³² İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, s. XV.

⁴³³ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, "Tahrir Defterleri", *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı*, Yayın No. 42, İstanbul, 2000, s. 141.

⁴³⁴ Ömer Lütfi Barkan ve Enver Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 3.

⁴³⁵ İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, s. XVIII.

⁴³⁶ Barkan ve Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, s. 14.

⁴³⁷ Barkan ve Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, s. 14.

⁴³⁸ Huricihan İslamoğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s. 106.

⁴³⁹ Öz, "Tahrir", *DİA*, s. 426.

⁴⁴⁰ Barkan ve Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, s. 14.

⁴⁴¹ 5 MD. h. 683, s. 415.

hükümde Avlonya ve İlbasan bölgesinde tahrir başlanılmasının emredildiğini görmekteyiz.⁴⁴²

Kanuni Sultan Süleyman dönemini ihtiva eden bu dönemler yani Kanuni'nin son dönemlerinde Adriyatik bölgesinde tahrir yapılması uygun görülmüştür. Bu dönemden sonra karşımıza 1567'de Delvine, Avlonya sancaklarının tahrirlerinin yapıldığına dair gönderilen hükümler çıkmaktadır.⁴⁴³ II. Selim'in saltanatının ilk yıllarına tekabül eden bu dönemler babasının başlattığı tahrirleri devam ettirmiş gibi gözükse bile tahta çıkan yeni padişahların tahrir yaptırma geleneğinden bu tahrirlerin yapılmış olduğu da varsayılabilir. Nitekim daha sonraları İşkodra sancağında 1570-71 yıllarında tahrir yapılmış ve yapılan bu tahrir sırasında sancak kanunnamesine %50 farklı hükümlerle ekleme yapılarak yeniden düzenlenmiştir.⁴⁴⁴ Yapılan bu tahrirler sayesinde devlet bir bölgede var olan nüfusu, sahip olunan toprak miktarı veya toprağı olmayan köylüleri, üretilen ürünlerin miktarı gibi verilere ulaşmıştır.⁴⁴⁵

Tahrir yapılmaya karar verildiğinde ilk olarak bir tahrir emini atanır ve tahririn yapılmasında en yetkili ve sorumlu kişi olarak görevlendirilir.⁴⁴⁶ Tahrir eminin yanında atanan kâtip ile bu kişilerin sahip olmaları gereken özellikleri içeren ve bu işi nasıl yapacaklarına dair bir talimatname hazırlanır.⁴⁴⁷ Aynı zamanda bu kurula kadınlarda eşlik etmektedir ve özellikle kendi bölgeleri sayılırken tahrir eminine yardımcı olmakla mükelleftirler.⁴⁴⁸ Kadılar tahrir işleminin sonuna kadar kalarak dışarıda hiçbir malın kalmadığını kontrol ederek bütün varlıkları olduğu gibi yazdırarak aksi davranışlarda bulunmamak üzere görevlendirilmiştir.⁴⁴⁹ Tahrir eminine kadılardan başka tahririn yapılması planlanan bölgenin sancakbeyi, kale dizdarları ile kişi lazım gelirse vilayetin önde gelenleri de yardımcı olmaları için görevlendirilmektedirler.⁴⁵⁰ Tahrir sisteminin işlemesi için en ince ayrıntıya kadar plan yapan

⁴⁴² 5 MD. h. 1123, s. 635.

⁴⁴³ 7 MD. h. 455, 476, 477, s. 235-246.

⁴⁴⁴ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, 7. Kitap II. *Selim Kanunnameleri*, s. 683.

Ayrıca bkz. Barkan, *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları Kanunlar*, s. 291.

⁴⁴⁵ Halil İnalçık, "Osmanlı'da İstatistik Metodu Kullanıldı mı? Tahrir Sistemi", Taşkın Takış ve Sunay Aksoy (hızl.), *Doğu Batı Makaleler II* içinde (267-271), 3. Baskı, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016, s. 269.

⁴⁴⁶ İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, s. XIX.

⁴⁴⁷ Barkan ve Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, s. 19.

⁴⁴⁸ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, 57. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. 220.

⁴⁴⁹ Ömer Lütfi Barkan, "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hâkana Mahsus İstatistik Defterleri (II)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. II, S. 2, 1941, s. 220-221.

⁴⁵⁰ Barkan ve Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, s. 19.

ve uygulayan devlet aksamaması için de çeşitli önlemler almıştır. 7 Mart 1566'da bir sefer sırasında çıkan hükümde Dukakin beyi olup aynı zamanda tahrirle görevlendirilen Kasım Bey'den sefer için Rumeli beylerbeyi asker istemektedir. Bunun üzerine gelen emirde askerlerini göndermesi için sancağına giderek bu görevini yaptıktan sonra tekrar esas görevine İşkodra ve Dukakin sancaklarının tahririne devam etmesi emredilmiştir.⁴⁵¹ Buradan sefer sırasında dahi tahrir işleminin aksamadığını devletteki düzenin bozulmadan yürütüldüğünü görmekteyiz. Tahrir işlemi tamamlandıktan sonra devletin kendi hazinesi, vezirler, beyler için ayrılan ve has olarak adlandırılan kısımlardan sonra tevzi işlemine geçilmektedir.⁴⁵² Tahrir yapılırken çok hassas davranılmıştır. Hiçbir malın dışarıda kalmaması özellikle hükümlerde vurgulanmıştır. Halkın bu konuda duyarlı olması istenmiş ve sahip olduklarını görevliler gelince kaçırmadan görevlilere getirerek sayım işleminin yapılması emredilmiştir. Eğer mallarından kaçırana olursa cezaların uygulanacağını ve asla özürlerinin kabul edilmeyeceği de bildirilmiştir. Lipova sancağının tahriri için gönderilen bir hükümde bu hususları görmekteyiz⁴⁵³. Halkın sorumlu olduğu kadar tahriri yapan kişilerinde sorumlulukları vardır. Sayımı yapan kişiler büyük titizlikle deftere geçirirken hiçbir gelirin dışarıda kalmamasına özen göstermelidirler.⁴⁵⁴ Aynı şekilde saydıkları bölgeden fazla mal çıkarsa bunu hemen saraya bildirmeli ve ona göre kayıt tutmalıdırlar⁴⁵⁵. Fazla olan mal havass-ı hümayun yani devlet hazinesi için ayrıldığı gibi yapılan sayımlarda bazı bölgelerden bu hazine için özel olarak belirli miktarda nakit ya da ürün alımı da yapılmaktadır. Konumuz olan Adriyatik bölgesinden Avlonya ve Delvine sancağının 26 Haziran 1568 tarihinde olan tahririyle ilgili hükümde öncelikle hazineye yarayan mallar ayrıldıktan sonra gerekli taksimin yapılması emredilmektedir.⁴⁵⁶ Yine aynı yılın Ekim tarihinde Dukakin, Prizren ve İşkodra bölgesindeki sayımda havass-ı hümayuna yarayanlar ifraz olduktan sonra taksimin yapılmasının emredilmekte olduğunu görmekteyiz.⁴⁵⁷ Genel olarak bu bölgede çıkan fazlalık olan mallar değil hususi olarak belirli miktarda ayrılan mallar havass-ı hümayuna aktarılmıştır. Bu hükümlerden anlaşılacağı üzere devlet bu dönemde Adriyatik bölgesindeki adı geçen sancaklardan yapılan tahrirlerden hazinesine özel olarak aktarma yapmıştır. Sayım

⁴⁵¹ 5 MD. h. 1174, s. 660.

⁴⁵² İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300 - 1600*, s. 113.

⁴⁵³ 3 MD. h. 1386, s. 614-615.

⁴⁵⁴ Barkan, "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hâkana Mahsus İstatistik Defterleri (II)", s. 220-221.

⁴⁵⁵ 3 MD. h. 42, s. 24.

⁴⁵⁶ 7 MD. h. 1607, s. 217-218.

⁴⁵⁷ 7 MD. h. 2322, s. 183.

yapıldıktan ve belirli bölgelerden alınmak üzere ayrılan mallardan sonra sıra tımar tevzi işlemine gelmektedir.⁴⁵⁸ Devlet bazen de havass-ı hümayuna yaramayan kısımlardan tımarın tevcih edilmesine karar vermektedir.⁴⁵⁹ Tevzi işlemi yapılırken özellikle hak sahiplerine verilecek olan tımarlar için bu kişiler bağlı oldukları beylerbeyinden yafte adı verilen belgeyi getirmek zorundadırlar.⁴⁶⁰ 1568 yılında Dukakin, Prizren ve İşkodra sancaklarının tahririyle ilgili muharrir Kasım Bey'e giden bir emirde bu kısma değinilerek havass-ı hümayun için ayrılan mallardan sonra sancakbeylerin hasları tayin edilerek zuama ve erbabı tımar sahiplerine bağlı oldukları beylerbeyinden yafte getirenlere hak ettikleri tımarları verilmesi emredilmiştir.⁴⁶¹ Tahrir yapan kişi tımar verirken kendi isteğine göre değil resmi işlemlere mutabık kalarak bu görevini icra edebiliyordu. Burada tımar verilirken beylerbeyinin rolünü görmekteyiz. Aynı zaman diliminde yukarıda geçen tahririn devamında Rumeli beylerbeyine gönderilen başka bir hükümde yapılan tahrir neticesinde Rumeli beylerbeyinin tımarı hak edenleri kayıtlarından görerek hak sahiplerine yaftelerini vermesi emredilmektedir.⁴⁶² Beylerbeyi tımarları verirken kanunname kurallarına göre vermekte olup aynı zamanda bu kuralları uygulamakla yükümlü tutulmuştur.⁴⁶³ Onların uygun gördüğü ve yafte adı verilen belgelerin verildiği kimseler ikinci olarak bu belgelerle başvurdukları muharrirlerden tımarlarını alabilmektedirler.⁴⁶⁴ Tımarlar dağıtılırken bir kişiye ya da daha fazla kişiye ortak olarak verilebilmektedir.⁴⁶⁵ Adriyatik bölgesinde ise tımar verilirken dikkat edilen bir diğer husus olarak ortak tımar verilmemesini görmekteyiz. Böylelikle daha sonra doğacak bazı anlaşmazlıkların önüne geçilmek istenmiş olunabilir. Hükümlerin sonunda tımar verilirken ortak verilmemesi mümkün olduğunca müstakil verilmesi emredilmiştir.⁴⁶⁶

Tahrir yapılırken yeni tahrirlerde hazırlanan deftere defter-i cedid, bir öncekine defter-i atik, daha öncekine ise defter-i köhne⁴⁶⁷ denilmektedir. Bu bilgiye 3 numaralı Mühimme

⁴⁵⁸ Barkan ve Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, s. 53.

⁴⁵⁹ 7 MD. h. 2247, s. 141.

⁴⁶⁰ İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, s. XX.

⁴⁶¹ 7 MD. h. 2322, s. 183.

7 MD. h. 1607, s. 217-218.

⁴⁶² 7 MD. h. 2342, s. 192.

⁴⁶³ Ayrıca bkz. Beylerbeyinin verdiği tımarlar kanunnamesi: Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, Kanuni Devri Kanunnameleri, 4. Kitap I. Kısım*, s. 582.

⁴⁶⁴ İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, s. XX.

⁴⁶⁵ İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, s. XXIV.

⁴⁶⁶ 7 MD. h. 1607, s. 217-218.

7 MD. h. 1615, s. 220-221.

7 MD. h. 2322, s. 183.

⁴⁶⁷ Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 145.

Defteri'nin 1570 No'lu hükmünde rastlamaktayız. Bursa beyine gönderilen bu hükümde bu defterlerin isimlerinde defter-i cedit ve defter-i atik geçmektedir.⁴⁶⁸ Bazı bölgelerde yeni sayım yapılmadığında defter-i atik esas alınarak sayım yapılmıştır. 20 Aralık 1567 tarihinde Delvine sancağında yapılmak istenen tahririn Kurveleş nahiyesinde çıkan isyan sonucu tamamlanamadığı ve bunun üzerine gönderilen hükümde defter-i atik dikkate alınarak tahririn tamamlanması yazmaktadır.⁴⁶⁹ Ele aldığımız mühimmelerin tahrirle ilgili hükümlerinde Kurveleş nahiyesi sakinlerinin genel olarak isyan üzere oldukları görülmektedir.⁴⁷⁰ Bu sebepten dolayı bu bölgede tahrirler her defasında tamamlanamamaktadır. 15 Kasım 1567'de giden 455 numaralı hükümde belirli bölgelerin tahriri yapıldığı fakat Kurveleş'te bulunan asiler yüzünden tahririn yapılmadığı belirtilmektedir.⁴⁷¹ Devlet böyle isyanlar sırasında yapılamayan yeni tahrirler yerine eski defterlere bakılarak yapılmasını buyurmaktadır. Fakat bu durum devletin düzenini ve sistemin işleyişini bozmaktadır. Yeni tahririn yapılamaması durumunda eski deftere göre yazılan yeni tahrir kayıtları o dönem içerisinde varsa değişen bilgilerin bilinmemesine yol açmaktadır. Bir isyanın neticesi sadece buna yol açmayıp diğer sancaklarda da düzenin bozulmasına sebebiyet vermektedir. Bu isyanın devamında 27 Kasım 1567'de Avlonya sipahileri devreye sokulmak istenmiştir. Bu durum neticesinde Avlonya sancağında vilayet tahririnde olan Manastır kadısına gönderilen hükümde Kurveleş'teki isyanı bastırmak için sipahilerin gitmesi gerektiği halde tımar tevzii için alıkonulduklarından tahriri tamamlayıp tımar tevziinin ise diğer bahara ertelenerek sipahilerin asilerin üzerine gitmeleri gerektiği emredilmiştir.⁴⁷² Devamında Avlonya beyine gönderilen hükümde durum anlatılarak sipahilerin asilerin üzerine gitmesi gerektiği tekrar vurgulanarak ve tımar tevzii için sipahilerin görevlerini yerine getirdikten sonra verilecek olan yeni bir emirle yapılacağı belirtilmektedir.⁴⁷³ Bölgede vukua gelen isyan sadece kendi bölgesindeki düzeni bozmakla kalmayıp etrafındaki bölgelerinde düzeninde aksaklığa yol açtığını görmekteyiz.

2.1.5 Devlet Merkezinin Bölgeyle İrtibatı

Eyalet teşkilat sisteminde merkezden yönetilen sancakların sağlıklı bir şekilde yönetilebilmesi ve emirlerin sancakbeylerine ve diğer görevlilere ulaştırılabilmesi için sistemli bir haberleşme

⁴⁶⁸ 3 MD. h. 1570, s. 697.

⁴⁶⁹ 7 MD. h. 537, s. 275-276.

⁴⁷⁰ Halil İnalçık'ın Arvanid adlı eserinde Kurveleş nahiyesi 1432'de asilerin sığındığı bir bölge olarak tanımlanmaktadır. İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, s. XIII.

⁴⁷¹ 7 MD. h. 455, s. 235.

⁴⁷² 7 MD. h. 476, s. 245.

⁴⁷³ 7 MD. h. 477, s. 246.

ağının olması en temel gereklilik olmuştur. Osmanlı Devleti'nde ilk yıllarından itibaren devletin resmi haberlerini iletmekle görevli kişilere ise ulak denilmiştir.⁴⁷⁴ XVI. yüzyıla kadar ulak hükmü sistemiyle haberleşme sağlanmış ve daha sonra 1540'lı yıllarda menzil teşkilatı kurularak haberleşmede yeni bir dönem başlatılmıştır.⁴⁷⁵ Ulak hükmü sisteminde elinde padişahın vermiş olduğu ve daha sonra sancakbeyleri, beylerbeyleri, kadılarında vermeye başladığı belgelerle ulaklar halktan istediği hizmeti sağlama konusunda yetkiye sahip olmuşlardır.⁴⁷⁶ Genellikle at temin etme hususunda yetkisi olan ulakların zamanla bu görevlerinde kötüye kullanımların olması yeni bir kanunun çıkarılmasına zemin hazırlamıştır.⁴⁷⁷ Ulakların ihtiyaçları halinde hayvanlara el koyma, geçtikleri yerlerde hayvanların ve kendilerinin iaşelerini temin etme gibi yetkilerin kötüye kullanılarak halka zulmedilmesinden dolayı Veziriazam Lütü Paşa önderliğinde menzil sistemi oluşturularak haberleşme sisteminde yeni bir döneme geçilmiş oldu.⁴⁷⁸ Menzillerin ilk olarak kurulma amacı devletin emirlerini eyaletlere ulaştırma, eyaletlerdeki mevcut durum bilgilerini merkeze ulaştırma ile taşra merkez arasında haberleşmenin sağlanması yer almaktaydı.⁴⁷⁹ Kurulan bu menziller ise Osmanlı'da mevcut olan Rumeli ve Anadolu'daki yollar üzerine inşa edilmiştir.⁴⁸⁰ Yüzyıllar öncesinden yapılmış olan Rumeli'deki ana yollar Sol Kol - Via Egnatia-Canib-i Yesar, Orta Kol - Via Militaris-Tarık-i Evsat ve Sağ Kol - Kırım-Karadeniz ticaret yolu olarak üçe ayrılmıştır.⁴⁸¹ Burada Sol Kolda Via Egnatia olarak adlandırılan yol konumuz içerisinde olan Draç mevkiinden geçmektedir. Kervanlarla İstanbul arası 75-80 saat olup genel olarak Balkan yarımadasından Avrupa ülkelerine tahıl, deri ve kumaş gibi malların sevk edilmesinde ticari bir yol olarak önem taşımıştır.⁴⁸² Kurulan bu menziller ana yollarda iletişimin sağlıklı bir şekilde sağlanabilmesi için üç saatten yirmi sekiz saate kadar olan

⁴⁷⁴ Yusuf Halaçoğlu, "Ulak", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, c. 42, s. 77.

⁴⁷⁵ Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, S. II, İstanbul (1981), s. 124-125.

⁴⁷⁶ Halaçoğlu, "Ulak", *DİA*, s. 77.

⁴⁷⁷ Halaçoğlu, "Ulak", *DİA*, s. 77.

⁴⁷⁸ Yusuf Halaçoğlu, "Menzil", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004, c. 29, s. 159.

⁴⁷⁹ Halaçoğlu, "Menzil", *DİA*, s. 159.

⁴⁸⁰ Halaçoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülâhazalar", s. 125.

⁴⁸¹ "Osmanlı Yer Adları: I, Rumeli Eyaleti (1514-1550)", s. 12.

⁴⁸² "Osmanlı Yer Adları: I, Rumeli Eyaleti (1514-1550)", s. 13.

mesafelerde tesis edilmiştir.⁴⁸³ Osmanlı Devleti Rumeli’de teşekkül ettiği eyalet, sancak, kazalarla olan iletişimi bu üç ana yol üzerinden yapmıştır.⁴⁸⁴

Mühimme Defterleri’nin içeriğinde giriş kısmında bahsedildiği üzere merkezden gönderilen emirleri ihtiva eden hükümlerin gönderilmesi de bu sistemlerle olmuştur. Devlet merkezden yönettiği toprakların idarecilerine gönderdiği emirleri ulaklar vasıtasıyla ulaştırmıştır. Hükümler yazılırken genellikle ana metne geçmeden önce üst kısmında bu hükmün ulaştırılması için kime verildiği yazılmıştır. 1565 yılında Tımsıvar beylerbeyine gönderilen bir hükümde hükmün üst kısmında “*Yazıldı, Tımsıvar ulağıyla gelen Tımsıvar Çavuşlarından Ali ve âdemi Muharrem’e virildi*” şeklinde mevcut olan ibareden gelen Tımsıvar ulağıyla hükmün gönderildiğini görmekteyiz.⁴⁸⁵ Başka gönderilen hükümlerden anlaşılacağı üzere bazı zamanlarda hükümler sancakbeylerinin kethüdalarıyla gönderilmiştir. 1570 tarihinde İşkodra beyine gönderilen hükümde “*Kethudâsına virildi*” ibaresi yer almaktadır.⁴⁸⁶ Yine hükümlerden anlaşılacağı üzere sancak çavuşbaşlılarıyla da emirler ulaştırılmıştır.⁴⁸⁷ Genel olarak ulaklarla gönderilen hükümlerin üst kısımlarına isimleri yazılarak kim tarafından ulaştırıldığı bu şekilde kayıt altına alınmıştır.⁴⁸⁸ Sancakların veya beylerbeyinin emir göndermede özel adamları olduğunu gönderilen hükümlerde “*beylerbeyi âdemine*” veya “*âdemine verildi*” ibaresinden anlamaktayız.⁴⁸⁹ Yine bazı zamanlarda devlet bu beyler ile emirlerini idarecilerine göndermiştir. 1571 tarihinde eşkıyalık üzerine İlbasan kadısına gönderilen bir hükmü ulaştırması için İlbasan Nazırı Mahmut Bey’in adamı Mehmet’e verilmiştir.⁴⁹⁰

26 Aralık 1544 tarihinde Selanik dizdarına gönderilen hükümde bazı konularda İlbasan sancakbeyi Yahya Bey’e hükümler yazıldığı ve bu hükümlerin çok önemli olup acilen yetiştirilmesi gerektiğinden Mahmut Çavuş adlı bir kişinin görevlendirildiği yazılmıştır.⁴⁹¹ Buna göre Mahmut Çavuş geldiğinde geciktirilmeden hisar erenleriyle beraber adı geçen hükümleri İlbasan sancakbeyine ulaştırılması istenmiştir.⁴⁹² İlbasan sancakbeyiyle iletişime

⁴⁸³ Halaçoğlu, “Menzil”, *DİA*, s. 159.

⁴⁸⁴ Sema Altunan, “Osmanlı Devletinde Haberleşme Ağı: Menzilhaneler”, *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, c. X, s. 913-919.

⁴⁸⁵ 5 MD. h. 426, s. 291-292.

⁴⁸⁶ 12 MD. h. c.4, s. 34-35.

⁴⁸⁷ 12 MD. h. c.38, c.39, s. 52-53.

⁴⁸⁸ 12 MD. h. 208, s. 176-177.

5 MD. h. 328, s. 236.

⁴⁸⁹ 5 MD. h. 1055, 1056, s. 600-601.

⁴⁹⁰ 12 MD. h. 677, s. 437.

⁴⁹¹ H. 951 952 Tarihli ve E-1231 Numaralı MD, h. 89, s. 70.

⁴⁹² H. 951 952 Tarihli ve E-1231 Numaralı MD, h. 89, s. 70.

geçmek isteyen devlet Selanik dizdari üzerinden bu işlemi gerçekleştirmiştir. Burada hükmü göndermekle görevli olan kişinin kim olduğuna dair bilgiler ana metine eklenmiştir.

Sancakbeylerin merkezle olan iletişimlerinde ise genellikle arzuhallerini ve isteklerini mektup göndererek ulaştırmışlardır.⁴⁹³ Bu bilgiye bazı hükümlerde devlet kendisine gelen bilginin ne olduğunu giriş kısmında “*mektûb gönderüp*” şeklinde ifade etmesinden ulaştırmaktayız.⁴⁹⁴ Sadece sancakbeyleri değil devletin taşradaki tüm görevlileri merkezle iletişime geçerken mektup gönderme yolunu kullanmışlardır.⁴⁹⁵ Bu görevliler arasında kadı,⁴⁹⁶ kaptan paşa,⁴⁹⁷ kale dizdari,⁴⁹⁸ azeb ağası,⁴⁹⁹ muhafazada bulunan nazır⁵⁰⁰ ve Ergirikası koruyucuları merkezle iletişime geçerken isteklerini adam göndererek iletmişlerdir.⁵⁰¹

Tüm bunların dışında devlet bir konu hakkında veya düşman hakkında bilgi sahibi olmak için özellikle bazı kişileri görevlendirmiştir. Burada karşımıza ilk olarak Avlonya azepler ağasına verilen görev çıkmaktadır. 28 Mart 1571 tarihli bir hükümde Avlonya azepler ağası düşman hakkında topladığı bilgileri bir mektupta yazarak Ali Reis adlı kişiye merkeze ulaştırması için vermiştir.⁵⁰² Mektubu getiren kişinin güvenilir olduğunu belirterek mektubun esas konusunu ise düşman hakkında topladığı bilgiler oluşturmuştur.⁵⁰³ Devamında çıkan bu hüküm Avlonya azepler ağasının gönderdiği adama verilerek düşman hakkındaki malumatları toplayıp ulaştırma görevine devam etmesi emredilmiştir.⁵⁰⁴ Aynı dönemde Vezir Mustafa Paşa'ya gönderilen hükümde Avlonya azepler ağası ile Delvine, İşkodra, Klis, Hersek beylerinin düşman hakkında gönderdiği bilgiler yazılmıştır.⁵⁰⁵ 6 Nisan 1571 yılında Avlonya azepler ağasına gönderilen başka bir hükümde düşman hakkında gönderdiği yeni bilgileri içeren mektubunun alındığı ve bu görevine devam etmesi yazılmıştır.⁵⁰⁶ Ardından 12 Nisan 1571'de gönderilen diğer hükümde Avlonya azepler ağası tekrar yeni bilgiler göndermiş ve gönderilen

⁴⁹³ 3 MD. h. 709, s. 314.

Ayrıca bkz. Gelen belgelerin mektup olarak kaydedilmesi, Zekai Mete, “Osmanlı Taşrasında Bürokratik Muamelat: Sancakbeyi Belge ve Defterleri”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. XIX, İstanbul 1999, s. 187.

⁴⁹⁴ 3 MD. h. 711, s. 314-315.

⁴⁹⁵ 5 MD. h. 361, s. 256.

⁴⁹⁶ 6 MD. h. 648, s. 366-367.

⁴⁹⁷ 12 MD. h. 264, s. 207-208.

⁴⁹⁸ 3 MD. h. 1078, s. 478-479.

⁴⁹⁹ 12 MD. h. 532, s. 362.

⁵⁰⁰ 12 MD. h. 175, s. 155.

⁵⁰¹ 7 MD. h. 2466, s. 257-258.

⁵⁰² 12 MD. h. 377, s. 272-273.

⁵⁰³ 12 MD. h. 377, s. 272-273.

⁵⁰⁴ 12 MD. h. 377, s. 272-273.

⁵⁰⁵ 12 MD. h. 394, s. 281-282.

⁵⁰⁶ 12 MD. h. 403, s. 289-290.

bu bilgilere karşı düşmanın her türlü hareketinin izlenerek gelişmelerin bildirilmesi ve saldırı ihtimaline karşı uyanık olunması konusunda emirler yazılarak görevini titizlikle yapması beklenmiştir.⁵⁰⁷ Bunun dışında devlet diğer devletler hakkında bilgi sahibi olmak için casuslarla iletişim halinde olmuştur.⁵⁰⁸ 2 Mart 1571 tarihinde Korfos'tan gelen casuslar düşman hakkında bilgileri Yanya beyine getirmiş ve Yanya beyi bu durumu merkeze mektupla bildirmiştir.⁵⁰⁹ 1565 yılında Karlılı beyine gönderilen hükümde ise denizlerde düşman gemilerinin dolaştığı haberinin alındığını ve yazılan bu hükmün suretinin Delvine beyine ulaştırılması istenmiştir.⁵¹⁰

⁵⁰⁷ 12 MD. h. 532, s. 362.

⁵⁰⁸ 12 MD. h. 225, 180, s. 158-189.

⁵⁰⁹ 12 MD. h. 225, s. 189-190.

⁵¹⁰ 12 MD. h. 512, s. 350.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SOSYAL YAPI

3.1 BÖLGEDE TOPLUM YAPISI VE OSMANLI KİMLİĞİNİN OLUŞTURULMASI

Osmanlılar tarih sahnesine çıkmaya başladıktan sonra yürüttükleri akılcı politikalarla beyliklerini bir imparatorluğa dönüştürmüş ve yüzyıllarca bu unvanını korumayı başarmışlardır. Anadolu’da bir uç beyliği iken imparatorluğa dönüşen bu devletin fethettikleri topraklarda hâkimiyetlerini tesis etmelerinde ki temel unsurda uyguladıkları iskân politikaları yer almaktadır. Bu sistemde Osmanlılar fethettikleri bölgeleri uzaktan birer koloni şeklinde yönetmemiş uyguladıkları şenlenme bir diğer deyişle iskân politikalarıyla kendilerine bağlı birer vatan haline getirmişlerdir.⁵¹¹ 1300’lü yıllarda Rumeli’ye geçişleri ile yeni bir dönem açan Osmanlılar burada mevcut toplumla, Anadolu’dan gelenler ile oluşturdukları Osmanlı kimliği yüzyıllarca varlığını sürdürmüştür. Osmanlı hâkimiyetinin bu bölgelerde kolay bir şekilde kabul edilmesinin sebebi ise Osmanlıların feodal sisteme dayalı olmayan monarşiye dayalı tek merkezli yönetim sisteminin getirdiği tek bir devlet olma prensibi feodal yönetimden bıkmış olan halka cazip gelmiş olmasıdır.⁵¹²

Arnavutluk’ta Osmanlılardan önce XV. yüzyıla kadar yabancı devletlerin işgallerinin getirdiği toplumsal çeşitlilik söz konusu olmuş ve ilk olarak Roma işgali ardından barbar istilası adı verilen Slav göçü ve sonrasında Bizans işgali ile Sırp işgalinin yarattığı toplumsal değişiklikler Osmanlılara gelene kadar Arnavut nüfusunun geçirdiği tarihsel süreçler olmuştur.⁵¹³ Arnavutluk bölgesinde olan Avlonya, İşkodra, Delvine, İlbasan sancaklarında ve Draç kazasında hâkimiyet tam olarak XV. yüzyılda sağlanmış olsa dahi XIV. yüzyılın

⁵¹¹ Ömer Lütfi Barkan, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Teşekkülü Meselesi*, 2. Baskı, İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları, 2014, s. 7.

⁵¹² İnalçık, “Stefan Duşan’dan Osmanlı İmparatorluğuna XV. Asırda Rumeli’de Hıristiyan Sipahiler ve Menşeleri”, s. 67-70.

⁵¹³ Bozbora, s. 42.

ortalarından beri Osmanlı hâkimiyetine girmeye başlamışlardır.⁵¹⁴ Arnavutluk sahasında yer alan sancakların toplum yapısı değerlendirilirken Arnavut coğrafyasında meydana gelen olayların konumuz dışında tutulmaması gerekir. Bu yüzden bölgenin yapısı değerlendirilirken Osmanlıların Arnavutluk üzerindeki hâkimiyetlerinde toplumun genel yapısı üzerinden oluşturulan Osmanlı kimliğinin süreci aktarılmaya çalışılacaktır.

Osmanlıların Arnavutluk'ta ilk görülmeleri 1383-1385 yıllarına tekabül etmektedir. 1385 yılında Draç Beyi Şarl Topia'nın Osmanlılardan yardım istemesi üzerine yapılan Voissa (Viyose) Savaşı'nda Osmanlıların Avlonya taraflarına hâkim olan II. Balşa ve kuvvetlerine ağır darbe vurarak yenmelerinden ardından Osmanlılar Arnavutluk'ta hâkimiyetlerini kademeli olarak yerleştirmenin ilk safhasını başlatmış oldular.⁵¹⁵ Bu dönemde bölgenin toplum yapısında feodal beyler olarak adlandırılan Arnavut senyörler bulunmaktaydı.⁵¹⁶ Bu senyörlerin bazı önde gelenleri "*Balşa'lar, Thopia'lar, Dukagin'ler, Coia Zaccaria'lar, Musaki'ler, Zenebissi'ler, Araniti'ler, Vulkaşin'ler ve Kastriota'lardır.*"⁵¹⁷ 1385 Voissa (Viyose) Savaşı'nın yenilgisinden sonra bölgedeki bu senyör aileler Osmanlı vassallığını kabul etmişlerdir.⁵¹⁸ Böylelikle Osmanlı Devleti Arnavutluk bölgesinde ilk olarak bu senyörler üzerinden vassallık ilişkisi çerçevesinde hâkimiyetlerini tesis etmeyi uygun görmüşlerdir.⁵¹⁹ Bunun yanında Osmanlılar devşirme politikasını bölgede uygulayarak ve yıllık haraç gönderme gibi şartlar koyarak bölgede devletin varlığını hissettirmeye çalışmıştır.⁵²⁰ Arnavutluk'ta bulunan bu senyörler Osmanlılar geldiğinde onlara karşı direnmemiş hatta uzlaşmaya hazır halde bulunmuşlardır.⁵²¹ Arnavut senyörleri için önemli olan tek husus sahip oldukları topraklar üzerinde varlıklarını koruyabilmektir. Bunun içinde kendilerine bu garantiyi veren kim olursa onların himayesi altına girmeyi mahzur görmemişlerdir.⁵²² Osmanlılar ise bu durumu iyi kavrayıp akılcı siyaset yürüterek senyörlere topraklarında kalma garantisini geliştirdikleri tımar sistemi adı altında vererek Arnavutluk'ta bu senyörleri kendisine bağlı konumda bir hâkimiyet alanı tesis etmişlerdir.⁵²³ Bu vassalık

⁵¹⁴ Bozbora, s. 53.

⁵¹⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 203-205.

⁵¹⁶ Bozbora, s. 42-43.

⁵¹⁷ İnalçık, "Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei", s. 154-155.

⁵¹⁸ İnalçık, "Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei", s. 154.

⁵¹⁹ Bozbora, s. 54.

⁵²⁰ İnalçık, "Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei", s. 154.

⁵²¹ İnalçık, "Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei", s. 158.

⁵²² İnalçık, "Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei", s. 158.

⁵²³ İnalçık, "Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei", s. 158-159.

üzerinden yönetilme durumu 1385 Voissa (Viyose) Savaşı ile başlayıp 1417’de bölgede tam hâkimiyet sağlanana kadar devam etmiştir. 1417’den sonra Arnavutluk’ta hâkimiyetin tesis edilmesiyle beraber ilk olarak Arnavut ili (Arvanid ili) sancağı kurulmuş ve bu dönemde bölgedeki Türk nüfusu sadece askeri ve dini personelden oluşmaktaydı.⁵²⁴ Fetihlerden sonra yapılan tahrirler sayesinde bölgede olan mevcut nüfus durumu hakkında bilgilere ulaşabilmekteyiz. Bu hususta en ayrıntılı bilgileri 1431 tarihli Arvanid defteri vermektedir.⁵²⁵ H. 835 (1431) yılında yapılan sayıma göre verilen 335 tımandan % 16’sı Hıristiyan sipahilere, % 30’u Anadolu’dan sürgün edilmiş Müslüman Türklere,⁵²⁶ % 50’si padişah ve bey kullarına olmak üzere geriye kalanlarda garip yiğitlere, sipahi oğullarına, kadınlara verilmiştir.⁵²⁷ Yine bu defterden ulaşılan bilgilere göre bu dönemde devlet iskân politikasını yerleştirmek üzere Anadolu’dan Arnavutluk’a nizam ve otoritenin yerleşmesi, hudutların muhafazası için sürülüp getirilen eski beylerde tımar sahipleri olarak görülmektedir.⁵²⁸ Bu şekilde devlet fethettiği yerlerde bölge halkının dışında kendi egemenliğinde olan yerlerden yeni halkları getirerek hedeflediği homojen yapı sayesinde varlığını tesis etmeye çalışmıştır. Bu politika üzerinden oluşan yeni bir kimlik olma hüviyetini kazanan Osmanlı kimliğinin temelleri bu sayede atılmış oluyordu. Gittikleri bölgelerin dini kimliğine saygı duyup onları İslamlaştırmada zorlamayan Osmanlılar bu sayede bölgedeki halkların güvenini kazanarak uzun yıllar üzerlerinde egemenliklerini kolay bir şekilde tesis etmişlerdir. Tımar verilen Hıristiyan sipahilere Müslüman olma şartı aranmaksızın verilmesi bu politikanın bir parçası olmuştur.⁵²⁹ Hıristiyan sipahilere verilen bu tımarların geliri genellikle 3000’den fazla olmamakla beraber bu Hıristiyan sipahiler ise fetihten önce bölgede bulunan senyörlerdir.⁵³⁰

Fatih devrinden itibaren teşkil edilen Avlonya sancağının H. 912 tarihli sancak defterindeki bilgilerde 82 köyde 3.623 Hıristiyan ailesi ve 70 Müslüman ailesi olmak üzere toplamda 14.303 Hıristiyan 1.206 Müslüman aile kayıtlıdır.⁵³¹ H. 890 (1485) yılında İşkodra’da yapılan

⁵²⁴ Bilge, “Arnavutluk”, *DİA*, s. 385.

⁵²⁵ İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*.

⁵²⁶ İnalçık, “Stefan Duşan’dan Osmanlı İmparatorluğuna XV. Asırda Rumeli’de Hıristiyan Sipahiler ve Menşeleri”, s. 85-86.

⁵²⁷ İnalçık, “Arnavutluk’ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei”, s. 157.

⁵²⁸ Barkan “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler”, s. 215.

⁵²⁹ Bilge, “Arnavutluk”, *DİA*, s. 385.

⁵³⁰ İnalçık, “1431 Tarihli Tımar Defterine Göre Fatih Devrinden Önce Tımar Sistemi”, s. 113.

⁵³¹ İnalçık, “Stefan Duşan’dan Osmanlı İmparatorluğuna XV. Asırda Rumeli’de Hıristiyan Sipahiler ve Menşeleri”, s. 89.

tahrirlere göre 375'i Müslüman 23.355 hanesi bulunan 895 köye sahip bir sancaktır.⁵³² II. Bayezid'in İşkodra'da yaptırdığı cami ile nüfusu zamanla İslami hüviyete bürünerek 1571 yılına gelindiğinde % 89'a yani 217 Müslüman 27 Hıristiyan haneye ulaşmıştır.⁵³³ 1466 yılında Arnavutların isyanı sırasında Fatih tarafından askerî üs olması için kale olarak kurulan İlbasan sancağının⁵³⁴ iskânında çevre kesimlerden göçmenler getirilip yerleştirilmiş ve bölgenin şenlenmesi için Osmanlı politikaları uygulanmaya başlanmıştır.⁵³⁵ XVI. yüzyıl boyunca hızla gelişen İlbasan sancağının 1569-1570 yıllarında tahrir defterlerindeki mevcut durumunda 230 Müslüman hane ve 177 Hıristiyan hane kaydedilmiş gözükmektedir.⁵³⁶ Kanuni dönemini ihtiva eden 367 numaralı Tapu Tahrir Defteri'ndeki kayıtlara göre İlbasan sancağında o yıllarda kale içinde 45, kale dışında olmak üzere 55 Müslüman hanesine karşılık 174 Hıristiyan hanesi bulunmaktadır.⁵³⁷ II. Selim dönemini ihtiva eden 477 numaralı Tapu Tahrir Defteri'nde ise bu yıllardaki köylerin nüfus, hâsılatları, tımarları ve kale muhafızların tımarlarına ait bilgiler kayıtlıdır.⁵³⁸ 1501'de Osmanlı hâkimiyetine giren Draç ise İlbasana bağlanmıştır. Venedik raporlarında şehrin nüfusunun az olmasıyla beraber silah tutabilecek 200 kişinin varlığından bahsedilmekte ve 1431'de 16 hanesi bulunan Draç'ın 1570 yılına gelindiğinde ise 146 haneye sahip olduğu kaynaklarda yazmaktadır.⁵³⁹ 1537'de tam olarak Osmanlı hâkimiyetine geçen Delvine'nin halkı ise Arnavutlardan oluşmaktadır.⁵⁴⁰ 1506 yıllarında Delvine şehri Avlonya sancağına bağlı mirliva hassı olup hâsılı 19.887 olarak kaydedilmiş ve sancak haline ise dönem ortalarında getirilip 1551'de tahriri yapılmıştır.⁵⁴¹

Genel olarak bakıldığında bölgede Osmanlıların fethine müteakip uygulanan iskân politikalarıyla Müslüman ve Hıristiyanlar birlikte yaşamaya uzun yıllar boyunca devam etmiştir. Hıristiyan ve Müslüman Arnavutlar aynı dili konuşan ortak adet ve geleneklere sahip olan bir toplum parçası olup Arnavutların sahip olduğu yoğun milliyetçi duygulardan ötürü

⁵³² Kiel, "İşkodra", *DİA*, s. 433.

⁵³³ Kiel, "İşkodra", *DİA*, s. 433.

⁵³⁴ İnciciyan ve Andreasyan, s. 77.

⁵³⁵ Kiel, "İlbasan", *DİA*, s. 79.

⁵³⁶ Kiel, "İlbasan", *DİA*, s. 79-80.

⁵³⁷ Ardel, "XVI. Yüzyıl Tahrirlerine Göre İlbasan Sancağı, Balkanlar'da İslam Medeniyeti" s. 316-317.

Ayrıca bkz. Bu dönemde yine Müslüman ve Hıristiyanların bir arada yaşadığı köyler kaydedilmiştir. Ardel, "XVI. Yüzyıl Tahrirlerine Göre İlbasan Sancağı, Balkanlar'da İslam Medeniyeti"

⁵³⁸ Ardel, "XVI. Yüzyıl Tahrirlerine Göre İlbasan Sancağı, Balkanlar'da İslam Medeniyeti" s. 316.

⁵³⁹ Kiel, "Draç", *DİA*, s. 523.

⁵⁴⁰ İnciciyan ve Andreasyan, s. 66.

⁵⁴¹ Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları", s. 257.

farklı inançlara sahip olsalar dahi birbirlerine olan bağılıkları yıllar boyu devam etmiştir.⁵⁴² Osmanlı Devleti'nin temel prensibinde yer alan adalet ve hoşgörü kavramları ile yönetimi birleştirmeleri ise toplum üzerinde hâkimiyetlerini sağlamada kolay bir araç olmuştur. Arnavutluk bölgesine verilen fermanlarda ve yapılan uygulamalarda idare ve hizmette eşitlik, adalet, merhamet, emaneti ehline verme gibi hususlar ön plana çıkarılmıştır.⁵⁴³ Tüm bu sistematik politikalar neticesinde yerli Arnavut halkı ve senyörleri Osmanlı tımar ve idari kadrolarına itaat ve sadakat dışında başka bir şart aranmadan alınmıştır.⁵⁴⁴ Buradaki temel koşul olan Osmanlı hâkimiyetini tanıma esas tutularak mensup olduğu din ve ırkı ne olursa olsun Osmanlı Devleti kadrolarına eşit bir şekilde kabul edilerek hizmet sağlamalarına olanak tanınmıştır.⁵⁴⁵ Kadrolara alınan bu kişiler zamanla İslamiyet'i kabul ederek tam anlamıyla birer Osmanlı sipahi ve bey aileleri meydana getirmişlerdir.⁵⁴⁶ Böylelikle Arnavut asıllı birçok kişi Osmanlı idari kadrolarında yer almış ve bunların aralarında “*Gedik Ahmed, Koca Davud, Dukakinzade Ahmed, Lutfi, Kara Ahmed, Koca Sinan, Nasuh, Kara Murad ve Tarhuncu Ahmed paşaların da bulunduğu en az otuz iki sadrazam*” devlette görev yapmışlardır.⁵⁴⁷ Bunun dışında kaptan-ı derya ve baş-defterdar olarak hizmet eden birçok Arnavut asıllı beyler de görevde bulunmuşlardır.⁵⁴⁸ Osmanlı yönetimi altına giren Arnavut toprakları burada kurulan yeni sistemin idari, sosyal, iktisadi ve kültürel merkezi olmuş ve bu sistemin bir sonucu olarak bölgelerde Müslüman nüfusu zamanla Hıristiyan nüfusunun önüne geçmiştir.⁵⁴⁹

Osmanlı fetih politikasında ve sonrasında uyguladığı iskân politikasının birer ürünü olan Osmanlı kimliği bu süreçleri geçirdikten sonra toplum üzerinde yavaş bir şekilde oluşmuştur. Osmanlılar bir yeri fethettiklerinde bölgenin yapısını tahlil etmede ve edilen tahliller sonucu bölgeye göre bir politika benimsemeleri onları uzun yıllar ayakta tutan temel faktörlerden biri olmuştur. Arnavutluk bölgesinin dar vadiler ve boğazlarla çevrili olması isyana hazır

⁵⁴² İtir Rruqa, “XIV. ve XVI. Yüzyıllar Arasında Arnavutluk'ta Gayri Müslimler”, *İslâm, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Musikisi Dergisi*, 2017, S. 19, s. 208.

⁵⁴³ Rruqa, s. 209.

⁵⁴⁴ İnalçık, “Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna XV. Asırda Rumeli'de Hıristiyan Sipahiler ve Menşeleri”, s. 90.

⁵⁴⁵ İnalçık, “1431 Tarihli Tımar Defterine Göre Fatih Devrinden Önce Tımar Sistemi”, s. 114.

⁵⁴⁶ İnalçık, “Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna XV. Asırda Rumeli'de Hıristiyan Sipahiler ve Menşeleri”, s. 90.

⁵⁴⁷ Bilge, “Arnavutluk”, *DİA*, s. 386.

⁵⁴⁸ RRuga, s. 216.

⁵⁴⁹ Ferit Duka, “XV - XVIII. Yüzyıllarda Arnavut Nüfusunun İslamlaşması Süreci Üzerine Gözlemler”, *XI. Türk Tarih Kongresi Ankara*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994, c. IV, (5-9 Eylül 1990), s. 66-71.

kabilelerin burada bulunmaları ve sınır komşusu olan Venediklilerin kışkırtmalarına uymaya hazır olmalarını iyi tahlil eden Osmanlılar politikalarını bu yönde geliştirmişlerdir.⁵⁵⁰ Bu bakımdan Arnavutluk bölgesini iyi tahlil edebilen devlet yöneticileri bu sayede bölgenin idaresini ele almada bir takım zorluklarla karşılaşsa bile halkın genel olarak bir uyum içerisinde yaşadığı belgelerden anlaşılmaktadır. Müslüman ve Hıristiyan halkın iyi ilişkiler içerisinde olarak ve hatta birbirlerinin düğünlerine gidip geldikleri, kendilerine ait dini bayramlarda birbirlerinin bayramlarını da kutladıkları bilinmektedir.⁵⁵¹

3.2. SOSYAL OLAYLAR

3.2.1 Adriyatik Bölgesinde Zuhur Eden İdlâl Olayları

Osmanlı Devleti'nin en önemli defterleri olan mühimmelerden devletin yapısına dair pek çok bilgiler edindiğimiz gibi Osmanlı toplum yapısı hakkında da bilgilere ulaşabilmekteyiz. Birçok milleti bünyesinde barındıran ve yöneten Osmanlı Devleti uyguladığı politikalar sayesinde varlığını yüzlerce yıl korumuştur. Kendilerini İslam'ın gazileri olarak gören devlet bu amaçla varlığını sürdürmüş ve yaptığı fetihleri fütuhat anlayışıyla birleştirerek kendisine İslam'ı yayma görevi yüklemiştir. Gittikleri yerlerde uyguladıkları politikalarla hoşgörü ve adaletin timsali olarak anılmışlardır ve halen bu şekilde anılmaktadırlar. Kimsenin dinine karışmayıp devlete bağlı oldukları müddetçe huzur içinde yasamalarını vaat eden Osmanlılar böylece kendilerine kattıkları toprakları uzun yıllar yönetmişlerdir. Osmanlıların resmi ideolojisinde devlet yönetimi iki temel unsurla birleşmektedir bunlar din yani İslam ve devlet diğer deyişle saltanattır.⁵⁵² Üzerinde egemen olduğu toprakları yönetirken burada yaşayan halklarla ve diğer devletlerle olan ilişkilerinde inandığı değerler sistemi üzerinden kendine oluşturduğu bir ideoloji ile varlığını sürdürmüştür.⁵⁵³ Devlet için en önemli unsurlardan biri hükmünü sürdüğü topraklarda toplumun güvenliğini, asayişini, huzurunu sağlamak ve tüm bunları adalet çerçevesinde yönetebilmektir.⁵⁵⁴ Bünyesinde birden fazla milleti barındıran devlet için asayişini sağlamak her zaman kolay olmamıştır. İlbasan sancağında ortaya çıkan bazı

⁵⁵⁰ İnalçık, "Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei", s. 158.

⁵⁵¹ RRuga, s. 209-211.

⁵⁵² Ahmet Yaşar Ocak, "XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Resmi İdeolojisi ve Buna Muhalefet Problemi", *XI. Türk Tarih Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990, c. III, (05-09 Eylül), s. 1203.

⁵⁵³ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler XV. – XVII. Yüzyıllar*, 7. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, Ağustos 2016, s. 113.

⁵⁵⁴ Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler XV. – XVII. Yüzyıllar*, s. 126.

olaylar buna örnek verilebilir. Osmanlılar için İlbasan sancağı Arnavutluk'ta kurulan önemli bir şehirdir.⁵⁵⁵ İlbasan'ın fethi tamamlandıktan sonra burada Osmanlılar kendi ideolojilerini yerleştirmek için topraklarının değişik yerlerinden ehli İslam olarak adlandırılan kimseleri getirip yerleştirmişlerdir.⁵⁵⁶ Böylelikle burada oluşturulacak olan yeni yapılanmanın devletin ideolojisini yansıtmamasının yanı sıra dönem içinde oluşan Safevi akımının buralara yayılması engellenerek homojen bir yapı kurulması amaçlanmıştır.⁵⁵⁷ Tüm bu yapılar içinde her zaman olduğu gibi çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunların içinde toplumsal olaylar olarak karşımıza “idlâl” olayları çıkmaktadır. Bu terimin kelime anlamı Osmanlı kaynaklarında Müslümanlığa aykırı davranışlar ve inançsızlığı ifade eden bir kullanım olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁵⁸ Bu tarz olaylar ya da dini hareketler Osmanlı idaresinde hiç bir zaman eksik olmamıştır.⁵⁵⁹ Genel olarak merkezde bu tarz olaylar vukua gelse de mühimme kayıtlarından bu olayların taşrada da meydana geldiğine rastlanılmaktadır.⁵⁶⁰ Taşrada meydana gelen idlâl olayları ise genellikle ibadetlerin reddi, bazı dini emirlere karşı çıkma, helal haram kavramlarının reddi gibi konular olmaktadır.⁵⁶¹ Adriyatik bölgesinde ise mühimme kayıtlarından öğrendiğimiz bilgiye göre İlbasan sancağında 1560'lı yıllarda idlâl olayları meydana gelmiştir. Burada meydana gelen olaylarda peygamber efendimize küfür eden kimseler ve Müslümanların itikadını bozmak isteyen kimseler olarak iki ayrı konu geçmektedir. 19 Ağustos 1560 tarihinde İşban kazasında peygamber efendimize hakaret eden bir kimse ortaya çıkmıştır. Bu durumu İlbasan beyi ve kadısı merkeze bildirdikten sonra gelen cevapta bu kişinin suçunun sabit olunmasından sonra hapsedilmesi ve bu durumunda yazılıp gönderilmesi emredilmektedir.⁵⁶² Bir başka idlâl olayında ise 4 Nisan 1565 tarihli hükümde Müslümanların itikadını bozmak isteyenlerin yakalanmasına dair bir emir çıkmıştır.⁵⁶³ Buna göre bu hükümde geçen hususta Emni Sinan taraftarı olan bir kişi veya kişilerin dine aykırı sözler sarf ettiği ve bu durumun halkın itikadını bozmasına yol açmasından dolayı bu kişinin veya kişilerin yakalanarak merkeze gönderilmeleri emredilmiştir. Arnavutluk'taki tasavvuf ve

⁵⁵⁵ Kiel, “İlbasan”, *DİA*, s. 79-81.

⁵⁵⁶ Yusuf Küçükdağ, “Osmanlı Döneminde İlbasan'da Tasavvufi Hayat, Tekke ve Zaviyeler”, *Balkanlar'da İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, Tiran, Arnavutluk, Tarih, Sanat ve Kültür Aştırma Merkezi (IRCICA) İstanbul 2006, (4-7 Aralık 2003), s. 321.

⁵⁵⁷ Küçükdağ, s. 322.

⁵⁵⁸ Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler XV. – XVII. Yüzyıllar*, s. 39.

⁵⁵⁹ Ahmet Refik, *On Altıncı Asırda Rafizilik ve Bektaşılık*, 1. Baskı, Ankara: La Kitap Yayınları, 2017, s. 38.

⁵⁶⁰ Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler XV. – XVII. Yüzyıllar*, s. 320.

⁵⁶¹ Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler XV. – XVII. Yüzyıllar*, s. 321.

⁵⁶² 3 MD. h. 1468, s. 651.

⁵⁶³ 6 MD. h. 974, s. 87.

tarikât merkezlerinden İlbasan sancağının 15 adet tekkesi olduğu bilinmektedir⁵⁶⁴ ve bu tekkelerden bir tanesi Sinan Paşa Halveti tekkesidir.⁵⁶⁵ 1502'de Sinaneddin Yusuf Paşa tarafından eski kalenin ortasında kurulan halveti tekkesi sahip olduğu derviş ve zengin vakıflarıyla şehirdeki diğer 11 tekkenin en büyüğü olma özelliğini taşır.⁵⁶⁶ Özellikle İlbasan şehri sekiz ayrı tarikâtı içinde bulduran tek Arnavut şehridir.⁵⁶⁷ Bu özellikleri bakımından İlbasan'da çok farklı görüşlerin ortaya çıkması muhtemeldir. İdlâl olaylarından bünyesinde barındırdığı birden fazla tarikât ve tekkelerin oluşu etkili olmuş olabilir. Burada dikkate değer olan devletin bu tarz olaylarda müsamaha göstermemesidir. İdlâl olayları ya da zendeki ve ilhad olarak adlandırılan bu olaylar genellikle dine dayandırılmamış politik sebeplerle de ilişkilendirilmiştir.⁵⁶⁸ Osmanlılar devletin kuruluş aşamasında Abdalan-ı Rum denilen Vefai tarikâtıyla olan ilişkileri üzerinden hâkimiyetlerini meşrulaştırdığı gibi bu kişilerde sağlanan maddi ve manevi ayrıcalıklar sayesinde merkezi yönetimle aralarını iyi tutmak istemişlerdir.⁵⁶⁹ Bu şekilde oluşan karşılıklı ilişkiler sayesinde devlet iktidarını sağlamış ve bu durum bir siyaset aracı olarak kullanılmıştır. Farklı görüşler ortaya çıktığı zaman özellikle 16. yüzyılda beliren Safevi propagandası gibi oluşumların önüne geçilmek istenmesinde İlbasan'da olan Halvetilerin bazı kollarının yanı sıra diğer tarikâtlarda sıkı denetim altına alınmıştır.⁵⁷⁰ Böyle ortamlarda halk direk devlete başkaldıramadığında çeşitli dini görüşler üzerinden tepkisini koymaya çalışmaktadır. Söz konusu İlbasan'da gerçekleşen idlâl olayının Müslümanların itikadını bozmak isteyen kişilerin yakalanarak merkeze gönderilmelerinin emredilmesinde bu sebepler mevcut olabilir. Zendeka ve ilhad olaylarının ortaya çıkmasının arkasında Safevi İran'ından gelen Kızılbaşlık tehdidine karşı devletin bu oluşuma karşı çıkararak varlığını korumak istemesi arasında bağlantı vardır.⁵⁷¹

⁵⁶⁴ Reşat Öngören, "Arnavutluk'taki Tasavvuf Faaliyetlerinin Karakteri", *Balkanlar'da İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, Tiran, Arnavutluk, Tarih, Sanat ve Kültür Aştırma Merkezi (IRCICA) İstanbul 2006, (4-7 Aralık 2003), s. 344.

⁵⁶⁵ Öngören, 357.

⁵⁶⁶ Kiel, "İlbasan", *DİA*, s. 80.

⁵⁶⁷ Öngören, s. 345.

⁵⁶⁸ İsmail E. Erünsal, "XV-XVI. Asır Osmanlı Zendaka ve İlhad Tarihine Bir Katkı", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. XXIV, İstanbul 2004, s. 130.

⁵⁶⁹ Ocak, Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler XV. – XVII. Yüzyıllar, s. 179.

⁵⁷⁰ Ocak, Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler XV. – XVII. Yüzyıllar, s. 179.

⁵⁷¹ Erünsal, s. 130.

3.2.2 Bölgede Meydana Gelen İsyanlar

Osmanlı Devleti'nde mevcut yönetime karşı, uygulamaya konulan sistemlere karşı, başka devletlerin kışkırtmaları sonucunda oluşan başkaldırıları veya sosyal ekonomik sıkıntıların baş gösterdiği durumlarda her dönemde isyanlar olmuştur. Adriyatik bölgesindeki sancaklarda isyanlar bazı dönemlerde görülmüştür. Dönemimiz içerisinde 1545 ve 1571 yılları arasında devleti uğraştıran pek çok isyan meydana gelmiştir. Bu yıllardaki isyanlara gelmeden önce bölgede çıkan isyanların mahiyetlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için bölgede daha önce çıkan isyanlardan kısaca bahsetmek gerekecektir. Bilindiği üzere Osmanlıların bu bölgeyle ilk temasları 1385 yılında Voissa (Viyose) Savaşı ile başlamıştır. 1385 ve 1431 yılları arasında Osmanlılar bu bölgede hâkimiyetlerini vassallık üzerinden gerçekleştirmiştir. 1431 yılına gelindiğinde ise Osmanlı Devleti bu bölgede hâkimiyetinin tam yerleşmesinin temel göstergesi olan tımar sistemi için tahrir yapılmasını öngörmüştü. 1431 yılında bölgede yapılması emredilen tahrirle aynı döneme denk gelen büyük bir Arnavut isyanı baş göstermiştir. Bir yıl sonrasında çıkan bu isyanlar yapılacak olan tahrirle karşı bir direniş olarak görülmektedir.⁵⁷² 1431 yılına kadar topraklarını yöneten senyörler topraklarının sayılmasına karşı çıkararak mevcut konumlarından vazgeçmek istememelerinden Osmanlı Devleti'ni 5 yıla yakın uğraştıracak bir isyana yol açmışlardır. Özellikle Arnavutluk'ta geniş bir alana hâkim olan George Arianite, yapılan tahrirler sırasında topraklarının başkalarına tahsis olması sebebiyle fakirleşmesi yüzünden bölgedeki ilk isyanı 1432 yılında başlatan kişi olmuştur.⁵⁷³ Bu isyan hareketini bastırmakla görevlendirilen Arvanut sancakbeyi Ali Evrenos Bey isyanı bastıramadan diğer bölgelerde yeni ayaklanmalar ortaya çıkmıştır.⁵⁷⁴ 1433 yılında Orta Arnavutluk'ta başlayan bu isyan giderek yayılmış ve kuzey bölgelere dahi ulaşarak Orta ve Kuzey Arnavutluk'ta büyük bir kalkışmayı doğurmuştur.⁵⁷⁵ Bu isyanların başında bulunan bir diğer güçlü isimde Andreas Thopia'dır. Andreas Thopia'nın liderliğinde pek çok köylüler ayaklanmaya katılmıştır.⁵⁷⁶ Arnavut sancakbeyi Ali Evrenos Bey'in bu isyancı grupların üzerlerine gitmesiyle yapılan muharebede yenilmesi üzerine II. Murat tarafından gönderilen Turhan Bey ve kumandasındaki kuvvetlerle bölgedeki isyan bastırılarak kontrol altına

⁵⁷² İnalcık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, s. XIV.

⁵⁷³ Bilgehan Pamuk, "Güney Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyeti", *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, c. 9, s. 196-205.

⁵⁷⁴ Bozbora, s. 88.

⁵⁷⁵ Bozbora, s. 88-89.

⁵⁷⁶ Bozbora, s. 88.

alınmıştır.⁵⁷⁷ Böylelikle bölgede güçlü konumda olan Kastrioteler 1435'te, Arianiteler'de 1436'da bastırılmıştır.⁵⁷⁸ Bu aşamadan sonra bölgede huzuru temin eden Osmanlılar 1444 İskender Bey ayaklanmasına kadar Arnavutluk'ta sakin bir ortam elde etmişlerdir.

1444 yılında patlak veren İskender Bey isyanı ise bağımsızlık düşüncesine hizmet eden bir tür isyandır. Kastriote Beyi Yuvan Kastriote'nin oğlu olan İskender Bey babası tarafından Osmanlı sarayına 9-10 yaşlarında iken rehin olarak verilmiştir.⁵⁷⁹ Böylelikle uzun yıllar Osmanlı sarayında yetişen asıl adı Jorj olan ve Osmanlı hizmetine girdikten sonra İskender adını alan İskender Bey zamanla yükselerek sancakbeyliğine dahi çıkmıştır.⁵⁸⁰ 1443 yılında babasının ölümü üzerine toprakları Osmanlılar tarafından ilhak edilmiş olmasına rağmen İskender Bey gerçekte burada kendi hâkimiyetini kurma düşüncesindeydi.⁵⁸¹ Bu fikrini hayata geçirmek için İskender Bey fırsatını bulduğunda büyük bir ayaklanmaya ön ayak olmuştur. İskender Bey aradığı bu fırsatı Osmanlı Devleti'nin 1443 yılında Macarlar ile yaptığı İzladi savaşı sırasında bulmuş ve ordudan kaçarak Akçahisarı zapt etmiştir.⁵⁸² Bu aşamadan sonra 1444 yılında Arnavut senyörlerini ve kabile reislerini Kroya şehrine davet ederek Osmanlı'ya karşı isyanını başlatmış oldu.⁵⁸³ Bu isyanın son bulması ise çok kolay olmamıştır. Nitekim İskender Bey üzere birkaç sefer yapılmış fakat dönemin koşullarına binaen muvaffak olunamamıştır. İsyanın tam olarak sonlanması ise 1468 yılında İskender Bey'in ölümüyle gerçekleşmiştir. Bu dönemlerden sonra ufak tefek isyanlar çıkmış olsa bile 1431 isyanları ve İskender Bey isyanı kadar ses getirmemiştir. Yabancı devletlerin özellikle Venediklilerin kışkırtmasıyla ufak çaplı isyanlar 1506 yılına kadar meydana gelmiştir. Tam olarak isyan hareketleri 1506 yılında bastırılıp bölgede hâkimiyet tesis edilmiştir.⁵⁸⁴ Her ne kadar bu yılda isyanlar bastırılmış olsa bile yine her dönemde bu tarz olaylar yaşanmıştır. Bölgenin Osmanlı hâkimiyetinde olması tam olarak bu yıllarda gerçekleştiğinden 1506'da isyanların bastırılıp hâkimiyetin sağlandığı ifade edilmiş olmalıdır. Fakat 1537 yılında Venediklilerin yaptığı kışkırtmalarda Delvine'de yine isyanların meydana geldiğini kaynaklardan okumaktayız. Ve

⁵⁷⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 388.

⁵⁷⁸ Bozboru, s. 89.

⁵⁷⁹ Bozboru, s. 90.

⁵⁸⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 443-444.

⁵⁸¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, s. 443-444.

⁵⁸² İnalçık, "Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei", s. 168.

⁵⁸³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 59.

⁵⁸⁴ Bozboru, s. 102.

yine ele aldığımız dönemler içerisinde bu tarz isyanlar meydana geldiği gibi başka konularda da ayaklanmalar söz konusu olmuştur.

Ele aldığımız dönem itibariyle karşımıza ilk olarak 10 Mart 1560 tarihinde Delvine'deki isyan çıkmaktadır. Bu tarihte Kurveleş nahiyesine bağlı bazı köylerin isyanı üzerine Delvine beyi ve kadısı mektup göndererek durumu merkeze bildirmelerinin ardından bu isyanın bastırılması ve asi olanların haklarından gelinmesine dair hüküm gönderilmiştir.⁵⁸⁵ Gönderilen hükümlerde genel olarak bu nahiyenin isyan üzere olduğu görülmektedir. Bu kısım aşağıda ayrıca ele alınacağından burada bu nahije dışındaki isyanlarda başka köylerin ve sancakların isyan hareketleri ele alınacaktır. 23 Ocak 1560 yılında İşkodra sancağında bir isyan meydana gelmiştir. İşkodra sancakbeyi Mehmet Han mektup göndererek isyana kalkışanlar 500-600 kişi civarında olup bayrak dikerek, halkın evlerini basarak insanları öldürüp veya kendilerine esir alarak yağmada bulduklarını yazmıştır.⁵⁸⁶ Bunun üzerine gönderilen hükümde bu isyanın bastırılması, isyana kalkışanların yakalanması, cezalandırılması ve bölgede asayişin sağlanması İşkodra sancakbeyine emredilmiştir.⁵⁸⁷ 4 Haziran 1560 tarihine gelindiğinde İşkodra sancağında çıkan bu isyanın bastırılmadığını görmekteyiz. Bu hususta isyanın bastırılabilmesi için Hersek'te Haydar Paşa'ya hüküm gönderilerek İşkodra sancağına gitmesi ve sancakbeyi Mehmet Han ile işbirliği yapması emredilmiştir.⁵⁸⁸ Aynı hususta Mehmet Han'a yazılan hükümde ise bu isyanın bastırılmasında Hersek beyinin geleceği haber verilmiş ve beraber nasıl işbirliği yapılacağına dair bilgiler yazılıp mümkün olursa buna uyulması değilse kendilerinin haberleşip işbirliği yaparak isyanı bastırmaları emredilmiştir.⁵⁸⁹ 10 Eylül 1560 tarihine gelindiğinde yine bu isyanın bastırılmadığını görmekteyiz. İşkodra beyi Mehmet Han bu isyanın bastırılmasında merkeze mektup göndererek Dukakin ve İlbasan sancaklarından yardımcı kuvvet talep etmiş ve gönderilen cevapta bu yardımın yapılacağı aynı zamanda adı geçen sancaklara yardımcı olunması için emrin gönderildiği yazılmıştır.⁵⁹⁰ Bu hususta belirtildiği gibi Dukakin ve İlbasan beyine hüküm yazılarak İşkodra'da meydana gelen ve bastırılmayan isyan için yardımcı kuvvet talep edildiğinde Mehmet Han'a yardım etmeleri emredilmiştir.⁵⁹¹ 12

⁵⁸⁵ 3 MD. h. 582, s. 261.

⁵⁸⁶ 3 MD. h. 718, s. 317.

⁵⁸⁷ 3 MD. h. 718, s. 317.

⁵⁸⁸ 3 MD. h. 1219, s. 540-541.

⁵⁸⁹ 3 MD. h. 1220, s. 541-542.

⁵⁹⁰ 3 MD. h. 1509, s. 668.

⁵⁹¹ 3 MD. h. 1508, s. 667.

Ekim’de yani bir ay sonrasında gönderilen hükümde isyan eden köylerden Karadağ’ın Dukakin’e ilhak edildiği ve buradaki isyanın bastırılması için gerekli gayretin gösterilmesi emredilmiştir.⁵⁹² Yine aynı tarihlerde İlbasan sancakbeyine gönderilen hükümden anlaşılacağı üzere bazı köylerde isyanlar çıkmış⁵⁹³ ve bu isyanların bastırılması için İlbasan sancakbeyine,⁵⁹⁴ Koçi adlı çavuşa⁵⁹⁵ hükümler gönderilmiştir.

1564-1566 yıllarında çıkan isyanlarda, isyanların bastırılabilmesi için genel olarak sancakbeyleri merkeze mektup göndererek diğer sancaklardan yardım talebinde bulunmuşlardır. Bölgede asayişin sağlanması için istenilen yardım taleplerine karşılık diğer sancakbeylerine hükümler yazılarak isyanların bastırılmasında ek kuvvet olarak gitmeleri emredilmiştir. İsyân çıkan bir bölgede asayişin sağlanması için yapılan işbirliklerini görmekteyiz. Çıkan bu isyanlar aşağıda gönderilen hükümlerle aktarılmaya çalışılacaktır. Buna göre; 1564 yılında İşkodra sancağında isyan çıkması üzerine İşkodra sancakbeyi merkeze mektup göndererek Hersek, İlbasan, Avlonya ve Ohri sancakbeylerinden isyanın bastırılması için yardımcı kuvvet istemiştir.⁵⁹⁶ Bu hususta devamında isyanın bastırılması ve isyan eden kişilerin haklarından gelinmesi için İşkodra sancakbeyine ve kadısına hüküm gönderilmiştir.⁵⁹⁷ Ayrıca Hersek beyine gönderilen hükümde bu isyanın bastırılması konusunda kendisinin ve İlbasan, Ohri sancakbeylerinin yardımcı kuvvet göndermesi emredilmiştir.⁵⁹⁸ 1565 yılında ise Dukakin sancağında Müslüman olmayan karyelerin isyan etmesi üzerine Dukakin sancakbeyi mektup göndererek İşkodra, İlbasan ve Ohri sancaklarından yardım için hisar erenleri ve azepler gönderilmesini talep etmiştir.⁵⁹⁹ Bu yardım talebinin üzerine isyanın bastırılabilmesi için Ohri sancakbeyine yazılan ve ek olarak bir sureti İlbasan sancakbeyine gönderilen hükümde sancaklarının askerleriyle Dukakin sancakbeyinin yardımına gitmesi ve isyanın bastırılması için yardımda bulunulması emredilmiştir.⁶⁰⁰ Aynı yıllarda meydana gelen bazı isyan vakalarında ise isyan eden kişiler halkı isyana teşvik ederek bölgede büyük bir kargaşanın çıkmasını istemiştir. İşkodra

⁵⁹² 3 MD. h. 1613, s. 718.

⁵⁹³ 3 MD. h. 1057, s. 469.

⁵⁹⁴ 3 MD. h. 1058, s. 469-470.

⁵⁹⁵ 3 MD. h. 1059, s. 470.

⁵⁹⁶ 6 MD. h. 501, s. 287-288.

⁵⁹⁷ 6 MD. h. 502, s. 288.

⁵⁹⁸ 6 MD. h. 503, s. 288-289.

⁵⁹⁹ 6 MD. h. 782, s. 434-435.

⁶⁰⁰ 6 MD. h. 783, s. 435.

Ayrıca bkz. Dukakin Beyi’nin bazı bölgelerde çıkan isyanların bastırılması için kendi kuvvetlerinin yetmemesi üzerine İlbasan’dan yardımcı kuvvet istemesi. 5 MD. h. 255, s. 191-192.

sancakbeyine ve kadısına gönderilen bir hükümden anlaşılacağı üzere Bretotorik, Türümşe nahiyelerinde kişiler bu durumu hedefleyerek isyan çıkması için köy halkına zarar verip, yol kesip köyleri yakarak yağmalamada bulunmuşlardır.⁶⁰¹ İsyanın kısa sürede bastırılmadığını devamında Hersek sancakbeyine gönderilen hükümden anlamaktayız. Buna göre isyanın bastırılabilmesi için Hersek, İlbasan ve Dukakin sancakbeylerine, İşkodra sancakbeyinin yardımına gitmeleri emredilmektedir.⁶⁰²

Genel olarak Adriyatik bölgesinde çıkan ilk isyanların temelinde Osmanlı hâkimiyetinin tesis edilmesi için uygulanan tımar sistemine karşı çıkma şeklindeydi. Ele aldığımız dönem içerisinde dahi bu tarz isyanların devam ettiğini görmekteyiz. 1545’li yıllarda hâkimiyet tam tesis edilmiş olsa bile bu tarz isyanların bu dönemde de çıktığı gönderilen hükümlerden anlaşılmaktadır. Devletin uyguladığı ve geliştirdiği iskân metotlarına karşı bölge halkı her zaman anlayışlı davranmamıştır. 1564 yılında İlbasan sancakbeyine gönderilen hükümde İlbasan’a bağlı İşpat kazasında bazı sarp yerlerde olan bölge halkı ovaya iskân ettirilmeleri üzerine bu duruma karşı çıkarak köylerde evleri basarak insanları öldürmüşlerdir.⁶⁰³ 1565 yılında aynı durumdan Draç bölgesinde de isyan çıkmıştır. Draç bölgesinde sarp yerlerde bulunan köylülerin ovada iskân ettirilmek istenmesi üzerine bölge halkı isyana kalkışmıştır.⁶⁰⁴

1567 yılında çıkan isyanlarda isyanların bastırılması için sancaklar arasında işbirliği yapılması istenmiştir. Bu yılda İşkodra sancağında asilerin yakalanması için Dukakin beyi bizzat görevlendirilerek, Hersek beyinin de yardımcı kuvvet göndermesi emredilerek çıkan isyanda İşkodra sancakbeyine yardımcı olunması istenmiştir.⁶⁰⁵ 1560 yılında İşkodra’da çıkan isyanın bastırılmasında yine Hersek ve Dukakin beyleri görevlendirilmişti. Bu yıla gelindiğinde aynı durumun devam ettiğini görmekteyiz. Aradan geçen 7 yıla rağmen isyan hareketleri son bulmamış ve yine aynı ekiple isyanın bastırılması istenmiştir. 1568 yılında ise Draç’a bağlı Vrab köyünün isyanı üzerine isyan çıkaran köyün elebaşlarının yakalanarak bölgede asayişin

⁶⁰¹ 5 MD. h. 723, 725, s. 435-436.

⁶⁰² 5 MD. h. 726, s. 436-437.

⁶⁰³ 6 MD. h. 365, s. 215-216.

⁶⁰⁴ 6 MD. h. 667, s. 378.

⁶⁰⁵ 7 MD. h. 580, s. 293.

temin edilmesi emredilmiştir.⁶⁰⁶ Aynı yılda İşkodra sancağında çıkan isyanda isyancıların elebaşlarının yakalanarak cezalandırılması emredilmiştir.⁶⁰⁷

Bölgede çıkan bir diğer isyan konusu olarak tımar sistemiyle ilgili bir karşı çıkma durumu söz konusu olmuştur. Özellikle bu konuda isyan eden kesim Delvine'ye bağlı Kurveleş nahiyesidir. H. 835 tarihli Arvanid sancağı defterinde Kurveleş nahiyesinin 1432 yılındaki isyanlarda asilerin sığındığı bir bölge olduğu yazmaktadır.⁶⁰⁸ 35 numaralı tımar kaydında bu bölgenin asi olduğundan ve üç dört kez adam gönderilmesine rağmen sayım için gelmediklerinden bahsedilmektedir.⁶⁰⁹ 15 Kasım 1567 tarihine gelindiğinde ise yine aynı durum yaşanmıştır. Delvine tahririnde olan Manastır kadısına gönderilen hükümden anlaşılacağı üzere Kurveleş nahiyesinin isyan üzere olduğu yazılmıştır. Bu durumdan ötürü bu bölgenin tahririnin tamamlanamadığını Manastır kadısı merkeze bildirmiştir.⁶¹⁰ Aradan geçen yüzyılın üzerinde bir zaman olmasına rağmen bu bölgenin halkı tahrir sırasında isyanlara devam etmiş gözükmektedir. Çıkan bu isyan yüzünden bölgede tahrir işlemleri yapılamadığı gibi Avlonya sancağı sipahileri bu isyanı bastırmada görevlendirilmeleri üzerine sipahilerin tımar tevzi işlemleri isyanın bastırılmasından sonra bahara ertelenmek zorunda kalmıştır.⁶¹¹ 1567'de çıkan bu isyan 1568 yılına kadar sürmüştür. 1568 yılında gönderilen hükümlerden anlaşılacağı üzere isyan tam olarak bastırılmamıştır. Delvine sancakbeyi Bayezid Bey'e bu isyanı batırması için hükümler gönderilmesinin yanı sıra Avlonya ve İlbasan'daki kale dizdarlarına ve azep ağalarına da hükümler gönderilerek Bayezid Bey'e isyanı bastırması için gerekli yardımların yapılması emredilmiştir.⁶¹² Gönderilen emirlere rağmen bu isyanın bastırılmadığını bir sonraki gönderilen hükümden anlamaktayız. Kurveleş isyanı bastırılmadığı gibi Kurveleş'e bağlı birçok köy ittifak ederek isyana kalkışmış ve Neviçe kalesini basarak dizdarını, halkını öldürmüşler aynı zamanda isyan etmeyen başka köylere dahi saldırılar yaparak adam katletme, yağmalama gibi suçlar işlemişlerdir.⁶¹³ Daha önce bu isyanın bastırılması için Delvine, Avlonya, İlbasan ve Yanya beylerine emirlerin

⁶⁰⁶ 7 MD. h. 1669, s. 247.

⁶⁰⁷ 7 MD. h. 1779, s. 300. Ayrıca bkz. Aynı yılda İşkodra sancağında 3 köyde isyan çıkararak isyancıların halka zulmettiği, yol kesip insanların eşyalarını yağmaladığı, adam öldürüldüğüne dair İşkodra sancakbeyi, kadı ile merkeze mektup göndermesi üzerine çıkan hükümden bu kişilerin yakalanarak haklarından gelinmesi emredilmiştir. 7 MD. h. 1936, s. 378-379.

⁶⁰⁸ İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, s. XIII.

⁶⁰⁹ İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, s. 21.

⁶¹⁰ 7 MD. h. 456, s. 236.

⁶¹¹ 7 MD. h. 476, 477, s. 245-246.

⁶¹² 7 MD. h. 765, s. 386.

⁶¹³ 7 MD. h. 783, s. 394-395.

gönderildiğini tekrar ifade eden merkez bu emir üzere isyanı bastırılmasını tekrar emretmiştir.⁶¹⁴ Bu yıllarda Kurveleş'te çıkan isyanların bastırılması için devlet bütün imkânlarını kullanmıştır. Fakat 1571 yılına gelindiğine Kurveleş asilerinin Delvine'de yıkılan ve terk edilen bir kaleye sığındıkları görülmektedir.⁶¹⁵ Bu durum üzerine yeteri kadar askeri kuvvetle Delvine sancakbeyinin üzerlerine gidip haklarından gelinmesi hakkında hüküm gönderilmiştir.⁶¹⁶ Ele aldığımız dönemler içerisinde Kurveleş asileriyle alakalı son hüküm olan 12 numaralı Mühimme Defteri'nin 228 No'lu hükümden sonra bu isyanla alakalı herhangi bir durum ortaya çıkmamıştır. 1567'de başlayan Kurveleşte'ki isyan 1571'e kadar sürmüş ve 1571'de gönderilen hükümden anlaşılacağı üzere en son olarak Delvine'de terk edilen bir kaleye sığınmışlardır. 1574'e kadar bu bölgenin isyanıyla alakalı herhangi bir hükümle karşılaşmadığımızdan ötürü bu isyan 1571'de Delvine'deki kaleye sığınmalarıyla ve üzerlerine kuvvet gönderilerek bastırılmasıyla son bulmuş gözükmektedir.

1570 ve 1572 yılları arasında da sancaklarda isyan hareketleri olmuştur. 1571 yılında Rumeli beylerbeyine gönderilen bir hükümde Müslüman olmayan kişilerin isyanda bulunduğu haberinin gönderilmesi üzerine bölgede asayişin sağlanması emredilmiştir.⁶¹⁷ Yine aynı yılda Avlonya sancağında beş köyde isyanlar çıkmış ve gönderilen hükümde bu isyanların bastırılıp güvenliğin sağlanabilmesi için kale ve il erenleriyle birlikte gidilip bölgede asayişin sağlanması emredilmiştir.⁶¹⁸

Bir bölge halkı, küçük bir toplum veya birkaç kişiden oluşan grupların mevcut yönetime ya da uygulamalara karşı çıkarmış olduğu isyanlar hiç bir dönemde cezasız kalmamıştır. Ele aldığımız dönemlerde çıkan isyanların bastırılmasında devlet genellikle sancakbeylerini görevlendirmiş ve gerektiğinde sancakbeylerine diğer sancaklardan isyanların bastırılabilmesi için yardımcı kuvvetler göndermiştir. Tüm bunların dışında çıkan isyanlar sonucunda cezai işlemler de uygulanmıştır. 1560 yılında İlbasan sancakbeyine gönderilen hükümde Ohri livasında çıkan isyanda asilerden hoyrat olanların bölge halkına ibret olması açısından kılıçtan geçirilmesi emredilmiştir.⁶¹⁹ Bazı durumlarda ise isyan eden bölge halkının tamamının

⁶¹⁴ 7 MD. h. 783, s. 394-395.

⁶¹⁵ 12 MD. h. 228, s. 190-191.

⁶¹⁶ 12 MD. h. 228, s. 190-191.

⁶¹⁷ 12 MD. h. 212, s. 180-181.

⁶¹⁸ 12 MD. h. 484, s. 336.

⁶¹⁹ 3 MD. h. 1444, s. 639-640.

cezalandırma işlemine giderek isyanın bastırılması hedeflenmiştir.⁶²⁰ Yine bu yılda isyan eden bölgelere verilen cezalarda yer değiştirme işlemleri uygulanmıştır. Delvine sancakbeyine gönderilen hükümlerde isyan eden köylülere ceza olarak yerlerinin değiştirilmesi emredilmiştir.⁶²¹ Böylelikle çıkan isyanın iskân yönteminin uygulanmasıyla bastırılması hedeflenmiştir. 1568 yılında ise Dukakin bölgesinde çıkan isyanlarda Dukakin beyi mektup göndererek isyanın sebebinde bu bölgelerin dağlık yerler olduğunu belirterek bu yüzden kolay bir şekilde isyana kalkıştıklarını ve eğer düz ovalara iskân ettirilirse halkın bu isyanlardan korunabileceğini bildirmiştir.⁶²² Bu mektuba karşılık giden cevapta ise devlet bu isyanın bastırılmasında isyan edenlerin başlarının yakalanarak haklarından gelinmesi ve bu halde isyan son bulmazsa İşkodra ile Ohri beylerinden asker istenerek köylerin vurulması, kendilerinin esir edilmesi emredilmiştir.⁶²³ Burada isyan eden kişilere cezai işlem olarak esir edilme konusu karşımıza çıkmaktadır. Devlet isyancılara karşı uyguladığı bu işlemin bazı durumlarda isyan edenlerin ailelerine de uygulanmasını uygun görmüştür.⁶²⁴ 1565 yılında İlbasan sancağında çıkan isyanda isyanın bastırılması sırasında yine esirlerin alınması emredilmiş fakat isyan bastırıldıktan sonra bu bölgede esirlerin serbest bırakılması yönünde karar alınmıştır.⁶²⁵

1566 yılında İşkodra sancağında ise kale muhafızlarının karıştığı bir isyan meydana gelmiştir. Buna göre bu kale muhafızları bazı emirlere uymayarak kalelerinden çıkıp isyan üzerinde olan köylere giderek asiler ile bir olup isyana katılarak adam katletmişler ve Müslümanlardan at satın alarak kalelerine koyarak ve besledikten sonra düşmanlara satmışlardır.⁶²⁶ Devlet bu asi tutuma sessiz kalmayarak bu kişilerin cezalandırılması için hükümler göndermiştir. Bu kişilerin görevleri ellerinden alınarak suçlarının sicillerine işlenmesi, isim ve resimleriyle merkeze gönderilmesi istenmiştir.⁶²⁷ Devamında gönderilen hükümde ise İşkodra kalesinde bu durumun devam ettiğini görmekteyiz. Devlet bu etapta ise bu kişilerin cezalandırılması için çıkılacak olan sefere götürülmelerini istemiştir.⁶²⁸ Bu cezai işlemin uygulanmasındaki amaç ise bu kişilerin şerrinden halkın korunması ve olası isyanın çıkmaması için tedbir almak

⁶²⁰ 3 MD. h. 1475, s. 653-654.

⁶²¹ 3 MD. h. 1588, 1643, s. 705-732.

⁶²² 7 MD. h. 2430, s. 237-238.

⁶²³ 7 MD. h. 2430, s. 237-238.

⁶²⁴ 6 MD. h. 677, s. 378.

⁶²⁵ 6 MD. h. 689, s. 390.

⁶²⁶ 5 MD. h. 1106, s. 627.

⁶²⁷ 5 MD. h. 1106, s. 627.

⁶²⁸ 5 MD. h. 1419, s. 769.

olmuştur. Aynı zamanda eğer bu kişiler sefere katılmazsa hapsolunacağına dair bilgilerde hükme yazılmıştır.⁶²⁹ 1568 yılında Avlonya sancağında isyan eden bir grup kimselerin cezalandırılmasında hapis işlemleri uygulanmasının yanı sıra kürek cezasına çarptırılma işlemi uygulanmıştır.⁶³⁰ Tüm bu ceza işlemlerinin yanı sıra eğer isyana kalkan kişiler isyanlarını bir müdahale olmadan son bulundurup devlete itaat ederlerse devlet herhangi bir cezai işlem uygulanmaması yönünde hükümler göndermiştir.⁶³¹ 1571 tarihinde Delvine sancağında olan bir isyanda bu asi kişiler eğer haraçlarını verip devlete itaat ederlerse cezalandırılmayacakları konusunda Delvine sancakbeyinden teşvik edilmeleri istenmiştir.⁶³²

3.2.3 Eşkivalık Hareketleri

Ele aldığımız dönem içerisinde Osmanlı Devleti'nde meydana gelen eşkıyalık faaliyetleri sadece bu dönemle sınırlı kalmayarak her dönemde bir şekilde bu faaliyetlerin sürdüğü bilinmektedir. Genellikle devlet otoritesinin azaldığı, siyasi ekonomik krizlerin yaşandığı dönemlerde ise sıklıkla yaşanmıştır.⁶³³ Eşkivalık faaliyetleri Osmanlı'da XIV. yüzyılda etkisini göstermeye başlamış olsa bile XVI. yüzyılın başlarında net bir faaliyet göstermeye başlayıp özellikle bu yüzyılın ortalarından itibaren Rumeli'de hissedilen bir suç mekanizmasına dönüşmüştür.⁶³⁴ Kanuni Sultan Süleyman'ın oğulları Şehzade Bayezid ve Selim'in aralarındaki mücadelelerde oluşan kargaşa ortamında yönetim zafiyetinin de eklenmesiyle halk arasında eşkıyalık faaliyetleri yükselme göstermiştir.⁶³⁵ Bu durum daha çok kendini sınır boylarında göstermiş ve özellikle Venedik sınırlarındaki sancaklar eşkıya yatakları haline dönmüştür.⁶³⁶

1545-1574 yılları arasında ise ele aldığımız mühimme kayıtlarına göre Avlonya, İlbasan ve Draç'ta eşkıyalık faaliyetleri meydana gelmiştir. İlk olarak 1560 yılında İlbasan'a bağlı Oray 300 hanesi olan köy sürekli isyan halinde olup eşkıyalık yaparak halkın can ve malına zarar verip aynı zamanda Ohri, İlbasan'da eşkıyalık faaliyetlerinde bulunanlara ev sahipliği yapıp

⁶²⁹ 5 MD. h. 1419, s. 769.

⁶³⁰ 7 MD. h. 2407, s. 224-225.

⁶³¹ 12 MD. h. 390, s. 279.

⁶³² 12 MD. h. 390, s. 279.

⁶³³ Esra Yakut, "Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkivalık ve Cezalandırılması", *Kebikeç 33 İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 2012, s. 23.

⁶³⁴ Mücteba İlgürel, "Osmanlılar'da Eşkivalık Hareketleri", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, c. 11, 1995, s. 467.

⁶³⁵ Yakut, s. 23.

⁶³⁶ İlgürel, "Osmanlılar'da Eşkivalık Hareketleri", *DİA*, s. 467.

bu kişiler istedikleri vakit geri vermemişlerdir.⁶³⁷ Bu durum üzerine gönderilen hükümde alınan kararda bu kişilerin haklarından gelinerek var olan isyanın bastırılması emredilmiştir. Yine aynı tarihlerde Ohri sancağına bağlı bir köyle haramilik yani eşkıyalıkla ün salmış bir taife İlbasan sancağındaki köylerden oğlanları ve kızları kaçırıp satmışlardır.⁶³⁸ Devamında Draç ve Leş iskelelerinde tüccarın canına ve malına kast ederek türlü eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmaktan geri durmamışlardır. Bu kişiler hakkında alınan kararda öncelikli olarak durumun ayrıntılı bir şekilde araştırıldıktan sonra aldıkları oğlanları, kızları ailelerine teslim edilmeleri ve bu suçu işleyenler sipahi ise hapis edilerek merkeze yazılıp bildirilmesi, kanuna göre cezalarının verilmesi emredilmiştir.⁶³⁹ 1564 yılında ise Draç'a bağlı bazı dağlık yerlerde oturan köylülerin ovada iskân ettirilmeleri sonrasında köyden bazı kimseler dağlık olan eski yerlerine çıkararak eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmuşlardır.⁶⁴⁰ Bu köylerin tekrardan ovaya inmeleri için emir gönderilirken bu isyana kalkışan ve eşkıyalık faaliyetinde bulunan kişilerin önde gelenlerinin cezalandırılması emredilerek bundan sonraki kişilere aynı harekette bulunmamaları konusunda verilen cezanın caydırıcı olunması istenmiştir.⁶⁴¹ 1567 yılında Ohri'ye bağlı Debri kazası köylerinden bir takım kimseler eşkıyalık, gasp, hırsızlık faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu eylemlerini Draç ve Leş iskeleleri yolunda tüccarlara karşı da devam ettiren ve “*ehli fesad*” olarak adlandırılan bu kimseler için gönderilen hükümde davalarının görülmesinden sonra eşkıyalık faaliyeti içerisinde bulunan kişiler içerisinde sipahi varsa hapsedilerek merkeze bildirilmesi istenmiştir.⁶⁴² Devamında eşkıyalar içinde sipahi taifesinden yoksa bu kişilerin cezalarının kanuna göre olay mahalinde verilmesi emredilerek olay dışında olan kimselere zarar verilmemesi sıkıca tembihlenmiştir. 1 yıl sonrasında Avlonya sancağında 30 kadar eşkıyanın evleri basarak adam öldürdüğü, yağma yaptığı, insanların eşya ve paralarını alarak işkencelerde bulunduğu konusunda merkez bilgilendirilmiştir.⁶⁴³ Burada halk bu eşkıyalık faaliyetlerinden zor durumda kalmıştır. Şehir halkının durumu subaşına haber vermesine rağmen sonuç alamadıkları gibi kalelere, etrafa dağılmaya mecbur bırakılmışlardır. Merkezin bu durumdan haberdar olması üzerine sancakbeyine ve kadısına yazılan hükümde bu kişilerin yakalanarak kanuna göre

⁶³⁷ 3 MD. h. 1037, s. 459.

⁶³⁸ 3 MD. h. 1346, s. 596-597.

⁶³⁹ 3 MD. h. 1346, s. 569-597.

⁶⁴⁰ 6 MD. h. 222, s. 143.

⁶⁴¹ 6 MD. h. 222, s. 143.

⁶⁴² 7 MD. h. 548, s. 279-280.

⁶⁴³ 7 MD. h. 2137, s. 84-85.

cezalandırılmaları, sipahi olanların hapsedilerek yazılıp bildirilmesi emredilmiştir.⁶⁴⁴ Yine burada devlet bu eşkıyalık olayında sancakbeyini sorumlu tutmuş, böyle bir olayın meydana gelmesinde sancakbeyin iktidarsızlığını sorgulayarak bu durumdan mesul tutulacağı da ek olarak bildirilmiştir. 1571 yılına gelindiğinde Avlonya’da eşkıyalık faaliyetlerinin son bulmadığını görmekteyiz. Bu hususta sancak halkı bu durumdan şikâyetçi olarak devlete gönderdikleri mektubunda burada eşkıyalık faaliyetlerinin olmasının sebebinin şehrin beylerinin ve adamlarının kendi içlerinde oturmadıklarından kaynaklandığını yazmışlardır.⁶⁴⁵ Bu durum üzerine Avlonya kadılarına gönderilen hükümde beylerin şehrin içinde oturması ve bu eşkıyalık yapanların kanun gereği cezalandırılarak bölge halkının emniyetinin sağlanması emredilmiştir.⁶⁴⁶ Bu yılda İlbasan’da da eşkıyalık faaliyetleri devam etmiştir.⁶⁴⁷

Genel olarak eşkıyalık faaliyetleri 1560 ve 1571 yılları arasında baş göstermiştir. Devletin eşkıya olarak nitelendirdiği kişiler hükümlerde “*harami, haram-zade*”⁶⁴⁸ ve “*ehli fesad*”⁶⁴⁹ ifadeleri ile geçmektedir. Yukarıda Avlonya, İlbasan sancaklarında ve Draç kazasında bu eşkıyalık faaliyetlerinin gerçekleştiğini ifade etmiştik. Osmanlı Devleti’nin Adriyatik bölgesinde sınır boylarını oluşturan bu sancaklarda vukua gelen eşkıyalık faaliyetlerini devlet otoritesini kanunlarla nizam ederek verdiği cezalarla önlemeye çalışmıştır. Özellikle eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan kişiler sipahilerden olursa bu kişilerin yargılanmasına ayrı bir ehemmiyet vermiştir. Genel olarak eşkıyalık faaliyetinde bulunan sipahilerin ilk önce hapsedilerek merkeze bildirilmesi istenmiş ve sonrasında yargı süreci başlatılmıştır.⁶⁵⁰ Sipahi olmayan halktan bir kimse bu faaliyette bulunur ise davaları hemen orada görülmesi hususunda hükümler gönderilmiştir.⁶⁵¹ İslam hukukunda ise eşkıyalık olarak nitelendirilen yol kesme, gasp, soygun, yağma gibi suçlar büyük hırsızlık suçu olarak adlandırılıp had cezaları kapsamı içerisinde yer almaktadır.⁶⁵² Osmanlı kanunnamelerindeki eşkıyalığa uygulanan ceza

⁶⁴⁴ 7 MD. h. 2137, s. 84-85.

⁶⁴⁵ 12 MD. h. 500, s. 343.

⁶⁴⁶ 12 MD. h. 500, s. 343.

⁶⁴⁷ 12 MD. h. 677, s. 437.

⁶⁴⁸ 6 MD. h. 646, s. 365-366.

3 MD. h. 1037, 1346, s. 459-596.

12 MD. h. 677, s. 437.

⁶⁴⁹ 7 MD. h. 548, s. 279-280.

12 MD. h. 677, s. 437.

⁶⁵⁰ 3 MD. h. 1346, s. 596-597. 7 MD. h. 548, s. 279-280.

⁶⁵¹ 3 MD. h. 1346, s. 596-597.

⁶⁵² Ahmet Yaman ve Halit Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, 6. Baskı, İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2013, s. 130.170.

İslam hukuku ile benzerlik göstermektedir.⁶⁵³ İslam hukukunda uygulanan ve suçun ağırlığına göre değişen cezalar Osmanlı kanunnamelerinde benzer şekilde düzenlenmiştir. Eşkîyalık gibi suçlarda bulunan kişilere suçun niteliğine göre uygulanan cezalar olarak örneğin gasp suçunun kanunnamedeki cezası “*gasp ile bir kimsenin nesnesini alsa, muhkem taz’ir edüp, ağaç başına bir akçe alına*”⁶⁵⁴ şeklinde ifade edilmektedir. Yine aynı şekilde eşkıyalık mahiyetinde evlere girenleri, adam kaçıranı ve birkaç kez hırsızlık yapanın cezası da “*salb*” yani idam etmek olarak belirtilir.⁶⁵⁵ Gönderilen hükümlerde açık olarak cezaların içeriği belirtilmemişse de genel olarak yazılan “*ol bâbda muktezâ-yı Ser’-i Serîf ne ise icrâ idüp mahallinde yirine koyasın*”⁶⁵⁶, “*muktezâ-yı şer’ ve kânûn üzre haklarından gelüp cezâ vü sezâların viresin*”⁶⁵⁷ ifadeleriyle kanuna göre eşkıyalık faaliyetinde bulunanların cezalandırılması emredilmiştir. Daha öncede ifade edildiği üzere hükümlerde sadece sipahi olanların akıbeti hakkında ayrıntı verilip genel olarak ilk etapta hapsedilmeleri istenmiştir. Sipahiler eşkıyalık faaliyetlerine katılmalarının yanı sıra bölgelerde olan eşkıyalara yardım ve yataklık yapmıştır. Bu hususta 1571 yılında İlbasan sancağında sipahi olan Rüstem adlı kişi köylerde eşkıyalıkla ün salmış kişilerin firar etmeleriyle kendisine sığınmaları üzerine bu kişilere yardım ederek yataklık yaptığına dair bilgiler İlbasan muhafazasında olan Mahmut tarafından merkeze gönderilmiştir.⁶⁵⁸ Peçevi tarihinde 1528 yılında meydana gelen bir eşkıyalık olayında eşkıyaların ev basarak içindeki insanları öldürüp yağma etmeleri üzerine bu kimselere verilen cezayı şu şekilde ifade eder. Öncelikle kanunun uygulanabilmesi adına suçlarının sabit olması gerektiği için bu hususta yapılan araştırmalarda işsiz güçsüz Arnavutların yaptığı ortaya çıktıktan sonra bu kişilerden yaklaşık 800 kişi yakalanarak kalabalık yerde öldürüldüler.⁶⁵⁹ Böyle bir uygulamada devlet daha sonra çıkabilecek eşkıyalık faaliyetlerinin önüne geçmeyi hedeflemiştir. Nitekim Peçevi’nin ifadesine göre bu cezadan sonra bölgede bu tarz olaylar bir daha yaşanmamıştır.⁶⁶⁰

⁶⁵³ Yakut, s. 22.

⁶⁵⁴ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, Kanuni Devri Kanunnameleri, 4. Kitap I. Kısım*, s. 301.

⁶⁵⁵ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, Kanuni Devri Kanunnameleri, 4. Kitap I. Kısım*, s. 301.

⁶⁵⁶ 3 MD. h. 1346, s. 596-597.

⁶⁵⁷ 6 MD. h. 646, s. 365-366.

⁶⁵⁸ 12 MD. h. 677, s. 437.

⁶⁵⁹ Baykal, (hzl.), *Peçevi Tarihi I*, s. 97-98.

⁶⁶⁰ Baykal, (hzl.), *Peçevi Tarihi I*, s. 98.

3.2.4 Bölgede İşlenen Diğer Suçlar

Bölgede işlenen bireysel veya toplu suçlarda ise hem devlete hem bireylere, hem de topluma karşı suçlar yer almaktadır. Devlete karşı işlenen suçlarda karşımıza ilk olarak vergi vermeme konusu çıkmaktadır. 1560 yılında İlbasan sancakbeyine gönderilen bir hükümde Rumeli beylerbeyi olan Mustafa Paşa'nın hasları reayası vergi vermedikleri gibi isyana kalkışmışlardır. Vergiyi toplamakla görevli olan Mehmet adlı kişi görevini icra etmek için bölgeye gittiğinde köylüler bir akça dahi vermemiştir.⁶⁶¹ Aynı durum 1565 yılında da gerçekleşmiştir. Avlonya sancağında bazı köyler vergilerini vermediklerini Avlonya kadısı merkeze mektup göndererek bildirmiştir.⁶⁶² Yine aynı durum 1568 yılında Dukakin'de bir köyde meydana gelmiş ve köy halkı vergilerini devlete ödemekten kaçınmış aynı zamanda isyana da kalkışarak İşkodra'ya gelen tüccarlara saldırılarda bulunmuşlardır.⁶⁶³ Bu gibi durumlarda devlet suç işleyen kişileri cezalandırarak bu tür olayların önüne geçip diğer kimselere örnek olmamasını amaçlamıştır.⁶⁶⁴

Diğer suç türleri arasında cinayet, gasp, yağma, isyan, evrakta sahtecilik, suçluya yataklık yapmak ve adam kaçırmak gelmektedir. 1566 yılında İşkodra sancağında isyan üzere olan iki köyün asileri, elebaşlarının yakalanarak merkeze götürüldüğü sırada yol kesip görevlileri öldürerek liderlerini kurtarmışlardır.⁶⁶⁵ Aynı yılda İlbasan sancakbeyine gönderilen bir hüküm de Akçahisar bölgesinde meşhur bir taife kendilerine bağlı altmış beş askerle Draç ve İşkodra iskelelerinde halkın yollarını kesip, kervan soyup, adam öldürdükleri gibi halkı da isyana teşvik etmeye çalıştıklarını Akçahisar kadısı mektup göndererek bildirmiştir.⁶⁶⁶ 1565 yılında da İlbasan'da Sinan Paşa vakfi cabisi Hacı Mustafa adlı kişi sancağın kethüdasını ve bir kadını öldürmüştür.⁶⁶⁷ 1568 yılında İlbasan sancağında Solak Kasım adlı zaimin kız kardeşinin oğulları Mustafa ve Aydın adlı kişiler Belgrad'dan gelirken yakın civardaki köyden 4 kişi tarafından öldürülerek eşyalarının gasp edildiğini Solak Kasım adlı kişi merkeze giderek bildirmiştir.⁶⁶⁸ Yine aynı yılda bazı kimseler Avlonya sancağında evleri

⁶⁶¹ 3 MD. h. 1332, s. 589-590.

⁶⁶² 5 MD. h. 719, s. 433.

⁶⁶³ 7 MD. h. 2526, s. 277-278.

⁶⁶⁴ 7 MD. h. 2526, s. 277-278.

3 MD. h. 1332, s. 589-590.

5 MD. h. 719, s. 433.

⁶⁶⁵ 5 MD. h. 1139, s. 643-644.

⁶⁶⁶ 5 MD. h. 1343, s. 736.

⁶⁶⁷ 6 MD. h. 648, s. 366-368.

⁶⁶⁸ 7 MD. h. 2180, s. 107.

basarak insanları öldürmüşlerdir.⁶⁶⁹ Gönderilen hükümlerde işlenen adam öldürme suçlarına cezai işlem olarak ilk aşamada hapis cezası uygulaması verilmiştir.⁶⁷⁰ Hapis cezası emniyet tedbiri olarak suçlunun davası görülene kadar tutulma işlemi olarak uygulanmıştır.⁶⁷¹ 1572 yılında işlenen bir cinayet vakasında suçluya ilk aşamada hapis cezası verilmiş ve bu suçlulara yataklık eden sipahilerinde dirlikleri ellerinden alınmıştır.⁶⁷² İlk aşamada suçlulara hapis cezası verilmiş ve sonrasında merkezden gelecek olan karara göre hareket etmeleri istenmiştir.⁶⁷³ 1568 yılında işlenen evrakta sahtecilik suçunda İlbasan'da tımar mutasarrıfı olan Hüseyin'in öncelikle hapsedilmesi emredilmiş ve sonrasında gelecek olan hükme göre cezasının verilmesi istenmiştir.⁶⁷⁴ Özellikle hükümlerde vurgu yapılan bir diğer hapis kısmı ise sipahilerin karıştıkları suçlarda olmuştur. Sipahinin karıştığı bir adam öldürme suçu varsa genel olarak gönderilen hükümlerde *“ehl-i fesâd sipâhî ise habsidüp arzeyeysiz, değil ise ol bâbda şer'le lâzım geleni icrâ idüp yirine koyup şer'-ı şerîfe muhâlif kimesne(ve) iş itdürmeyesiz”* ifadesiyle sipahi olanların hapis edilmesi emredilmiştir.⁶⁷⁵ Başka bir yöntem olarak adam öldürme suçu işleyenlerin kalede hapis edilmelerine dair hükümler gönderilmiştir.⁶⁷⁶ Adam öldürmenin kanunnamelere göre cezası ise kısas olmadığı durumlarda kan parası olarak geçen kişilerin durumlarına göre belirlenen bir miktar paranın ödenmesiyle gerçekleşmektedir.⁶⁷⁷

Bölgede ev basma, yağmalama, köylere tecavüz ve bölge halklarının can mal güvenliklerine karşı işlenen suçlara rastlanmaktadır. Bu suçların bir diğer alan olarak girdiği eşkıyalık faaliyetleri ise ayrıntılı olarak ele alındığından buradaki hükümlerde eşkıya ifadesi geçmeyen kısımlar ayrı olarak değerlendirilecektir. 1545 yılında İlbasan sancakbeyine, Arnavut Belgrad'ı, Premedi ve Draç kadılarına gönderilen hükümde Draç kazasında bölge halkına olan tecavüz konusunda ayrıntılı araştırmanın yapılarak suçluların yakalanması ve cezalandırılması

⁶⁶⁹ 7 MD. h. 2206, s. 120-121.

Ayrıca bkz. Aynı yıllarda İşkodra sancağında Leş nahiyesinde bir grup kişi yol kesip, adam öldürme suçlarına karışmıştır. 7 MD. h. 2536, s. 291-292.

⁶⁷⁰ 5 MD. h. 1343, s.736.

6 MD. h. 648, s. 366-368.

7 MD. h. 2180, s. 180.

⁶⁷¹ Abdülaziz Bayındır, “Örneklerle Osmanlı'da Ceza Yargılaması”, *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, c. X, s. 69-82.

⁶⁷² 12 MD. h. 1219, s. 275.

⁶⁷³ 7 MD. h. 2180, s. 107.

⁶⁷⁴ 7 MD. h. 1957, s. 389-390.

⁶⁷⁵ 12 MD. h. 1219, s. 275.

⁶⁷⁶ 6 MD. h. 200, 241, 347, s. 130-207.

⁶⁷⁷ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, Kanuni Devri Kanunnameleri, 4. Kitap I. Kısım*, s. 367.

için hükümler gönderilmiştir.⁶⁷⁸ Eski İlbasan sancakbeyi olan Turhan Bey'in voyvodalarından olan İskender, Süleyman ve Hasan adlı kişiler Draç kazasında köy halkına tecavüz etmişlerdir. Bölge halkının oğullarını, kızlarını ve akçelerini alan bu suçlu kişilerin aynı zamanda yakalanıp davalarının görülmesi için İlbasan'ın eski sancakbeyi Turhan Bey'e ve İlbasan'ın yeni sancakbeyi olan Ali'ye hükümler gönderilmiştir.⁶⁷⁹ Burada suçluların yakalanıp davalarının görülebilmesi için Turhan Bey'e yazılan hükümde İlbasan sancakbeyi Ali'ye Belgrad, Premedi ve Draç kadılarının müfettiş olarak tayin edildiği bildirilmektedir.⁶⁸⁰ Davanın görülebilmesi için voyvodası olan İskender'in olay mahalline geciktirilmeden gönderilmesi emredilmiştir. Müfettiş tayin edilme haberi yine İlbasan sancakbeyi Ali'ye de bildirilmiştir.⁶⁸¹

1560 yılında İlbasan sancağında bazı kimseler köyleri basarak halkın eşlerini, oğullarını ve kızlarını kaçıarak satmışlardır.⁶⁸² 1564 yılında benzer hususlarda Deبری kazasında suçlar işlenmiştir. İskender adlı bir sipahi İlbasan sancağına bağlı köylerden adamlar toplayarak Deبری kazasında bir köye baskın düzenlemiş ve halkın mallarını gasp ederek, insanlara zulmetmiştir.⁶⁸³ Bu suçun cezası olarak İskender adlı sipahinin tımarı alınarak, hapsedilip köylüyle olan davasının görülmesi için İlbasan sancakbeyine ve Deبری kadılarına hüküm gönderilmiştir.⁶⁸⁴ Kanunnamelerde sipahilerin karıştıkları suçlarda, hırsızlık olaylarında hapsedilerek merkeze gönderilmeleri konusunda kanun maddesi bulunmaktadır.⁶⁸⁵ Aynı yılda İlbasan sancağında dergâhı muallâ kapıcısı Mustafa adlı kişinin fesatlık çıkarması ve bölge halkını rahatsız etmesi üzerine durumun araştırılması ve güvenilir adamlar eşliğinde merkeze gönderilmesi emredilmiştir.⁶⁸⁶ 1565 yılında Avlonya sancak sipahileri bölge halkına zulmederek bedava yiyecek almaları üzerine bu kişilerin suçları araştırılarak eğer doğruysa görevlerinden alınmaları ve itiraz edenlerin isimlerinin yazılarak merkeze gönderilmesi

⁶⁷⁸ H. 951 952 Tarihli ve E-1231 Numaralı MD, h. 154, s. 121.

⁶⁷⁹ H. 951 952 Tarihli ve E-1231 Numaralı MD, h. 155, 157, s. 124-125.

⁶⁸⁰ H. 951 952 Tarihli ve E-1231 Numaralı MD, h. 155, s. 124.

⁶⁸¹ H. 951 952 Tarihli ve E-1231 Numaralı MD, h. 157, s. 125.

⁶⁸² 3 MD. h. 1353, s. 599.

⁶⁸³ 6 MD. h. 460, s. 267-268.

Ayrıca bkz. 6 MD. h. 644, s. 364. Aynı dönemde Deبری kazasında halka başka kimseler tarafından da zulüm yapıldığı İlbasan sancakbeyi tarafından mektup gönderilerek bildirilmiştir.

⁶⁸⁴ 6 MD. h. 528, s. 301.

⁶⁸⁵ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, Kanuni Devri Kanunnameleri, 4. Kitap I. Kısım*, s. 369.

⁶⁸⁶ 6 MD. h. 470, s. 272.

emredilmiştir.⁶⁸⁷ Aynı yıllarda yine Avlonya kadısına gönderilen bir hükümde Belgrad'ın Kaş ve Flük köylerinin tımar mutasarrıfı olan Burhan oğlu Ahmet adında bir kişinin işlediği suçlar yazılmıştır.⁶⁸⁸ Adı geçen tımar mutasarrıfı olan bu kişi Avlonya'da bir gece han basarak adam kaçırmaya suçunda bulunmuş ve daha sonra Avlonya sancakbeyinin araya girmesiyle kaçırılan oğlanları geri vermesine rağmen bu suç yine tekrarlanmıştır.⁶⁸⁹ Bu durum üzerine çıkan hükümde bu kişinin tımarının elinden alınması, hapsedilerek teftiş olunması emredilmiştir.⁶⁹⁰

Daha önce 1564 yılında İlbasan'da fesatlık çıkararak ve halkı rahatsız eden dergâhı muallâ kapıcısı Mustafa adlı kişi İstanbul'a gönderilerek hapsedilmişti. 1565 yılında gönderilen hükümde bu kişinin İlbasan'da ev basıp hırsızlık yaparken yakalandığı yazılmıştır.⁶⁹¹ Bu yüzden İstanbul'da hapsedilen Mustafa'nın suç ortaklarının da yakalanarak gönderilmesi emredilmiştir.⁶⁹² 1566 yılında Draç kazasında Mehmet adlı bir kişi fesatlık çıkararak hırsızlık yaptığı merkeze bildirilmiş ve gelen cevapta bu kişiye ceza olarak Donanma-i Hümayun geldiğinde küreğe verilmesi emredilmiştir.⁶⁹³ 1568 yılında ise Ohri'de bir kişi nikâhlandığı bir zimmî kızı İlbasan'a götürerek satma eyleminde bulunmuş ve aynı zamanda yandaşlarıyla köyden bir kişinin evini basarak yağmada ve adam yaralamada bulunmuşlardır.⁶⁹⁴ Adam yaralama suçunda kişinin durumuna göre para cezası uygulanmıştır.⁶⁹⁵ Gönderilen hükümde suçlu olan bu kişinin davası görülüp üzerinde sabit olan haklar sahiplerine verildikten sonra ek olarak Rodos'a sürülmesi istenerek aynı zamanda sürgün cezasına da çarptırılmıştır.⁶⁹⁶

Bir kişinin suçlu olarak nitelendirilebilmesi için şahitlerle beraber bu suçun kişinin üzerinde olduğuna dair tespit edilmesi gerekirdi. Gönderilen hükümlerde bu hususa dikkat edildiğini "*arz olunan husûslardan üzerlerine Şer'ile sâbit olanları*"⁶⁹⁷ ifadesinden anlamaktayız. Suç işleyen kişinin suçu sabit olduktan ve davası görüldükten sonra kanunlara göre cezai işleme geçilirdi. Sancaklarda işlenen suçlarda devlet gönderdiği hükümlerde bu hususlar üzerinde durup her seferinde suçlunun kanun üzere yargılanmasını emretmiştir.

⁶⁸⁷ 5 MD. h. 303, s. 222.

⁶⁸⁸ 5 MD. h. 207, s. 164.

⁶⁸⁹ 5 MD. h. 207, s. 164.

⁶⁹⁰ 5 MD. h. 207, s. 164.

⁶⁹¹ 6 MD. h. 1081, s. 143.

⁶⁹² 6 MD. h. 1081, s. 143.

⁶⁹³ 5 MD. h. 1489, s. 803-804.

⁶⁹⁴ 7 MD. h. 2504, s. 276-277.

⁶⁹⁵ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, Kanuni Devri Kanunnameleri, 4. Kitap I. Kısım*, s. 299.

⁶⁹⁶ 7 MD. h. 2504, s. 276-277.

⁶⁹⁷ 3 MD. h. 1353, s. 599.

Osmanlı Devleti için devlet idaresinde en temel koşul düzen ve bağlılıktır. Merkezden pek çok bölgeye hükmedilirken atanan beylerbeyi, sancakbeyleri, kadılar, dizdarlar ve daha niceleri hükümdar adına en yetkili kişi unvanını taşımaktadır. Fakat bazı bölgelerde dönem dönem düzenin bozulduğunu ve sistemin dışına çıkıldığını görüyoruz. 1565 yılında İşkodra’da vuku bulan bir olayda sancakbeyi ve dizdar adına sahte belgeler düzenlenerek, devletin bürokratik yapısına karşı faaliyetler yürütülmek istenmiştir.⁶⁹⁸ Ali oğlu Mehmet adına bir kişinin, dizdar ve sancakbeyi adına sahte arzlar düzenleyerek sahtecilik olaylarına karıştığı yapılan bir aramada ortaya çıkmıştır. Hükümde ifade edildiği üzere üzerinden 9 adet arz müsveddesi çıkan Ali oğlu Mehmet’in bu işi tek başına yapmadığını, hükümde adı geçen ve bu olaya şahitlik yapan iki yoldaşından anlamaktayız. Bu olaya baktığımızda bu dönem içerisinde üç kişilik bir çete oluşturulmuş ve halk bu yolla kandırılmak istenmiştir. Olayı açığa çıkararak İşkodra beyi ve kadısı durumu merkeze mektup yazarak bildirmiştir. Böyle bir suça devletin idaresine sahtecilikle karışmak isteyenlere karşı sessiz kalmayacak olan padişah verdiği emirle bu kişilerin acilen yakalanarak merkeze gönderilmesini istemiştir. Hükümde geçen *“yarar âdemlere koşup Südde-i Sa’adetime gönderesin. Göre ki kuvvetle gaybet itdirmekden hazer eylesin”*⁶⁹⁹ ifadeleriyle bu kişiler gönderilirken, yarar âdemden kastedilen bölgede bulunan görevlilerin aracılığıyla kaçmalarına müsaade edilmeden merkeze ulaştırılmalarıdır. Burada bir yandan ihmal göze çarparken, bir yandan da işlenen suç cezasız bırakmayarak düzenin devamlılığını sağlamak isteyen bir merkezi otorite görülmektedir. Her dönemde olduğu gibi belli dönemlerde ortaya çıkan bu suçlarda devletin uyguladığı politikada göze çarpan en önemli husus adalettir. Osmanlı’da bir suçun cezası verilmeden önce o suçun kesin sabit olduğu bilindikten sonra cezalandırma işlemi uygulanmaktadır. Hükümde geçen *“zıkr olunan bu hususlar üzerine şer’le sabit ve zahir olmuşsa”*⁷⁰⁰ ifadeleriyle kesinliğe verilen önem gösterilmektedir. Osmanlı Devleti’nde suçlu görülen bir kişinin suçlu olarak nitelendirilmesinde şahitlik esas alınmıştır. Pek çok hükümde şahitler ile sabitse denilerek suçun cezası verilmeden önce ispatlanması uygun görülmüştür. İslam hukukunda da bir suçun ispatlanmasında şahitlik kavramının önemi büyüktür. Belirli niteliklere sahip olması gereken şahitliğin temelde iki boyutu esas alınmıştır; bunlardan birincisi olay ya da hukuki işlem gerçekleşirken ona şahit olmaktır, ikincisi ise çağırıldığında olay ya da işleme ait bilgisini

⁶⁹⁸5 MD. h. 722, s. 434-435.

⁶⁹⁹5 MD. h. 722, s. 434-435.

⁷⁰⁰5 MD. h. 722, s. 434-435.

mahkemede açıklamasıdır.⁷⁰¹ Osmanlı'da bu uygulamaya dikkat edildiğini ele aldığımız 722 No'lu hükümden anlamaktayız.

Yine aynı tarihte İlbasan Beyi'ne gönderilen hükümde Draç azepler ağalığı görevinin sahtecilikle alındığını görmekteyiz. Buna göre Mehmet isminde bir kişi Draç azepler ağalığını sahte arz düzenleyerek kendi üzerine almıştır.⁷⁰² Başka bir hükümle yine İlbasan'da kale gedikleriyle ilgili sahtecilik olayları vukua gelmiştir. İlbasan beyine gönderilen hükümde haksız yere hisar gediklerinin alınarak sahte arzlarla beratlar çıkarılarak sürekli bir sahtecilik olayının yaşandığını görmekteyiz.⁷⁰³ İlbasan kalesinde Nasuh adlı kişi kadı ve dizdar adına sürekli sahte belgeler düzenlemekte olduğu gibi bu belgelerin elinde olduğu bildirilmiştir. Bunun üzerine durumdan haberdar olan devlet bu kişinin elindeki belgelerle dikkatli bir şekilde ellerinden geçirilmeden merkeze ulaştırılmasını emretmiştir.⁷⁰⁴ Sahtecilik yapan bu kişileri devlet oldukları bölgeden alarak merkeze gönderilmelerini emretmekte ve bu olayların meydana geldiği yerdeki halkın mağduriyetini önlemeye çalışmaktadır. İşkodra bölgesinde İşkodra kalesi neccarlığına ait sahte berat yazıldığı tespit edilmiş ve bu kişinin derhal merkeze gönderilmesi emredilmiştir.⁷⁰⁵ Devlet yapılan bu sahtecilik işlemlerine bazen de cezai işlem olarak küreğe verme cezasını uygulamıştır. 1565 yılında İlbasan beyine gönderilen hükümde; Peklin kethüdasının vefatı üzerine yerine tayin edilen Hüseyin adlı kişinin beratı ulaştırılırken Hasan adında bir kişi bu beratı eline geçirmiştir.⁷⁰⁶ Bunun üzerine Hasan adındaki şahıs sahtecilik eyleminde bulunarak Hüseyin'e tayin edilen bu görevi kendi adına belgede düzenlemiştir.⁷⁰⁷ İlbasan neferlerinin bu durumu şikâyet etmesi ve davacı olması üzerine durum açığa çıkmış ve bu kişiye cezai işlem olarak kürek cezası verilmesi için merkeze dikkatli bir şekilde kaybettirilmeden ulaştırılması emredilmiştir.⁷⁰⁸ Osmanlı Devleti donanmasına kürekçi temininde bulunurken suç işleyen kişilere ceza olarak verilmesine karşılık bir uygulama geliştirmişti. İşkodra bölgesinde 1568 yılında sancakbeyi ve dizdar adına düzenlenen sahte arzlarda bunu yapan kişiye kürek cezası verilmiştir. Mehmet bin Ali adındaki kişi sancakbeyi ve dizdarı adına düzenlenen sahte belgelerle başkalarını

⁷⁰¹ Yaman ve Çalış, s. 130.

⁷⁰² 5 MD. h. 202, s. 160.

⁷⁰³ 5 MD. h. 439, s. 299.

⁷⁰⁴ 5 MD. h. 439, s. 299.

⁷⁰⁵ 3 MD. h. 1389, s. 615.

⁷⁰⁶ 5 MD. h. 307, s. 223-224.

⁷⁰⁷ 5 MD. h. 307, s. 223-224.

⁷⁰⁸ 5 MD. h. 307, s. 223-224.

kandırmıştır.⁷⁰⁹ Sahte evrak düzenleyerek ve bu şekilde hem devleti hem de halkı kandıran kişilere kürek cezası dışında bazen de hapis cezası verilmiştir. İlbasan bölgesinde sahte arzla dizdarlık yapan iki kişinin tespit edilmesi üzerine bu kişilere hapis cezasının verilmesi emredilmiştir.⁷¹⁰ Yine aynı yılda İlbasan sancağında sahte belgelerle tımar tevcihi yapılmıştır.⁷¹¹ İlbasan'da 6 bin akça tımarı olan Hüseyin adlı kişi para karşılığında sahte evrak düzenleyerek bölgeden halka tımar tevcihi yapması üzerine bu kişinin yakalanarak hapsedilmesi ve sonrasında gelecek olan emre göre hakkında cezai işlemin uygulanması belirlenmiştir.⁷¹²

⁷⁰⁹ 7 MD. h. 942, s. 473.

⁷¹⁰ 3 MD. h. 890, s. 395-396.

⁷¹¹ 7 MD. h. 1957, s. 389-390.

⁷¹² 7 MD. h. 1957, s. 389-390.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ASKERİ YAPI

4.1 TIMARLI SİPAHİLER

Osmanlı Devleti'nde tımar sistemi bir askeri teşkilat olmasının yanı sıra devletin kurduğu, geliştirdiği vergi sistemi, toprak idaresi ve eyalet yönetiminde en temel faktörü oynayan kurum olmuştur.⁷¹³ Bu sistem sayesinde devlet bir yandan toprağı işlerken bir yandan da ordusunun savaşlardaki asker ihtiyacını karşılamıştır.⁷¹⁴ Tımar sistemine ait ilk örnekler Orhan Bey dönemine kadar uzanmakta ve Osman Gazi zamanında daha çok yurtluk verilme olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷¹⁵ Bu sistemin kurulmasında öncelikle fethedilen yerlerin sayımı yapılarak her türlü gelir kaynakları hesap edilmiştir ve bu sayıma tahrir denilmiştir.⁷¹⁶ Bu bakımdan yapılan tahrirlerde her türlü gelir kaynaklarının eksiksiz tayin ve tespit edilmesi, tımar sisteminin mükemmel bir şekilde işleyebilmesi ve ayakta kalabilmesi açısından en önemli araç olmuştur.⁷¹⁷ Bölgelerin sayım işlemleri yapıldıktan ve gelir kaynakları tespit edildikten sonra sıra tımar tevzi işlemine gelmektedir. 23 Ekim 1568 yılında İşkodra bölgesinde yapılan tahrir sonrasında tımar sahibi olanların yaftelerinin verilmesi emredilmiştir.⁷¹⁸ Yapılan bu tahrirler sonucunda gelirler çeşitli büyüklükte dirliklere ayrılmıştır.⁷¹⁹ Dirlik denilen bu gelirler ise has, zeamet ve tımar olarak üçe ayrılır.⁷²⁰ Bir dirliğin yıllık geliri eğer 3000 ile 20.000 arasında ise buna tımar,⁷²¹ 20.000 ve 100.000 arası

⁷¹³ Halil İnalçık, "Osmanlı Tımar Rejimi ve Sipahi Ordusu", *Türk Kültürü Dergisi*, 1972, s. 758.

⁷¹⁴ Abdülkadir Özcan, "Osmanlı Askeri Teşkilatı" Güler Eren (ed.). *Osmanlı 6 Teşkilat* içinde (551-558), 1. Baskı. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 553.

⁷¹⁵ Halil İnalçık, "Tımar", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, c. 41, s. 168.

⁷¹⁶ İnalçık, "Osmanlı Tımar Rejimi ve Sipahi Ordusu", s. 758.

⁷¹⁷ Barkan ve Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, s. 5.

⁷¹⁸ 7 MD. h. 2342, s. 192.

⁷¹⁹ Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 79.

⁷²⁰ Özcan, "Osmanlı Askeri Teşkilatı", s. 553.

⁷²¹ M. Tayyip Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Tımar ve Zeamet Tevcihi İle İlgili Fermanları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 1967, c. XVII, S. 22, s. 35.

olana zeamet ve son olarak 100.000 ve üstü olanlara ise has denilmektedir.⁷²² Bu gelirler karşılığında ise tımar sahibi olanlar her 3000 akça için 1, zeamet ve has sahibi olanlar her 5000 bin akça için 1 cebelü denilen atlı askeri devlet için her yıl yetiştirir.⁷²³ Cebelü denilen bu askerler ait olduğu sipahinin para ile satın aldığı veyahut savaşlarda esir ettiği kölelerdir.⁷²⁴ Aynı zamanda cebelüler tam teçhizatlı askerlerdir⁷²⁵ ve bu terim Fatih Sultan Mehmet kanunnamesinde yer almaktadır.⁷²⁶ Tımar sahiplerinin dirliklerinin bulunduğu yerlerde oturma zorunluluğu olduğu gibi⁷²⁷ sefer sırasında çağrıldıklarında da katılmaları zorunlu idi. 24 Aralık 1565 tarihinde Avlonya sancakbeyine gönderilen hükümde ilkbaharda sefere çıkılacağı haberi beylere gönderilmiş ve kendilerine bağlı tüm alaybeyleri ile zeamet ve tımar sahiplerinin tam teçhizatlı olarak cebelüleriyle hazırlanmaları emredilmiştir.⁷²⁸ Tımarlı sipahilerin bağlı olduğu ilk amiri sancakbeyidir ve sonra sırasıyla alaybeyi, çeribaşılar, bayrakdarlar, çavuşlar gelmektedir.⁷²⁹ Devlet sefere çıkma haberini beylerbeyine⁷³⁰ sonrasında sancakbeyine⁷³¹ ve son olarak alaybeyleri vasıtasıyla tımarlı sipahilere bildirir.⁷³² Böylelikle tımarlı sipahiler alaybeylerinin onlarda sipahileriyle kendi sancakbeyinin ve hepsi eyalet valisi olan beylerbeyinin kumandası altında sefere giderlerdi.⁷³³ Haberi alan tımarlı sipahiler ise sefere katılma ve hazırlıklarını yapmak zorundadır. Cebelüleri ile savaş aletlerini eksiksiz hazırlayıp sefer emri geldiğinde zamanında istenilen mevkide gecikmeden bulunmaları mecburidir. Söz konusu savaş aletleri veya cebelünün her türlü yeme içme ihtiyaçları bağlı olduğu sipahisine aittir.⁷³⁴ 29 Aralık 1564 yılında ise İlbasan sancakbeyine gönderilen hükümde tımarı 5 binden yukarı olan sancak sipahilerinin derya seferine hazırlanmaları için emir gönderilmiştir.⁷³⁵ Kendilerine lazım olacak savaş aletlerinin

⁷²² Coşkun Üçok, “Osmanlı Devleti Teşkilâtından Tımarlar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c.1, S. 4, 1944, s. 536.

⁷²³ Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılar'da Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s. 48.

⁷²⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 568.

⁷²⁵ İnalçık, “Osmanlı Tımar Rejimi ve Sipahi Ordusu”, s. 764.

⁷²⁶ Niciora Beldicaenu, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devletinde Tımar*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 1. Baskı, Ankara: Teori Yayınları, 1985, s. 90.

⁷²⁷ Gökbilgin, “Kanuni Sultan Süleyman'ın Tımar ve Zeamet Tevcihi İle İlgili Fermanları”, s. 35.

⁷²⁸ 5 MD. h. 701, s. 424-425.

⁷²⁹ Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 80.

⁷³⁰ 5 MD. h. 701, s. 424-425.

⁷³¹ 5 MD. h. 701, s. 424-425.

⁷³² 6 MD. h. 570, s. 325-326.

⁷³³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 569.

⁷³⁴ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I*, s. 105-106.

⁷³⁵ 6 MD. h. 570, s. 325-326.

sipahilerin kendileri tarafından temin edilmesi gerektiği dahi yazılmıştır.⁷³⁶ Devlet sefer sırasında asker yükümlülüğünü tımarlı sipahilerle karşıladığı gibi sefer için gerekli olan malzemeleri de onlar vasıtası ile temin etmektedir. 25 Ocak 1560 tarihinde Kaptan Piyale Paşa'ya gönderilen hükümde tımarlı sipahilerin sefer için hazırlanmaları ve mühimmatlarını tam teçhizatlı eksiksiz bir şekilde hazırlamaları emredilmiştir.⁷³⁷ Aynı zamanda Kaptan Piyale Paşa'nın belirlediği noktada buluşarak sefere katılmaları gecikmenin veya katılmamanın özrünün olmayacağı da yazılmıştır.⁷³⁸ Ortak bir nokta belirlenerek burada toplanılır ve toplanılan yerde aynı zamanda sipahilerin yoklaması da alınır.⁷³⁹

Sefere katılmama durumu olduğunda ise cezai işlem olarak dirliklerin alındığını görmekteyiz. Mazeretsiz bir şekilde geciken veya katılmayan olduğunda asla özürlerinin geçerli olmayacağı bildirilmiş ve dirliklerin ellerinden alınacağı belirtilmiştir.⁷⁴⁰ Yine aynı şekilde sefere katılmayan tımar sahiplerinin katılmadıkları kesinleştikten sonra tımarlarının alınmasının yanı sıra hapis cezası uygulanmıştır.⁷⁴¹ 19 Temmuz 1565'te Avlonya sancağında 21.800 akçelik zeameti bulunan Murat Bin Yusuf hakkında bir takım iddialar ortaya atılmıştır. Buna iddialara göre padişah tarafından tımar verilmediği halde babası hayatta iken sahtecilikle tımar sahibi olup hatta zeamete yükselmiş ve seferlere katılmamıştır.⁷⁴² Bu durumun araştırılması için alaybeyisi, çeribaşısı ve sancak sipahilerine sorularak ve ortaya atılan iddialar doğru ise beratların alınması emredilmiştir.⁷⁴³ Tımarını terk edip hizmetini ihmal eden, seferlerde kendi gitmediği halde kardeşini veyahut belirlediği bir kişiyi gönderse dahi görevinden uzaklaştırılır tımarı elinden alınır.⁷⁴⁴

Bunun dışında ise dirliklerin alınma konusunu sipahilerin karıştıkları bazı suçlarda görmekteyiz. Avlonya sancağında Premedi nahiyesinde 7.798 akçe tımarı olan Barak, İşkodra sancağında İpek nahiyesinde Gürivik-i Küçük nam karyeden 3 bin akçe tımarı olan Hüseyin oğlu Pir Ahmet, Avlonya sancağında Ergiri kasrı nahiyesinde ve diğer karyelerden 3 bin akçelik tımarı olan Mehmet oğlu Mustafa gibi pek çok karyeden tımar sahipleri, bir ecnebi için yalandan sipahizade olduğuna dair şahitlik etmeleri üzerine bu kişilerin tımarlarının

⁷³⁶ 6 MD. h. 570, s. 325-326.

⁷³⁷ 3 MD. h. 732, s. 322-323.

⁷³⁸ 3 MD. h. 732, s. 322-323.

⁷³⁹ 5 MD. h. 426, s. 291-292.

⁷⁴⁰ 6 MD. h. 570, s. 325-326.

⁷⁴¹ 6 MD. h. 1458, s. 348.

⁷⁴² 6 MD. h. 1463, s. 350.

⁷⁴³ 6 MD. h. 1473, s. 355-356.

⁷⁴⁴ Beldicaenu, s. 67.

alınması emredilmiştir.⁷⁴⁵ Üzerlerinde tımar olmayanlara da 3 yıl boyunca verilmemesi kararlaştırılmıştır.⁷⁴⁶

Bir tımar sahibi vefat ettiğinde eğer savaşta öldüyse ve tımarı 10 binden yukarı ise çocuklarından birine 4 bin diğerine 3 bin akçalık tımar bağlanır.⁷⁴⁷ Yine aynı şekilde savaşta değil de evinde ölen tımar sahiplerinin ise tımarları çocukları arasında paylaşılır.⁷⁴⁸ Varisi olmayan tımar sahiplerinin vefat etmesi durumunda ise tımarı bölgede ihtiyacı olan kişiler arasında bölüştürülmektedir.⁷⁴⁹ 11 Aralık 1564 tarihinde İşkodra kalesi muhafızlarından varissiz ölenlerin tımarlarının paylaşılması konusunda İşkodra sancakbeyi mektup göndererek bu kişilerin tımarlarının varisi olmadığından hisarda bulunan erenlerin kendi oğullarına ve hizmetkârlarına verdiğini bu durumun kanuna uymadığını ve bölge halkının bu tımarlara ihtiyacı olduğunu bildirmiştir.⁷⁵⁰ Burada verilen kararlar varissiz ölenlerin tımarlarının bölgede ihtiyaç sahiplerine dağıtıldığını görmekteyiz.⁷⁵¹ Tımarın bir başka kolu ise asker yetiştirme dışında kale komutanlarına oradaki askerlere tevcih edilen askeri tımarlardır.⁷⁵² 11 Ekim 1568'de Delvine'de bulunan Neviçe kalesinin askerlerine tahrirden sonra tevzi sırasında havass-ı hümayuna yaramayan kısımlardan tımar tevcih edilmesi buyrulmuştur.⁷⁵³

Tımarlı sipahiler sefer olmadığı zamanlarda ise bölgelerinde güvenliği sağlamakla yükümlü idiler.⁷⁵⁴ Sınırlarda beklemek gerektiği zamanlarda ise her sancak sipahisi beşer onar adam seçerek harçlıkçı ismiyle tımarların hâsılatından kendilerine harçlık almak üzere bu görevi ifa etmektedirler.⁷⁵⁵ 8 Aralık 1559 tarihinde Avlonya, İlbasan, İşkodra ve Delvine'de harçlıkçılar belirlenip tayin edilmiştir.⁷⁵⁶ Adriyatik bölgesinde sınırlarda bulunan bu sancaklarda düşman saldırılarından toprakların korunması için tımarlı sipahilerin rolünü görmekteyiz.

Tımarlı sipahiler sadece bağlı oldukları bölgeleri korumakla görevlendirilmemiş gerekli görüldüğünde başka bölgelere de ek kuvvet olarak gönderilmişlerdir. Bu hususta özellikle

⁷⁴⁵ 6 MD. h. 1185, s. 203.

⁷⁴⁶ 6 MD. h. 1185, s. 203.

⁷⁴⁷ Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılar'da Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s. 48.

⁷⁴⁸ Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılar'da Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s. 48.

⁷⁴⁹ 6 MD. h. 505, s. 289.

⁷⁵⁰ 6 MD. h. 505, s. 289.

⁷⁵¹ 6 MD. h. 505, s. 289.

⁷⁵² Beldicaenu, s. 43-44.

⁷⁵³ 7 MD. h. 2247, s. 141.

⁷⁵⁴ İnalçık, "Osmanlı Tımar Rejimi ve Sipahi Ordusu", s. 763.

⁷⁵⁵ Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Tımar ve Zeamet Tevcihi İle İlgili Fermanları", s. 36.

⁷⁵⁶ 3 MD. h. 559, s. 246-248.

Tımışvar ve Budin taraflarına gönderilen tımarlı sipahilere hükümlerde rastlamaktayız. Osmanlı Devleti XVI. yüzyılda siyasi, askeri, ekonomik bakımdan dünyanın en güçlü devletlerinden biridir. Avrupa'daki fetihlerle beraber Osmanlılar güçlerine güç katmışlardır. Bu fethedilen yerler arasında dönemin güçlü krallığı Macaristan'da vardır. Macaristan'ın fethi ile Osmanlılar Avrupa'daki tek hâkim gücün kendileri olduklarına inanmakta ve bu inancı yürütülen devletlerarası ilişkilerde ortaya koymaktadırlar. Osmanlılar fetihlerle Avrupa'nın içlerine ilerlemeye devam ettikçe, Avrupa'da bu ilerleyişi durdurmak için karşı önlemler almaktadır. Bunların en başında ise ani baskınlar ya da planlı baskınlar gelmektedir. 1565 yılında Tımışvar bölgesinde bir köprü üzerinde yapılan muharebe ve düşmanın durumu hakkında bilgilerin merkeze ulaştırıldığını görmekteyiz.⁷⁵⁷ Gönderilen hükümde muharebe hakkında bilgi verildikten sonra Tımışvar beylerbeyinin Kıransa suyunun tarafına geçerek Kısım köyünde yapılacak olan kalenin inşasına oradaki askerlerin izin vermedikleri yazılmıştır.⁷⁵⁸ Buna ilaveten Tımışvar beylerbeyi bu kalenin baharda yapılabileceğinden bahsetmektedir. Cevap olarak yazılan kısımda padişah kesinlikle bölgenin terk edilmemesini ve düşman saldırısı ihtimali ortadan kalkana kadar askerleriyle beraber bölgede durulmasını emretmiştir. Buna ek olarak ise yardımcı kuvvet olarak İşkodra sancakbeyinin ve sipahilerinin gönderildiği bilgisine ulaşmaktayız.⁷⁵⁹ Burada devletin saldırılarda ihtimali dahi değerlendirip önlem almakta olduğunu görmekteyiz. Bir bütün olarak yönetilen devlet aynı zamanda Avrupa'da gerçekleşen bir olayda gerektiği zaman Adriyatik'te olan sancakbeylerini ve tımarlı sipahilerini yardımcı kuvvet olarak göndermiştir. Özellikle bu bölgede olan saldırılarda İşkodra beyi yardımcı kuvvet olarak gönderilmiştir.⁷⁶⁰ 1571 yılına gelindiğinde ise bu bölgede saldırıların devam ettiğini görmekteyiz. Vidin beyine gönderilen hükümde Vidin beyi ve tımarlı sipahileri İşkodra taraflarına yardım için görevlendirildiklerinde Tımışvar bölgesinde düşman saldırısı çıkması üzerine Alacahisar sancakbeyinin ve tımarlı sipahileriyle ortak bir yerde toplanıp Tımışvar üzerine giderek hizmette bulunmaları emredilmiştir.⁷⁶¹

⁷⁵⁷5 MD. h. 426, s. 291-292.

⁷⁵⁸ 5 MD. h. 426, s. 291-292.

⁷⁵⁹ 5 MD. h. 426, s. 291-292.

⁷⁶⁰ 5 MD. h. 426, s. 291-292.

6 MD. h. 801, s. 449.

12 MD. h. c. 4, s. 34-35.

⁷⁶¹12 MD. h. 276, 327, s. 214-244.

Bu hükümlerde bir düşman saldırısına karşı bölgede gerçekleşen askeri ve idari işbirliğini görmekteyiz. Gerektiği zamanlarda yardımcı kuvvet olarak başka bölgeye gönderilen sancak askerleri olduğu gibi aynı dönemde o sancağa gerçekleşme ihtimali olan saldırıda ise başka bölgeden takviye gönderilmektedir. Sancakbeylerinin istihbaratlarının kuvvetli olduğu ve bölgelere gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı dikkatli araştırma içinde oldukları anlaşılmaktadır. Osmanlılar büyük bir hassasiyetle uyguladıkları stratejilerle ve devlet politikalarıyla toprak bütünlüğünün korunmasına ve sağlanmasına her dönem önem vermişlerdir.

4.2 GERİ HİZMET KITALARI

Eyaletlerin askeri teşkilatından olan tımarlı sipahiler ve kale muhafızları dışında ordunun geri hizmetinde kullanılan ve destek birimi olarak adlandırılan yaya, müsellemler, akıncı, tatarlar askerleri gibi gruplar bulunmaktadır.⁷⁶² Devletin ilk askeri kuvvetlerini oluşturan yaya ve müsellemler XV. yüzyılın ortalarına doğru savaş meydanlarından çekilerek geri hizmette kullanılmaya başlamışlardır.⁷⁶³ Yayalar Anadolu'da belirlenen sancaklardan toplanmış ve Rumeli'den toplananlara ise Yörük denmiştir.⁷⁶⁴ Geri hizmette kullanıldığı alanlarda barış zamanlarında kalelerde, maden ocakları, tersanelerde, savaş sırasında ise ordunun geçeceği yolları açma, hendek kazma, top, gülle ve cephedeki askere zahire taşımada kullanılmışlardır.⁷⁶⁵ Adriyatik bölgesinde ise yayalar kalelerde nöbetçilik hizmetinde bulunmuşlardır.⁷⁶⁶ Savaş zamanında ve düşman saldırısında müsellemler yardımcı kuvvet olarak gönderilmiştir. 6 Nisan 1571 tarihinde düşmanların ittifak ederek Donanma-i Hümayun'la savaş kararı alması haberi üzerine Vezir Pertev Paşa kumandasında çıkartılacak olan donanmaya diğer kuvvetlerin yanında müsellemlerin de hazırlanması ve donanma geldiği vakit katılmaları emredilmiştir.⁷⁶⁷ Yine 22 Nisan 1572 tarihinde düşmanın İşkodra - Mora arasında ve Venedik - Mesine'de faaliyetleri sonucunda Rumeli'deki bazı sancakbeylerine

⁷⁶² "Osmanlı Yer Adları: I, Rumeli Eyaleti (1514-1550)" s. 15-16.

⁷⁶³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 570.

⁷⁶⁴ Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s. 49.

⁷⁶⁵ Özcan, "Osmanlı Askeri Teşkilatı", s. 554.

⁷⁶⁶ 7 MD. h. 1539, s. 183.

⁷⁶⁷ 12 MD. h. 394, s. 281-282.

görevler gitmiş ve Çirmen beyinin müsellemlerinin yüz tanesi güherçile, yüz tanesi ise koyun hizmetine tayin edilmiştir.⁷⁶⁸

Akıncılar ise Osmanlı Devleti'nde hafif süvari kuvveti olup genelde sınırlarda bulunurlar ve sınırlar genişledikçe sınır bölgelerinde teşkil ederler.⁷⁶⁹ Görevleri arasında ordunun keşif hizmetini görme, düşman sınırlarındaki araziye keşfederek yol açma, ordunun geçeceği yerlerdeki tarım ürünlerini emniyet altına alma, elde edilen esirlerden düşmanın vaziyetini öğrenme ve nehirlerin geçitlerini tayin ile köprü kurma gibi yükümlülükleri vardır.⁷⁷⁰ Azak ve Özi taraflarında düşman hareketliliği sırasında Çirmen beyine gönderilen hükümde askerleriyle Silistre beyine katılması emredilmiş ve aynı hüküm İşkodra beyine gönderilerek Vulçitrın beyinin ise akıncıların yardımlarıyla katılması emredilmiştir.⁷⁷¹ Akıncılar aynı zamanda yardımcı kuvvet olarak kullanılmış ve başka bir tarihte Preveze kalesinin muhafazası için yine İnebahtı'da Turhan Bey'e bağlı akıncıların sefere hazırlanmaları emredilmiştir.⁷⁷²

Son olarak geri hizmette kullanılan tatarlar ise yaya ve müsellemler gibi vazife görmektedirler.⁷⁷³ 22 Nisan 1572 tarihinde Avlonya ve Delvine beyine Polya tarafına geçecek olan 60 bin tatar ve akıncılar için oralardaki at gemilerini tamir ettirerek hazır etmeleri emredilmiştir.⁷⁷⁴ Tatar ve akıncılara ise gidecekleri olan yerlerde yol üzerindeki köylerde bulunan halkın can ve mallarına yönelik herhangi bir zarar gelmemesi için gereken tedbirleri almaları emredilmiştir.⁷⁷⁵

4.3 KALE MUHAFIZLARI

Osmanlı Devleti hudutlarında sınır güvenliğini sağlamak ve sınırlarını düşman saldırılarından korumak için kaleleri olduğu gibi olmayan yerlerde de kale inşa etmiştir.⁷⁷⁶ Adriyatik bölgesinde Avlonya, İşkodra, İlbasan, Draç ve Delvine'nin sancak ve kazaları sınır bölgelerini

⁷⁶⁸ 12 MD. h. 1194, s. 262.

⁷⁶⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 572.

⁷⁷⁰ Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılar'da Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s. 50.

⁷⁷¹ 3 MD. h. 1054, s. 467-468.

⁷⁷² 6 MD. h. 1428, s. 331-332.

⁷⁷³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 571.

⁷⁷⁴ 12 MD. h. 1187, s. 258.

⁷⁷⁵ 12 MD. h. 1187, s. 258.

⁷⁷⁶ Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 84.

teşkil etmesinden ötürü buralarda kaleler inşa edilmiştir. Bu kalelere İşkodra kalesi,⁷⁷⁷ Avlonya kalesi,⁷⁷⁸ Delvine sancağı kaleleri,⁷⁷⁹ Draç kalesi,⁷⁸⁰ Ergiri kalesi,⁷⁸¹ İlbasan Kalesi,⁷⁸² Leş kalesi⁷⁸³ ve daha birçok kaleler örnek verilebilir. Kalelerde yeniçeriler, topçular, azepler⁷⁸⁴ cebeci, tüfekçi, süvari olmak üzere askeri kuvvetler bulunmaktadır.⁷⁸⁵ Sınır güvenliğinde kalelere oldukça önem verilmiş ve bu sebepten bazı kaleler inşa edildiği gibi bazılarında yıkılmasına karar verilmiştir. Yıkım konusunda karşımıza ele geçirilen kalelerin düşman tarafından kullanılmaması için yıkım emrinin verilmesi çıkmaktadır. Buna sebep olarak sürekli askeri güç bulundurmanın yükümlülüğünden kurtulmak ve yeni fethedilen kalelerde bölgedeki kişilerle yapılabilecek ittifakın önüne geçilmek istenmesi gösterilebilir.⁷⁸⁶ 17 Mayıs 1571 tarihinde Delvine beyi düşmanın deniz tarafından gelerek Parga kalesinin etrafını kuşatıp tamir etmeye çalıştıklarını bildirmiştir.⁷⁸⁷ Bu kalenin daha önceden yıkım emri verildiği halde neden yıktırılmadığı sorularak düşman gittiği vakit kalenin tamamının yıkılması tekrar emredilmiştir.⁷⁸⁸ Düşmanın tamir için geldiği ve buna meydan vermemek için bölgede riskli konumda olan kalenin yıktırılmasına karar verilmiştir.⁷⁸⁹ Bunun dışında ise münasip görülen yerlerde kaleler yapılmıştır. İşkodra bölgesinde halkın düşmanla münasebetleri sebebiyle kale inşa edilmek istenmiş ve böylelikle halkın iş birliği yaptığı kimselerle ilişkilerinin kesilmesi hedeflenmiştir.⁷⁹⁰ Devlet kale tamirine öncelik vermiş ve tamiri mümkün olan kalelerin yapılmasına bütçe ayırmıştır. Buna örnek olarak bir hükümde İşkodra'nın Rec köyündeki kalenin tamiri için bilgiler alınmış ve ne kadara mal olacağı sorulmuştur.⁷⁹¹ 11 Nisan 1571 tarihinde Avlonya kalesine yıldırım düşmesi sebebiyle hisar erenleri, kale azeplerinden ve köylerden adamlar alınarak tamirinin yapılması emredilmiştir.⁷⁹² Bu kale 1537'de Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle yapılmasına

⁷⁷⁷ 6 MD. h. 517, s. 295.

⁷⁷⁸ 12 MD. h. 310, s. 232.

⁷⁷⁹ 12 MD. h. 286, s. 219.

⁷⁸⁰ 12 MD. h. 130, s. 134.

⁷⁸¹ 7 MD. h. 2466, s. 257-258.

⁷⁸² 3 MD. h. 837, s. 372.

⁷⁸³ 12 MD. h. 424, s. 301.

⁷⁸⁴ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I*, s. 109.

⁷⁸⁵ Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 84.

⁷⁸⁶ Bozbora, s. 57.

⁷⁸⁷ 12 MD. h. 497, s. 341-342.

⁷⁸⁸ 12 MD. h. 497, s. 341-342.

⁷⁸⁹ 12 MD. h. 514, s. 351-352.

⁷⁹⁰ 5 MD. h. 1048, s. 596-597.

⁷⁹¹ 7 MD. h. 1776, s. 299.

⁷⁹² 12 MD. h. 310, s. 232.

başlanılmış ve sekizgen şeklinde, dört hektarlık bir sahayı kaplamakta olup içerisine büyük bir kule inşa ettirilerek toprak yerleştirilmiştir.⁷⁹³

Kale görevlileri arasında azepler önemli yer tutmaktadır. Kalelerde muhafızlık görevinde bulunan azepler⁷⁹⁴ aynı zamanda başka hizmetlerde de kullanılmaktadırlar. 6 Mayıs 1560 tarihinde İlbasan sancakbeyi çeşitli hizmette kullanmak için azeper istemiş ve bunun üzerine yeteri miktarda Avlonya, Draç azeplerinden İlbasan sancakbeyinin emrine gönderilmesi buyrulmuştur.⁷⁹⁵ Başka görev olarak karşımıza çıkan isyanlarda yardımcı kuvvet olarak gönderilmeleri çıkmaktadır. 27 Ocak 1568 tarihinde Kurveleş nahiyesinde çıkan isyanda Avlonya ve İlbasan azeplerinin yardımcı kuvvet olarak isyanı bastırmakla görevli Bayezid Beyin emrine gitmesi istenmiştir.⁷⁹⁶ Azepler dışında görevli kale muhafızlığında yeniçerilerde bulunmaktadır. Bu yeniçeriler Adriyatik bölgesinde Draç kalesinde muhafızlık görevinde bulunmaktadır.⁷⁹⁷ Kalenin muhafazası ve idaresinden sorumlu görevli ise dizdardır.⁷⁹⁸

Kale muhafızlarına gedik tımarlar tevcih edilmiştir.⁷⁹⁹ 1560 yılında İlbasan kalesi erlerinden 919 akça hisse tımara mutasarrıf olan Mehmet gediğini bıraktığından İlbasan sancakbeyi başka kişiye vermek istediğini merkeze bildirmiştir.⁸⁰⁰ 1568'de Ergiri Kalesi gediklerinin sipahileri hayatta iken hizmet etmedikleri bu yüzden oğullarına bu gediklerin verilmemesi hususunu Ergiri Kalesi muhafızları adam göndererek merkeze bildirmiştir.⁸⁰¹ Devamında Avlonya sancakbeyine gönderilen hükümde Ergiri kalesi muhafızlarından ölenlerin gedikleri oğullarına ve hizmetlilerine verildiği fakat bu kişilerin başında bulunmadıkları gibi görevlerini de yerine getirmedikleri için bu gediklerin alınıp hizmet edenlere verilmesi emredilmiştir.⁸⁰²

Kalelerde bulundurulmuş kale erleri ya da diğer isimleriyle hisar erleri kalelerin askeri gücünü temsil etmektedir.⁸⁰³ Yeni yapılan kalelerde nefer ihtiyacını devlet diğer kalelerden temin

⁷⁹³ Kiel, "Avlonya", *DİA*, s. 118-120.

⁷⁹⁴ Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılar'da Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s. 52.

⁷⁹⁵ 3 MD. h. 1079, s. 479.

⁷⁹⁶ 7 MD. h. 765, s. 386.

⁷⁹⁷ 7 MD. h. 2191, s. 112-113.

⁷⁹⁸ Yusuf Oğuzoğlu, "Dizdar", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, c. 9, s. 480.

⁷⁹⁹ Ahmet Akgündüz, "Gedik", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, c. 13, s. 541.

⁸⁰⁰ 3 MD. h. 837, s. 372.

⁸⁰¹ 7 MD. h. 2466, s. 257-258.

⁸⁰² 7 MD. h. 2534, s. 290-291.

⁸⁰³ Bozboru, s. 57.

etmiştir. 5 Temmuz 1568’de Debrî’de yapılan yeni kaleye nefer için İlbasan kalesinden bir miktar nefer tayin olmuştur.⁸⁰⁴ Aynı zamanda yapılan bu yeni kalelerden tayin olunan neferlere gediklerde verilmiştir.⁸⁰⁵ İlbasan kalesi neferlerine bu kaleye gitmeleri için emir gönderildiği halde gitmemeleri üzerine ise bu gedikler kale hizmetine yarayan bölge halkından kimselere verilmesi kararlaştırılmıştır.⁸⁰⁶

Kale muhafızları kalelerini korumakla görevli olduğu gibi başka yerlerde çıkan sorunlarda o bölgelere yardımcı kuvvet olarak gönderilmişlerdir. 15 Mart 1571’de Brez kalesi muhafazası için istenen azepler ve hisar erenlerinde gönderilecek olan erenlerin korumaya ihtiyaç olmayan kalelerden gönderilmesi emredilmiştir.⁸⁰⁷ Aynı tarihlerde Delvine sancakbeyi Gardik kalesi için Avlonya sancağı kalelerinden nefer istemiş ve bu isteğe karşı Avlonya’dan elli nefer gönderilmiştir.⁸⁰⁸ 18 Eylül 1571 tarihinde ise Neviçe kalesinin muhafazası için Görice, Bihliste ve Filorina sipahileri ve başbuğları olan Mehmet tayin edilmiş fakat Ergiri kalesinde durarak tayin edildiği kaleye uzak olduklarından gitmediklerini Delvine sancakbeyi merkeze bildirmiştir.⁸⁰⁹ Bunun üzerine derhal görevine gitmeleri gerektiği ve eğer gitmezlerse görevlerinden azledilecekleri yazılmıştır.⁸¹⁰ Zaim Mehmet görevine gittiği vakit ise devlet tarafından atanmadığı Rumeli beylerbeyi tarafından serdar olarak tayin edildiği için Görice, Bihliste ve Filorina sipahilerinin bu duruma itaat etmedikleri bildirilmiştir.⁸¹¹ Bunun üzerine bu kişilerin merkeze gönderilmesi emredilmiş ve kalenin korunmasının ihmal edilmemesi emredilmiştir.⁸¹²

4.4 BÖLGEDEN ACEMİ OĞLAN DEVŞİRİLMESİ

Acemi oğlan ocağı Osmanlı Devleti’nde yeniçeri ocağına asker yetiştirmek amacıyla kurulan bir askeri teşkilattır.⁸¹³ Rumeli’de fetihlerin artmasıyla elde edilen esir miktarının çokluğu

⁸⁰⁴ 7 MD. h. 1695, s. 258-259.

⁸⁰⁵ 7 MD. h. 2602, s. 325.

⁸⁰⁶ 7 MD. h. 2602, s. 325.

⁸⁰⁷ 12 MD. h. 175, s. 155.

⁸⁰⁸ 12 MD. h. 639, s. 417.

⁸⁰⁹ 12 MD. h. 899, s. 112-113.

⁸¹⁰ 12 MD. h. 899, s. 112-113.

⁸¹¹ 12 MD. h. 955, s. 141.

⁸¹² 12 MD. h. 955, s. 141.

⁸¹³ Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 67.

üzerine bu esirlerden faydalanabilmek için bir askeri sistem geliştirilmiştir.⁸¹⁴ Çıkarılan pençik kanununa göre çeşitli hizmetlerde kullanılmak üzere öncelikli savaş esirlerinden ve sonraları Hıristiyan tebaanın çocuklarından belirli kurallar çerçevesinde devşirmeler yapılmıştır.⁸¹⁵ Acemi oğlan ocağına alınan kişiler de bu devşirme kanununa göre devşirilmişlerdir.⁸¹⁶ Ankara Savaşı'ndan sonra Osmanlı ilerlemesi nispeten bir dönem duraksamış bu sebeple savaşıardan esir elde edilememişti ve bunun üzerine asker temini için yeni bir sistem geliştirilerek Hıristiyan tebaanın çocuklarından bir tanesinin alınması suretiyle Osmanlı hizmetinde kullanılması kararlaştırılmıştı.⁸¹⁷ Ocağa herhangi bir eğitimden geçmeden direkt olarak alınan esirlerin veya Hıristiyan çocukların meydana getirdiği sıkıntılardan ötürü ilk olarak Anadolu'da Türklerin yanına verilmeleri uygun görülmüştür.⁸¹⁸ Seçilenlerin birçoğu yeniçeri olmak üzere Anadolu'da köylülerin yanına gönderilir ve yeniçeri olacıklara acemi oğlan denirdi.⁸¹⁹ Buradaki asıl amaç alınan bu kişilere Türk İslam örfünü ve Türkçeyi öğretmektir. Devşirme usulüyle toplanan kişiler Türk ailelerin yanlarına verilip eğitimlerini gördükten sonra acemi oğlan ocağına geçerlerdi.⁸²⁰ Yeniçeri ocağına asker yetiştirmek için kurulmuş olan acemi oğlan ocağı Kadıasker Çandarlı Kara Halil ile Karamanlı Molla Rüstem'in çalışmaları sonucu ilk olarak Gelibolu'da⁸²¹ ve daha sonra İstanbul'un fethiyle beraber İstanbul'da kurulmuştur.⁸²² Anadolu'da Türklerin yanında Türk örf adetlerini öğrenip gelen devşirmeler ikinci aşama olarak askeri eğitimlerini almak için acemi oğlan ocağına alınmıştır.⁸²³ Bu ocakta eğitimlerini tamamlayan acemi oğlanların Yeniçeri Ocağı'na kabul edilip kaydedilmelerine kapıya çıkma denir ve genellikle bu kapıya çıkma süresi yedi veya sekiz yılda birdir.⁸²⁴ Acemi oğlan alınırken belirlenen kurallar çerçevesinde alımlar yapılarak genellikle Hıristiyan ailelerden 8 ile 20 yaş arası sıhhatli ve güçlü bir erkek çocuk olarak belirlenmiştir.⁸²⁵ Bu uygulama ilk olarak Rumeli'de tatbik

⁸¹⁴ Özcan, "Osmanlı Askeri Teşkilatı", s. 551.

⁸¹⁵ Abdülkadir Özcan, "Devşirme", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, c. 9, s. 254.

⁸¹⁶ Mücteba İlgürel, "Acemi Oğlanı", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988, c.1, s. 324.

⁸¹⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları 1, 3*. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 13.

⁸¹⁸ Özcan, "Osmanlı Askeri Teşkilatı", s. 551.

⁸¹⁹ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300 - 1600*, s. 84.

⁸²⁰ Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 68.

⁸²¹ Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılar'da Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s. 36.

⁸²² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 553.

⁸²³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 555.

⁸²⁴ İlgürel, "Acemi Oğlanı", *DİA*, s. 325.

⁸²⁵ Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılar'da Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s. 38.

edilmiş ve bu tatbik edilen yerlerin arasında Arnavutluk bölgesi yer almaktadır.⁸²⁶ Genel olarak Rumeli'den devşirilenler Anadolu'ya, Anadolu'dan devşirilenler Rumeli'ye gönderilmiş ve böylece olası kaçma ihtimallerinin önüne geçilmek istenmiştir.⁸²⁷ Acemi oğlanlar çeşitli hizmet alanlarında kullanılarak Acemi Ocağı ağasının kontrolü ve sorumluluğunda saray, cami, çeşme, köprü, medrese ve hastane gibi tesislerin inşaatında çalıştırılabilirdi.⁸²⁸ Saray, bostan, cami inşaatında demir işleri, simitçilerde, manavlarda, Çatalca bahçelerinde, mandıralar gibi alanlarda da kullanılan acemi oğlanlar zamanla bazı suiistimallere mahal vermişlerdir.⁸²⁹ 11 Nisan 1568 tarihinde yeniçeri ağasına gönderilen hükümde Bostancı başının gönderdiği mektupta hassa bahçeleri hizmeti için acemi oğlan lazım olduğu ve Türk üzerinde olanlardan verilirse bunların hizmet etmediklerini ve dayanamayarak kaçtıklarını bu yüzden Avlonya'dan yeni toplanan acemi oğlanlardan gönderilmesi rica edilmiştir.⁸³⁰ Bunun üzerine yeniçeri ağasına toplanan bu acemi oğlanlardan 60 tanesini bahçe hizmetine tayin ederek bostancı başına teslim etmesi emredilmiştir.⁸³¹ Bu tarihte Avlonya'dan acemi oğlan toplanmasını görmekteyiz. Avlonya'nın dışında yine bu tarihlerde İlbasan'dan, Delvine'den ve İşkodra'dan acemi oğlan toplanmıştır. Fakat Avlonya dışındaki diğer sancaklardan toplanan acemi oğlan işlemlerinde karşımıza birkaç sorun çıkmaktadır. Buralarda bölge halkı acemi oğlan toplanmasına karşı çıkmış ve toplamaya gelen memurlara saldırılarda bulunmuşlardır. 9 Şubat 1566'da İşkodra beyine gönderilen hükümde acemi oğlan toplanması sırasında oluşan saldırıdan bahsedilmektedir. İşkodra'ya bağlı İpek kazasına acemi oğlan toplamaya giden Muhammed Subaşı işlemleri yaparken bölge halkına üç kez adam göndermesine rağmen itaat edilmeyince tekrardan bu kez sancak voyvodasıyla dört yeniçeri göndermiştir.⁸³² Bunun üzerine alınan oğlanlar ile yeniçerileri basan bölge halkı oğlanları geri alarak yeniçerileri darp etmiştir. Hükümün devamında bu suçu işleyen kişilerin acilen yakalanması emredilerek haklarında gerekli işlemlerin yapılması emredilmiştir.⁸³³ Yine aynı tarihte İlbasan beyine gönderilen hükümde aynı hususu görmekteyiz. Aynı şekilde burada acemi oğlan devşirmekten dönen yeniçerilere saldırılar olmuştur. Ohri kadısından gelen

⁸²⁶ M. Tayyip Gökbilgin, *Osmanlı Müesseseleri ve Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bir Bakış*, 1. Baskı, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1977, s. 144.

⁸²⁷ Özcan, "Devşirme", *DİA*, s. 255.

⁸²⁸ İlgürel, "Acemi Oğlanı", *DİA*, s. 325.

⁸²⁹ Gökbilgin, *Osmanlı Müesseseleri ve Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bir Bakış*, s. 147.

⁸³⁰ 7 MD. h. 1258, s. 35-36.

⁸³¹ 7 MD. h. 1258, s. 35-36.

⁸³² 5 MD. h. 947, s. 543-544.

⁸³³ 5 MD. h. 947, s. 543-544.

mektupta Akhisar'dan toplanan acemi oğlanlar merkeze götürülürken Bezreşte köyü ahalisi yeniçerilere taş ve ağaçlar ile saldırarak darp etmişlerdir.⁸³⁴ Bu ahalinin daima isyan üzere oldukları ve bölge halkına dahi zarar verdikleri belirtilmiştir.⁸³⁵ Bu kişilerin yakalanarak haklarından gelinerek cezalandırılması emredilmiş diğer bölge halklarına ibret olması istenmiştir. 7 Mart 1566'da Delvine'de aynı husus karşımıza çıkmakta ve acemi oğlan toplanması sırasında bu sefer bölge halkı tüfekle ve savaş aletleriyle karşı çıkmıştır. Delvine beyine gönderilen hükümde acemi oğlan toplanmasıyla görevlendirilen Ali Subaşı mektup göndererek toplanması emredilen bölgeye gittiğinde yaklaşık iki bin kadar kişi toplama işlemine karşı çıkararak tüfek ve savaş aletleriyle üzerine yürümüşlerdir.⁸³⁶ Yine bu kişilerin yakalanarak haklarından gelinmesi ve herkese ibret olması için cezalandırılmaları emredilmiştir. Bu olayların vukua geldiği yıllar 1566 ve 1567'de İstanbul'daki acemi oğlan sayısı 7745'tir.⁸³⁷

4.5 BÖLGEDE YENİÇERİ OCAĞI MENSUPLARI

Yeniçeri Ocağı'nın ne zaman kurulduğuna dair tam tarih vermek pek mümkün olmamakla beraber ilk olarak I. Murat zamanında ocak halinde teşkil ettiği düşünülmektedir.⁸³⁸ Rumeli'de Osmanlı ilerlemesiyle orduya olan ihtiyacın artmasına paralel olarak ortaya çıkan asker temin etme sorunu I. Murat zamanında kurulan acemi oğlan teşkilatıyla sağlanmaya çalışılmış ve buna mukabil ortaya çıkan pençik kanunu ile devşirme sistemi Yeniçeri Ocağı'nın temelini oluşturmuştur.⁸³⁹ Edirne'nin fethine müteakip 1362 senesinde padişahın bir beratında iki yeniçeri isminin geçmesinden ötürü ocağın bu tarihte kurulduğu düşünülmektedir ve esas ocak olarak teşkilatın tam mükemmel hali Kanuni Sultan Süleyman devrinde tamamlanmıştır.⁸⁴⁰ Kapıkulu ordusunun en kalabalık grubunu oluşturan yeniçeriler padişahın merkezi otoritesinin temelini teşkil etmektedir.⁸⁴¹ Yeniçerilerin merkez dışındaki

⁸³⁴ 5 MD. h. 959, s. 550-551.

⁸³⁵ 5 MD. h. 959, s. 550-551.

⁸³⁶ 5 MD. h. 1197, s. 671.

⁸³⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, s. 79.

⁸³⁸ Kemal Beydilli, "Yeniçeri", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013, c. 43, s. 450.

⁸³⁹ Özcan, "Osmanlı Askeri Teşkilatı", s. 551.

⁸⁴⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, s. 145.

⁸⁴¹ Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 70.

hizmetlerinde taşrada en önemlisi kale muhafızlığıdır.⁸⁴² Adriyatik bölgesinde karşımıza Draç kalesinde görevli olan yeniçeriler çıkmaktadır.⁸⁴³ Bu hükümler yeniçerilere maaşlarının ulaştırılması ile ilgili bilgiler içermektedir. Yeniçerilerin maaşlarına ulufe veya mevacic denilmektedir.⁸⁴⁴ Bu maaşlar üç ayda bir Divan-ı Hümayun'da sadrazam huzurunda verilir⁸⁴⁵ Hizmette olan yeniçerilerin maaşları ise İstanbul'dan görevde buldukları yere gönderilir.⁸⁴⁶ Bu durumda devlet maaşların çalınması, kaybolması gibi problemlerle karşılaşmıştır. 30 Temmuz 1565 tarihli hükümde Draç kalesinde nöbetçi olan yeniçerilerin maaşları gönderilmiş olmasına rağmen Gümülcine'nin Yörü köyünde kaybolduğu yazmaktadır.⁸⁴⁷ Bunun üzerine suçluların yakalanması emredilmiş ve bundan sonraki maaş gönderimlerinde daha dikkatli davranılmıştır. Maaşlar gönderilirken yol üzerindeki kadılara ayrıca hükümler gönderilerek bu konuda dikkatli olunmasını ve emniyet tedbirlerinin alınarak güvenli bir şekilde yeniçeri maaşlarının ulaştırılması emredilmiştir.⁸⁴⁸ Yine başka bir tarihte Draç kalesinde nöbetçi olarak bulunan yeniçerilerin üç aylık maaşları gönderilirken yol üzerindeki kadılara güvenli bir şekilde maaşların ulaşması için gerekli tedbirlerin alınması hususunda hükümler gönderilmiştir.⁸⁴⁹ Yeniçeriler genellikle hudut kalelerinde üçer yıl arayla değişmek üzere görevlendirilmişler ve bu görevlendirmelerine ek olarak maaş verilmiştir.⁸⁵⁰

Yeniçerilere verilen görevler arasında acemi oğlan toplanması sırasında yardımcı olarak gönderildiklerini görmekteyiz. 9 Şubat 1566'da İşkodra sancağında acemi oğlan toplanması sırasında dört nefer yeniçeri görevlendirilmiştir.⁸⁵¹ Aynı tarihte İlbasan beyine gönderilen hükümde yeniçerilerin acemi oğlan devşirmekten dönmeleri konusundan bahsedilmektedir.⁸⁵² 11 Nisan 1568 tarihinde acemi oğlan istenmesinde gönderilen hüküm yeniçeri ağasına

⁸⁴² Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, s. 325.

⁸⁴³ 5 MD. h. 4, s. 46.

7 MD. h. 2191, s. 112-113.

7 MD. h. 1539, s. 183.

12 MD. h. 434, s. 306-307.

⁸⁴⁴ 5 MD. h. 4, s. 46.

7 MD. h. 2191, s. 112-113.

⁸⁴⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 558.

⁸⁴⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, s. 325.

⁸⁴⁷ 5 MD. h. 4, s. 46.

⁸⁴⁸ 7 MD. h. 2191, s. 112-113.

⁸⁴⁹ 12 MD. h. 434, s. 306-307.

⁸⁵⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 557.

⁸⁵¹ 5 MD. h. 947, s. 543-544.

⁸⁵² 5 MD. h. 959, s. 550-551.

yazılmıştır. Buna göre Avlonya'dan yeni alınmış olan acemi oğlanlardan isteyen Bostancı Başı'na gerekli miktarda acemi oğlanları teslim etmesi buyrulmuştur.⁸⁵³

Bu konuların dışında Adriyatik bölgesinde yeniçerilerin yardımcı kuvvet olarak gönderildiklerini görmekteyiz. 20 Eylül 1565'te İlbasan sancağı beyine gönderilen hükümdede Dukakin bölgesinde çıkan isyanda isyanı bastırmak için Dukakin sancağının askerlerinin yetmemesi üzerine İlbasan sancakbeyinden 200 nefer yeniçeri ile beraber yardıma gitmesi emredilmiştir.⁸⁵⁴ Başka tarihlerde İşkodra bölgesinde çıkan isyanda ise İşkodra beyi isyanı bastırabilmek için 300 nefer yeniçeri talep etmiştir.⁸⁵⁵ 11 Nisan 1571'de düşman donanmasının saldırısı üzerine ise Delvine beyi 500 adet yeniçeri gönderilmesini istemiştir.⁸⁵⁶ Yanya bölgesinde çıkan isyanda ise Vezir Ahmed Paşa emrinde iki bin yeniçeri ile İstanbul'dan yola çıkmıştır.⁸⁵⁷

4.6 TOP DÖKÜM FAALİYETLERİ VE GÜHERÇİLE TEMİNİ

Denizlerde varlık göstermek isteyen devletlerin düşman gemilerine karşı aldığı önlemlerin ve düzenlediği seferlerin yanı sıra güçlü bir deniz gücü için gemi inşası, top dökümü, mürettebat, iaşe sağlanması gibi kaynaklara sahip olmalıdır.⁸⁵⁸ Ateşli silahların icadıyla topun savaşlarda kullanılmaya başlanması savaşların seyrini değiştirmede en önemli etken olmuştur.⁸⁵⁹ Osmanlıların ateşli silahlarla tanışması XIV. yüzyılın ortalarına kadar inmekle beraber sabit top döküm hanenin ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmemektedir.⁸⁶⁰ Bununla beraber bilinen ilk sabit tophane II. Murat döneminde Edirne'de olduğudur.⁸⁶¹ II. Murat döneminden

⁸⁵³ 7 MD. h. 1258, s. 35-36.

⁸⁵⁴ 5 MD. h. 255, s. 191-192.

⁸⁵⁵ 3 MD. h. 718, s. 317.

⁸⁵⁶ 12 MD. h. 294, s. 224-225.

⁸⁵⁷ 12 MD. h. 316, s. 335.

⁸⁵⁸ Palmira Brummet, *Denizgücü Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi*, H. Nazlı Pişkin (çev.), 1. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009, s. 21-22.

⁸⁵⁹ Mücteba İlgürel, "Osmanlı Devleti'nde Ateşli Silahlar", Güler Eren (ed.). *Osmanlı 6 Teşkilat* içinde (605-611), 1. Baskı, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 605.

⁸⁶⁰ Salim Aydın, "Tophane", *TDV İslam Ansiklopedisi(DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, c. 41, s. 253.

⁸⁶¹ Salim Aydın, "Osmanlı Devleti'nde Ateşli Silah Sanayi ve Top Döküm Teknolojisi 1453-1566", Güler Eren (ed.), *Osmanlı 6 Teşkilat* içinde (633-645), 1. Baskı, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 634.

önce Osmanlı'da top dökümleri yapılmıştır.⁸⁶² İstanbul'un fethinden önce Edirne'de savaş meydanlarında seyyar top döküm haneleri kurularak top döküm işlemleri yapılırdı.⁸⁶³ Fatih Sultan Mehmet döneminde İstanbul'un fethedilmesi ile beraber İstanbul'da tophane-i amire açılmıştır.⁸⁶⁴ Kurulan bu tophane zamanla gelişerek içinde usta ve işçilerin çalıştığı, çok sayıda topların döküldüğü bir merkez halini almıştır.⁸⁶⁵ Böylelikle top dökümü ve kullanımı Fatih Sultan Mehmet döneminde neredeyse mükemmele ulaşmıştır.⁸⁶⁶ Osmanlı Devleti'nde kurulan bu tophanelerin dışında ihtiyaç duyulduğu halde seyyar top döküm haneleri de kurularak toplar temin edilmektedir.⁸⁶⁷ Tüm bunların dışında bir kısım eyaletlerde tophaneler bulunmaktadır.⁸⁶⁸ Adriyatik bölgesinde Avlonya ve İşkodra'da tophaneler bulunmaktadır. İşkodra'nın fethi sırasında İşkodra kalesinin etrafındaki tepelere seyyar top dökümhaneleri kurularak 11 adet top dökülmüştür.⁸⁶⁹ Zamanla gelişen top döküm ve top dökümhaneler Kanuni Sultan Süleyman devrine gelindiğine en ihtişamlı dönemini yaşamıştır. İlk olarak Kanuni Sultan Süleyman, Fatih Sultan Mehmet devrinde yapılan tophaneyi yıkarak yerine daha büyük ve daha çok topun imal edilebileceği yeni bir tophane inşa ettirmiştir.⁸⁷⁰ Yine Kanuni Sultan Süleyman döneminde Moton'un fethi için hazırlıkların yapıldığı Avlonya'da tophane kurulmuş ve 53 büyük, orta ve baş topu, 29 kayık topu ve 206 pırnkı topu dökülerek bunlardan atılmak suretiyle 3160 top taşı dökülmüştür.⁸⁷¹ Konumuzun dönemleri içinde ilk top döküm olarak karşımıza 14 Şubat 1571 tarihi çıkmaktadır. İşkodra beyine gönderilen hükümde dökülecek olan toplar için çıra ve dingil ihtiyacının olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁷² İşkodra sancağı ile sınırı olan Ülgün ve Bar kaleleri Frenklerin elinde bulunmaktadır ve bunlar çevre nahiyelerdeki halkı vergi muafiyeti bahanesiyle kendilerine tabii kılmışlardır. Bu kalelerin fethedilmesi için dökülecek olan toplar için çıra ve dingil istenmektedir.⁸⁷³ Çıranın o civarlarda bulunabileceği ve dingilin ise Samakov'dan acilen temin edilmesi gerektiği yazılmıştır. Şimdiye kadar dökülmüş olan toplar hakkında malumatın verilmesi ve bu

⁸⁶² Ayrıntılı bilgi, İdris Bostan, "XVI. Yüzyıl Başlarında Tophane-i Amire ve Top Döküm Faaliyetleri", *Halil İnalçık Armağanı I*, 1. Baskı, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2009.

⁸⁶³ Aydın, "Osmanlı Devleti'nde Ateşli Silah Sanayi ve Top Döküm Teknolojisi 1453-1566", s. 634.

⁸⁶⁴ Aydın, "Tophane", *DİA*, s. 253.

⁸⁶⁵ Aydın, "Osmanlı Devleti'nde Ateşli Silah Sanayi ve Top Döküm Teknolojisi 1453-1566", s. 634.

⁸⁶⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 562.

⁸⁶⁷ İdris Bostan, "XVI. Yüzyıl Başlarında Tophane-i Amire ve Top Döküm Faaliyetleri", s. 254.

⁸⁶⁸ Aydın, "Tophane", *DİA*, s. 255.

⁸⁶⁹ Aydın, "Osmanlı Devleti'nde Ateşli Silah Sanayi ve Top Döküm Teknolojisi 1453-1566", s. 636.

⁸⁷⁰ Aydın, "Osmanlı Devleti'nde Ateşli Silah Sanayi ve Top Döküm Teknolojisi 1453-1566", s. 640.

⁸⁷¹ Bostan, "XVI. Yüzyıl Başlarında Tophane-i Amire ve Top Döküm Faaliyetleri", s. 254-255.

⁸⁷² 12 MD. h. 22, s. 77-78.

⁸⁷³ 12 MD. h. 22, s. 77-78.

kalelerin fethi için dökülecek olan toplar için gerekli malzemelerin acilen temin edilmesi ayrıca emredilmiştir.⁸⁷⁴ Aynı gün Samakov kadısına gönderilen hükümde ihtiyaç olan bu dingillerin gelen bölükbaşına geciktirmeden ne kadar isterse verilmesi, dökülecek olan bu topların acil ve mühim olduğu bildirilmiştir.⁸⁷⁵ 4 Mart 1571'de Samakov ve Dobniçe ve Ilıca ve Üsküb kadılarına giden ikinci bir hükümde istenen dingillerin nasıl ulaştırılması gerektiği yazılmıştır.⁸⁷⁶ İlk başta bu dingillerin bir an önce İşkodra'ya ulaşması mümkün olmadığından ve bu durumun çok acil olmasından ötürü öncelikle Samakov kadısı Dobniçe'ye, Dobniçe kadısı Ilıca'ya, Ilıca kadısı Üsküb'e, Üsküb kadısının da İşkodra'ya ulaştırması için kadıların ellerinden gelenin yapılması emredilmiştir.⁸⁷⁷ 16 Mart 1571 tarihinde Samakov'da Mehmet Çavuşa gönderilen hükümde İşkodra'da dökülecek olan topların dingillerinin gönderilmesi emredildiği halde gönderilmediği yazmaktadır.⁸⁷⁸ Gecikmesinden mesul tutulan Mehmet Çavuş'a bu dingilleri acilen göndermesi emredilip eğer göndermezse görevinden azledileceği yazılmıştır.⁸⁷⁹ Topun kullanılması için dingil gerekli bir malzemedir. Yapımında kullanılan ham demir ise hükümden anlaşılacağı üzere Samakov'dan temin edilmekteydi. Samakov ise demir madenlerinin bolca bulunduğu bir kasabadır.⁸⁸⁰ Evliya Çelebi seyahatnamesinde Samakov'da demirden çok fazla aletler yapıldığı ve burada toplam 110 adet demir işleyen atölyelerin bulunduğunu kaydetmektedir.⁸⁸¹ Aynı zamanda topların döküldüğünü ve her sene Osmanlı ülkesine 8 bin araba demir gönderdiklerini yazmaktadır.⁸⁸² Burada demiri hazırlamakla görevlendirilen kişi Samakov kadısı ve bir nazırdır.⁸⁸³ Samakov kadısına gönderilen hükümde istenilen dingillerin⁸⁸⁴ gecikmesi üzerine tekrar gönderilen hükümde ise Mehmet Çavuş adında kişinin bu gecikmeden mesul tutulduğu yazmaktadır.⁸⁸⁵ 11 Nisan 1571'de İşkodra beyinin gönderdiği mektupta dökülen bu topların, dingillerin hazır olduğu ve toplar için gemilerin Zilkadenin 20'sinde - 5 Nisan'da hazır olacağı bilgisi verilmiştir.⁸⁸⁶

⁸⁷⁴ 12 MD. h. 22, s. 77-78.

⁸⁷⁵ 12 MD. h. 23, s. 78.

⁸⁷⁶ 12 MD. h. 251, s. 201.

⁸⁷⁷ 12 MD. h. 251, s. 201.

⁸⁷⁸ 12 MD. h. 203, s. 173-174.

⁸⁷⁹ 12 MD. h. 203, s. 173 – 174.

⁸⁸⁰ İnciciyan ve Andreasyan, s. 26.

⁸⁸¹ Kahraman, (hızl.). *Günüümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. 6. Kitap. c. 1, s. 146.

⁸⁸² Kahraman, (hızl.). *Günüümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. 6. Kitap. c. 1, s. 146.

⁸⁸³ İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, 1. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992, s. 121-122.

⁸⁸⁴ 12 MD. h. 23, s. 78.

⁸⁸⁵ 12 MD. h. 203, s. 173-174.

⁸⁸⁶ 12 MD. h. 293, s. 224.

Topçular ocağının tam olarak ne zaman kurulduğu bilinmemekle beraber Yeniçeri Ocağı'ndan sonra kurulduğu tahmin edilmektedir.⁸⁸⁷ Topçular ocağı; topun dökümü ve kullanılmasından sorumlu askeri teşkilattır.⁸⁸⁸ Osmanlı askeri teşkilatında topçular ocağı top dökme ve top atanlar olarak ikiye ayrılmakta olup top dökücü çıraklar tezgâhlarda yetişerek usta olmaktadır.⁸⁸⁹ Topçular ocağına seçilen erlerin güçlü ve kuvvetli olması gerekirdi böylelikle bir kısmı döküm işlemlerine ve bir kısmı da top atım işlemlerine verilmek üzere seçilirdi.⁸⁹⁰ 4 Mart 1571 tarihinde İşkodra'da dökülecek olan toplar için Semendire'den yeterli sayıda usta istenmektedir.⁸⁹¹ Semendire beyine ve kadısına gönderilen hükümde İşkodra'da dökülecek olan top yuvalağı için ustaların ve gerekli aletlerin geciktirilmeden gönderilmesi emredilmiştir.⁸⁹² 12 Mayıs 1571 tarihinde ise İşkodra'da top dökme hizmetinde bulunan topçu bölükbaşılardan Mehmet Bölükbaşı'ya gönderilen hükümde top dökme hizmetinde yanında bulunan topçu bölükbaşılar ve topçuların Vezir Ahmet Paşa ile sefere katılmaları emredilmiştir.⁸⁹³

Moton seferinin hazırlıklarının yapıldığı Avlonya'da tophane inşa edilmiş ve burada donanma gemileri için toplar dökülmüştür.⁸⁹⁴ Tophanenin daha sonraları faaliyet gösterdiği bilinmektedir. 24 Mart 1566'da gönderilen hükümde gördüğümüz üzere Avlonya sancakbeyi değiştiğinde yeni sancakbeyi görevine gittiğinde kutlamak için top atışları yapılmıştır.⁸⁹⁵

Güherçile top ve tüfekli silahlarda kullanılan barutun elde edilmesinde kullanılan etken maddelerinden biridir.⁸⁹⁶ Güherçile devlet topraklarında bol miktarda bulunmakta⁸⁹⁷ ve Adriyatik bölgesinde Avlonya'dan temin edilmektedir.⁸⁹⁸ Kara barutun en önemli maddesi olan güherçile, imparatorluk içindeki ocaklardan getirilmekteydi.⁸⁹⁹ 19 Mart 1566 yılında İlbasan beyine gönderilen hükümde Avlonya, Ohri ve İlbasan sancaklarında güherçile

⁸⁸⁷ Özcan, "Osmanlı Askeri Teşkilatı", s. 552.

⁸⁸⁸ Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 77.

⁸⁸⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 563.

⁸⁹⁰ İlgürel, "Osmanlı Devleti'nde Ateşli Silahlar", s. 606.

⁸⁹¹ 12 MD. h. 231, s. 192.

⁸⁹² 12 MD. h. 231, s. 192.

⁸⁹³ 12 MD. h. 480, s. 333-334.

⁸⁹⁴ Bostan, "XVI. Yüzyıl Başlarında Tophane-i Amire ve Top Döküm Faaliyetleri", s. 254-255.

⁸⁹⁵ 5 MD. h. 1272, s. 707-708.

⁸⁹⁶ Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, s. 170

⁸⁹⁷ Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, s. 170

⁸⁹⁸ 5 MD. h. 1299, s. 717-718.

⁸⁹⁹ Mübahat S. Küttükoğlu, "Baruthane-i Amire", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, c. 5, s. 98

işlenmeye uygun yer aranması ve güherçile işletilmesi istenmiştir.⁹⁰⁰ Ağır kış şartlarından dolayı bu yerlerde güherçile araması yapılamamış fakat Avlonya’da bir güherçile madeninin bulunduğu yazılmıştır. Bulunan bu yerden güherçile çıkarılması için gönderilen ustaların ise bu işi beceremediğinden bahsedildikten sonra güherçile çıkarmaktan anlayan Yahudi bir tüccarın varlığı gönderilen mektupta yazılmıştır. Buna ek olarak verilen cevapta Yahudi tüccarın bu madeni çıkarması istenmiş ve yanına yardımcı olması için ek bir usta daha gönderilmiştir. Devamlı çalışarak güherçile madeninin çıkarılması ve temin edilmesi emredilmiştir.⁹⁰¹ Kış şartlarında diğer sancaklarda bulunamayan güherçile madeninin Avlonya’da bulunması üzerine devlet bu konuya oldukça önem vermiştir. Barutun en temel maddesi olan ve barutla çalışan ateşli silahların yapılabilmesinde etken rol oynayan güherçilenin temini oldukça önemli olmuştur. 22 Nisan 1572’de düşmanın İşkodra taraflarında saldırı faaliyetleri sırasında Rumeli’de sancakbeylerine giden görevler listesinde Çirmen sancağı sipahilerinden yüz neferin Boğaz Hisarına güherçile hizmetine gönderilmesi emredilmiştir.⁹⁰²

4.7 GÜNEY ADRIYATİK’TE OSMANLI DENİZ KUVVETLERİ

4.7.1 Adriyatik Limanı Avlonya

1417’de Avlonya Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Bu hâkimiyetle birlikte Osmanlı Devleti Adriyatik bölgesinde önemli bir konum elde etmiş ve Avlonya bu bölgede ilk liman olmuştur. Burada tersane kurularak Osmanlı Devleti’nin Akdeniz’de ve Adriyatik’te bulunacağı seferlerde önemli bir üs noktası haline gelmiştir.⁹⁰³ 1491-1492 yıllarında Belgrat valisinin teslim olmaya söz vermesi üzerine Belgrat’ın alınması için sefere çıkıldığında verilen sözün tutulmaması üzerine Kaptan Güyeğu Sinan Paşa Avlonya tarafına yönelerek 300 parça gemiyle sefer hazırlıklarına burada devam etmiştir.⁹⁰⁴ Preveze zaferi döneminde Preveze kalesi onarılrken Draç’a düşman geldiğini öğrenen Kaptan Paşa bu saldırıyı önlemek için oraya yönelmiş ve buradan dönüşte büyük bir fırtınaya yakalanmışlardır.⁹⁰⁵ Bunun üzerine

⁹⁰⁰ 5 MD. h. 1299, s. 717-718.

⁹⁰¹ 5 MD. h. 1299, s. 717-718.

⁹⁰² 12 MD. h. 1194, s. 262.

⁹⁰³ Kiel, “Avlonya”, *DİA*, s. 118.

⁹⁰⁴ Katip Çelebi, s. 35.

⁹⁰⁵ Katip Çelebi, s. 75.

Avlonya'ya giderek burada hava şartları normale dönene kadar dinlenmişlerdir.⁹⁰⁶ 1552 yıllarında Turgut Bey Peştiye seferi sırasında kalede olan ganimetlerle 7 bin kadar Müslüman tutsağı alıp Avlonya'ya gitmiştir.⁹⁰⁷ Avlonya'nın bir üs olarak kullanılmasında sefer hazırlıklarının yapılması, sefer sırasında karşılaşılan olumsuz hava koşullarında dinlenmek için kullanılması gibi konularda önemli bir liman olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman'ın 1537'de Korfos (Körfez) Seferi sırasında da bir üs merkezi olarak kullanılmıştır.⁹⁰⁸ 12 Mayıs 1571 yılında Vezir Ahmet Paşa'ya gönderilen hükümde Vezir Pertev Paşa'nın muharremin dokuzuncu günü Ağrıboz'dan yola çıkacağı bildirilmiş ve Vezir Pertev Paşa Avlonya taraflarına geldiğinde haberleşerek oradan ne tarafa doğru hareket etmelerinin kararlaştırılması emredilmiştir.⁹⁰⁹ Burada Avlonya'nın ortak buluşma noktası olarak kullanıldığını görmekteyiz.

Tersane ve kaptanlığıyla önemli bir deniz üssü olan Avlonya, aynı zamanda İspanya'dan, Portekiz'den getirilen Yahudilerin yerleştirilmesiyle de önemli bir ticari liman olmuştur.⁹¹⁰ Bu durumun neticesi olarak farklı dönemlerde sıklıkla korsanların ve Venediklilerin baskınlarına uğramıştır. 14 Kasım 1565'te düşman gemilerinin görülmesi üzerine Avlonya sancakbeyine bölgenin ehemmiyetinden bahsedilerek sancağını koruması için gerekli emirler verilmiştir.⁹¹¹ 6 Nisan 1571 tarihinde yine Avlonya muhafazası için bazı nahiyelerin sipahileri görevlendirilmiştir.⁹¹² Düşman saldırıları kadar korsanların saldırılarına ve faaliyetlerine maruz kalan Avlonya Adriyatik'te korsanlık bakımından önemli yere sahipti.⁹¹³ 1560 tarihinde Avlonya'da kışlamak isteyen levendlere izin verilmiş ve korsan tecavüzlerinden iskelelerin korunması emredilmiştir.⁹¹⁴

Osmanlılar Rumeli'ye yerleştikten sonra özellikle Venediklilere karşı kontrolü sağlayabilmek için Gelibolu'da tersane inşa edilmişti.⁹¹⁵ Avlonya'nın fethi ile de burada tersane kurulmuş ve gemi inşa faaliyetleri yürütülmüştür. Avlonya'da 1556 yılında 200 zahire gemisinin inşa

⁹⁰⁶ Katip Çelebi, s. 75.

⁹⁰⁷ Katip Çelebi, s. 90.

⁹⁰⁸ Kiel, "Avlonya", *DİA*, s. 118.

⁹⁰⁹ 12 MD. h. 525, s. 358.

⁹¹⁰ Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık, Osmanlılar Uskoklar Venedikliler 1575-1620*, s. 36.

⁹¹¹ 5 MD. h. 500, s. 329.

⁹¹² 12 MD. h. 401, s. 288.

⁹¹³ Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık, Osmanlılar Uskoklar Venedikliler 1575-1620*, s. 36.

⁹¹⁴ 3 MD. h. 1661, s. 741.

⁹¹⁵ Ali İhsan Gencer, *Bahriyede Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu*, 1. Baskı, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1985, s. 7.

edildiği bilinmektedir.⁹¹⁶ 9 Aralık 1564 yılında Avlonya bölgesinde gönüllü reislerin donanma için iki kayık yaptığı haberi gönderilmiştir.⁹¹⁷ 28 Mart 1571 yılında gönderilen hükümde sefer için gemi yapımına izin verilerek bu kişilerin başına Avlonya Azepler Ağası Kara Hacı atanmıştır.⁹¹⁸ Donanmaya gemi yapımının yanı sıra Avlonya'dan donanmaya kürekçi temini de yapılmıştır. 12 Aralık 1565'te denizlere çıkacak donanma için Avlonya'dan kürekçi istenmiştir.⁹¹⁹ 20 Haziran 1566'da⁹²⁰ ve 16 Mart 1571 tarihlerinde Avlonya'dan kürekçi temin edilmiştir.⁹²¹ Avlonya'da bulunan gemilerin mürettebatı ve teçhizatı ise tam teşekküllüdür.⁹²² Gemilerin içinde peksimet, tuzlu balık, et gibi erzak ve top barut, gülle vardır.⁹²³ Moton Seferinin hazırlıklarının yapıldığı Avlonya'da tophane inşa edilmiş ve burada donanma gemileri için toplar dökülmüştür.⁹²⁴ Tophanenin daha sonraları da faaliyet gösterdiği bilinmektedir. 24 Mart 1566'da gönderilen hükümde gördüğümüz üzere Avlonya sancakbeyi değiştiğinde yeni sancakbeyi görevine gittiğinde kutlamak için top atışları yapılmıştır.⁹²⁵

Cezayir beylerbeyine 30 Ağustos 1571 tarihinde gönderilen hükümde İstanbul'a giderken Avlonya'dan gemiler için bol miktarda zift getirilmesi emredilmiştir.⁹²⁶ Zift genel olarak gemilerin ek yerlerini tıkamak ve tahtayı rutubetten korumak için kullanılmakta olup temin edilmesinde ise Avlonya ikinci en önemli bölgedir.⁹²⁷ Daha sonraki tarihlerde 12 Mayıs 1571'de kaptan paşadan Avlonya'da gemiler için hazırlanan zifti donanmanın dönüşünde gemilere yükleterek getirilmesi emredilmiş⁹²⁸ ve devamında gönderilen hükümde, gönderilen hükmü muhafaza etmesi ve getirilecek olan zifti donanma ile teslim etmesi emredilmiştir.⁹²⁹ Bu hükümlerden anlaşılacağı üzere gemiler için ziftin Avlonya'dan temin edildiği görülmektedir. Bu duruma önem veren devlet ziftin temini için ise kadiya müracaat

⁹¹⁶ Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, s. 28.

⁹¹⁷ 6 MD. h. 476, s. 275.

⁹¹⁸ 12 MD. h. 375, s. 271-272.

⁹¹⁹ 5 MD. h. 624, s. 384-386.

⁹²⁰ 5 MD. h. 1963, s. 1032.

⁹²¹ 12 MD. h. 208, s. 176-177.

⁹²² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, 3. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 493.

⁹²³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s. 483.

⁹²⁴ Bostan, "XVI. Yüzyıl Başlarında Tophane-i Amire ve Top Döküm Faaliyetleri", s. 254-255.

⁹²⁵ 5 MD. h. 1272, s. 707.

⁹²⁶ 3 MD. h. 272, s. 126.

⁹²⁷ Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, s. 130-131.

⁹²⁸ 12 MD. h. 526, s. 359.

⁹²⁹ 12 MD. h. 527, s. 359.

edilmesini ve kadının uygun gördüğü şekilde gemilere yüklenmesini istemektedir.⁹³⁰ Avlonya'da bulunan zift bir miri ambarda toplanıyordu ticareti ise devlet tekelinde bulunmakta idi.⁹³¹

4.7.2 Azepler, Azep Ağalığı

Azepler yeniçeri teşkilatından önce kurulmuş bir askeri teşkilat olup Türkler arasından avarız karşılığı olarak temin edilmiştir.⁹³² Azepler kara azepleri ve deniz azepleri olarak ikiye ayrılarak orduda piyadelerin önemli bir kısmını oluşturmuş donanmada ise cenkçi olarak hizmet etmişlerdir.⁹³³ Kara azepleri genel olarak XVI. yüzyılın ortalarına kadar kale muhafazasında kullanılmıştır.⁹³⁴ Devlet bazı bölgeleri düşman saldırılarından koruyabilmek için bilhassa Venedik saldırılarına karşı faal olmayan kalelerde azep ağalığı görevini etkin hale getirmiştir.⁹³⁵ Düşman saldırılarının dışında devlet sınırları içerisinde çıkan isyanların bastırılmasında kale azepleri etkin rol oynamıştır. 27 Ocak 1568 tarihinde Avlonya ve İlbasan kale azeplerine gönderilen hükümde Delvine sancağına bağlı Kurveleş nahiyesinde çıkan isyanda Delvine sancakbeyi Bayezid Bey'e isyanı bastırmak için yardımcı olmaları ve özellikle azeplerin aralarından en iyilerinin seçilerek kethüdalarıyla beraber gönderilmeleri istenmiştir.⁹³⁶

Deniz azepleri ise tersane-i amire azepleri ve Donanma-i Hümayun azepleri olarak ikiye ayrılmıştır.⁹³⁷ Bunlar tersane ve donanmaya hizmet eden tüfekli askeri bir sınıfı oluşturup tersane-i amirede olanlar daha kalabalık gruplardır.⁹³⁸ Azepler bölük halinde olup her bölükte reis, kethüda, odabaşı sabit olarak bulunur.⁹³⁹ Azepler gemilerde çeşitli görevlerde kullanılır⁹⁴⁰ ve ihtiyaç halinde Donanma-i Hümayun'a yardımcı kuvvet olarak gönderilirdi. 29 Aralık 1564 tarihinde Avlonya azepler ağasına gönderilen hükümde yapılacak sefer için

⁹³⁰ 12 MD. h. 526, s. 359.

⁹³¹ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I*, s. 324.

⁹³² İdris Bostan, "Azep", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, c. 4, s. 312.

⁹³³ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I*, s. 109.

⁹³⁴ Bostan, "Azep", *DİA*, s. 312.

⁹³⁵ Bracewell, s. XX.

⁹³⁶ 7 MD. h. 765, s. 386.

⁹³⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s. 409.

⁹³⁸ Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, s. 51.

⁹³⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 575.

⁹⁴⁰ Bostan, "Azep", *DİA*, s. 312 313

azepleri ile birlikte hazırlanması ve sefere katılması emredilmiştir.⁹⁴¹ Aynı zamanda seferde kullanılmak üzere donanma için iki adet on sekiz oturaklı kayak yapılması da emredilmiştir.⁹⁴²

17 Şubat 1571 tarihinde denizlerde gönüllü levent reislerin kaptanı olan Kara Hacı'ye gönderilen hükümde kendisine Avlonya azepler ağalığının tevcih edildiği bildirilmektedir.⁹⁴³

Aynı zamanda emrindeki adamlarıyla beraber Avlonya'ya giderek hizmette bulunması, düşman saldırılarından özellikle Venediklilerin saldırılarından bölgesini koruması emredilmiştir. Bunun yanında azepler ağalığına yeni atanmış olan Kara Hacı'den Venedikliler hakkında bilgiler istenmektedir. Venediklileri araştırarak olası saldırılardan veya saldırı fikirlerinin, yaptıkları hazırlıklarının ne olduğuna dair bilgilerin merkeze ulaştırılması emredilmiştir.⁹⁴⁴ Burada Avlonya azepler ağasının devleti hem düşman saldırılarından korunması için tayin edildiğini hem de bir nevi casusluk görevinde bulunarak düşman hakkında bilgilerin toplanılmasında kullanıldığını görmekteyiz. Nitekim devamında gördüğümüz belgelerde Kara Hacı düşman hakkında bilgi toplama görevini yerine getirmiştir. 28 Mart 1571'de merkeze gönderdiği mektubunda düşman hakkında bilgiler vererek, Venedik gemilerinin Girit adasından Kıbrıs'a erzak ve silah götürmek üzere hazırlıklar yaptığını yazmıştır.⁹⁴⁵ Bunun üzerine giden cevapta Venedikliler hakkında gönderdiği her bilginin alındığını ve emrindeki korsan leventleri sefer için hazırlayarak Donanma-i Hümayun geldiğinde donanmaya katılması emredilmiştir.⁹⁴⁶ Aynı zamanda bilgilerin gönderilmeye devam edilmesi buyrulmuştur. 6 Nisan 1571'de Avlonya azepler ağası merkeze yeni bilgiler göndermiştir. Buna göre Papa ile Portekiz, İspanya kralları ve Venedikliler birleşerek Osmanlı donanması ile savaş kararı aldıklarını yazmıştır.⁹⁴⁷ Aynı tarihli bir başka mektupta Kara Hacı, Girit'ten Korfos ve Venedik'e gelip giden iki düşman gemisinin görüldüğü ve Şaban Reis'in bu gemileri ele geçirip beş kişiyi aldığı haberini vermiştir.⁹⁴⁸ Bunun üzerine bu yerlerin korunmasına ve düşman hakkında bilgilerin araştırılıp gönderilmeye devam edilmesi emredilmiştir.⁹⁴⁹ Ayrıca donanma geldiği vakit hazır olup katılmalarını ve Vezir Pertev Paşa'nın uygun gördüğü üzere hizmette bulunmaları istenmiştir.

⁹⁴¹ 6 MD. h. 566, s. 323-324.

⁹⁴² 6 MD. h. 566, s. 323-324.

⁹⁴³ 12 MD. h. 787, s. 53-54.

⁹⁴⁴ 12 MD. h. 787, s. 53-54.

⁹⁴⁵ 12 MD. h. 377, s. 272-273.

⁹⁴⁶ 12 MD. h. 377, s. 272-273.

⁹⁴⁷ 12 MD. h. 394, s. 281-282.

⁹⁴⁸ 12 MD. h. 403, s. 289.

⁹⁴⁹ 12 MD. h. 403, s. 289.

Devamında Avlonya Azepler Ağası Kara Hacı düşman hakkında bilgilere ulaşip merkeze göndermeye devam etmiştir. 12 Mayıs 1571’de gönderdiği bilgilerde; İspanya’nın gemilerle Avlonya’ya yaklaşmakta ve saldırı ihtimalinin olduğu, kendisi seferde iken Venediklilerin Draç kalesine saldırdığı ve zahire ile tutulan Dubrovnik gemilerinin hali hakkında bilgiler vermiş ve bir işlem yapılması için gönderilecek emri beklediğini yazmıştır.⁹⁵⁰ Gönderilen hükümde ise düşman hakkında bilgi toplanmaya devam edilmesi, düşman hareketlerinin izlenmesi ve bu saldırılara karşı dikkatli olunup gerekli hazırlıkların yapılması emredilmiştir.⁹⁵¹ Azepler tersane ve donanmada çeşitli görevlerde kullanıldığı gibi devlet düşman hakkında bilgi sahibi olmak için Avlonya azepler ağasını ayrıca görevlendirmiştir. Adriyatik bölgesinde düşman faaliyetleri hakkındaki bilgiler 17 Şubat – 12 Mayıs 1571 arasında azepler ağası üzerinden sağlanmıştır.

4.7.3 Adriyatik Bölgesinde Korsanlar ve Korsanlık Faaliyetleri

Osmanlı korsanlığı dönem içerisinde var olan devletlerarasındaki ilişkilerde önemli yere sahiptir.⁹⁵² Osmanlı korsanlığı anlamının hukuki statüdeki yeri ise tartışmalı bir konu olmuştur. Korsanların genel olarak gazi veya mücahit olarak anılmalarında çeşitli görüşleri barındıran gaza tezi gibi korsanlığın anlamı üzerinde birtakım görüşler ileri sürülmüştür.⁹⁵³ Osmanlı korsanlarının haydut olarak anılmasının yanlış olduğunu söyleyen Alman tarihçi Kissling⁹⁵⁴ *İkinci Sultan Bayezid'in Deniz Politikası Üzerine Düşünceler* adlı makalesinde bu durumu detaylı olarak ele almıştır.⁹⁵⁵ Buna göre Adriyatik bölgesinde olan Osmanlı korsanlarının haydutluk yapmak ya da kendi başlarına hareket etmek için orada bulunmadıklarını, sanıldığı aksine padişahın kontrolünde Türk donanmasının bir parçası olarak mevcudiyetlerini sağladıklarını belirtmektedir.⁹⁵⁶ Bu kavramın düzeltilmesini isteyen ve eleştiren bir diğer isim Andreas Rieger olmuştur.⁹⁵⁷ Osmanlı korsanları olarak haydut çerçevesinde yaratılan imajın yanlış olduğunu söyleyerek; bu kişilerin Hıristiyan ve Müslüman korsanlar olarak ikiye ayrılmasını ve Müslüman korsanların devlet statüsünde

⁹⁵⁰ 12 MD. h. 532, s. 362.

⁹⁵¹ 12 MD. h. 532, s. 362.

⁹⁵² Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık, Osmanlılar Uskoklar Venedikliler 1575-1620*, s. 12.

⁹⁵³ Emrah Safa Gürkan, *Sultanın Korsanları*, 1. Baskı, İstanbul: Kronik, 2018, s. 53.

⁹⁵⁴ Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık, Osmanlılar Uskoklar Venedikliler 1575-1620*, s. 17.

⁹⁵⁵ Hans Joachim Kissling, “İkinci Sultan Bayezid'in Deniz Politikası Üzerine Düşünceler”, *Türk Kültürü Dergisi*, S. 84, (Ekim 1969).

⁹⁵⁶ Kissling, s. 899.

⁹⁵⁷ Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık, Osmanlılar Uskoklar Venedikliler 1575-1620*, s. 17.

olmadıkları zamanda bile İslami kurallara uygun davrandıklarını belirtmiştir.⁹⁵⁸ Mühimme kayıtlarında Osmanlılar bu korsanları levend olarak adlandırmışlar⁹⁵⁹ ve hatta donanma sefere çıkarken korsan levendlerin katılmaları dahi istenmiştir.⁹⁶⁰ 7 Şubat 1571 tarihinde gönüllü levend reislerin kaptanı olan Kara Hacı Avlonya azepler ağalığına atanmıştır.⁹⁶¹ (Azeplik Osmanlı kara ve deniz teşkilatında kullanılan bir tabirdir, deniz azepleri; tersane-i amire azepleri ve donanma azepleri olarak ikiye ayrılmaktadırlar.⁹⁶²) Devlet gönüllü bir şekilde levendlik yapan kimseleri desteklemiş ve bazen bu kişilere resmi görev vermiştir. Kıbrıs seferi sırasında Anadolu'da ve Rumeli'de gaza niyetiyle gemi yapmak isteyen levendlere izin verilmiş, yardım istendiğinde mani olunmaması ve her türlü yardımın yapılması emredilmiştir.⁹⁶³ Yine bu kişilerin başına Avlonya azepler ağası olan levend kaptanı Kara Hacı atanmıştır.⁹⁶⁴ Gaza niyetinde olan ve devlete yardımı olabileceği düşünülen bu levendler devlet tarafından desteklenmiş ve levend adını verdikleri bu korsanlar devletin hizmetinde olarak gerekli görüldüğü takdirde seferlere de eşlik etmişlerdir. Gönüllü levend reisi olan ve daha sonra Avlonya azeplik ağalığına tevcih edilen Kara Hacı'ya aynı dönem içinde gönderilen hükümlerin devamında kendisinin korsan ve levendleri toplayarak hazırlanması ve Donanma-i Hümayun geldiğinde katılması emredilmiştir.⁹⁶⁵ Tarih-i Selaniki'de geçen 1564'lü yıllarda Malta üzerine gönderilmek için Sadrazam Ali Paşa'ya giden bir emirde tersaneye gitmesi ve Kapudan Ali Paşa ile eski korsanları toplayarak gemileri tedarik etmesi istenmiştir.⁹⁶⁶ Bütün bu hükümlere baktığımızda devlet dış dünyanın anlamlandırdığının aksine korsanları haydut olarak görmemiş ve onlara genelde levend diye hitap etmiştir. Yeri geldiğinde resmi görev vererek ve seferler sırasında donanmaya katılmalarını emrederek devlete yarar sağlamalarını hedeflemişlerdir. Levend ve korsanlık Osmanlı'da eş manada kullanılmış ve hatta Mühimme Defterleri'nde levend gemisi, levend korsan gemisi tabirleri ile kaydedilmiştir.⁹⁶⁷ Eğer bu levend reisleri devlete hizmet etmek ya da devlete yarar şekilde faaliyet sürdürmek dışında devletin hâkimiyetindeki yerlere veya adalara saldırdıklarında ise bu kişiler harami ve korsan

⁹⁵⁸ İdris Bostan, "Kitabiyat", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 1996, S: XVI. s. 254.

⁹⁵⁹ Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık, Osmanlılar Uskoklar Venedikliler 1575-1620*, s. 17-20.

⁹⁶⁰ 12 MD. h. 367, s. 267-268.

⁹⁶¹ 12 MD. h. 787, s. 53-54.

⁹⁶² Bostan, "Azeb", *DİA*, s. 312.

⁹⁶³ 12 MD. h. 375, s. 271-272.

⁹⁶⁴ 12 MD. h. 375, s. 271-272.

⁹⁶⁵ 12 MD. h. 377, s. 272-273.

⁹⁶⁶ Mehmet İpşirli, (hzl.), *Tarih-i Selaniki I*, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999. s. 5-6.

⁹⁶⁷ Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, 1. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013, s. 170-171.

olarak adlandırılmışlardır.⁹⁶⁸ 1565 yılında İlbasan beyine gönderilen bir hükümde bazı korsan, levendler için haram-zade ifadesi kullanılmıştır.⁹⁶⁹ Burada böyle ifade edilmesinin sebebi ise bu korsanların yaptıkları zulmün neticesindedir. İlbasan beyinin gönderdiği fermanda bazı levendlerin denizde gemi basarak adam öldürme ve kaçırıp satma suçlarının olduğundan bahsetmektedir.⁹⁷⁰ Ve aynı hususta Draç kalesi dizdarına giden mektupta bu kişilerin gemileri geldiklerinde haber vermeleri emredilmişken kendi akrabasından olan haram-zade biri kayık bularak korsanlık yapmış ve bu kişi yakalanarak Draç kalesi dizdarı Mustafa'ya verilmesine rağmen dizdar bu korsanı serbest bırakmıştır.⁹⁷¹ Buradaki devlet görevlisi emre itaat etmediği gibi devletin izin vermediği ve haram-zade olarak adlandırdığı korsan kişilere yardım etmesi sonucu görevinden alınmıştır. Hükümün sonunda Draç kalesi dizdarı görevden alınarak ve korsanlık eden kişilerin yakalanarak hapsolunması emredilmiştir.⁹⁷² İyilik için çalışmayan ve halka, devlete zarar veren bu korsanların devletin tanımladığı levend statüsündeki korsan manasıyla uyuşmadığı ortadadır. Diğer levend korsanlardan ayırmak için bu kişiler haram-zade olarak tanımlanmış, aynı zamanda bunlara harami levend denmiştir.⁹⁷³ 1564 yılında Mora sancağı beyi Osmanşah'a gönderilen hükümde Karaca Ali adında birinin kendine ait korsan levend kayıklarıyla korsanlık yaptığı ve denizde bir tüccarın mallarını alarak gasp ettiği ve halka zarar verdiği geçmektedir.⁹⁷⁴ Burada devletin izni dışında korsanlık faaliyeti sürdüren bu kişinin kayıkları korsan levend kayığı olarak geçmektedir. Halkın can ve mal güvenliğini sağlamakla yükümlü olan devlet her ne olursa olsun buna karşı gelenleri cezasız bırakmamıştır. Bunu yaparken çok dikkatli ve titiz davranmıştır. Burada geçen bu kişinin halinin gizliden araştırılması ve bu kişinin kim olduğu, fesatlık yaptığı yerlere kısı geçirmek için mi geldiğinin kimseye belli ettirilmeden araştırılması istenmiştir.⁹⁷⁵ Devamında ise bu kişilerin gemilerinin karaya çekilerek mallarının miri için zapt edilmesi ve yakalanmaları için levendleri ve sancağın subaşları ve sipahilerinden bir miktar adam gönderilmesi emredilmiştir.⁹⁷⁶ Bu hükümün birer sureti de Avlonya, Delvine ve İlbasan sancakbeylerine gönderilmiştir. Preveze zaferiyle Osmanlı Devleti denizlerde gücünü pekiştirmiş, bu dönemde

⁹⁶⁸ Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık, Osmanlılar Uskoklar Venedikliler 1575-1620*, s. 19.

⁹⁶⁹ 6 MD. h. 773, s. 430.

⁹⁷⁰ 6 MD. h. 773, s. 430.

⁹⁷¹ 6 MD. h. 773, s. 430.

⁹⁷² 6 MD. h. 773, s. 430.

⁹⁷³ Gürkan, s. 371.

⁹⁷⁴ 6 MD. h. 126, s. 89-90.

⁹⁷⁵ 6 MD. h. 126, s. 89-90.

⁹⁷⁶ 6 MD. h. 126, s. 89-90.

Güney Adriyatik'te Avlonya önemli bir deniz üssü olmuş, donanma ve korsanlar ise Adriyatik denizinde önemli başarılar elde etmiştir.⁹⁷⁷ Böylelikle XVI. yüzyılda Osmanlı korsanları Adriyatik bölgesinde İspanya, Venedik ve Uskoklar'la mücadele içerisinde olmuşlardır.⁹⁷⁸ Bu güce karşı koymak veyahut gücü eline almak isteyen devletler ile Osmanlı Devleti arasında savaş olasılığı ise her zaman mevcuttu. Bu tehlikeyi önlemek amacıyla ise çeşitli anlaşmalar yapılmaktaydı. Bazen de devlet çarpışmaları önleyebilmek için eman veya ahitname vererek korsan gemilerinin o bölgelere saldırma iznini kaldırmış oluyordu.⁹⁷⁹ 1560 yılına ait bir hükümde Venediklilere verilen ahitname üzerine karşı taraftan herhangi bir saldırı gelmedikçe müdahalede bulunulmaması ve korsan tecavüzlerinden iskelelerin korunması emredilmektedir.⁹⁸⁰ Yine 1574'te Osmanlılar Adriyatik'te denizlerin güvenliğini koruması için Venediklilerle anlaşma yaparak bu sorumluluğu onlara vermiştir.⁹⁸¹

Diğer bölgelerde olduğu gibi Adriyatik bölgesinde korsanlık faaliyetleri devlet tarafından desteklenmiştir. Özellikle Avlonya ve Draç Güney Adriyatik bölgesinde önemli korsan üsleri olarak geçmektedir.⁹⁸² Bir nevi bu korsanlar devletin resmîyette deniz gücü olarak anılmasa da hükümlerden anlaşılacağı üzere devlet düzenlediği seferlerde korsanlardan yararlanmıştı. Osmanlı Devleti niteleme olarak korsan ifadesini kullanmamış bu kişileri levend olarak adlandırmıştır. Akdeniz'de kendi halinde korsanlığa başlayan Turgut Bey'e Donanma-i Hümayun denizlere açıldığında Kaptan Sinan Paşa davet göndererek birlikte gazada bulunmayı teklif etmiş ve Turgut Bey bu teklifi kabul ederek Donanma-i Hümayun'a katılmıştır.⁹⁸³ Daha sonra başarılarından ötürü kendisi devlete tabi olmayı isteyince Karlı-eli sancağına tayin edilmiş ve yanındaki adamlarına tersane kaptanlıkları verilmiştir.⁹⁸⁴ Devletin başarılı korsanlara devlet görevleri vererek onları algılanan korsan statüsünün dışında tuttuğunu görmekteyiz. Buna göre bu kişiler devlete bağlı gaza niyetinde olan ve devletin yararına işler sağlayan birer deniz leventleridir. Kıbrıs'ın fethi sırasında Nisan tarihinde gönderilen hükümde Vezir Pertev Paşa serdarlığında 200 geminin sefere çıkması ve denizdeki

⁹⁷⁷ Arı, s. 268. Ayrıca bkz. Draç Adriyatik'te Osmanlı korsanlarının toplandığı önemli bir mevki olup Adriyatik'te korsanlık hareketlerinin yaygınlaşması ile korsan üssü haline gelmiştir. Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık Osmanlılar Uskoklar Venedikliler 1575-1620*, s. 40.

⁹⁷⁸ Acıpinar, s. 211.

⁹⁷⁹ Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık, Osmanlılar Uskoklar Venedikliler 1575-1620*, s. 20-21.

⁹⁸⁰ 3 MD. h. 1661, s. 741.

⁹⁸¹ Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık Osmanlılar Uskoklar Venedikliler 1575-1620*, s. 23.

⁹⁸² Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık Osmanlılar Uskoklar Venedikliler 1575-1620*, s. 35.

⁹⁸³ Çabuk, (hızl.), *Solakzade Tarihi II*, s. 225.

⁹⁸⁴ Çabuk, (hızl.), *Solakzade Tarihi II*, s. 225.

korsan leventlerinde eşlik etmesi kararlaştırıldığı Cezayir beylerbeyine bildirilerek onunda Pertev Paşa'nın emrinde donanmaya katılması emredilmiştir.⁹⁸⁵ Burada da devlet korsanlardan faydalanmak suretiyle sefere katılmalarını emretmiştir. Yine İnebahtı yenilgisinden sonra tekrar deniz seferine açılan Kaptan Kılıç Paşa'nın emrine 300 levend ve korsan gemisi verilmiştir.⁹⁸⁶

4.7.4 Bölgede Gemi Yapımı ve Donanmaya Kürekçi Temini

Deniz seferleri devlet için maliyeti her zaman en masraflı olan seferler olmuştur, devlet birçok yerde donanma güçleri bulundurmak zorundaydı ve bu yerlerden bir tanesinde Avlonya'dır.⁹⁸⁷ Denizlerde sefer hazırlığına başlandığı zaman donanma için tersane-i amire de gemi yapımına ağırlık verilmektedir ve 17. yüzyıl ortalarına kadar her yıl 40 kadırganın tutulması kanunlaştırılmıştır.⁹⁸⁸ Yapılan gemilerin savaşa uygun olup olmadığı konusuna büyük önem gösterilmektedir. 9 Aralık 1564 yılında Avlonya bölgesinde gönüllü reislerin donanma için iki gemi yaptığı haberi gönderilmiştir ve giden cevapta eğer bu gemiler kaliteli ve 18 oturaklı olursa Donanma-i Hümayun ile sefere katılabileceği fakat olmazsa yakılıp imha edilmesi gerektiği yazılmıştır.⁹⁸⁹ Devlet büyük savaş hazırlıklarında tersane-i amire dışındaki yerlerde gemi yapılmasına izin vermektedir.⁹⁹⁰ 28 Mart 1571 yılında Anadolu ve Rumeli'de olan beylere, kadılara ve eminlere gönderilen hükümde gazadan safalu levend reisler ve diğer kişilere gemi yapımı konusunda izin verilerek sefere katılabilecekleri belirtilmiştir.⁹⁹¹ Ayrıca bu kişilerin başına Avlonya Azepler Ağası Kara Hacı atanmıştır.⁹⁹² 12 Aralık 1565 tarihinde ise devlet Adriyatik'ten donanma için kürekçi gönderilmesini istemiştir. Gemilerin yelkenle hareket ettikleri dönemlerde kürekçiler kullanılmıştır.⁹⁹³ Avlonya ve İşkodra'ya gönderilen hükümde kürekçi ihracı için maliye tarafından sancakta olan kadılara hükm-i şerif ile görevli gönderilmiş ve istenen kürekçilerin geciktirmeden gönderilmesi emredilmiştir.⁹⁹⁴ Yine aynı hususta başka tarihlerde gönderilen hükümlerde kürekçilerin yanında cenkçilerin istendiğini

⁹⁸⁵ 12 MD. h. 367, s. 267-268.

⁹⁸⁶ Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık, Osmanlılar Uskoklar Venedikliler 1575-1620*, s. 31.

⁹⁸⁷ İnalık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I*, s. 109-110.

⁹⁸⁸ İdris Bostan ve Salih Özbaran, *Türk Denizcilik Tarihi*, 1. Baskı, İstanbul: Tasarım Boyut Yayıncılık, 2009, s. 324-325.

⁹⁸⁹ 6 MD. h. 476, s. 275.

⁹⁹⁰ Bostan ve Özbaran, s. 320.

⁹⁹¹ 12 MD. h. 375, s. 271-272.

⁹⁹² 12 MD. h. 375, s. 271-272.

⁹⁹³ İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz, Deniz Politikaları Teşkilat Gemiler*, 4. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, s. 100.

⁹⁹⁴ 5 MD. h. 624, s. 384.

görmekteyiz.⁹⁹⁵ Deniz seferlerinde kürekçilere ihtiyaç oldukça fazla olmuştur. İtalya ve Adriyatik seferinde 30 bin, Nova kalesinin alınmasında 23.538 kürekçi toplanmıştır.⁹⁹⁶

Genel olarak kürekçi temini 5 kaynağa dayanmaktadır. Bunlar avarız - ocaklık, hodgirifte, miri esir, esir satın alma ve kürek cezasına çaptırılma şeklindedir.⁹⁹⁷ Devlet donanma ihtiyacını karşılamak için halktan vergi veyahut hizmet yoluyla ihtiyacını temin etmektedir. İki yüz kadırgalık bir filo için en az 22 bin kürekçi gerekmektedir.⁹⁹⁸ Adriyatik bölgesinden temin edilen kürekçiler genel olarak Donanma-i Hümayun'a yardım olarak gönderilmiştir. 1565 tarihinde Cezayir Beylerbeyi Kaptan Piyale Paşa'ya gönderilen hükümde düşman donanması dağılana kadar Preveze bölgesinde kalması üzerine emrindeki gemilere kürekçi ve cenkçi ihtiyacı olma ihtimalinden dolayı Mora, İnebahtı, Karlılı ve Yanya sancakbeyleri ile Delvine alaybeyine hüküm gönderileceği söylenmiştir.⁹⁹⁹ Daha sonra bu sancaklara gönderilen hükümde yardım için gönderilmesi istenen bu kürekçilerin sipahi ve hisar erenlerinden seçilmesi istenmiştir.¹⁰⁰⁰ 1571 tarihinde ise zahire gemilerine gelebilecek saldırının önlenmesi için eksik olan kürekçilerin tamamlanması emredilmiştir.¹⁰⁰¹ 6 Nisan 1571 tarihinde gönderilen hükümde ise düşmanın birleşerek Donanma-i Hümayun'a saldıracağı haberlerinin alınmasına mukabil gerekli sefer hazırlıklarının tamamlanmasının yanında ek olarak Müslüman kürekçilerin gönderileceği yazılmıştır.¹⁰⁰² Aynı tarihlerde başka bir hükümde kürekçilerin fazla gelme durumundan bahsedilmektedir. Cevap olarak, fazla gelen bu kürekçilerin en önemli askeri unsur oldukları ve fazla olanların ihtiyaç halinde Donanma-i Hümayun geldiğinde Vezir Pertev Paşa'nın münasip gördüğü gemilere yerleştirilmesi emredilmiştir.¹⁰⁰³

Kürekçi temininde yetkili kişi ise kadıları olup bu konudaki tüm işlemler onların sorumlulukları altında yapılmaktadır.¹⁰⁰⁴ 12 Aralık 1565 tarihinde kadılara gönderilen hükümde denizlere çıkacak olan donanma için kürekçi temin edilmesi istenmiştir.¹⁰⁰⁵

⁹⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. 12 MD. h. 208, s. 176-177.

⁹⁹⁶ 5 MD. h. 328, 329, s. 236-237.

⁹⁹⁷ Bostan, *Osmanlılar ve Deniz, Deniz Politikaları Teşkilat Gemiler*, s. 101.

⁹⁹⁸ Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, s. 187.

⁹⁹⁹ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I*, s. 110.

¹⁰⁰⁰ 5 MD. h. 328, s. 236.

¹⁰⁰¹ 5 MD. h. 329, s. 236-237.

¹⁰⁰² 12 MD. h. 264, s. 207-208.

¹⁰⁰³ 12 MD. h. 394, s. 281-282.

¹⁰⁰⁴ 12 MD. h. 464, s. 325.

¹⁰⁰⁵ Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, s. 72.

¹⁰⁰⁶ 5 MD. h. 624, s. 384-386.

Gönderilecek olan kürekçilerin gecikmemesi ve eksik gitmemesi emredilerek kadıların ve gönderilen adamların kendi halinde bırakılmaması kontrol edilmesi, verilen görevin zamanında yapılması sıkıca tembih edilmiştir.¹⁰⁰⁶ Bazı durumlarda emir giden sancaklardan eğer kürekçi temin edilemiyorsa bunun yerine para alma uygulaması yapılmıştır. 20 Haziran 1566'da İnebahtı, Avlonya, Tırhala ve Karlili sancaklarından bin nefer kürekçi istenmiş ve eğer bu miktar temin edilemiyorsa buna karşılık bedel akçası olarak adlandırılan bir miktar para istenmiştir.¹⁰⁰⁷ 16 Mart 1571 tarihinde kadıların ve İşkodra kadısına gönderilen hükümde kürekçi temininin nevrudan önce yapılması istenmiş fakat 20 gün geçmesine rağmen kürekçi temini yapılmamıştır.¹⁰⁰⁸ Bu durumdan dolayı ikaz edilen kadıların derhal görevlerini yapmaları emredilmiştir. Devlet kürekçi teminine oldukça önem vermiş ve kürekçi istenildiği zaman vakit kaybetmeden temin edilmesini beklemiştir. 15. yüzyıldan itibaren Osmanlıların denizlerde güç kazanmasıyla kadirge türü gemilerin donanmada yer alması kürekçi ihtiyacını artırmıştır.¹⁰⁰⁹ Kürekçi temin edilen yerlerden konumuz olan Adriyatik bölgesinde ise İşkodra, İlbasan, Delvine ve Avlonya sancakları yer almaktadır.¹⁰¹⁰

Kürekçi temininde bir diğer yol da suç işlemiş kişilerin cezalandırılmak amacıyla savaş gemilerinde küreğe konulmalarıdır. Venedik donanmasında uygulanan suçluların küreğe konma cezasını Osmanlılarda uygulamıştır.¹⁰¹¹ Bu hususta Adriyatik bölgesinde karşımıza üç konu çıkmaktadır. İlk olarak devlet adına sahte arz, sahte evrak düzenleyen kişiler yer almaktadır. 2 Ekim 1565'te İlbasan beyine gönderilen hükümde vefat eden bir kethüdanın yerine tayin olunan Hüseyin adlı kişinin beratını ele geçiren Hasan adlı suçlu kendi adına bu evrakı düzenleyerek sahtecilikte bulunmuştur.¹⁰¹² Bu durum fark edildiğinde bu kişinin küreğe konulması için yakalanması emredilmiştir. Yine aynı konuda 29 Şubat 1568 tarihinde Mehmed bin Ali adlı kişi İşkodra sancakbeyi ve dizdarı adına düzenlenen sahte belgelerle başkalarını kandırmıştır. Bu kişinin de yakalanarak küreğe konulmak için merkeze gönderilmesi emredilmiştir.¹⁰¹³ İkinci olarak ise devlete isyan eden kişilere verilen kürek cezaları olmuştur. 27 Nisan 1566'da Draç kazasında Mehmet adında bir kişi isyan üzere

¹⁰⁰⁶ 5 MD. h. 624, s. 384-386.

¹⁰⁰⁷ 5 MD. h. 1963, s. 384-386.

¹⁰⁰⁸ 12 MD. h. 208, s. 176-177.

¹⁰⁰⁹ Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, s. 68.

¹⁰¹⁰ Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, s. 102.

¹⁰¹¹ Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, s. 105.

¹⁰¹² 5 MD. h. 307, s. 223-224.

¹⁰¹³ 7 MD. h. 942, s. 473.

olduğu halka zarar verdiği ve hırsızlık yaptığı bildirilmiştir.¹⁰¹⁴ Bunun üzerine İlbasan beyine bu kişiyi Donanma-i Hümayun geldiğinde küreğe vermesi emredilmiştir.¹⁰¹⁵ Başka bir tarihte yine isyan neticesinde verilen cezanın küreğe konulma olduğunu görmekteyiz. 29 Ekim 1568 tarihinde Avlonya sancağında fesatlık çıkararak ve halka zarar veren kişilerin yakalanarak merkeze gönderilmesi ve ceza olarak yakın yerde küreğe konulmaları emredilmiştir.¹⁰¹⁶ Son olarak karşımıza çıkan hususta tarla yüzünden tartışmalı olan kimselerin verilen karara uymadıkları takdirde kürek cezasına çarptırılacağı bildirilmiştir. 16 Ağustos 1568'de Delvine sancağında Mehmet Hacı ile tarla yüzünden tartışmalı olan Silahdar Osman mahkemeye sevk edilmiştir.¹⁰¹⁷ Silahdar Osman çıkan karara uymamaktadır.¹⁰¹⁸ Bunu üzerine eğer karara uymamaya devam ederse kürek cezasına çarptırılacağı yazılmıştır.

4.7.5 Güney Adriyatik Sahillerine Düşman Saldırıları ve Bölge Sipahilerinin Donanma-i Hümayun'a Katılmaları

XVI. yüzyılda denizcilik alanında ilerleyen Osmanlı Devleti'nin güçlü bir deniz imparatorluğuna dönüşmesinin ilk temeli II. Bayezid döneminde atılmıştır.¹⁰¹⁹ 1354'te Gelibolu'nun alınmasıyla Rumeli'ye ve Balkanlara ilerleyen Osmanlılar bu sayede denizlere açılmışlardır.¹⁰²⁰ Zamanla geliştirilecek olan denizlerdeki hâkimiyet sahası İstanbul'un fethiyle dönüm noktasına girmiş ve ticaret yollarının kontrolleri Osmanlılara geçmiştir.¹⁰²¹ 1463 ve 1479 yılları arası süren Osmanlı Venedik savaşları süresince Arnavutluk kıyılarının önemli kısımları Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.¹⁰²² 1417'de Avlonya'nın Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle Adriyatik'te önemli bir konum elde edilmiştir.¹⁰²³ Bu fetihten sonra Osmanlılar Adriyatik'te ilk limanlarından olan Avlonya ile denizlerde önemli bir üs elde etmiştir.¹⁰²⁴ 1538 Preveze galibiyetiyle Osmanlılar denizlerde büyük üstünlük sağlamışlardır. Sınırlarını Adriyatik sahillerine kadar ilerleten Osmanlılar bu noktadan sonra denizlerde yeni bir mücadele içine girmişlerdir.¹⁰²⁵ Venedikliler Adriyatik bölgesinin tamamında hükümranlık

¹⁰¹⁴ 5 MD. h. 1489, s. 803-804.

¹⁰¹⁵ 5 MD. h. 1489, s. 803-804.

¹⁰¹⁶ 7 MD. h. 2407, s. 224-225.

¹⁰¹⁷ 7 MD. h. 1931, s. 375-376.

¹⁰¹⁸ 7 MD. h. 1931, s. 375-376.

¹⁰¹⁹ Brummet, *Denizgücü Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi*, s. 135.

¹⁰²⁰ Bostan, *Osmanlılar ve Deniz, Deniz Politikaları Teşkilat Gemiler*, s. 14.

¹⁰²¹ Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, s. 19.

¹⁰²² Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, s. 21.

¹⁰²³ Kiel, "Avlonya", *DİA*, s. 118.

¹⁰²⁴ Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık, Osmanlılar Uskoklar Venedikliler 1575-1620*, s. 36.

¹⁰²⁵ Bracewell, s. XVII.

iddiasında bulunmuş ve bu durum rakipleri tarafından kabul edilmiş¹⁰²⁶ olsa bile Osmanlıların bu kıyılara zaman içerisinde ulaşmasıyla bu iddiaları zayıf kalmıştır. Adriyatik'in doğu sahilleri Osmanlı egemenliğinde olup Venedik'e verilen ahitnamelerle denizde asayişin sağlanması onlara bırakılmış ve bu sebeple Osmanlılar bu denize Venedik körfezi demmiştir.¹⁰²⁷ Böylelikle XVI. yüzyılda Osmanlılar Adriyatik'te etkin siyasi güç olma konumunu kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nin Adriyatik kıyılarını oluşturan Avlonya, Draç, İlbasan, İşkodra ve Delvine'de hâkimiyet sahası oluşturulduktan sonra Osmanlı Devleti düzeni sağlamak ve kıyıların toprak bütünlüğünü korumak için sürekli bir mücadele içerisinde olmuştur. Ele aldığımız dönem itibariyle bölge yöneticilerine gönderilen hükümlerden de anlaşılacağı üzere denizlerde sürekli bir düşman gemisi dolaşması sorunu vardır.¹⁰²⁸ 14 Kasım 1565'te Avlonya beyine gönderilen hükümde denizlerde düşman gemilerinin görülmesi üzerine acil olarak sancağına gitmesi bölgesini ve tebaasını koruması emredilmektedir. Devamında Avlonya'nın önemli bir sancak olduğunu ve verilen emrin asla geciktirilmeden yerine getirilmesi istenmiştir.¹⁰²⁹ Avlonya fethedildikten sonra Osmanlıların Adriyatik'te en önemli deniz üssü konumuna gelmiş ve konumu sebebiyle sürekli düşman saldırısına maruz kalmıştır. İspanya'dan, Portekiz'den ve İtalya'dan getirilen Yahudilerin buraya yerleştirilmesi ile¹⁰³⁰ Avlonya bir ticaret limanı haline gelmiştir.¹⁰³¹ Ticaret limanı olmasından dolayı sıklıkla korsanların bazı zamanlar ise Venediklilerin baskınına uğramıştır.¹⁰³² Avlonya'nın düşman saldırılarından korunmasına verilen önemi bir sonraki hükümde görmekteyiz. Rumeli beylerbeyine giden bu hükme göre Preveze muhafazası için görevlendirilen Rumeli beylerbeyinin Yanya sancağından kuvvetler alarak yardıma gitmesi emredilmiş fakat denizlerde düşman gemilerinin görülmesi üzerine öncelik Avlonya'nın korunmasına verilmiştir.¹⁰³³ Daha önce Avlonya sancakbeyine Preveze muhafazası için Rumeli beylerbeyine katılması hususunda emir gitmişti. Bu olayın meydana gelmesi üzerine yazılan hükümde, 500 numaralı hükümde de olduğu gibi Avlonya Beyi'nin sipahileriyle derhal

¹⁰²⁶ Arı, s. 282.

¹⁰²⁷ Bracewell, s. XIX.

¹⁰²⁸ 12 MD, h. c. 58, c. 59, s. 61 62.

¹⁰²⁹ 5 MD, h. 500, s. 329.

¹⁰³⁰ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I*, s. 323.

¹⁰³¹ Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, s. 113.

¹⁰³² Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, s. 113. Ayrıca bkz. 1545 tarihinde Avlonya'da gerçekleşen düşman saldırısında Avlonya sancakbeyine yazılan hükümde burada oluşan zayıflığın durumu hakkındaki bilgilerin merkeze ulaştırılması istenmiştir. H. 951 952 Tarihli ve E-1231 Numaralı MD, h. 358, s. 264. 1571 tarihinde Venedikliler tarafından Avlonya'ya yapılacak olan saldırı üzerine düşman hareketlerinin izlenmesi ve saldırı ihtimaline karşı uyanık olunması emredilmiştir. 12 MD, h. 532, s. 362.

¹⁰³³ 5 MD, h. 501, s. 329.

sancağına dönmesi ve sancağını koruması gerektiği Rumeli beylerbeyine bildirilmiştir.¹⁰³⁴ Bu duruma itaat edilip edilmediğini ayrıca Rumeli beylerbeyinin adam göndererek kontrol ettirmesi istenmiştir.¹⁰³⁵ Aynı tarihlerde Delvine alaybeyine ve diğer sancakbeylerine gönderilen başka bir hükümde yine denizlerde düşman gemilerinin görüldüğü yazmaktadır. Buna göre kıyıların gece gündüz korunarak buralarda bulunan yerleşim yerlerinin ve halkın düşmandan herhangi bir zarara uğramamaları için dikkatlice davranılması emredilmiştir.¹⁰³⁶ 28 Mayıs 1565 tarihinde ise düşman donanmasının Draç'a saldırma ihtimali haberi merkeze gitmiştir. İlbasan beyine gönderilen hükümde saldırı ihtimaline karşılık sancağında kalan sipahilerle Draç Kalesi'nin korunmasında yardım etmesi emredilmiştir.¹⁰³⁷ Avlonya'dan sonra Draç Adriyatik bölgesinin önemli üslerinden biridir. Sahip olduğu zengin tuz yatakları ile önemini artıran Draç¹⁰³⁸ aynı zamanda balkanların içine uzanan tarihi ticaret yolunun başlangıç noktasıdır.¹⁰³⁹ Bu açıdan Draç'ta en az diğer sınır bölgeleri kadar saldırıya maruz kalmıştır.

14 Eylül 1567 tarihinde ise yine Avlonya taraflarında düşman gemileri görünmüş ve Rodos beyine gönderilen hükümde durumdan bahsedilerek gerekli araştırmayı yapması emredilmiştir.¹⁰⁴⁰ Aynı zamanda Rodos beyinin uyanık olması halka ve yolculara herhangi bir zararın verdirilmemesi emredilmiştir.¹⁰⁴¹ Osmanlı Devleti sınırlarını korumak istediği kadar bu toprak üzerinde yaşayan halkının can ve mal güvenliğinin korunması için de son derece titiz davranmıştır. 24 Nisan 1570'de Avlonya beyine ve Draç kadısına gönderilen hükümde yine aynı hususa değinilmiştir. Düşman gemilerinin denizlerde dolaşmasından dolayı halka tembih edilmesi, kaleleri olanların gözleyip haber vermeleri ve gerektiği gibi bu yerlerin düşman zararından korunması emredilmiştir.¹⁰⁴² Aynı gün Delvine beyine gönderilen başka bir hükümde ise düşman donanmasının Leş iskelesine saldırarak esirler aldığını görmekteyiz. Daha önceleri uyarıların yapıldığı ve düşmana karşı uyanık olunması emredildiği halde neden bu emrin uygulanmasında aksaklık yaşandığını soran devlet sonrasında gerekli ikazları

¹⁰³⁴ 5 MD. h. 501, s. 329.

¹⁰³⁵ 5 MD. h. 501, s. 329.

¹⁰³⁶ 5 MD. h. 512, s. 334.

¹⁰³⁷ 6 MD. h. 1210, s. 217.

¹⁰³⁸ Kiel, "Draç", *DİA*, s. 523.

¹⁰³⁹ Bostan, *Adriyatik'te Korsanlık, Osmanlılar Uskoklar Venedikliler 1575-1620*, s. 40.

¹⁰⁴⁰ 7 MD. h. 202, s. 107.

¹⁰⁴¹ 7 MD. h. 202, s. 107.

¹⁰⁴² 12 MD. h. c.58, s. 61-62.

yapmıştır.¹⁰⁴³ Buna göre kalesi olan yerler geceleri kalesi dışında herhangi bir yerde bulunmayarak gözcü bulundurmaları ve her daim uyanık olmaları istenmiştir. Kalesi olmayan yerler ise gündüzleri adam bulundurarak geceleri de korunaklı yerlerde beklemeleri istenerek düşman gemilerini gördüklerinde haber vermeleri istenmiştir.¹⁰⁴⁴ Toprakların korunmasında sancakbeyleri görevlendirildiği gibi halktan dahi gerekli yardımların yapılması istenmiştir. 11 Nisan 1571 tarihinde düşman donanması bu sefer sadece denizlerde görülmemiş direkt olarak saldırıda bulunmuştur. Düşman gemileri Draç kalesine ateş açmalarına mukabil kaleden karşılık verilmiş ve kadırgalarının kürekleri kırılıp birkaç adamları ölmesi üzerine kaçmak zorunda kalmışlardır.¹⁰⁴⁵ Bunun üzerine buralarda güvenliğin sağlanması ve düşman saldırılarından sahillerin korunması emredilmiştir.¹⁰⁴⁶ Aynı tarihte Korfos limanına olan düşman saldırısında Delvine beyi yardımcı kuvvet istemekte ve Filorina, Görice ve Bihliste sipahilerinin Delvine beyi emrinde gitmeleri saldırı sırasında yardımda bulunmaları emredilmiştir.¹⁰⁴⁷ Yine Hersek'e Venedikliler tarafından yapılacak olan saldırı ihtimaline karşılık İşkodra sancağı muhafaza hizmetinde bulunması için tayin edilmiştir.¹⁰⁴⁸

Adriyatik kıyılarında hâkimiyeti sağlayan sancaklar deniz tarafından gelecek olan saldırılarda da savunma için birlikte hareket etmişlerdir. Devlet Adriyatik kıyılarında bu sancaklar üzerinden deniz tarafından gelen saldırıları casuslar vasıtasıyla öğrenmiştir. 1571'in Mart ayında düşmanın saldırı haberi bu şekilde alınmıştır. 225 numaralı hükümde geçtiği üzere Yanya beyinin gönderdiği haberde casustan gelen bilgiye göre düşmanın Korfos kıyılarında saldırı hazırlığı içerisinde olduğu yazılmıştır.¹⁰⁴⁹ Yanya sancağı sipahileri o dönemde Kıbrıs'ta olduğundan bu düşman saldırısından korunmak için Rumeli beylerbeyine bir alaybeyi ve 300 nefer ile Yanya beyinin yardımına göndermesi emredilmiştir.¹⁰⁵⁰

Burada Korfos karşımıza kilit bir nokta olarak çıkmaktadır. Tarih boyunca Yunan, Roma ve Bizans'ın hâkimiyetinde kalan Korfos 1386 yılında Venedik'e bağlanmıştır.¹⁰⁵¹ Venediklilere geçtikten sonra çok önemli kilit noktasına sahip olan bu şehir sayesinde Adriyatik'in girişi

¹⁰⁴³ 12 MD. h. c.59, s. 62-63.

¹⁰⁴⁴ 12 MD. h. c.59, s. 62-63.

¹⁰⁴⁵ 12 MD. h. 267, s. 210.

¹⁰⁴⁶ 12 MD. h. 267, s. 210.

¹⁰⁴⁷ 12 MD. h. 294, s. 224-225.

¹⁰⁴⁸ 12 MD. h. 292, s. 223.

¹⁰⁴⁹ 12 MD. h. 225, s. 188-189.

¹⁰⁵⁰ 12 MD. h. 225, s. 188-189.

¹⁰⁵¹ İdris Bostan, "Korfu", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, c. 26, s. 201-202.

Venedikliler tarafından kontrol altına alınmış oluyordu.¹⁰⁵² 1700'lü yıllara kadar Osmanlı hâkimiyetine geçemeyen Korfos üzerinden Venedikliler Osmanlı Devleti'ne karşı saldırı içerisinde olmuşlardır.

Korfos'a ilk ciddi sefer ise 1537 yılında Barbaros Hayreddin Paşa kumandasında ve Lütfi Paşa'nın serdarlığında düzenlenmiştir.¹⁰⁵³ Bu sefere çıkılırken donanma ile ordunun ortak buluşma noktası Avlonya tayin edilmiş ve Kanuni Sultan Süleyman İlbasan mevkiinde konaklayarak Avlonya'ya ulaşmıştır.¹⁰⁵⁴ Yapılan kuşatmada karşı tarafın üstün olması ve mevsim şartlarının kötüleşmesi sebebiyle kuşatmanın kaldırılmasına karar verilmiştir.¹⁰⁵⁵ Peçevi Korfos'un karşısına konulduğu gün çok şiddetli bir yağmurun yağdığını, zedelenmedik çadır, at ve insan kalmadığını ifade eder ve bu durumu gören Kanuni Sultan Süleyman kuşatmanın ertelenmesine karar verir.¹⁰⁵⁶ Korfos'un alınamaması bir yıl sonrasında gerçekleşecek olan Preveze Deniz Savaşı'nda Osmanlı'ya karşı Venedik ve müttefik donanmaların buluşma noktası olacaktı.¹⁰⁵⁷ Düşman donanmaları Korfos üzerinden toplanıp saldırıya geçse dahi Preveze Deniz Zaferi'nde mağlup olmaktan geri kalamamışlardır. Fakat Korfos'un durumu sonraki dönemlerde değişmemiş ve konumuz olan dönemlere gelindiğinde dahi düşman saldırıları gerçekleşmeye devam etmiştir. Saldırıları genel olarak bu mevkienden olup daha çok Delvine sancağına baskınlar gerçekleşmiştir. Yine buradaki düşmana ait bilgiler Delvine sancakbeyi tarafından merkeze ulaştırılmıştır.¹⁰⁵⁸ Bunun dışında Korfos'ta bulunan casuslarda düşman hakkında bilgi toplayarak devlete ulaştırmıştır.¹⁰⁵⁹ 19 Nisan 1570 tarihinde Delvine beyine gönderilen hükümde düşman Korfos kalesinden gelerek Sabada köyünü basarak yağma yaptığı köy halkından esirler aldığı yazılmış ve bu durum üzerine buranın muhafazasının yapılması, benzer durumların yaşanmaması için gerekli tedbirlerin alınması aksi halde hiçbir özrün kabul edilmeyeceği emredilmiştir.¹⁰⁶⁰ Bir yıl sonrasında gönderilen hükümde durum değişmemiş ve Korfos'ta bulunan düşman donanmasının saldırıya geçme durumundan ötürü Filorina, Görice ve Bihliste sipahilerinin Delvine Beyi'nin

¹⁰⁵² Bostan, "Korfu", *DİA*, s. 201-202.

¹⁰⁵³ Bostan, "Korfu", *DİA*, s. 201.

¹⁰⁵⁴ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi II*, 1. Baskı. İstanbul: Türkiye Yayınevi, s. 192-193.

¹⁰⁵⁵ Baykal, (hızl.), *Peçevi Tarihi I*, s. 145.

¹⁰⁵⁶ Baykal, (hızl.), *Peçevi Tarihi I*, s. 145.

¹⁰⁵⁷ Danişmend, s. 211.

¹⁰⁵⁸ 12 MD. h. 294, 474, 513, s. 224-351.

¹⁰⁵⁹ 12 MD. h. 180, 294, s. 158-225.

¹⁰⁶⁰ 12 MD. h. c.22, s. 44-45.

emrine verilmesi ve muhafaza hizmetinde bulunmaları emredilmiştir.¹⁰⁶¹ Korfos Limanında bulunan düşmanın 70 pare kadirgası olup buna ek olarak dört bin yaya tüfekçi, bir hayli atlı Frenk ile altı pare barça ve yirmi dört pare kadirga gelerek katılmıştır.¹⁰⁶² Saldırıları dışında Korfos fethedilene kadar Osmanlı Devleti'ne olan zararlarında özellikle Kıbrıs'ın fethi sırasında Venedikliler Kıbrıs'a yardımlarını Korfos üzerinden göndermişlerdir.¹⁰⁶³ Bu hususta Mayıs 1571 tarihinde Delvine beyinin gönderdiği haberlerde Korfos'ta toplanmakta olan düşman gemileri İspanya donanmasını beklediği ve geldiğinde birleşerek Donanma-i Hümayun'a saldıracakları yazılmıştır.¹⁰⁶⁴ Devamında bekleyen bu düşman donanmasının miktarı bildirilerek 30 parçasının Korfos'ta beklediği ifade edilmiştir.¹⁰⁶⁵ Bu saldırı hazırlıkları Kıbrıs'ın fethi süresince olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Lefkoşe ve Girne'yi alarak Magosa'nın fethine başlaması Venediklileri oldukça endişelendirmiş ve Papa önderliğinde kurulan haçlı ittifakıyla Osmanlı topraklarına karşı sürekli bir saldırı içerisinde olmuşlardır. Özellikle Adriyatik kıyılarında olan sancaklarda meydana gelen bu saldırıları devlet önlemek için muhafaza hizmetlerini artırmış¹⁰⁶⁶ ve gerektiğinde takviye kuvvette göndermiştir.¹⁰⁶⁷

Tüm bu saldırıların önlenmesi için alınan bir başka tedbir olarak Osmanlı donanması her yıl ilkbaharda deniz seferlerine çıkarak sahilleri düşman ve korsan saldırılarından korurdu.¹⁰⁶⁸ 21 Ocak 1560 tarihinde Delvine beyine gönderilen hükümde ilkbaharda derya seferi için hazırlıkların yapılması emredilmektedir.¹⁰⁶⁹ Donanma ilkbaharda deniz seferlerine çıkacağı zaman hazırlıklar kış mevsiminden itibaren başladı.¹⁰⁷⁰ 25 Ocak 1560 tarihinde Cezayir Beylerbeyi Kaptan Piyale Paşa'ya gönderilen hükümde düşmana karşı ve gaza niyetiyle nevruda derya seferine çıkılması kararlaştırıldığı haberi verilmiştir.¹⁰⁷¹ Buna göre belirlenen sancakbeylerine ve Rumeli'nden Delvine sancakbeyine haber gönderildiği sancak askerlerinin

¹⁰⁶¹ 12 MD. h. 294, s. 224-225.

¹⁰⁶² 12 MD. h. 294, s. 224-225.

¹⁰⁶³ 12 MD. h. 377, s. 272-273.

¹⁰⁶⁴ 12 MD. h. 474, s. 330-331

Ayrıca bkz. 1571 Nisan ayında İşkodra, İlbasan, Delvine ve Avlonya Azepler Ağası'ndan gelen mektupta Papanın Portekiz, İspanya Kralları ve Venedik ile iş birliğinde olup Donanma-i Hümayun'a bir saldırı gerçekleştirecekleri bildirilmiştir. 12 MD, h. 394, s. 281-282.

¹⁰⁶⁵ 12 MD. h. 513, s. 350-351.

¹⁰⁶⁶ 12 MD. h. 403, s. 289-290.

¹⁰⁶⁷ 12 MD. h. 294, s. 224-225.

¹⁰⁶⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s. 437.

¹⁰⁶⁹ 3 MD. h. 709, s. 314.

¹⁰⁷⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s. 437.

¹⁰⁷¹ 3 MD. h. 732, s. 322-323.

Boğazhisar'da hazır olarak bulunulması emredilmiştir.¹⁰⁷² Aynı hususta özel olarak Delvine beyine hüküm gönderilerek askerleri ile sefer için hazır olması, gelecek olan gemilere Moton'da askerleriyle girmesi emredilmiştir.¹⁰⁷³ 31 Ocak 1565 tarihinde donanmanın sefere çıkacağı Anadolu ve Rumeli beylerine bildirilerek Rumeli'den İlbasan beyinin dâhil olduğu hükümde İlbasan Beyi Şaban'ın sipahi ve subaşlarıyla Moton'da hazır bulunmaları emredilmiştir.¹⁰⁷⁴ 16 Mart tarihinde gönderilen hükümde ise sefere tayin edilen İlbasan sancak askerlerinin defterlerinin merkeze gönderilmesi emredilmiştir.¹⁰⁷⁵ Aynı hususlar 20 Mart 1565 tarihinde gönderilen hükümde tekrarlanarak sefere çıkması emredilen subaşı ve sipahilerin isimlerinin yazılı olduğu defterlerin merkeze gönderilmesi yinelenerek sefere kimlerin katılarak hizmet edip etmediği öğrenilmek istenmiştir.¹⁰⁷⁶ Devlet donanma ile sefere çıkacağı vakit gitmesini istediği sancakbeylerine emirler göndermiştir. Adriyatik bölgesinden ele aldığımız sancaklardan donanmaya katılması için emirler gönderilen iki sancak olarak karşımıza Delvine ve İlbasan çıkmaktadır. Gönderilen emirlerde eksiksiz ve zamanında katılımın olması vurgulanmıştır. Bazı hükümlerde katılan askerlerin isimlerinin yazılı olduğu defterlerin merkeze gönderilmesinin istenmesi devletin seferlerdeki kontrol gücünü göstermektedir.

4.7.6 Kıbrıs'ın Fethi

12 numaralı Mühimme Defteri'nde kayıtlı ilk hüküm Kıbrıs'ın fethine dairdir. Fethedilmesi planlanan Kıbrıs adası için düzenlenecek olan seferde zahire tedarikiyle ilgili olan bu hükümden anlaşılacağı üzere Kıbrıs'ın fethine 1570 tarihinde karar verildiği görülmektedir.¹⁰⁷⁷ Coğrafi konumundan dolayı Osmanlı Devleti'ne katılması devletin güvenliği açısından bir zorunluluk gerektirse de fethi 1570'li yıllarda ancak olabilmıştır. Kıbrıs'ın fethedilmesinde konumuz olan sancakların rolüne geçmeden önce bu fethe giden süreci kısaca değerlendirmek gerekecektir. II. Selim tahta çıktığından itibaren Kıbrıs'ın fethedilmesi konusunda düşüncelere sahipti. 1571 yılına kadar fethi gerçekleşmeyen ve Osmanlı Devleti'nde kilit bir konuma sahip olan Kıbrıs'ın Osmanlı topraklarına katılması zaruri bir hal almıştı. Nitekim bazı devlet görevlilerinin teşvikiyle Kıbrıs bu dönemde

¹⁰⁷² 3 MD. h. 732, s. 322-323.

¹⁰⁷³ 3 MD. h. 873, s. 388.

¹⁰⁷⁴ 6 MD. h. 705, s. 399-400.

¹⁰⁷⁵ 6 MD. h. 881, s. 43.

¹⁰⁷⁶ 6 MD. h. 882, s. 43.

¹⁰⁷⁷ 12 MD. h. c. 1, s. 29.

fethedilerek bir Osmanlı eyaletine dönüştürülecekti. Daha önceki yıllarda Müslümanların elinde olan Kıbrıs 1489 yılında Venediklilerin kontrolü altına geçerek İslam âleminden çıkmış bulunuyordu. Devletin merkezinde yönetimin başı olan padişah Venedik ile aralarında yapılan barış anlaşmalarından ötürü bu fethin yapılan anlaşmaları bozup bozmayacağı konusunda bir fetva alınması gerekli olduğunu düşünmüştür.¹⁰⁷⁸ Bu duruma binaen II. Selim Kıbrıs'ın fethi için Ebusuud Efendi'den fetva almayı uygun görmüş ve bu fetva neticesinde Ebusuud Efendi daha önceleri İslam âleminin elinde olan bu toprakların fethinin caiz olduğuna dair hükmünü vermiştir.¹⁰⁷⁹ Suriye ve Mısır'ın alınmasından sonra kilit noktada kalan Kıbrıs korsan yatağı haline dönüşerek tüccarlara ve gelip geçen gemilere zarar verilen bir konum haline dönüşmüştü.¹⁰⁸⁰ Doğu Akdeniz'de tek ada olan Kıbrıs üzerinden yapılan tecavüzlerle Osmanlıların güvenliğinin ihlal edilmesinin yanı sıra Venedikliler de hac yolculuğu yapan hacıların gemilerine zarar vermekten geri durmayıp sürekli saldırı halinde olduklarından bu fethin yapılması zaruri bir hal almıştı.¹⁰⁸¹ Bu durum üzerine öncelikle Venedik Cumhuriyeti'ne bu saldırıların durdurulması için elçiler gönderilmiştir. İlk elçi olarak tercüman Mahmut Bey gönderilmiş ve Adriyatik sahillerine ve Kıbrıs'a olan tecavüzlerin, korsan saldırılarının durdurulmasıyla ilgili Osmanlı Devleti'nin talepleri Mahmut Bey tarafından iletilmiştir.¹⁰⁸² İkinci elçi olarak ise Kubad Çavuş gönderilmiştir. Kubad Çavuş'un Venedik Doju'na verdiği name-i hümayunda aynı hususlar tekrarlanarak, Dalmaçya'da olan saldırılar, Müslümanlara verilen zararlar, Kıbrıs'ın korsan yatağı haline dönüşmesinden dolayı Osmanlı Devleti'nin güvenliğinin kalmadığı hususları belirtilerek eğer anlaşmaların devamı isteniyorsa bu durumların önüne geçilmesi gerektiği yazılmıştır.¹⁰⁸³ Venedik Cumhuriyeti sunulan bu talebi düşünmeden reddetmiştir.¹⁰⁸⁴ Kıbrıs'ın fethedilmesi düşüncesi II. Selim'in yanı sıra yanında bulunan devlet adamlarının da arzusu idi. Eski kaptan olan Piyale Paşa ve Lala Mustafa Paşa'nın¹⁰⁸⁵ yanı sıra Nakşa Dükü Yahudi Yasef Nasi Kıbrıs'ın

¹⁰⁷⁸ Baykal, (hzl.), *Peçevi Tarihi I*, s. 343-344.

¹⁰⁷⁹ 12 MD, s. XI.

Ayrıca bkz. Fetva metni için; Baykal, (hzl.), *Peçevi Tarihi I*, s. 343-344. Katip Çelebi, s. 108-109. Josep Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi 4 (Yedinci Cilt)*, Mehmet Ata (çev.), İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1993, s. 8.

¹⁰⁸⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*. 8. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011, s. 10.

¹⁰⁸¹ 12 MD, s. XII.

¹⁰⁸² Danışman, s. 239.

¹⁰⁸³ Hammer, s. 5-11. Ayrıca bkz. Kubad Çavuş'un Venedik'e elçi olarak gitmesi ve Venedik Doju'na mektubu sunması; Daniel Goffman, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa*, Ülkün Tansel, (çev.), 4. Baskı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014, s. 124-128, 167-172.

¹⁰⁸⁴ Danışman, s. 239.

¹⁰⁸⁵ Hammer, s. 5-11.

fethedilmesi konusunda II. Selim'e teşviklerde bulunmuşlardır.¹⁰⁸⁶ Bunların dışında ise dönemin sadrazamı olan Sokullu Mehmet Paşa bu fetih hareketine sıcak bakmamakta idi.¹⁰⁸⁷ Bunun nedeni ise Venediklilerin ittifak yaparak Osmanlı'ya saldırıp ağır zayıat vermeleri endişesinden gelmekte idi.¹⁰⁸⁸

Venediklilerin gönderilen elçiler ile istenilen talepleri reddetmeleri ve saldırıların devam etmesi üzerine Kıbrıs seferine çıkılmasına ve fethine karar verilmiştir.¹⁰⁸⁹ Sefer kararı verildikten sonra donanma serdarlığına Vezir Lala Mustafa Paşa atanmıştır.¹⁰⁹⁰ Kaptan-ı Derya olan Müezzinzade Ali Paşa başkumandanlığa atanan Piyale Paşa'nın emrine verilerek sefer harekâtı başlatılmıştır.¹⁰⁹¹ Kıbrıs'ın fethine karar verilmesinde etkili olan düşman saldırılarında konumuz olan sancakların bölgelerine de saldırılar gerçekleşmiştir.¹⁰⁹² 19 Nisan 1570 tarihinde Delvine bölgesine saldırılar düzenlenmiş köylere saldırılarak yağmalar yapılmıştır.¹⁰⁹³ 24 Nisan 1570 tarihinde ise denizde düşman gemilerinin dolaşması üzerine gelebilecek olası saldırılardan sahil kısmında oturan halkın korunması için Avlonya ve Draç yöneticilerine hüküm gönderilerek bölgelerinin muhafazasının aksatılmaması ve gerekli tedbirlerin alınması emredilmiştir.¹⁰⁹⁴ Başka bir hükümde düşmanın Leş iskelesine saldırması ve esir alması karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁹⁵ Daha önce bu konuda uyarılan Delvine ve Draç idarecileri bu saldırılar karşısında uyanık olunması ve gelebilecek düşman saldırılarından bölgelerinin korunmasına ayrıca ehemmiyet verilmesi hususunda tekrar uyarılmışlardır.¹⁰⁹⁶ Sefer süresince bu saldırılar devam etmiş ve bu konuda sancakbeylerine hükümler gönderilerek sancaklarının muhafazalarında bulunmaları sıkıca tembihlenmiştir.¹⁰⁹⁷ Mayıs 1570'de yola çıkacak olan donanma için hazırlıklar Mart ayından itibaren başlatılıp bu konuda belirli sancaklara sefer için hazırlıkların yapılması hususunda emirler

¹⁰⁸⁶ Tommaso Bertele, *Venedik ve Kostantiniyye Tarihte Osmanlı Venedik İlişkileri*, Mahmut H. Şakiroğlu (çev.), 1. Baskı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012, s. 121.

¹⁰⁸⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, s. 11. Ayrıca bkz. Sokullu Mehmet Paşa'nın Kıbrıs seferine karşı olmasında ki görüşleri; Danişmend, s. 391.

¹⁰⁸⁸ Ayrıca bkz. Sokullu Mehmet Paşa'nın Kıbrıs'ın fethine karşı çıkma sebepleri: Danişman, s. 233-234.

¹⁰⁸⁹ Danişman, s. 239.

¹⁰⁹⁰ Katip Çelebi, s. 109.

¹⁰⁹¹ Danişmend, s. 393.

¹⁰⁹² Danişmend, s. 391.

¹⁰⁹³ 12 MD. h. c. 22, s. 44.

¹⁰⁹⁴ 12 MD. h. c. 58, s. 61-62.

¹⁰⁹⁵ 12 MD. h. c. 58, s. 62.

¹⁰⁹⁶ 12 MD. h. c. 58, s. 62.

¹⁰⁹⁷ 12 MD. h. 292, 294, s. 223-225.

gönderilmiştir.¹⁰⁹⁸ Bu konuda gönderilen hükümler ilk olarak zahire tedarikiyle askerin gıda ihtiyacını karşılama ile ilgili olmuştur.¹⁰⁹⁹ İçel Beyine gönderilen hükümde ise Kıbrıs halkının uyarılması istenerek fetihten sonra halkın can ve malına dokunulmayacağı vergilerini vermelerine karşılık zirai işlemlerine devam edebileceklerini bu hususta düşman ile işbirliği yapılmamasını yapanlara merhamet edilmeyeceğini iletmesi istenmiştir.¹¹⁰⁰ Yine Nisan 1570 tarihinde sefer güzergâhında konak olarak belirlenen yerin beyine hüküm gönderilerek ordu geldiği vakit sıkıntı çekilmemesi için gerekli işlemlerin yapılması emredilmiştir.¹¹⁰¹ Sefere giden askerler Teke'den gemilere binecekleri için Teke beyine hüküm gönderilerek burada hazırlıkların tam olması emredilmiştir.¹¹⁰² Devlet sefer kararı aldığı vakit bu kararı beylerbeyine, sancakbeylerine iletir ve kararlaştırılan sefer için hazırlıkların yapılmasını emrederdi. Kıbrıs seferi için konumuz olan sancaklar da görevlendirilmiştir. 22 Nisan 1570 tarihinde Rumeli beylerbeyine gönderilen hükümde Avlonya, İlbasan ve Delvine sancaklarının bu sefer için görevlendirildikleri yazılmıştır.¹¹⁰³ Sefere çıkılma vakti geldiği ve bu sancakların beylerinin bir an önce Rumeli beylerbeyinin birliklerine katılması gerektiği bildirilmiştir.¹¹⁰⁴ Mart ve Nisan aylarında sefer için gerekli emirler beylerbeyine, sancakbeylerine gönderilerek hazırlıkların yapılması emredilmiştir. Bu hususta sefer için barut tedariki ve güherçile işletilmesi için de ayrıca hükümler gönderilmiştir.¹¹⁰⁵ İlk olarak Mart ayında Murat Reis arkasından Nisan ayında ise Piyale Paşa gönderilmiştir.¹¹⁰⁶ Tüm hazırlıklar tamamlandıktan sonra ise 15 Mayıs 1570'te Kaptan Müezzinzade Ali Paşa komutasındaki donanma Lala Mustafa Paşa'nın serdarlığında İstanbul'dan Kıbrıs'a hareket etmiştir.¹¹⁰⁷ Harekât sırasında ilk olarak Girne ve Lefkoşe fethedilmiş, sonrasında hedef Magosa'ya çevrilmiştir.¹¹⁰⁸ Lefkoşa ve Girne'nin fethinden sonra Eylül 1570'de Magosa fethi hazırlıkları başlamış ve kalesi kuşatılmıştır.¹¹⁰⁹ Magosa'nın fethi ise toplamda 10 ay 13 gün sürmüş ve nihayetinde 1 Ağustos 1571 yılında fethedilerek Kıbrıs'ın fethi tamamlanmış

¹⁰⁹⁸ 12 MD. h. c. 1, s. 29-33.

¹⁰⁹⁹ 12 MD. h. c.1, c. 16, c.18, s. 29-42.

¹¹⁰⁰ 12 MD. h. c. 19, s. 42-43.

¹¹⁰¹ 12 MD. h. c. 29, s. 47-48.

¹¹⁰² 12 MD. h. c. 46, s. 56.

¹¹⁰³ 12 MD. h. c. 47, s. 56.

¹¹⁰⁴ 12 MD. h. c. 47, s. 56.

¹¹⁰⁵ 12 MD. h. c. 49, c. 60, s. 57-63.

¹¹⁰⁶ Danişmend, s. 393.

¹¹⁰⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, s. 13.

¹¹⁰⁸ Baykal, (hızl.), *Peçevi Tarihi I*, s. 345.

¹¹⁰⁹ Katip Çelebi, s. 111-112.

oldu.¹¹¹⁰ Kıbrıs'ın fethine giden süreçte konumuz olan sancakların işlevlerine ve rolüne bu kısımdan sonra değinilecektir.

Magosa fethi sırasında ek yardımcı kuvvet olarak 14 Mart 1571 tarihinde Pertev Paşa'ya hüküm gönderilmiş ve emrindeki kuvvetleri alarak bu sefere katılması bildirilmiştir.¹¹¹¹ 27 Nisan tarihinde gönderilen hükümde Vezir Pertev Paşa serdarlığında 200 geminin sefere çıkması ve denizdeki korsan leventlerin de eşlik etmesi kararlaştırıldığı Cezayir beylerbeyine bildirilerek onun da Pertev Paşa'nın emrinde donanmaya katılması emredilmiştir.¹¹¹² 6 Mayıs'ta divandaki toplantıda İşkodra ve Delvine beyleri ile Avlonya azepler ağasından gelen bilgilerde Papa'nın İspanya, Portekiz ve Venedik ile birleşip Osmanlı Devleti'ne karşı savaş kararı aldıkları yer almaktadır.¹¹¹³ Magosa'nın fethiyle uğraşan Osmanlı birliklerine karşı bu dönemde Papa'nın önderliğinde toplanan düşman tarafların kesin savaş kararını alması bilgisi İşkodra, Delvine ve Avlonya sancakları vasıtası ile öğrenilmiştir.¹¹¹⁴ Yeni gelen haberdan sonra yardım için Pertev Paşa'nın emrine verilen gemi sayısı 124'ten 200'e çıkarılmıştır.¹¹¹⁵ Avlonya azepler ağasının gönderdiği başka bir bilgide Girit'ten ve Korfos'tan Venedik'e gelip giden düşman gemilerinden 5 kişinin Şaban Reis tarafından ele geçirildiği yazılmıştır.¹¹¹⁶ Avlonya azepler ağasına gönderilen hükümde ise düşman hakkında bilgileri toplamaya devam etmesini ve Vezir Pertev Paşa geldiği vakit donanmaya dâhil olarak sefere katılması emredilmiştir.¹¹¹⁷ Kıbrıs'ın fethine yardım olarak gönderilen ve 3 Haziran 1571'de yola çıkacak olan Vezir Pertev Paşa Avlonya'ya vardığında Vezir Ahmet Paşa ile haberleşerek ona göre hareket etmesi istenmiştir.¹¹¹⁸ Sefer sırasında Avlonya mevkiisi ortak konum olarak kullanılmış ve gemiler için zift tedariki de Avlonya'dan yapılmıştır.¹¹¹⁹ Bu

¹¹¹⁰ Danişmend, 401.

¹¹¹¹ 12 MD. h. 15, s. 73

Ayrıca bkz. 15 Mart 1571'de Ruha Beyine gönderilen hükümlerde kendisine İlbasan sancağının tevcih olduğu fakat İlbasan sancağı sipahileri Kıbrıs'ın fethinde görevli olduğundan kendisinin Ruha'daki sipahi ve lağımcılarıyla birlikte Kıbrıs'a giderek hizmette bulunması istenmiştir. Ayrıca güvenilir adamlarını İlbasan'a göndererek buranın muhafaza hizmetinde bulunulması ve Ruha'ya gelecek olan yeni beyin gelene kadar buraya da güvenilir bir adamın konulması emredilmiştir. Böylelikle devlet sefer sırasında idari sistemini kontrollü bir şekilde yönetmiş ve işlerin aksamaması için önlemler almıştır. 12 MD. h. 19, 168, 172, s. 76-154.

¹¹¹² 12 MD. h. 367, s. 267-268.

¹¹¹³ 12 MD. h. 394, s. 281-282.

¹¹¹⁴ 12 MD. h. 394, 396, s. 281-285.

Ayrıca bkz. Delvine beyinin düşman donanması hakkında gönderdiği bilgiler: 12 MD. h. 474, 513, s. 330-351.

¹¹¹⁵ 12 MD. h. 394, s. 281-282.

¹¹¹⁶ 12 MD. h. 403, s. 289-290.

¹¹¹⁷ 12 MD. h. 403, s. 289-290.

¹¹¹⁸ 12 MD. h. 525, s. 358-359.

¹¹¹⁹ 12 MD. h. 525, 526, 527, s. 358-359.

hususta Avlonya kadısına hüküm gönderilmiş ziftin temin edilmesi için gerekli işlemlerin yapılması emredilmiştir.¹¹²⁰ İşkodra bölgesinde ise Kıbrıs'taki gemilere barut gönderilmesinin yanı sıra¹¹²¹ sefer için toplar da dökülmüştür.¹¹²² Bu hususta yeterli sayıda top yuvalağı dökmek için ustalar Semendire'den İşkodra'ya gönderilmiştir.¹¹²³ Sefer için önemli olan topların dökülmesine ayrıca önem verilmiş ve bu konuda gerekli tedbirlerin alınması için kadılara da hükümler gönderilmiştir.¹¹²⁴ Dökülen bu topların fethe yetişmesi için beyler ayrıca uyarılmış ve Rumeli beylerbeyine bu hususta yazılan hükümde topların bir an önce dökülmesi için gereken gayretin gösterilmesi emredilmiştir.¹¹²⁵ İşkodra beyi dökülen toplar hakkında bilgileri merkeze göndermiş ve kendisine de dökülen toplarla muhtelif alet edevatın bir an önce hazırlanması emredilmiştir.¹¹²⁶ 12 Mayıs 1571 tarihinde ise İşkodra'da top dökme hizmetinde bulunan topçu bölükbaşı Mehmet Bey ve diğer topçuların Kıbrıs seferine katılmaları emredilerek sefere tayin olunan Vezir Ahmet Paşa geldiğinde ona katılarak sefere gitmeleri emredilmiştir.¹¹²⁷ Yine sefer için kürekçi temininde bulunmuş ve bu hususta sancakbeylerine hükümler gönderilmiştir. Avlonya, İşkodra, İlbasan ve Delvine sancaklarından kürekçi istendiği halde bu kürekçilerin temin edilememesi üzerine tekrar hüküm gönderilerek kürekçilerin Kıbrıs seferi için derhal temin edilmesi istenmiştir.¹¹²⁸ Sefer için gemi yapımı için gönderilen hükümlerde belirli şahıslara bu konuda izin verildiğini başlarına ise Avlonya azepler ağasının atandığını, gemi yapımında ve zahire tedariki hususlarında kendilerine sıkıntı çıkarılmaması için beylere ve kadılara hükümler gönderilmiştir.¹¹²⁹ Seferde görevli Rumeli sipahilerinin harçlıklarının kalmaması üzerine Avlonya ve İlbasan sancaklarından harçlık toplamak üzere gönderilen sipahilerin topladıkları harçlıkların geciktirmeden Vezir Mustafa Paşa tarafına gönderilip Kıbrıs'a ulaştırılması emredilmiştir.¹¹³⁰ Sefer sırasından sipahilerin harçlıklarının toplanmasına öncelik verilmiş ve bu hususta Kıbrıs'tan da harçlık toplamak için sipahiler gönderilmiştir.¹¹³¹ Gelen bu

¹¹²⁰ 12 MD. h. 527, s. 359.

¹¹²¹ 12 MD. h. 396, s. 284-285.

¹¹²² 12 MD. h. 231, 251, 257, 293, 480, s. 192-333.

¹¹²³ 12 MD. h. 231, s. 192.

¹¹²⁴ 12 MD. h. 251, s. 201.

¹¹²⁵ 12 MD. h. 257, s. 203-204.

¹¹²⁶ 12 MD. h. 293, s. 224.

¹¹²⁷ 12 MD. h. 480, s. 333-334.

¹¹²⁸ 12 MD. h. 208, s. 176-177.

¹¹²⁹ 12 MD. h. 375, s. 271-272.

¹¹³⁰ 12 MD. h. 27, s. 80-81.

¹¹³¹ 12 MD. h. 229, s. 191.

harçlıkçıların yollarının İşkodra'da kesilmesi üzerine güvenliğin sağlanarak harçlıkların bir an önce toplatılarak Kıbrıs'a ulaştırılması istenmiştir.¹¹³²

18 Eylül 1570'de Magosa'nın fethi için yola çıkmış olsa bile devamı kış aylarına tekabül ettiği için çok fazla ilerleme olmamıştır.¹¹³³ Sonrasında kış mevsimi olması sebebiyle Piyale Paşa ve Kaptan Müezzinzade Ali Paşa; Rodos beyi Ahmet Paşayı kırk parça kadırgayla Serdar Lala Mustafa Paşa'nın hizmetinde bırakarak İstanbul'a döndüler.¹¹³⁴ Bundan sonra bahar ayları geldiğinde Kaptan Müezzinzade Ali Paşa komutasında donanma Kıbrıs üzerine tekrar gönderilmiştir.¹¹³⁵ Kaptan Ali Paşa'ya ek olarak yukarıda değinildiği üzere Vezir Pertev Paşa komutasındaki birlikler de gönderilmiştir. Gönderilen bu birlikler ile beraber Magosa'nın fethi 1 Ağustos 1571'de tamamlanarak Kıbrıs Osmanlı toprağı haline getirilmiş oldu.¹¹³⁶ Magosa'nın fethi ile beraber Kıbrıs'ta beylerbeylik kurumu oluşturularak Kıbrıs'ın sancakbeyleri, hisar erenleri, gönüllü bölüğü ve yeniçeri ağası belirlenmiştir.¹¹³⁷ Kıbrıs'ın fethinin ardından oluşturulan beylerbeyliğine ise Avlonya sancak beyi Muzaffer Paşa tayin olunarak bir eyalet olarak teşkili sağlanmıştır.¹¹³⁸ Kıbrıs'ın fethedilmesinden sonra ise Kıbrıs'ı kurtarma maksadı ile Osmanlı aleyhinde Papa öncülüğünde birleşen haçlı ittifakıyla İnebahtı'da yapılan savaşta Osmanlı Devleti ağır bir yenilgi almıştır.¹¹³⁹ Bu yenilgi üzerine yapılan yeni donanma ile tekrar Akdeniz'e açılan Osmanlı Devleti yaptığı faaliyetler neticesinde Venediklileri sulhe ikna etmiş ve böylelikle 1573 yılında yapılan bir anlaşma ile Venedik Cumhuriyeti Kıbrıs'ı hukuken Osmanlı Devleti'nin toprağı olarak tanımayı kabul etmiştir.¹¹⁴⁰

4.7.7 İnebahtı Deniz Savaşı

Kıbrıs'ın fethedilmesinin ardından Osmanlı Devleti'ne karşı Papalığın önderliğinde ittifak yapılarak bir haçlı donanması oluşturulur. İnebahtı'da yapılan bu deniz savaşı Osmanlı kaynaklarında Sıngın Donanma veya Sıngın Seferi olarak geçmektedir.¹¹⁴¹ Osmanlı

¹¹³² 12 MD. h. 230, s. 191-192.

¹¹³³ Danişmend, s. 401.

¹¹³⁴ Katip Çelebi, s. 112.

¹¹³⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, s. 14.

¹¹³⁶ Danişman, s. 247-248.

¹¹³⁷ İpşirli, (hızl.), *Tarih-i Selaniki I*, s. 80.

¹¹³⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, s. 14.

¹¹³⁹ 12 MD, s. XII.

¹¹⁴⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, s. 23-25.

¹¹⁴¹ Acıpınar, s. 176.

donanması bu savaşla tarihinde en ağır yenilgisini almıştır. Bu yüzden Singin yani mağlup kelimesi ile ifade edilmiştir.¹¹⁴² Kıbrıs'ı kurtarmak için gönderilen düşman donanmasının mevsim şartlarından ötürü geri dönmesi ve sonraya bırakılması üzerine Papa ile İspanya, Venedik ve Malta arasında bir anlaşma olmuştur.¹¹⁴³ Bu hususta 6 Mayıs 1571 tarihinde düşmanın ittifak ederek Donanma-i Hümayun ile savaş kararı aldığı merkeze İškodra, Delvine ve Avlonya Azepler Ağası bildirmiştir.¹¹⁴⁴ Gönderilen haberlerde Magosa'nın fethi süresince Papa önderliğinde İspanya, Venedik ve Portekiz birleşerek savaş hazırlığına başladıkları yazılmıştır.¹¹⁴⁵ Mukaddes olarak anılan bu ittifaka Toskana, Ceneviz, Savua, Malta, Ferrara ve Parma gibi küçük beylikler de katılmıştır.¹¹⁴⁶ Bir araya gelen düşman donanmalarının bu savaş için söylentileri Kıbrıs'ın intikamını almak olarak ifade edilmekte ve Osmanlı Devleti'ne açmış oldukları savaşın temelini bu ifadelerine dayandırmaktadırlar.¹¹⁴⁷ Böylece padişah tarafından Kaptan Paşa'ya hatt-ı hümayunlar gönderilerek bazı adaları vurup düşman donanması hakkında haberleri alıp üzerlerine varılması emredilmiştir.¹¹⁴⁸ Devlet düşman hakkındaki bilgileri ile yaptıkları faaliyetleri Avlonya Azepler Ağası Kara Hacı¹¹⁴⁹, Delvine beyi,¹¹⁵⁰ İškodra beyi¹¹⁵¹ ve casuslar¹¹⁵² üzerinden öğrenmektedir. 12 Mayıs 1571 tarihinde Delvine beyinden gelen haberlerde düşmanın Korfos'ta toplanmaya başladığı, İspanya donanmasının gelmesini bekledikleri ve İspanya donanması geldikten sonra birleşerek Donanma-i Hümayun'la savaşacaklarını yazmıştır.¹¹⁵³ Bu sırada Osmanlı donanması Kıbrıs'ta olup Magosa'nın fethi ile meşguldü. 1 Ağustos 1571'de Magosa'nın fethi ile Kıbrıs'ı alan Osmanlı Devleti böylelikle birleşmiş olan Papa önderliğindeki haçlı donanmasını üzerine çekmişti. Nitekim çok fazla hazırlık yapılmadan Magosa'ya yardım için gelme hazırlığı yapan düşman donanmasının önünü kesmek maksadıyla donanma tekrar denize açıldı.¹¹⁵⁴ Donanma tam olarak tamamlanamadığından çenkçi ve kürekçiler açısından

¹¹⁴² Danişmend, s. 401-402.

¹¹⁴³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, s. 15.

¹¹⁴⁴ 12 MD, h. 394, s. 281-282.

¹¹⁴⁵ 12 MD, h. 394, s. 281-282. Ayrıca bkz. Düşman donanmasının işbirliği haberi 12 MD, h. 464, s. 325.

¹¹⁴⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, s. 16.

¹¹⁴⁷ İpşirli, (hızl.), *Tarih-i Selaniki I*, s. 81.

¹¹⁴⁸ İpşirli, (hızl.), *Tarih-i Selaniki I*, s. 82.

¹¹⁴⁹ 12 MD, h. 394, 396, 403, 532, s. 281-362.

¹¹⁵⁰ 12 MD, h. 394, 396, 474, 513, s. 281-351.

¹¹⁵¹ 12 MD, h. 396, s. 284-285.

¹¹⁵² 12 MD, h. 180, 225, s. 158-189.

¹¹⁵³ 12 MD, h. 474, s. 330-331.

¹¹⁵⁴ Danişman, s. 256.

noksandı.¹¹⁵⁵ Peçevi’de geçen Pertev Paşa’nın “kıyı boylarındaki sancakların tımarlı askerlerinin birer bahane ile izin alarak gittikleri anlaşılmıştır”¹¹⁵⁶ ifadesi donanmanın sadece cenkçi ve kürekçilerden eksik olmadığını göstermektedir. Gelen bilgilerde düşman donanmasının Messina’da toplanarak 15 Eylül’de buradan hareket edileceği söylenmiş¹¹⁵⁷ ve nihayetinde 16 Eylül’de buradan çıkıp 27 Eylül’de Korfos’a gelmişlerdir.¹¹⁵⁸ Osmanlı donanması ise öncelikle Kefalonya adasına asker çıkarıp yağmalama yaptıktan sonra İnebahtı’ya doğru yol almıştır.¹¹⁵⁹ İnebahtı’ya gelmeden önce yine Adriyatik kıyılarına da saldırılar düzenlenmiş olup Ülgün, Bar, Nova, Budva, Draç, Korfos, Balıklaço, Gomanice, Preveze ve Balyabadra’ya uğrandıktan sonra 22 Eylül’de İnebahtı’ya gelinmiştir.¹¹⁶⁰

Düşman donanmasının başkumandanlığına Don Juan¹¹⁶¹ Papalık donanma kumandanlığına Colonna ve Venedik donanma kumandanlığına da Veniero getirilmiştir.¹¹⁶² Osmanlı donanmasının serdarlığına ise Vezir Pertev Paşa getirilerek kaptan-ı derya olan Müezzinzade Ali Paşa ile Cezayir beylerbeyi Uluç Ali Paşa, Trablus beylerbeyi Cafer Paşa, Hayreddin Paşaoğlu Hasan Paşa gibi sancakbeyleri ve askerlerin ileri gelenleri Pertev Paşa’nın emrine verilmiştir.¹¹⁶³ Tarihi kaynaklarda bu görevlendirilme konusu oldukça eleştirilmiştir. Pertev Paşa ile kaptan olan Müezzinzade Ali Paşa’nın kara kuvvetlerinden gelmekte olduğu yazılıp denizlere hâkim olmadıkları için bu hazin sonun yaşanacağı önceden tahmin edilmiştir. İsmail Hami Danişmend’in eserinde bu paşalar için şu ithamlar geçmektedir: “Donanma-i Hümayun sıfatıyla ikinci vezir Pertev ve Kaptan-ı Derya Müezzinzade Ali Paşalar vardır ve bunların her ikisi de kara ordusunda yetişmiş olmak itibariyle denizcilikle hiçbir alakaları yoktur! Bunların yanında Cezayir Beylerbeyi Uluç Ali ile Barbaros merhumun muhterem oğlu Hasan Paşa ve sancakbeyliklerinde bulunan diğer on beş denizci daha bulunmakla beraber, donanmanın mukadderatına hâkim olanlar bu deniz kahramanları değil, o iki kara askeridir! Deniz işlerinden hiçbir şey anlamayan bu kara paşalarını o kadar buhranlı bir devirde Bahriye’nin başına getiren de

¹¹⁵⁵ Danişman, s. 256. Ayrıca bkz. Donanma bilgileri; Baykal, (hızl.), *Peçevi Tarihi I*, s. 350. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, s. 17. Danişmend, s. 405.

¹¹⁵⁶ Baykal, (hızl.), *Peçevi Tarihi I*, s. 350. Ayrıca bkz. Kâtip Çelebi, s. 114.

¹¹⁵⁷ Danişmend, s. 403.

¹¹⁵⁸ İdris Bostan, “İnebahtı Deniz Savaşı”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, c. 22, s. 287-288.

¹¹⁵⁹ Baykal, (hızl.), *Peçevi Tarihi I*, s. 350.

¹¹⁶⁰ Bostan, “İnebahtı Deniz Savaşı”, *DİA*, s. 287-288.

¹¹⁶¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, s. 19. Ayrıca bkz. Aynı zamanda İspanya donanma kumandanıdır. Danişmend, s. 403.

¹¹⁶² Bostan, “İnebahtı Deniz Savaşı”, *DİA*, s. 287-288.

¹¹⁶³ Kâtip Çelebi, s. 1114-1115.

Veziriazam Sokullu Mehmet Paşa'dır!"¹¹⁶⁴ Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere İnebahtı Deniz Savaşı'nın yenilgisi Pertev Paşa ile Kaptan Ali Paşa'ya yüklenmiştir. Nitekim savaş sırasında savaş taktiği hususunda düşülen anlaşmazlık da bunu göstermektedir. İnebahtı körfezinde bekleyen Osmanlı donanması düşman donanmasının geldiği haberini alınca Pertev Paşa, Kaptan Müezzinzade Ali Paşa, Cezayir Beylerbeyi Uluç Ali Paşa, Trablusgarp Beylerbeyi Câfer Paşa, Hayreddin Paşazade'nin oğlu Hasan Paşa, on beş sancak beyi ile tecrübeli reislerin katıldığı bir savaş meclisi toplanmıştır.¹¹⁶⁵ Mecliste savaşın nasıl yapılmasına dair münazaralar yapılmıştır. Tartışılan kararlardan ilki yapılacak olan savaşın İnebahtı'da körfezde veya açık denizde yapılması hususunda olmuştur.¹¹⁶⁶ Fakat savaşın savunma değil de taarruz üzerinden yapılacağı muhakkaktı. Çünkü Kaptan Müezzinzade Ali Paşa düşman donanması geldiği vakit taarruz yapılmasına taraf idi. Bu hususta yapılan tartışmaların ikincisinde ise Pertev Paşa ve Uluç Ali Paşa donanmanın eksiklerinden ötürü taarruzun büyük bir zayıat getireceği kanaatinden müdafaa konusunda hem fikirlerdi.¹¹⁶⁷ Pertev Paşa donanmanın İnebahtı'da kalması ve şayet düşman donanması donanmamız üzerine gelirse savaşılması yerinde olur diyerek bu fikrini açıkça beyan etmiştir.¹¹⁶⁸ Aynı fikirde olan Uluç Ali Paşa'da donanmanın eksik olduğunu ve altı aya yakın süredir denizlerde gezilmekte olduğundan gemilerin sağlam olmadığını bu yüzden müdafaada kalmanın uygun olacağını söylemiştir.¹¹⁶⁹ Tüm bu fikirlere sıcak bakmayan Kaptan Paşa ise taarruzdan yana olduğunu her seferinde dile getirmiştir. Uluç Ali Paşa'nın ikinci fikri olan hücum edilecekse hiç olmazsa sahilden uzakta hücum edilsin fikri dahi Kaptan Paşa tarafından geri çevrilmiştir.¹¹⁷⁰ Bu durum üzerine kaynaklarda geçen Uluç Ali Paşa'nın çok sinirlendiği ve Hayrettin Paşa ile seferler görenlerin neden ses çıkarıp itiraz etmediği hususunda söylendiği geçmektedir.¹¹⁷¹ Yine de ısrarla son çare olarak Uluç Ali Paşa donanma kaptan gemisinin tanınmaması için önlem alınmasını söylediye de dinletememiştir.¹¹⁷² Tüm bu fikirlere şiddetle karşı çıkan Kaptan Müezzinzade Ali Paşa'nın aklında olan tek şey ise düşman ile taarruz yaparak savaşmaktı. Bu fikrinin dayandığı temel nokta ise sürekli kendisine merkezden bu yönde

¹¹⁶⁴ Danişmend, s. 403-404. Ayrıca bkz. Kaptan Paşa'nın denizci olmamasına dair: Kâtip Çelebi, s. 115.

¹¹⁶⁵ Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", *DİA*, s. 287-288.

¹¹⁶⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, s. 17.

¹¹⁶⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, s. 18.

¹¹⁶⁸ Baykal, (hızl.), *Peçevi Tarihi I*, s. 350.

¹¹⁶⁹ Kâtip Çelebi, s. 350.

¹¹⁷⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, s. 18.

¹¹⁷¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, s. 18. Kâtip Çelebi, s. 115. Danişmend, s. 407,

¹¹⁷² Kâtip Çelebi, s. 115.

emirlerin gelmesindendi. Gelen bu emirlerde her ne olursa olsun düşmana taarruz etmesi gerektiği ve aksi durum olmasında ise bu işten kendisinin mesul tutulacağı yazılmıştır.¹¹⁷³ Yukarıda değinildiği üzere Selanik-i Tarihi'nde aynı hususlardan bahsedilmekte olup Kaptan Paşa'ya emirler gönderilip düşman donanmasının haberlerini alarak üzerlerine varılması emredilmekte idi.¹¹⁷⁴ Kaptan Müezzinzade Ali Paşa'nın tartışmalar üzerine bu hususta söylediği "*Ben mansıbumdan değil, başımdan korkarım*"¹¹⁷⁵ sözü ile durum ne olursa olsun emirlere riayet edeceğini kati suretle belirtmiştir. Böylelikle kurulan mecliste düşman donanmasına taarruz üzerinden savaşın yönetileceği çoğunluğun istememesine karşın kabul edilmiş oluyordu. İki tarafın karşılaşmasından önce donanma kuvvetlerine bakmak gerekirse bu konuda kaynaklarda çeşitli rakamlar verildiğini görmekteyiz. Osmanlı donanmasındaki gemi sayısının genel olarak 250'ye yakın olduğu kabul edilir.¹¹⁷⁶ Donanmaya ait verileri Kâtip Çelebi 180 parça, Peçevi ise İstanbul'dan 300 parça geminin çıktığını, Selanik-i Mustafa Efendi ise taşrada olanların haricinde 184 parça gemi ile tamamlandığını ifade etmektedirler.¹¹⁷⁷ Tüm bu ifade edilenlere karşın Hammer ise Osmanlı donanmasının 300 gemiden oluştuğunu ifade etmiştir.¹¹⁷⁸ Hammer'in Osmanlı donanmasının sayısını 300'e yakın göstermesi ise genel olarak abartılı bulunmuştur.¹¹⁷⁹ Düşman donanmasının mevcudunda ise kaynaklarda ortak ifade olarak Osmanlı donanmasından üstün olduğuna dairdir. Buna göre Papa önderliğinde birleşen düşman donanmasına Papalık 12, İspanya 70, Venedik 114 gemi vererek Malta, Savua ve Cenova'nın da 12 gemi verdiği kaydedilmiştir.¹¹⁸⁰

27 Eylül'de düşman donanması Korfos'ta, Osmanlı donanması ise İnebahtı'da bulunuyordu. Nihayetinde düşman donanması 30 Eylül'de Korfos'tan hareket ederek Holomiç koyuna girmiş Korint körfezinin ağzına doğru ilerlemeye başlamıştır.¹¹⁸¹ Osmanlı donanması ise İnebahtı'da beklemekte olup merkezinde Kaptan Müezzinzade Ali Paşa, sol kolda Pertev Paşa ve sağ kolda Uluç Ali Paşa olmak üzere İnebahtı'dan çıkış yaptılar.¹¹⁸² Böylelikle iki donanma 7 Ekim 1571'de İnebahtı'da karşı karşıya gelerek tarihe geçecek olan büyük deniz

¹¹⁷³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, s. 18.

¹¹⁷⁴ İpşirli, (hzl.), *Tarih-i Selaniki I*, s. 82.

¹¹⁷⁵ Danişmend, s. 406.

¹¹⁷⁶ Danişman, s. 255.

¹¹⁷⁷ Kâtip Çelebi, s. 115. Baykal, (hzl.), *Peçevi Tarihi I*, s. 350. İpşirli (hzl.), *Tarih-i Selaniki I*, s. 81.

¹¹⁷⁸ Hammer, s. 29.

¹¹⁷⁹ Danişmend, s. 404. Danişman, s. 255.

¹¹⁸⁰ Danişman, s. 255.

¹¹⁸¹ Danişman, s. 261.

¹¹⁸² Kâtip Çelebi, s. 115.

savaşı başlamış oldu.¹¹⁸³ Bu savaşın yapıldığı saha tam olarak İnebahtı koyunun batı tarafında Korint körfezinin geniş olan kısmıdır.¹¹⁸⁴ Yukarıda değinildiği üzere bu savaşın mağlup tarafının Osmanlı olacağı uygulanan savaş stratejisiyle tahmin edilmekteydi. Uluç Ali Paşa'nın tüm uyarılarına rağmen merkezi dikkate alan Kaptan Müezzinzade Ali Paşa bu kararının bedelini yapılan savaşta şehit düşerek ödemişti. Nitekim savaş sırasında yaptığı bir diğer hata ise karşı donanmada Don Juan'ın gemisine direk hücum etmesiyle bulunduğu geminin kaptan paşa gemisi olduğu ifşa edilmiş ve tüm kuvvetleri üstüne çekmişti.¹¹⁸⁵ Böylelikle Don Juan tüm kuvvetiyle Kaptan Paşa'nın üzerine yürüyerek ağır bir darbe vurmuş Kaptan Paşa dâhil birçok asker burada şehit düşmüştür. Aynı şekilde Pertev Paşa'nın da gemisine top atılmak suretiyle mağlubiyete uğratılarak kendini kurtarmak için denize atlamış ve Hasan Paşa oğlu Mahmut Bey tarafından kurtarılarak gemiye alınmıştır.¹¹⁸⁶ Sağ kolda yer alan Uluç Ali Paşa ise deneyimli bir denizci olduğundan kendisini belli edecek bir alameti gemisine koymayarak saldırdığı düşman gemisini zapt ederek Malta kaptanını öldürmüş aldığı birkaç gemiyle Moton üzerinden yoluna devam etmiştir.¹¹⁸⁷ Uluç Ali Paşa bu haçlı donanmasının 12 kadar kadırgasını tahrip ederek binden fazla kişiyi öldürmüştür.¹¹⁸⁸ Böylelikle Osmanlı donanması Uluç Ali Paşa kanadı dışında ağır zayıflık vererek büyük bir yenilgi almıştır. Bu savaşın yapıldığı yer kaynaklarda aynı zamanda kanlı burun olarak tarif edilmiştir.¹¹⁸⁹ Alınan bu ağır darbenin haberini Uluç Ali Paşa Edirne'de bulunan padişah II. Selim'e mektupla bildirmiştir.¹¹⁹⁰ Uluç Ali Paşa'nın bu savaşta gösterdiği başarı ve gayretlerinden ötürü şehit düşen Kaptan Müezzinzade Ali Paşa'nın yerine atanarak adının Uluç'tan Kılıç'a çevrilmesi için ferman çıkarılmıştır.¹¹⁹¹ Donanmanın büyük bir bölümünün kaybedilmesinden ötürü bütün kış gemi yapım faaliyetleri ile geçmiş ve sonunda 134 adet gemi inşa edilebilmiştir.¹¹⁹² Yapılan bu yeni donanma ile 1572 yılında Kaptan Kılıç Ali Paşa kumandasında Donanma-i Hümayun Akdeniz'e açılmıştır.¹¹⁹³ Burada yürütülen faaliyetler neticesinde Venedikliler müttefiklerinden ayrılarak sulhe mecbur kalmış ve 1573 tarihinde

¹¹⁸³ Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", *DİA*, s. 287-288.

¹¹⁸⁴ Danişman, s. 262. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, s. 18.

¹¹⁸⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, s. 19.

¹¹⁸⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, s. 19.

¹¹⁸⁷ Kâtip Çelebi, s. 116. İpşirli (hızl.), *Tarih-i Selaniki I*, s. 82.

¹¹⁸⁸ Acıpınar, s. 179.

¹¹⁸⁹ Kâtip Çelebi, s. 115.

¹¹⁹⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, s. 20.

¹¹⁹¹ Baykal (hızl.), *Peçevi Tarihi I*, s. 351.

¹¹⁹² Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", *DİA*, s. 287-288.

¹¹⁹³ İpşirli (hızl.), *Tarih-i Selaniki I*, s. 86.

yapılan yeni bir anlaşma ile Kıbrıs'ı hukuken Osmanlı Devleti'ne bıraktıkları gibi Kanuni Sultan Süleyman devrinden beri vermekte oldukları üç yüz bin filoriyi de ödemeyi kabul etmişlerdir.¹¹⁹⁴ Hammer'in ifadesine göre dört ay içerisinde tamamlanan yeni donanmanın denizlere açılmasına karşın haçlı ittifakı aynı birliği sağlayamamıştır.¹¹⁹⁵ Böylelikle Venedik kendisine yardımın yapılmayacağını anlayınca sulhe razı olmuş yapılan yeni anlaşmayla da, Osmanlı Devleti İnebahtı savaşının bir nevi kazanan tarafı olmuştur.¹¹⁹⁶ Yapılan anlaşmanın maddelerine bakıldığında savaşta Osmanlı Devleti büyük zayıf vermesine karşın sonradan yürütülen faaliyetler sayesinde diplomasi alanında kazanan taraf olduğu açıktır. Bu sayede eklenen maddelerde Arnavutluk ve Dalmaçya sahillerinde de sınırların eski haline döndürülmesi kararlaştırılmıştır.¹¹⁹⁷

¹¹⁹⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III*, s. 24-25.

¹¹⁹⁵ Hammer, s. 34-35.

¹¹⁹⁶ Hammer, s. 36-37.

¹¹⁹⁷ Hammer, s. 36-37.

SONUÇ

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren XVI. yüzyıla kadar pek çok tarihi süreçten geçmiştir. Balkanlara geçildikten sonra ilerleyen dönemlerde Adriyatik kıyılarına ulaşılmış ve buralarda Osmanlı hâkimiyeti kademeli olarak tesis edilmiştir. Osmanlı Devleti hâkimiyetini kurarken uyguladığı sistemli politikalar sayesinde gittiği bölgelerde uzun yıllar hüküm sürmüştür. Özellikle sancakların kurulması hâkimiyetin tesis edilmesinde en önemli araç olmuştur. Adriyatik kıyılarını oluşturan Avlonya, İşkodra, İlbasan, Draç ve Delvine şehirleri fethedildikten sonra Draç dışında birer sancağa dönüştürülerek Osmanlı Devleti'nin Adriyatik'te hâkimiyet sahasını oluşturmuşlardır. 1545-1574 yıllarında bölgede Osmanlı idaresi ve yönetimi işlemeye bu sancaklar üzerinden devam etmiştir.

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin 1545-1574 yılları arasında Güney Adriyatik bölgesindeki idaresi ve yönetimi temelde Mühimme Defterleri üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu yıllarda bölgede Osmanlıların karşısında etkin güç olmaya çalışan Venedik Cumhuriyeti bulunmaktadır. Özellikle Osmanlıların Adriyatik bölgesine inmeleriyle beraber ciddi mücadeleler içerisine girilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Adriyatik'te ilerlemesi Venedik Cumhuriyeti'ni oldukça tedirgin etmiştir. Onların buradaki hâkim olma düşüncelerinin önüne geçilmiştir. Böylece Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı Devleti arasında birkaç döneme ayırabileceğimiz savaşlar gerçekleşmiştir. Bu savaşlardan genelde Osmanlı Devleti kazançlı çıkmıştır. Savaşlar son bulurken yapılan anlaşmalar ile sancaklar resmi olarak Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Örneğin 1463 yılında Venediklilerin ön ayak olup Macarlarla ve İskender Bey'le yaptığı ittifak sonucu çıkan uzun savaş döneminde 1478 yılında İşkodra fethedilmiş ve 1479 yılındaki sulh ile yapılan anlaşmada bu fetih resmîyet kazanmıştı. Sonraki dönemlerde Draç ve Delvine'nin durumu da aynı şekilde olup Venedikliler resmîyette buraların Osmanlılara ait olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Aslında Venedik Adriyatik'te Osmanlı hâkimiyetini görünürde kabul etmiş olsa bile düşmanca davranışlarda bulunmaktan da hiçbir zaman çekinmemiştir. Ele aldığımız dönem içerisinde dahi bu durumun değişmediği incelenen hükümlerden anlaşılmaktadır. Bu yıllarda gönderilmiş olan hükümlere baktığımızda Venedikliler genel olarak anlaşma kurallarına aykırı davranışlarda bulunmuşlar, Osmanlı gemilerine ve mallarına zarar vererek sancaklara karşı saldırılar gerçekleştirmişlerdir. Yine Osmanlı topraklarında isyancı grupları

destekleyerek iç karışıklık çıkarmayı hedeflemişlerdir. Bu hususta devlet tarafından yürütülen diplomatik faaliyetlerle bu zararların önlenmesi beklenmiştir. Saldırıların önlenmesi için sancakbeylerine hükümler gönderilmesinin yanı sıra Venedik beylerine de name-i hümayunlar gönderilmiştir. Böylelikle diplomasi yolu hedeflenerek çıkan sorunlar çözülmek istenmiştir. Diplomasi ile çözülemeyen konularda ise savaşlar çıkmaktadır. Örneğin Kıbrıs'ın fethine giden süreçte yürütülen faaliyetlerin netice vermemesi, Venedik Cumhuriyeti'nin olumsuz dönüş yapması üzerine savaş kararı alınmıştır. Yapılan savaş sonrasında Kıbrıs fethedilerek Osmanlı topraklarına katılmıştır. Devamında ise Venedik Cumhuriyeti'nin faaliyetleri neticesinde oluşturulan haçlı ittifakıyla yeni bir savaş yapılmıştır. Osmanlı tarihine ağır bir yenilgi olarak geçen İnebahtı Deniz Savaşı vuku bulmuştur.

Gönderilmiş olan hükümlere baktığımızda bölgede Osmanlı idaresinin temeli, ana kurumlar olarak beylerbeyi, sancakbeyi ve kadıya dayanmaktadır. Çeşitli konuları ihtiva eden idari, sosyal, askeri alanlar olarak ayırabileceğimiz hükümler başta bu kurumların yöneticilerine olmak üzere gerektiğinde diğer tüm devlet görevlilerine de gönderilerek bir yönetim mekanizması oluşturulmuştur. Adriyatik kıyılarını teşkil eden sancaklar konumlarından ötürü sürekli karşı taraftan saldırıya maruz kalmışlardır. Bu sebepten 1545 ve 1574 yılları arasında bölgedeki Osmanlı idaresi toprak bütünlüğünü korumak, asayişini sağlamak gibi konularda ön plana çıkmıştır.

Geliştirilen sistemli politikalarla oluşturulan Osmanlı kimliği ile Müslümanlar ve Hıristiyanlar huzur içerisinde bir arada yaşamışlardır. Özellikle bu bölgede Osmanlı hâkimiyeti tesis edilirken Müslüman olma şart aranmaksızın verilen tımarlar bu politikanın bir unsuru olmuştur. Sosyal düzen bozuklukları ise her bölgede olduğu gibi ele aldığımız bölgelerde de meydana gelmiştir. Bu konuda gönderilen hükümlere baktığımızda isyanlar ve eşkıyalık hareketlerini içeren çok sayıda olaylar karşımıza çıkmıştır. Devlet burada bu tür olayların önüne geçilmesi ve huzurun sağlanması için sancakbeylerine ve kadılara yetkiler verdiği gibi bazı durumlarda aralarında işbirliği yapmalarını da istemiştir. Yine burada devlet tarafından gönderilen emirlerde isyanlara veya işlenen suçlara verilecek olan cezai işlemde hukuka bağlı kalınmasına vurgu yapılmıştır. Sosyal düzenin bozulmaması, halkın can ve mal güvenliğinin devletin teminatı altında olması gerektiğini bilen devlet yöneticileri bu konuda gönderdikleri emirlerde özellikle asayişin sağlanmasına ve huzurun temin edilmesine vurgu yapmışlardır.

Askeri açıdan bölgede tımarlı sipahiler, geri hizmet kıtaları, kale muhafızları, acemi oğlanlar, ve yeniçeriler ile ilgili verilere ulaşılmıştır. Özellikle burada sefer zamanlarında tımarlı sipahiler devletin önemli askeri gücünü oluşturmuştur. Sadece sefer zamanlarında değil bağlı oldukları bölgelerini korumakla da görevli tutulup gerekli zamanlarda başka sancaklarda meydana gelen olaylara yardımcı kuvvet olarak gönderilmişlerdir. Adriyatik bölgesinin kıyı şeridini oluşturan sancakların denizden uğradıkları saldırılarda bölgelerin korunabilmesi için sancakbeylerine gönderilen hükümlerin yanında donanma seferleri de düzenlenerek güvenliğin sağlanması hedeflenmiştir.

İdari, sosyal ve askeri konularda gönderilen hükümler çerçevesinde oluşturulan tezimizde 1545-1574 yılları arasında dönemin en güçlü devletlerinden biri konumunda bulunan Osmanlı Devleti'nin Adriyatik kıyılarındaki idaresine değinilmeye çalışılmıştır. Tarihi ve tarihte geçen olayları gelecek nesillere aktarmaya çalışırken yapılması gereken her devri kendi koşulları içerisinde değerlendirip ortaya koymak olmalıdır. Bu çerçeveden bakıldığında devletin doğrudan kendi ağzından yazılmış olan belgelerin önemi ortaya çıkmaktadır. İdari, sosyal, askeri ve diğer tüm konularda alınan kararların birincil ağızdan yazıldığı Mühimme Defterleri bu bakımdan büyük bir önem taşımaktadır. Bu düşünce ile belirlenen bu defterlerden günümüzden yüzyıllar öncesine dayanan bir dönemde, devlet olma olgusu; idari, sosyal ve askeri açıdan açıklanmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

3 Numaralı Mühimme Defteri. (1993). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları. No. 12.

5 Numaralı Mühimme Defteri. (1995). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları. No.21.

6 Numaralı Mühimme Defteri. (1995). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları. No.28.

7 Numaralı Mühimme Defteri. (1999). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları. No. 37.

12 Numaralı Mühimme Defteri. (1996). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları. No.33.

Sahillioğlu, Halil. (hızl.). (2002). *Topkapı Sarayı Arşivi H. 951 952 Tarihli ve E-1231 Numaralı Mühimme Defteri*, İstanbul: İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi.

Ansiklopedi Maddeleri

Akgündüz, Ahmet.(1996). Gedik. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 13. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Aydüz, Salim. (2012). Tophane. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 41. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Beydilli, Kemal. (2013). Yeniçeri. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 43. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Bilge, Mustafa L. (1991). Arnavutluk. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 3. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Bostan, İdris. (1991). Azeb. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 4. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Bostan, İdris. (2000). İnebahtı Deniz Savaşı. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 22. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Bostan, İdris. (2002). Korfu. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 26. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Halaçoğlu, Yusuf. (2004). Menzil. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 29. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Halaçoğlu, Yusuf. (2012). Ulak. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 42. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

İlgürel, Mücteba. (1988). Acemi Oğlanı. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 1. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

İlgürel, Mücteba. (1995). Osmanlılarda Eşkîyalık Hareketleri. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 11. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

İnalcık, Halil. (2000). İmtiyazat. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 22. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

İnalcık, Halil. (2012). Tımar. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 41. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

İpşirli, Mehmet. (1992). Beylerbeyi. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 6. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kiel, Machiel. (1991). Avlonya. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 4. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kiel, Machiel. (1994). Draç. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kiel, Machiel. (2000). İlbasan. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 22. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kiel, Machiel. (2001). İşkodra. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 23. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kütükoğlu, Mübahat S. (1992). Baruthane-i amire. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 5. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kütükoğlu, Mübahat S. (2006). Mühimme Defteri. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 31. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Oğuzoğlu, Yusuf. (1994). Dizdar. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Ortaylı, İlber. (2001). Kadı. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 24. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Öz, Mehmet. (2010). Tahrir. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 39. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Özcan, Abdülkadir. (1994). Devşirme. *TDV İslam Ansiklopedisi* 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Pedani, Maria Pia. (2013). Venedik. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 43. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Rızaj, Skänder. (1994). Delvine. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Şahin, İlhan. (2009). Sancak. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 36. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Yayınlanmış Birincil Kaynaklar

Baykal, Bekir Sıtkı. (hızl.). (1992). *Peçevi Tarihi I*. 2. Baskı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Çabuk, Vahit. (hızl.). (1989). *Solakzade Tarihi II*. 1. Baskı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

İpşirli, Mehmet. (hızl.). (1999). *Tarih-i Selaniki I*. 2. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kahraman, Seyit Ali. (hızl.). (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi. 6. Kitap. c. 1-2.* 1. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kâtip Çelebi. (2007). *Deniz Savaşları Hakkında Büyüklere Armağan Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l-Bihar.* 1. Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Piri Reis. (1988). *Kitab-ı Bahriye II.* Ankara: Ministry Of Culture And Tourism Of The Turkish Republic.

Telif Eserler

Acıpinar, Mikail. (2016). *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa Akdeniz'de Diploması, Ticaret ve Korsanlık 1453-1599,* 1. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Akgündüz, Ahmet. (1992). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, Kanuni Devri Kanunnameleri, 4. Kitap I. Kısım.* 1. Baskı. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.

Akgündüz, Ahmet. (1993). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 6. Kitap Kanuni Devri Kanunnameleri Eyalet Kanunnameleri II.* 1. Baskı. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.

Akgündüz, Ahmet. (1994). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 7. Kitap II. Selim Kanunnameleri.* 1. Baskı. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.

Altunan, Sema. (2002). *Osmanlı Devletinde Haberleşme Ağı: Menzilhaneler, Türkler.* Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 10. 913-919.

Arı, Bülent. (2007). *Akdeniz'de Korsanlık ve Osmanlı Deniz Hukuku. Özlem Kumrular (ed.). Türkler ve Deniz içinde.* 1. Baskı. İstanbul: Kitap Yayınevi. 265-318.

Aydüz, Salim. (1999). *Osmanlı Devletinde Ateşli Silah Sanayi ve Top Döküm Teknolojisi 1453-1566. Güler Eren (ed.). Osmanlı 6 Teşkilat içinde.* 1. Baskı. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 633-645.

Barkan, Ömer Lütfi. (2001). *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları Kanunlar I,* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Barkan, Ömer Lütfi. (2014). *Osmanlı İmparatorluğunun Teşekkülü Meselesi, 2. Baskı.* İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları.

Barkan, Ömer Lütfi ve Meriçli Enver. (1988). *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Bayındır, Abdülaziz. (2002). Örneklerle Osmanlı'da Ceza Yargılaması. *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 10. 69-82.

Beldicaenu, Niciora. (1985). *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devletinde Tımar*. Mehmet Ali Kılıçbay (çev.). 1. Baskı. Ankara: Teori Yayınları. (orijinal baskı tarihi -).

Bertele, Tommaso. (2012). *Venedik ve Kostantiniyye Tarihte Osmanlı Venedik İlişkileri*. Mahmut H. Şakiroğlu (çev.). 1. Baskı. İstanbul: Kitap Yayınevi. (orijinal baskı tarihi 1932).

Bostan İdris ve Özbaran Salih. (2009). *Türk Denizcilik Tarihi*, 1. Baskı. İstanbul: Tasarım Boyut Yayıncılık.

Bostan, İdris. (1992). *Osmanlı Bahriye Teşkilatı XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*. 1. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Bostan, İdris. (2006). *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, 1. Baskı. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Bostan, İdris. (2007). Osmanlılarda Deniz Sınırı ve Karasuları Meselesi, Özlem Kumrular (ed.), *Türkler ve Deniz* içinde. 1 Baskı. İstanbul: Kitap Yayınevi. 29-46.

Bostan, İdris. (2009). *Adriyatik'te Korsanlık, Osmanlılar Uskoklar Venedikliler 1575-1620*, 1. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları.

Bostan, İdris. (2009). XVI. Yüzyıl Başlarında Tophane-i Amire ve Top Döküm Faaliyetleri, *Halil İnalçık Armağanı I* içinde, 1. Baskı. Ankara: Doğu Batı Yayınları. 249-280.

Bostan, İdris. (2017). *Osmanlılar ve Deniz, Deniz Politikaları Teşkilat Gemiler*, 4. Baskı. İstanbul: Küre Yayınları.

Bozbora, Nuray. (1997). *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi*. 1. Baskı. İstanbul: Boyut Kitapları.

Bracewell, Catherina Wendy. (2009). *16. Yüzyılda Adriyatik'te Korsanlık ve Eşkıyalık Senjli Uskoklar*. Mehmet Moralı (çev.). 1. Baskı. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. (orijinal baskı tarihi -).

Brummet, Palmira. (2009). *Denizgücü Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi*, H. Nazlı Pişkin (çev.). 1. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları. (orijinal baskı tarihi 1994)

Cezar, Mustafa. (2013). *Osmanlı Tarihinde Levendler*, 1. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Danışman, Zuhuri. (1965). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi VIII*. 1. Baskı. İstanbul: Yeni Matbaa.

Danışmend, İsmail Hami. (1948). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi II*, 1. Baskı. İstanbul: Türkiye Yayınevi.

Emecen, Feridun M. (2010). *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*. 5. Baskı. İstanbul: Kitabevi.

Emecen, Feridun M. (2015). *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, 3. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları.

Gencer, Ali İhsan. (1985). *Bahriyede Yapılan İslahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu*. 1. Baskı. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Goffman, Daniel. (2014). *Osmanlı Dünyası ve Avrupa*. Ülkün Tansel (çev.). 4. Baskı. İstanbul: Kitap Yayınevi. (orijinal baskı tarihi 2002).

Gökbilgin, M. Tayyip. (1977). *Osmanlı Müesseseleri ve Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bir Bakış*. 1. Baskı. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.

Göyünç, Nejat. (1999). Osmanlı Devletinde Taşra Teşkilatı. Güler Eren (ed.). *Osmanlı 6 Teşkilat* içinde. 1. Baskı. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 77-88.

Gürkan, Emrah Safa. (2018). *Sultanın Korsanları*. 1. Baskı. İstanbul: Kronik Yayınları.

Halaçoğlu, Yusuf. (1991). *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. 1. Baskı. Ankara: Tarih Kurumu Basımevi.

Hammer, Josep V. (1993). *Büyük Osmanlı Tarihi 4 (Yedinci Cilt)* Mehmet Ata (çev.). İstanbul: Üçdal Neşriyat. (Orijinal Baskı Tarihi -)

İlgürel, Mücteba.(1999). Osmanlı Devletinde Ateşli Silahlar. Güler Eren (ed.), *Osmanlı 6 Teşkilat* içinde. 1. Baskı. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 605-611.

İnalcık, Halil. (1987). *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*. 2. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

İnalcık, Halil. (2009). 1431 Tarihli Tımar Defterine Göre Fatih Devrinden Önce Tımar Sistemi, Muhittin Salih Eren (hızl.). *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi Üzerine Arşiv Çalışmaları İncelemeler içinde*. 3. Baskı. İstanbul: Eren Yayıncılık. 109-114.

İnalcık, Halil. (2009). Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna XV. Asırda Rumeli'de Hıristiyan Sipahiler ve Menşeleri. Muhittin Salih Eren (hızl.). *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi Üzerine Arşiv Çalışmaları İncelemeler içinde*. 3. Baskı. İstanbul: Eren Yayıncılık. 67-108.

İnalcık, Halil. (2016). *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, İstanbul: 57. Baskı. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İnalcık, Halil. (2016). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300 – 1600*. 21. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İnalcık, Halil. (2016). Osmanlıda İstatistik Metodu Kullanıldı mı? Tahrir Sistemi, *Doğu Batı Makaleler II*. Taşkın Takış ve Sunay Aksoy (hızl.) *Doğu Batı Makaleler II* içinde. 3. Baskı. Ankara: Doğu Batı Yayınları. 267-271.

İnalcık, Halil. (2018). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I*. 2. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İnalcık, Halil. (2018). *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, 3. Baskı. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.

İslamoğlu, Huricihan. (2016). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kılıç, Orhan. (2002). *Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilâtı: Beylerbeylikler, Eyaletler, Kaptanlıklar, Voyvodalıklar, Meliklikler 1362-1799. Türkler*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 9. 887-898.

Kunt, Metin. (1978). *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*. 1. Baskı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Mumcu, Serap. (2014). *Venedik Baylosu'nun Defterleri The Venetian Baylo's Registers 1589-1684*. 1. Baskı. Venezia Edizioni Ca' Foscari - Digital Publishing.

Ocak, Ahmet Yaşar. (2016). *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler XV.–XVII. Yüzyıllar*, 7. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları.

Ortaylı, İlber. (2017). *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Kadı*. 3. Baskı. İstanbul: Kronik Yayınları.

Özcan, Abdülkadir. (1999). *Osmanlı Askeri Teşkilatı*. Güler Eren (ed.). *Osmanlı 6 Teşkilat* içinde. 1. Baskı. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 551-558.

Pamuk, Bilgehan. (2002). *Güney Arnavutlukta Osmanlı Hâkimiyeti. Türkler*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 9. 196-205.

Refik, Ahmet. (2017). *On Altıncı Asırda Rafizilik ve Bektaşilik*. 1. Baskı. Ankara: La Kitap Yayınları.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1988). *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I*. 3. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1988). *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, 3. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1988). *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, 3. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1988). *Osmanlı Tarihi I*. 5. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (2011). *Osmanlı Tarihi III*. 8. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (2016). *Osmanlı Tarihi II*, 11. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ünal, Mehmet Ali. (1999). Osmanlı Devletinde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilatı. Güler Eren (ed.). *Osmanlı 6 Teşkilat* içinde. 1. Baskı. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 111-122.

Ünal, Mehmet Ali. (2010). *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, 8. Baskı. Isparta: Fakülte Kitabevi.

Yaman, Ahmet ve Çalış, Halit. (2013). *İslam Hukukuna Giriş*. 6. Baskı. İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Sürelî Yayınlar

Ardel, Ayten. (2006). XVI. Yüzyıl Tahrirlerine Göre İlbasan Sancağı, *Balkanlarda İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri Tiran Arnavutluk*. İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Aştırma Merkezi IRCICA. 315-320.

Barkan, Ömer Lütfi. (1941). Türkiye'de imparatorluk devirlerinin nüfus ve arazi tahrirleri ve Hâkana mahsus istatistik defterleri II. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, II.2. 214-247.

Barkan, Ömer Lütfi. (1953). Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. XV.1-4. 209-237.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi. (2000). Tahrir Defterleri. 42. *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı*. 97-99.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi. (2000). Mühimme Defterleri. 42. *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı*. 60-74.

Osmanlı Yer Adları: I. Rumeli Eyaleti 1514-1550. (2013). *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı*, 2-38.

Bilgin, Feridun. (2015). Kıbrıs'ın Fethi İçin Yapılan Hazırlıklar (Arşiv Belgelerine Göre). *Mukaddime*. 6.1. 79-100.

Bizbirlik, Alpay. (2011). Osmanlı-Venedik İlişkileri ve XVII. Yüzyılın Başlarında Adriyatik Bölgesindeki Sınırlarda Yaşanan Bazı Sorunlar Üzerine, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. 26. 41-54.

Bostan, İdris. (1996). Kitabiyat, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*. XVI. 253-257.
David, Geza. (2012). XVI. Yüzyılda Osmanlı-Habsburg Mücadelesinin Bir Kaynağı Olarak Mühimme Defterleri, *Tarih Dergisi*. 53. 295-349.

Duka, Ferit. (1994). XV - XVIII. Yüzyıllarda Arnavut Nüfusunun İslamlaşması Süreci Üzerine Gözlemler. *XI. Türk Tarih Kongresi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. IV. 1691-1700.

Emecen, Feridun M. (2005), Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkâm-ı Mîrî, Ahkâm-ı Kuyûd-ı Mühimme ve Ahkâm-ı Şikayet, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 3.5. 107-139.

Emecen, Feridun M. ve Şahin, İlhan. (1998). Osmanlı Taşra Teşkilatının Kaynaklarından 957-958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri. *Belgeler Türk Tarihi Belgeleri Dergisi*. XIX.23, 53-98.

Erünsal, İsmail E. (2004). XV-XVI. Asır Osmanlı Zendaka ve İlhad Tarihine Bir Katkı, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*. XXIV. 127-157.

Gökbilgin, M. Tayyip. (1956). Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları, *Bulleten*, XX, 247-294.

Gökbilgin, M. Tayyip. (1967). Kanuni Sultan Süleymanın Tımar ve Zeamet Tevcihi İle İlgili Fermanları. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*. XVII.22. 35-48.

Gökbilgin, M. Tayyip. (1971). Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler, *Belgeler Türk Tarihi Belgeleri Dergisi*. V-VIII.9-12. 1-154.

Gökbilgin, M. Tayyip. (1993). Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyyatında Kanuni Sultan Süleyman Devri Belgeleri, *Belgeler Türk Tarihi Belgeleri Dergisi*. I.1-2. 119-120.

Halaçoğlu, Yusuf. (1981). Osmanlı İmparatorluğunda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülahazalar, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*. II. 123-132.

Halil İnalçık, (1953). Arnavutlukta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei, *Fatih ve İstanbul*, I.2, 154-155.

İnalçık, Halil. (1965). Osmanlı Tımar Rejimi ve Sipahi Ordusu. *Türk Kültürü Dergisi*. 34. 758-765.

Kissling, Hans Joachim. (1969). İkinci Sultan Bayezid'in Deniz Politikası Üzerine Düşünceler. *Türk Kültürü Dergisi*. 84. 18-30.

Küçükdağ, Yusuf. (2006). Osmanlı Döneminde İlbasanda Tasavvufi Hayat, Tekke ve Zaviyeler. *Balkanlarda İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri Tiran Arnavutluk*. İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Aştırma Merkezi IRCICA. IRCICA. 321-341.

Mete, Zekai. (1999). Osmanlı Taşrasında Bürokratik Muamelat: Sancakbeyi Belge ve Defterleri. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*. XIX. 187-221.

Ocak, Ahmet Yaşar. (1990). XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Resmi İdeolojisi ve Buna Muhalefet Problemi. XI. *Türk Tarih Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. III. 1202-1210.

Öngören, Reşat. (2006). Arnavutlukta Tasavvuf Faaliyetlerinin Karakteri. *Balkanlarda İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri Tiran Arnavutluk*. İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Aştırma Merkezi IRCICA. 343-363.

Öztürk, Mustafa. (2017). 17. Yüzyılda Venedik Arşivindeki Türkçe Belgelerde Akdeniz'de Korsanlık. *Uluslararası 9. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

İnciciyan P.L. ve Andreasyan H. D. (1974). Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*. 2.3. 11-88.

Rizaj, Skender. (-). Kosova, Arnavutların ve Türklerin Dünyü, Bugünü ve Yarını, *Arnavut Entelektüellerinin Bilimler ve Sanatlar Akademisi*. İstanbul: Marifet Yayınları.

Rruqa, İilir. (2017). XIV. ve XVI. Yüzyıllar Arasında Arnavutlukta Gayri Müslimler, *İslâm, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Musikisi Dergisi*, 29. 159-172.

Şahin, İlhan. (1997). XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Teşkilatının Özellikleri, *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı (ISAV). 233-248.

Üçok, Çoşkun. (1944). Osmanlı Devleti Teşkilatından Tımarlar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 1.4. 524-551.

Yakut, Esra. (2012). Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkivalık ve Cezalandırılması, *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*. 33. 21-34.

Özgeçmiş

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Tuğba Demir Uyar

Uyruğu: T.C.

Doğum Tarihi ve Yeri: 23 Ekim 1990, Kadıköy

Elektronik Posta: tubademiruyar@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans AKÜ	Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.	2013
Lisans AÜ	Açıköğretim İktisat Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.	Devam.
Yüksek Lisans İMÜ,	Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.	2019

SERTİFİKALAR

Pedagojik Formasyon Sertifikası	Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2014-2015
---------------------------------	---	-----------

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2015 Şubat-Haziran,	Pendik Halil Kaya Gedik Metal Teknolojisi Mesleki Ve Teknik Anadolu Lisesi	Ücretli Öğretmen

YABANCI DİLLER

İleri düzeyde İngilizce.

Başlangıç düzeyde, Almanca.